

TATIANA DE ROSNAY

se numea Sarah

Tatiana de Rosnay, romancieră născută în 1961, în suburbiile Parisului, are origini engleze, franceze și ruse. Și-a petrecut copilăria la Paris și Boston, dar a studiat apoi în Marea Britanie, la prestigioasa universitate East Anglia. După terminarea facultății, s-a mutat la Paris, unde locuiește și astăzi, alături de soțul și de cei doi copii ai săi. A lucrat o vreme ca jurnalistă pentru publicația *Vanity Fair,* înainte de publicarea romanului de debut, *L'Appartement Témoin* (1992). Au urmat numeroase alte colaborări, cu reviste precum *Psychologies* sau *Elle.* În tot acest timp, Tatiana de Rosnay a continuat să publice mai multe romane în limba franceză, printre care *Le coeur d'une autre* (1998), *Le Voisin* (2000), *Spirales* (2004), *Moka* (2006). Dar succesul definitiv a venit odată cu apariția romanului *Se numea Sarah* (2007), prima carte scrisă de autoare în limba engleză. Foarte bine primit de public, dar și de critică, romanul a fost ecranizat în 2010, într-o peliculă având-o pe Kristin Scott Thomas în rolul principal.

Tatiana de Rosnay este scriitoarea franceză cea mai citită în Europa și figurează, în 2009, alături de Dan Brown, Stephenie Meyer și Stieg Larsson, printre primii zece autori europeni de ficțiune.

Tatiana de Rosnay

SE NUMEA SARAH

Traducere din limba engleză
Monica Dinu

LITERA®

Carte recomandată de Radio România Actualităţi

Editura Litera
O. P. 53; C. P. 212, sector 4, Bucureşti, România
tel.: 031 4251619; e-mail: comenzi@litera.ro

Editor: Vidraşcu şi fiii
Redactor: Mona Apa
Copertă: Ionuţ Broştianu
Tehnoredactare şi prepress: Ofelia Coşman

Seria de ficţiune a Editurii Litera este coordonată
de Cristina Vidraşcu Sturza

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
ROSNAY, TATIANA DE
Se numea Sarah / Tatiana de Rosnay ; trad.: Monica Dinu. -
Bucureşti : Litera Internaţional, 2010
ISBN 978-973-675-971-0
I. Dinu, Monica (trad.)
821.133.1-31=135.1

Tipărit la CPI Books Gmbh, Ulm, Germania

Pentru Stella, mama mea

Pentru frumoasa și rebela mea Charlotte

În amintirea Natașei, bunica mea (1914–2005)

Cuvânt înainte

Personajele din acest roman sunt în întregime fictive. Dar câteva dintre evenimentele descrise sunt reale, în special cele petrecute în vara anului 1942 în Franța ocupată și mai ales marea razie de la Vélodrome d'Hiver, care a avut loc pe 16 iulie 1942, în inima Parisului.

Aceasta nu este o lucrare istorică și nici nu se pretinde a fi. Este tributul pe care îl aduc eu copiilor de la Vel' d'Hiv'. Copiilor care nu s-au mai întors niciodată.

Și celor care au supraviețuit ca să povestească.

T. de R.

NOTA BENE

La paginile 200 și 201 există extrase din cuvântarea prim-ministrului Jean-Pierre Raffarin, cu ocazia celei de-a șaizecea comemorări a raziei de la Vel' d'Hiv', la 21 iulie 2002.

„Dumnezeule! Ce-mi face țara asta? Fiindcă m-a respins, s-o privim cu răceală, s-o privim cum își pierde onoarea și viața."

Irène Némirovsky, *Suite Française*, 1942

„Tigru, tigru care arzi
În ai nopții codri-nalți,
Cine-a pus a lui vecie
În temuta-ți simetrie?"

William Blake, *Tigrul (Cântecele experienței)*[1]

---

[1] Traducere de Cicerone Theodorescu, *Antologie de poezie engleză*, vol. II, ed. Minerva, București, 1981 (n.red.)

PARIS, IULIE 1942

Fetița a fost prima care a auzit bătăile puternice în ușă. Camera ei se afla cel mai aproape de intrarea în apartament. La început, amețită de somn, a crezut că e tatăl ei, care urcase din ascunzătoarea din pivniță. Își uitase probabil cheile și își pierduse răbdarea din cauză că nimeni nu auzise prima lui ciocănitură timidă. Dar apoi se auziră vocile, puternice și brutale în tăcerea nopții. Nici vorbă să fie tatăl ei.

– Poliția! Deschideți! Acum!

Și bătăile răsunară din nou, mai puternice. Fratele ei mai mic, care dormea în patul de alături, tresări. Cât să fi fost ceasul? Aruncă o privire printre draperii. Afară era încă întuneric.

Îi era teamă. Își aminti de ultimele conversații, șoptite, pe care le surprinsese, târziu în noapte, când părinții ei o credeau adormită. Se strecurase până la ușa sufrageriei și ascultase, privind printr-o crăpătură mică în lemn. Glasul neliniștit al tatălui ei. Chipul îngrijorat al mamei. Vorbeau în limba maternă, pe care fetița o înțelegea, deși nu o vorbea la fel de fluent ca ei. Tatăl ei șoptise că îi așteptau vremuri grele. Că va trebui să fie curajoși și foarte atenți. Rostise cuvinte ciudate, necunoscute: lagăr, razie, o mare razie, arestări în zorii zilei, și fetița se întrebase ce însemnau toate acestea. Tatăl ei murmurase că numai bărbații erau în pericol, nu și femeile și copiii, și că el se va ascunde în beci în fiecare noapte.

Dimineața, îi explicase fetiței că pentru el era mai sigur să doarmă jos o vreme. Până când „lucrurile devin sigure". Ce „lucruri", mai precis? Și ce însemna „sigur"? Când o să fie lucrurile „sigure" din nou? Voia să afle la ce se referise cu „lagăr" și „razie", dar se temea să spună că trăsese de câteva ori cu urechea la discuțiile dintre părinții ei. Așa că nu îndrăznise să-l întrebe.

– Deschideți! Poliția!

Oare poliția îl descoperise pe papà *în beci, se întrebase, de aceea se aflau aici, poliția venise să-l ducă pe* papà *în locurile pomenite de el în timpul acelor conversații șoptite, din miez de noapte: în „lagărele" de departe, după ieșirea din oraș?*

Fetița se duse grăbită în camera mamei ei, aflată mai departe pe hol. Mama se trezi în clipa când simți o mână pe umărul ei.

– A venit poliția, maman, *șopti fetița, și bate la ușă.*

Mama își scoase picioarele de sub cearșaf și își dădu părul de pe față. Fetiței i se păru că arată obosită, îmbătrânită, mult mai bătrână decât cei treizeci de ani ai ei.

– Au venit să-l ia pe papà? *se tângui fetița, agățându-se cu mâinile de brațele mamei. Au venit după el?*

Mama nu răspunse. Din nou răsunară voci puternice pe coridor. Mama își puse repede un halat peste cămașa de noapte, apoi o luă pe fetiță de mână și se duse la ușă. Avea palma fierbinte și lipicioasă, ca a unui copil, se gândi fetița.

– Da? rosti mama, cu glas pierdut, fără să descuie zăvorul.

O voce de bărbat îi strigă numele.

– Da, Monsieur, *eu sunt, răspunse ea, iar accentul se simți puternic, aproape aspru.*

– Deschideți imediat! Poliția.

Mama își duse o mână la gât, iar fetița observă cât de palidă era. Părea stoarsă de puteri, înghețată, de parcă nu mai putea să facă nici o mișcare. Fetița n-o mai văzuse niciodată pe mama ei atât de înspăimântată și își simți gura uscată din pricina îngrijorării.

Bărbații bătură din nou în ușă. Mama o deschise, cu degete neîndemânatice, tremurătoare. Fetița se dădu înapoi, așteptându-se să vadă costumele verzi-cenușii.

Erau doi bărbați. Unul era polițist, îmbrăcat cu tunica albastră, lungă până la genunchi, și purtând pe cap cascheta rotundă și înaltă. Celălalt purta un balonzaid bej și avea o listă în mână. Rosti încă o dată numele mamei. Apoi, pe cel al tatălui. Vorbea o franceză impecabilă. Înseamnă că suntem în siguranță, se gândise copila. Dacă sunt francezi, nu nemți, nu suntem în pericol. Dacă sunt francezi, n-o să ne facă rău.

Femeia o trase pe fetiță mai aproape de ea. Fetița îi simțea inima bătând prin halat. Voia să o împingă la o parte pe mama ei, voia ca aceasta să stea dreaptă și să-i privească pe bărbați plină de curaj, să nu mai tremure de frică, să-și împiedice inima să bată în felul acela, ca a unui animal înspăimântat. Voia ca mama ei să fie curajoasă.

– Soțul meu... nu este aici, se bâlbâi mama. Nu știu unde este. Nu știu.

Bărbatul cu balonzaid bej o împinse ca să intre în apartament.

– Grăbiți-vă, Madame. *Aveți zece minute. Împachetați niște haine, cât să vă ajungă pentru vreo două zile.*

Mama nu se mișca din loc. Îl privea țintă pe polițist. Acesta rămăsese pe palier, cu spatele la ușă. Părea indiferent, plictisit. Ea îi puse o mână pe mânecă.

– Monsieur, *vă rog... începu ea.*

Polițistul se întoarse, dându-i mâna la o parte. Avea în ochi o privire dură, goală.

– M-ați auzit. Veniți cu noi. Și fiica dumneavoastră. Faceți cum vi se spune.

Paris, mai 2002

Bertrand întârzia, ca de obicei. Încercam să nu mă las afectată de asta, dar eram. Zoë se rezema plictisită cu spatele de perete. Semăna atât de bine cu tatăl ei, încât uneori mă făcea să zâmbesc. Dar nu și astăzi. Am aruncat o privire spre clădirea înaltă, veche. Apartamentul lui Mamé. Vechiul apartament al bunicii lui Bertrand. Iar noi urma să locuim aici. Aveam să plecăm de pe Boulevard du Montparnasse, cu traficul lui zgomotos, cu ambulanțele care treceau neîncetat din cauza celor trei spitale din zonă, cu cafenelele și restaurantele sale, și să ne mutăm pe această stradă îngustă și liniștită de pe malul drept al Senei.

Marais nu era un cartier pe care să-l cunosc prea bine, deși îi admiram frumusețea străveche, decadentă. Mă bucura această mutare? Nu eram sigură. Iar Bertrand nici nu-mi ceruse sfatul. De fapt, nici nu discutaserăm mult pe tema asta. Cu elanul lui tipic, mersese înainte cu întreaga afacere. Fără mine.

– Uite-l, zise Zoë. A întârziat numai o jumătate de oră.

L-am privit cum venea agale pe stradă, cu mersul lui caracteristic, senzual. Zvelt, brunet, emanând sex-appeal, francezul tipic. Ca de obicei, vorbea la telefon. În urma lui venea partenerul său de afaceri, Antoine, un bărbat cu barbă și roz în obraji. Firma lor se afla pe Rue de l'Arcade, chiar în spatele lui Madeleine. Bertrand

lucrase mult timp la o firmă de arhitectură, încă dinainte de căsătoria noastră, dar în urmă cu cinci ani își înființase propria afacere, împreună cu Antoine.

Bertrand ne făcu semn cu mâna, apoi arătă spre telefon, încruntându-se și privind supărat.

– De parcă nu poate scăpa de cel cu care vorbește, râse Zoë disprețuitor. Vezi să nu.

Zoë avea numai unsprezece ani, dar uneori dădea impresia că este deja adolescentă. Mai întâi, înălțimea, prin care le făcea pe toate prietenele ei să pară scunde – la fel și numărul la pantofi, adăuga ea înverșunată –, apoi o luciditate precoce, cu care mă lăsa deseori fără replică. Privirea solemnă a ochilor ei căprui semăna cu cea a unui adult, la fel și expresia îngândurată pe care o avea când își înălța bărbia. Întotdeauna fusese așa, chiar și când era micuță. Calmă, matură, uneori prea matură pentru vârsta ei.

Antoine veni să ne salute, în timp ce Bertrand își continua conversația, suficient de tare cât să audă toată strada, fluturându-și mâinile în aer, strâmbându-se și mai mult, întorcându-se din când în când ca să se asigure că îi ascultam fiecare cuvânt.

– O problemă cu un alt arhitect, explică Antoine, cu un zâmbet discret.

– Un competitor? întrebă Zoë.

– Da, un competitor, confirmă Antoine.

Zoë oftă.

– Asta înseamnă că am putea sta aici toată ziua.

Am avut o idee.

– Antoine, nu cumva ai cheia de la apartamentul lui *Madame* Tézac?

– O am, Julia, îmi zise el, radios.

Antoine îmi răspundea mereu în engleză când îi vorbeam în franceză. Bănuiesc că o făcea ca să fie prietenos, dar, în secret, asta mă deranja. Mă simțeam de parcă franceza mea nu ar fi fost suficient de bună, după ce locuisem aici toți anii aceștia.

Antoine flutură cheile. Am decis să urcăm toți trei. Zoë tastă cu îndemânare codul de la ușă, apoi am străbătut curtea răcoroasă și umbrită până la lift.

– Urăsc liftul ăsta, zise Zoë. *Papà* ar trebui să facă ceva în legătură cu asta.

– Iubito, el redecorează doar apartamentul bunicii tale, am subliniat. Nu întreaga clădire.

– Păi, ar trebui s-o facă, replică ea.

În timp ce așteptam liftul, telefonul meu mobil începu să cânte tema muzicală a lui Darth Vader. M-am uitat la numărul care clipea pe ecran. Era Joshua, șeful meu.

– Mda? am răspuns.

Ca de obicei, Joshua n-avea vreme de pierdut.

– Am nevoie să ajungi aici până în ora trei. Să încheiem planul pe iulie. Terminat, recepție.

– *Gee whiz*[1], am replicat eu cu obrăznicie.

Am auzit un chicotit la celălalt capăt al firului, înainte să închidă. Lui Joshua îi plăcea întotdeauna când ziceam „*gee whiz*". Poate că îi amintea de tinerețe. Antoine părea amuzat de americanismele mele de modă veche. Mi-l și imaginam cum le colecționa și încerca apoi să le repete cu accentul lui franțuzesc.

Liftul era una dintre mașinăriile acelea pariziene inimitabile, cu o cabină minusculă, un grilaj de metal, care se închidea cu mâna, și uși duble de lemn, care ți se închideau invariabil în față. Strivită între Zoë și Antoine – puțin cam sufocant cu parfumul lui *Vétiver* –, mi-am zărit fugitiv chipul în oglindă, în timp ce urcam. Arătam la fel de părăginită ca liftul acela care gemea din toate încheieturile. Ce se întâmplase cu fata frumoasă, cu chip proaspăt, din Boston, Massachussets? Femeia care mă privea din oglindă era la vârsta aceea cumplită între patruzeci și cinci și cincizeci de ani, o zonă-tampon a încovoierii, a adâncirii ridurilor și a apropierii furișe a menopauzei.

---

[1] Americanism care exprimă uimire sau surpriză, echivalent cu „Măi să fie!" (n.tr.)

– Și eu urăsc liftul ăsta, am zis, cu un glas sumbru.

Zoë surâse cu subînțeles și mă ciupi de obraz.

– Mamă, și Gwyneth Paltrow ar arăta ca naiba în oglinda aia.

N-am putut să nu zâmbesc. Era o remarcă atât de tipică pentru Zoë.

Mama începu să plângă cu suspine, la început mai încetișor, apoi mai tare. Fetița o privea uluită. Niciodată în cei zece ani ai ei nu-și văzuse mama plângând. Îngrozită, se uita cum lacrimile alunecau pe chipul ei alb, încrețit. Ar fi vrut să-i spună să nu mai plângă, căci nu putea îndura rușinea de a o vedea scâncind în fața acestor străini. Însă bărbații nu acordau nici o atenție lacrimilor femeii. Îi cerură, în schimb, să se grăbească. Nu era vreme de pierdut.

În dormitor, băiețelul continua să doarmă.

– Dar unde ne duceți? se tângui mama ei. Fiica mea e franțuzoaică, s-a născut la Paris, de ce trebuie să vină și ea? Unde ne duceți?

Bărbații nu mai rostiră nici un cuvânt. Stăteau lângă ea, amenințători, uriași. Ochii mamei erau albi de frică. Se duse în camera ei și se prăbuși pe pat. După câteva secunde se întoarse spre fetiță. Vocea îi era un șuier, chipul, o mască încordată.

– Trezește-l pe fratele tău. Îmbrăcați-vă, amândoi. Ia niște haine, pentru el și pentru tine. Repede! Grăbește-te, acum!

Fratele ei amuți de groază când se uită pe furiș și îi văzu pe cei doi bărbați. O privi pe mama lui, răvășită, suspinând, încercând să împacheteze. Își adună toate puterile pe care le avea în trupul lui de patru anișori și refuză să se miște. Fetița încercă să-l convingă, dar el rămase nemișcat, cu brațele lui micuțe încrucișate la piept.

Fetița își scoase cămașa de noapte și îmbrăcă o bluză de bumbac și o fustă. Își strecură picioarele în pantofi. Fratele ei o privea. O auzeau pe mama lor cum plângea în camera ei.

– Mă duc la locul nostru secret, șopti el.

– Nu! îl grăbi ea. Trebuie să vii cu noi.

Îl apucă de mână, dar el se smuci din strânsoarea ei și se strecură în dulapul lung și adânc, ascuns în peretele din camera lor. Locul unde se jucau de-a v-ați ascunselea. Se furișau acolo tot timpul, încuindu-se înăuntru, de parcă ar fi fost căsuța lor. Maman *și* papà *știau despre asta, dar se prefăceau mereu că nu știu. Îi strigau și întrebau cu glas tare, veseli: „Dar unde s-or fi dus copiii ăștia? Ce ciudat, erau aici acum un minut!" Iar ea și fratele ei chicoteau încântați.*

Aveau acolo o lanternă, câteva perne, jucării și cărți, chiar și un bidonaș cu apă, pe care maman *îl umplea în fiecare zi. Fratele ei nu știa încă să citească, așa că fetița îi citea cu glas tare* Un drăcușor simpatic. *Băiețelului îi plăcea la nebunie povestea orfanului Charles și a îngrozitoarei* Madame *Mac'miche și felul cum Charles se răzbunase pe ea pentru toate cruzimile ei. Fetița i-o recitea de nenumărate ori.*

Acum vedea chipul micuț al fratelui ei, care o privea din întuneric. Strângea la piept ursulețul de pluș preferat și nu mai era înspăimântat. Poate că o să fie în siguranță acolo. Avea apă și o lanternă. Și putea să se uite la pozele din cartea Contesei de Ségur, favorita lui fiind cea cu magnifica răzbunare a lui Charles. Poate că deocamdată ar trebui să-l lase acolo. Bărbații nu-l vor găsi niciodată. Ea o să se întoarcă după el mai târziu sau în timpul zilei, când vor fi lăsați să vină iar acasă. Și papà, *aflat încă în beci, va ști unde se ascunde băiețelul, dacă o să vină cumva sus.*

– Ți-e frică acolo? îl întrebă ea încet, în timp ce bărbații strigau după ele.

– Nu, răspunse el. Nu mi-e frică. Încuie-mă înăuntru. N-o să mă găsească.

Fetița închise ușa, ascunzând chipul micuț și alb, și întoarse cheia în broască. Apoi o strecură în buzunar. Încuietoarea era ascunsă de un dispozitiv pivotant, sub forma unui întrerupător fals. Era imposibil să vezi conturul dulapului în lambriurile de pe perete. Da, va fi în siguranță acolo. Era convinsă de asta.

Fetița îi murmură numele și își puse palma pe lambriul de lemn.

– O să mă întorc mai târziu după tine. Promit.

Am intrat în apartament și am început să bâjbâi după întrerupătoare, dar nu se întâmplă nimic. Antoine deschise câteva obloane, iar soarele pătrunse înăuntru. Camerele erau goale și pline de praf. Fără mobilă, sufrageria părea imensă. Razele aurii se strecurau prin ochiurile de geam lungi și murdare, punctând scândurile podelei de un maro-închis.

Am privit în jur rafturile goale, pătratele mai închise la culoare de pe pereți, unde atârnau odinioară tablouri minunate, șemineul de marmură unde îmi aminteam cum ardea focul, iar Mamé își întindea mâinile ei palide spre căldura flăcărilor.

M-am apropiat de una dintre ferestre și am privit în jos, la curtea liniștită și înverzită. Mă bucuram că Mamé plecase înainte să apuce să-și vadă apartamentul gol, căci ar fi întristat-o. Mă întrista și pe mine.

– Încă se simte parfumul lui Mamé, afirmă Zoë. Shalimar.

– Și mirosul acelei groaznice Minette, am completat, strâmbând din nas.

Minette fusese ultimul animal de companie al lui Mamé, o siameză care suferea de incontinență urinară.

Antoine mă privi surprins.

– Pisica, am explicat, vorbind în engleză de data asta.

Desigur, știam că *la chatte* era femininul pentru „pisică", dar mai însemna și „păsărică". Ultimul lucru pe care îl voiam era ca Antoine să râdă în hohote de sensul dublu al cuvântului.

Antoine evaluă locul cu ochi de expert.

– Sistemul electric e antic, remarcă el, arătând spre siguranțele demodate, de porțelan alb. La fel și încălzirea.

Caloriferele uriașe erau negre de murdărie, solzoase ca o reptilă.

– Stai să vezi bucătăria și dormitoarele, i-am zis.

– Cada de baie are gheare, explică Zoë. O să-mi fie dor de ea.

Antoine examină pereții, ciocănindu-i.

– Presupun că tu și Bertrand vreți să reamenajați totul? întrebă el, privindu-mă.

Am ridicat din umeri.

– Nu știu exact ce vrea să facă. A fost ideea lui să ne mutăm aici. Eu nu am fost foarte încântată, voiam ceva mai... practic. Ceva nou.

– Dar o să fie nou-nouț după ce îl terminăm, zise Antoine și-mi adresă un zâmbet cam strâmb.

– Poate. Dar pentru mine va fi mereu apartamentul lui Mamé.

Apartamentul purta încă amprenta lui Mamé, chiar dacă aceasta se mutase la un sanatoriu pentru vârstnici cu nouă luni în urmă. Bunica soțului meu locuise aici ani de zile. Mi-am amintit de prima noastră întâlnire, în urmă cu șaisprezece ani. Fusesem impresionată de tablourile vechilor maeștri, de șemineul de marmură, pe care erau etalate fotografii de familie cu rame de argint ornamentat, de o simplitate înșelătoare, de mobila elegantă, de numeroasele cărți din rafturile bibliotecii, de pianul cu coadă, drapat cu catifea roșie, bogată. Sufrageria însorită dădea înspre o curte interioară liniștită, cu iederă deasă, care se întindea pe peretele de vizavi. Exact aici o întâlnisem pentru prima oară, întinzându-i mâna, stânjenită, încă neobișnuită cu ceea ce sora mea Charla botezase drept „obiceiul pupăcios al francezilor".

Nu dădeai mâna cu o pariziancă, nici dacă o întâlneai pentru prima oară, ci o sărutai o dată pe fiecare obraz.

Dar pe-atunci nu știam încă asta.

Bărbatul cu balonzaid bej se uită încă o dată la listă.

– Stai, zise el. Lipsește un copil. Un băiat.

Rosti numele băiețelului.

Fetița simți că i se oprește inima în loc. Mama îi aruncă o privire. Fetița duse rapid degetul la buze. Mișcarea le scăpă celor doi bărbați.

– Unde este băiatul? întrebă bărbatul.

– Fratele meu nu este aici, Monsieur, *spuse fetița, cu franceza ei perfectă, franceza unui nativ. A plecat la începutul lunii, cu niște prieteni, la țară.*

Bărbatul în balonzaid o privi cu atenție, apoi făcu un gest rapid cu bărbia înspre polițist.

– Cercetează casa. Repede. Poate că și tatăl se ascunde.

Polițistul se deplasa greoi prin încăperi, deschizând cu stângăcie ușile, uitându-se pe sub paturi și în dulapuri.

În timp ce percheziționa zgomotos apartamentul, celălalt bărbat măsura încăperea cu pasul. Când se afla cu spatele la ele, fetița îi arătă rapid cheia mamei. Papà *o să vină să-l ia,* papà *va veni mai târziu, rosti ea fără cuvinte. Mama dădu din cap. În regulă, părea să spună, înțeleg unde e băiețelul. Apoi însă mama se încruntă, făcu un gest cu mâna sugerând o cheie, unde o să lași cheia pentru* papà, *cum o să știe unde se află? Bărbatul se întoarse brusc și se uită la ele. Mama îngheță. Fetița se cutremură de spaimă.*

Bărbatul le privi țintă un timp, apoi închise brusc fereastra.

– Vă rog, zise mama, e atât de cald aici.

Bărbatul zâmbi. Fetița își zise că nu văzuse niciodată un zâmbet mai urât.

– O s-o ținem închisă, Madame, *spuse el. Mai devreme, o doamnă și-a aruncat copilul pe fereastră, apoi a sărit și ea. Nu vrem să se repete așa ceva.*

Mama nu spuse nimic, înlemnită de groază. Fetița îl privi furioasă. Ura fiecare părticică din el. Detesta fața lui roșie, gura lui umedă. Privirea rece, moartă, din ochii lui. Felul cum stătea acolo, cu picioarele depărtate, cu pălăria de fetru înclinată în față și mâinile grase prinse la spate.

Îl ura din tot sufletul, așa cum nu urâse pe nimeni în viața ei, mai mult decât îl ura pe băiatul acela îngrozitor de la școală, Daniel, care îi șoptea lucruri oribile, cu voce joasă, lucruri oribile despre accentul mamei ei, despre accentul tatălui ei.

Ascultă cum polițistul își continua cercetarea stângace. Nu avea să-l găsească pe băiețel. Dulapul era prea bine ascuns. Băiețelul va fi în siguranță. Nu aveau să-l găsească. Niciodată.

Polițistul se întoarse, ridică din umeri, scutură din cap.

– Nu e nimeni aici, zise el.

Bărbatul în balonzaid o împinse pe mamă spre ușă și îi ceru cheile de la apartament. Ea i le întinse în tăcere. O luară în șir pe scări în jos, încetiniți de sacoșele și de legăturile pe care le căra mama. Fetița gândea cu rapiditate – cum ar fi putut să-i transmită cheia tatălui ei? Unde putea să o lase? La concierge[1]*? Oare era trează la ora aceea?*

Ciudat, dar concierge *se trezise deja și îi aștepta la ușa apartamentului ei. Fetița observă o expresie ciudată, de satisfacție, pe chipul femeii. Oare de ce arăta așa, se întrebă, de ce nu se uita la mama ei sau la ea, ci numai la bărbați, ca și cum n-ar fi vrut să o vadă pe ea sau pe mama ei, ca și cum nu le-ar fi văzut niciodată în viața ei. Și totuși, mama ei fusese mereu amabilă cu această femeie, din când în când avusese grijă de bebelușul ei, de micuța Suzanne, care de multe ori era agitată din pricina colicilor, și mama ei fusese atât de răbdătoare, îi cântase lui*

[1] Portăreasă, în limba franceză în original (n.tr.)

Suzanne în limba ei maternă, iarăși și iarăși, iar bebelușului îi plăcuse și adormise liniștit.

– Știi unde sunt tatăl și fiul? întrebă polițistul și îi dădu cheile de la apartament.

Femeia ridică din umeri, refuzând în continuare să le privească pe mamă și pe fetiță. Băgă cheile în buzunar cu o mișcare rapidă, flămândă, care nu îi plăcu deloc fetiței.

– Nu, îi răspunse polițistului. În ultima vreme nu l-am prea văzut pe soț. Poate s-a ascuns, împreună cu băiatul. Puteți căuta în beci sau în camerele de serviciu de la ultimul etaj. Vă arăt dacă doriți.

Bebelușul din micul loge *începu să scâncească, iar* concierge *îi aruncă o privire peste umăr.*

– Nu avem timp, zise bărbatul în balonzaid. Trebuie să plecăm. O să ne întoarcem dacă va fi nevoie.

Portăreasa se duse la copilul care plângea și îl strânse la piept. Spuse că mai erau și alte familii în clădirea alăturată. Le pronunță numele cu o expresie de dezgust, de parcă rostea un cuvânt urât, se gândi fetița, unul dintre acele cuvinte murdare pe care nu trebuie să le spui niciodată.

În cele din urmă, Bertrand își băgă telefonul în buzunar și își îndreptă atenția spre mine, aruncându-mi unul dintre zâmbetele lui largi, irezistibile. De ce am un soț atât de imposibil de atrăgător? m-am întrebat pentru a mia oară. Când îl cunoscusem, cu mulți ani în urmă, la schi în Courchevel, în Alpii francezi, fusese genul zvelt, ca un puști. Acum, la patruzeci și șapte de ani, era mai masiv, mai puternic, emana masculinitate, „franțuzism" și clasă. Era ca un vin bun, îmbătrânind cu grație și putere, în vreme ce eu eram sigură că-mi pierdusem tinerețea undeva între râul Charles și Sena și, cu siguranță, vârsta de mijloc nu mă făcea să înfloresc. Dacă părul argintiu și ridurile păreau să sublinieze frumusețea lui Bertrand, eram convinsă că, în cazul meu, nu făceau decât s-o diminueze.

– Ei, ce zici? mă întrebă el, apucându-mă de fund cu o mână nepăsătoare, posesivă, în ciuda faptului că ne priveau asociatul lui și fiica noastră. Ce zici, nu e grozav?

– Grozav, repetă Zoë ca un ecou. Antoine ne-a spus că totul trebuie refăcut. Ceea ce înseamnă că, probabil, nu ne vom muta până la anul.

Bertrand râse – avea un râs molipsitor, o combinație între o hienă și un saxofon. Asta era problema cu soțul meu: un farmec amețitor, pe care îi plăcea să-l exercite la maximum. Mă întrebam de unde îl moștenise. De la părinții lui, Colette și Édouard? Foarte inteligenți, rafinați, culți. Dar nu fermecători. Surorile lui, Cécile și Laure? Bine-crescute, foarte deștepte, cu maniere ireproșabile.

Dar ele râdeau numai când se simțeau obligate. M-am gândit că probabil îl căpătase de la Mamé. Rebela, bătăioasa Mamé.

– Antoine este așa de pesimist, râse Bertrand. O să ne mutăm aici destul de curând. O să fie mult de muncă, dar o să aducem cele mai bune echipe.

L-am urmat pe holul lung, cu podele scârțâitoare, spre dormitoarele care dădeau către stradă.

– Peretele ăsta trebuie să dispară, declară Bertrand, indicând zidul, și Antoine dădu aprobator din cap. Trebuie să aducem bucătăria mai aproape, altfel *Miss* Jarmond n-o s-o considere „practică".

Rosti cuvântul în engleză și îmi făcu obraznic cu ochiul, în timp ce desena în aer mici ghilimele.

– E un apartament destul de mare, remarcă Antoine. Chiar grandios.

– Acum, da. Era însă mult mai mic pe vremuri, mult mai modest, afirmă Bertrand. Bunicii mei au trăit vremuri grele. Bunicul nu a făcut avere decât în anii șaizeci, apoi a cumpărat apartamentul de vizavi și le-a unit pe amândouă.

– Deci, în copilărie, *grand-père* a locuit în partea asta mică? întrebă Zoë.

– Exact, confirmă Bertrand. Partea asta de aici. Aceea era camera părinților lui, iar el dormea aici. Spațiul era mult mai mic.

Antoine ciocăni atent pereții.

– Da, știu la ce te gândești, zâmbi Bertrand. Vrei să unești camerele astea două, nu?

– Așa e! recunoscu Antoine.

– Nu-i o idee rea, deși trebuie bine gândită. Aici e o bucată de zid problematică, o să-ți arăt mai târziu. Are niște lambriuri groase, și prin el trec tot felul de țevi. Nu e așa de ușor cum pare.

M-am uitat la ceas: două și jumătate.

– Trebuie să plec. Mă întâlnesc cu Joshua.

– Ce facem cu Zoë? întrebă Bertrand.

Zoë își dădu ochii peste cap.

– Pot, de exemplu, să iau un autobuz înapoi în Montparnasse.

– Și școala? replică Bertrand.

Zoë își dădu iarăși ochii peste cap.

– *Papà!* E miercuri. Nu am ore miercuri după-amiaza, îți amintești?

Bertrand se scărpină în cap.

– Pe vremea mea...

– Era joia, nu se făcea școală joia, psalmodie Zoë.

– Sistemul școlar francez e ridicol, am oftat. Și în plus, ore sâmbătă dimineața!

Antoine era de acord cu mine. Fiii lui urmau o școală particulară unde nu se făceau ore sâmbătă dimineața. Dar Bertrand – la fel ca părinții lui – credea cu convingere în sistemul public francez. Eu dorisem să o dau pe Zoë la o școală bilingvă – existau câteva la Paris –, dar clanul Tézac nici nu voise să audă. Zoë era franțuzoaică, născută în Franța. Avea să urmeze o școală franceză. În prezent, urma *lycée* Montaigne, lângă Grădinile Luxembourg. Familia Tézac uita mereu că Zoë are o mamă americancă. Din fericire, engleza lui Zoë era perfectă. Nu vorbisem niciodată altceva cu ea, și mergea de suficiente ori la Boston în vizită la părinții mei. Își petrecea majoritatea verilor în Long Island, cu sora mea Charla și cu familia ei.

Bertrand se întoarse spre mine. În ochi avea acea sclipire, care mă neliniștea și îmi semnala că avea să fie ori foarte amuzant, ori foarte crud, ori amândouă. Evident că și Antoine cunoștea semnificația, având în vedere felul supus în care începu să-și studieze atent pantofii din piele, cu ciucuri.

– Da, într-adevăr, știm ce gândește *Miss* Jarmond despre școlile noastre, despre spitalele noastre, despre nesfârșitele noastre greve, despre vacanțele noastre, despre instalațiile noastre sanitare, despre serviciul nostru poștal, televiziunea noastră, politica noastră, rahatul nostru de câine de pe trotuare, rosti Bertrand, zâmbind spre mine cu dantura lui perfectă. Am auzit asta de

atâtea ori, de atâtea ori, nu-i așa? Aș vrea să fiu în America, totul e atât de *curat* în America, toată lumea culege rahatul de câine în America!

– Termină, *papà*, ești atât de grosolan! zise Zoë și mă luă de mână.

Afară, fetița văzu un vecin îmbrăcat în pijama, sprijinit de fereastră. Era un bărbat amabil, profesor de muzică. Cânta la vioară și ei îi plăcea să-l asculte. Deseori, de dincolo de curte, le cânta ei și fratelui ei vechi cântece franțuzești, ca Sur le pont d'Avignon *și* À la claire fontaine, *precum și melodii din țara părinților ei, care îi făceau întotdeauna pe mama și pe tatăl ei să danseze veseli, iar papucii mamei pluteau pe scândurile podelei, în timp ce tatăl ei o învârtea iarăși și iarăși, până amețeau cu toții.*

– Ce faceți? Unde îi duceți? strigă el.

Vocea lui răsună în curte, acoperind țipetele bebelușului. Bărbatul în balonzaid nu-i răspunse.

– Nu puteți să faceți așa ceva, continuă vecinul. Sunt oameni buni și cinstiți! Nu puteți să faceți așa ceva!

La sunetul glasului său, obloanele începură să se deschidă și chipuri să privească din spatele perdelelor.

Dar fetița observă că nimeni nu se mișca, nimeni nu zicea nimic. Stăteau, pur și simplu, și se uitau.

Mama se opri din mers, zguduită de suspine. Bărbații o împinseră înainte.

Vecinii priveau în tăcere. Chiar și profesorul de muzică rămase tăcut.

Brusc, mama se întoarse și țipă din toate puterile; strigă numele soțului ei, de trei ori.

Bărbații o apucară de brațe, zgâlțâind-o cu brutalitate. Ea lăsă să cadă gențile și boccelele. Fetița încercă să-i oprească, dar ei o împinseră la o parte.

În prag apăru un bărbat slab, cu haine mototolite, nebărbierit și cu ochii roșii, obosiți; străbătu curtea, ținându-se drept. Când ajunse în dreptul bărbaților, le spuse cine era. Avea un accent pronunțat, la fel ca femeia.

– Luați-mă cu familia mea, spuse el.

Fetița își strecură mâna în cea a tatălui.

Era în siguranță acum, își zise ea. Era în siguranță, cu mama și cu tatăl ei. Toate astea nu aveau să dureze mult. Doar era poliția franceză, nu nemții. Nimeni nu avea să le facă vreun rău.

Curând se vor întoarce la apartament, și maman *le va pregăti micul dejun. Băiețelul va putea ieși din ascunzătoare, iar papà se va duce la depozitul din josul străzii, unde lucra ca maistru și făcea curele, genți și portofele alături de colegii lui, și totul va fi ca înainte. Curând, lucrurile vor fi din nou sigure.*

Afară se luminase de ziuă. Strada îngustă era pustie. Fetița privi înapoi spre clădirea ei, la chipurile tăcute de la ferestre și la concierge, *care o ținea la piept pe micuța Suzanne.*

Profesorul de muzică își ridică încet mâna, într-un gest de rămas-bun.

Îi făcu și ea cu mâna, zâmbind. Totul avea să fie bine. Urma să se întoarcă repede, toți aveau să se întoarcă în curând.

Dar bărbatul era extrem de trist.

Pe obraji îi curgeau lacrimi, lacrimi tăcute de neputință și de rușine, pe care ea nu le înțelegea.

– Grosolan? Mama ta adoră asta, chicoti Bertrand, făcându-i cu ochiul lui Antoine. Nu-i așa, iubito? Nu-i așa, *chérie?*

Se învârtea prin living, pocnind din degete pe melodia din *West Side Story*.

Mă simțeam prost față de Antoine. De ce-i plăcea lui Bertrand să mă facă să par americanca falsă, plină de idei preconcepute, mereu critică la adresa francezilor? Și de ce stăteam acolo și-i permiteam să-mi vorbească astfel? Cândva era amuzant. La începutul căsniciei noastre, asta fusese o glumă clasică și îi făcea pe prietenii noștri americani și francezi să râdă în hohote. La început.

Eu am zâmbit, ca de obicei. Dar astăzi, zâmbetul meu părea un pic forțat.

– Ai mai fost s-o vezi pe Mamé în ultima vreme? am întrebat.

Bertrand era deja ocupat să măsoare ceva.

– Poftim?

– Mamé, am repetat, răbdătoare. Cred că i-ar plăcea să te vadă. Să vorbiți despre apartament.

Privirea lui o întâlni pe a mea.

– N-am timp, *amour*. Tu te duci?

O privire rugătoare.

– Bertrand, eu mă duc în fiecare săptămână, știi asta.

El oftă.

– E bunica *ta,* am subliniat.

– Și te iubește *pe tine, l'Américaine,* rânji el. Și eu la fel, *bébé.*

Se apropie de mine și mă sărută ușor pe buze.

Americanca.

„Așadar, tu ești americanca", afirmase Mamé, cu mulți ani în urmă, chiar în această încăpere, cercetându-mă cu ochii ei cenușii, gânditori. *L'Américaine.* Cât de americancă mă făcuse să mă simt, cu nenumăratele mele bucle, cu tenişi și zâmbetul larg. Și cât de pur franțuzoaică era această bătrână de șaptezeci de ani, cu spate drept, nas patrician, un coc impecabil și privire șireată. Și totuși, am plăcut-o pe Mamé de la bun început. Râsul ei uimitor, gutural. Umorul sec.

Chiar și azi, trebuia să recunosc că o plăceam mai mult decât pe părinții lui Bertrand, care încă mă făceau să mă simt „americancă", deși locuiam la Paris de douăzeci de ani, eram măritată cu fiul lor de cincisprezece ani și le dăruisem prima nepoată, pe Zoë.

În timp ce coboram, confruntându-mă încă o dată cu reflexia neplăcută din oglinda liftului, mi-a trecut brusc prin minte că suportasem prea mult timp împunsăturile lui Bertrand, ridicând întotdeauna nepăsătoare din umeri.

Iar astăzi, dintr-un motiv oarecare, pentru prima dată, am simțit că mi-a ajuns.

Fetița se ținea aproape de părinții ei. Străbătură pe jos strada lor, în timp ce bărbatul în balonzaid bej le spunea să se grăbească. Oare unde se duceau? se întrebă. De ce trebuiau să se grăbească atât de tare? Li se spuse să intre într-un garaj mare. Fetița recunoscu drumul – nu era departe de casa în care locuiau și de locul unde lucra tatăl ei.

În garaj, bărbați îmbrăcați în salopete albastre, pătate de ulei, erau aplecați asupra motoarelor. Îi priveau, tăcuți. Nimeni nu zise nimic. Atunci, fetița văzu un grup mare de oameni, stând în garaj, cu genți și coșuri la picioare. Majoritatea erau femei și copii, observă ea. Pe unii îi cunoștea puțin. Dar nimeni nu îndrăznea să facă semn cu mâna sau să se salute. După un timp, apărură doi polițiști care începură să strige nume. Tatăl fetiței ridică mâna când auzi numele lor.

Fetița privi în jur. Văzu un băiat pe care îl cunoștea de la școală, Léon. Părea obosit și speriat. Ea îi zâmbi; ar fi vrut să-i spună că totul era în regulă, că în curând vor putea să meargă acasă. Toate astea nu aveau să dureze mult, curând o să fie trimiși înapoi. Dar Léon o privi de parcă era nebună. Ea își lăsă privirea în jos, cu obrajii în flăcări. Poate că pricepuse totul greșit. Inima îi bătea cu putere. Poate că lucrurile nu aveau să se întâmple așa cum crezuse ea. Se simțea foarte naivă, prostuță și tânără.

Tatăl ei se aplecă spre ea. Bărbia lui țepoasă îi gâdilă urechea. Îi rosti numele. Unde era fratele ei? Ea îi arătă cheia. Frățiorul ei era în siguranță, ascuns în dulapul lor secret, șopti ea, mândră de sine. O să fie în siguranță.

Tatăl ei o privi cu ochi mari, stranii, și o apucă strâns de mână. Dar totul e în regulă, insistă ea, o să fie bine. E un dulap adânc, are destul

aer să respire. Și apă și o lanternă. O să fie bine, papà. *Nu înțelegi, zise tatăl, nu înțelegi. Și, spre disperarea ei, văzu cum ochii i se umpleau de lacrimi.*

Îl trase de mânecă. Nu suporta să-și vadă tatăl plângând.

– Papà, *spuse ea, o să ne întoarcem acasă, nu-i așa? O să ne întoarcem acasă după ce ne strigă numele?*

Tatăl își șterse lacrimile și o privi cu ochi îngrozitor de triști, în care ea nu suporta să privească.

– Nu, răspunse el, nu ne întoarcem. N-o să ne lase să ne întoarcem.

Fetița simți cum i se strecoară în trup ceva rece și oribil. Încă o dată își aminti ce auzise, chipurile părinților ei, întrezărite de cealaltă parte a ușii, teama lor, neliniștea lor în miez de noapte.

– Ce vrei să zici, papà? *Unde mergem? De ce nu ne întoarcem acasă? Spune-mi! Spune-mi!*

Aproape că țipă ultimele cuvinte.

Tatăl ei o privi. Îi rosti din nou numele, foarte încet. Ochii îi erau încă umezi, iar lacrimile îi atârnau de gene. Îi puse o mână pe ceafă.

– Fii curajoasă, iubita mea. Fii curajoasă, cât poți tu de curajoasă.

Nu putea să plângă. Frica ei era atât de mare încât părea să înghită totul în jur, părea să absoarbă orice altă emoție din sufletul ei, ca un vid monstruos, puternic.

– Dar i-am promis că o să mă întorc, papà. *I-am promis.*

Văzu că tatăl ei începuse din nou să plângă și că nu o mai asculta. Era învăluit în propria durere, în propria teamă.

Îi trimiseră pe toți afară. Strada era pustie, în afară de autobuzele aliniate lângă trotuare. Genul de autobuze normale, în care fetița obișnuia să se suie, împreună cu mama și cu fratele ei, ca să meargă în oraș: autobuze obișnuite, cu alb și verde, cu platformă în spate.

Li se ordonă să se suie și fură înghesuiți unii în alții. Fetița căuta iarăși uniformele verzi-cenușii, limba aspră, guturală, de care ajunsese să se teamă. Dar aceștia nu erau decât polițiști. Polițiști francezi.

Prin geamul prăfuit al autobuzului, îl recunoscu pe unul dintre ei, polițistul tânăr, roșcat, care o ajutase de multe ori să traverseze strada în drum spre casă, de la școală. Bătu în geam ca să-i atragă atenția. Când

ochii li se întâlniră, el își feri rapid privirea, părând stânjenit, aproape enervat. Fetița se întrebă de ce. În timp ce erau împinși în autobuze, un bărbat protestă și fu îmbrâncit cu violență. Un polițist urlă că o să împuște pe oricine va încerca să scape.

Apatică, fetița privi cum clădirile și copacii se perindă prin fața geamului. Nu se putea gândi decât la fratele ei aflat în dulap, în casa goală, așteptând-o. Nu se putea gândi decât la el. Traversară un pod și văzu apele Senei sclipind. Unde mergeau? Papà *nu știa. Nimeni nu știa. Toți erau înspăimântați.*

Un tunet brusc îi făcu pe toți să tresară. Ploaia porni să cadă cu atâta putere, încât autobuzul fu nevoit să oprească. Fetița asculta cum picăturile loveau acoperișul autobuzului. Nu dură mult și mașina își relua drumul, cu roțile scrâșnind pe macadamul sclipitor. Soarele răsărise.

Autobuzul se opri și se dădură cu toții jos, încărcați cu boccele, valize, copii care plângeau. Fetița nu recunoștea strada. Nu fusese niciodată aici. La capătul drumului văzu indicatorul de metrou.

Îi conduseră spre o clădire mare, deschisă la culoare. Pe ea scria ceva cu litere mari și negre, dar nu reuși să deslușească ce anume. Văzu că întreaga stradă era plină de familii ca a ei, care coborau din autobuze, mânați de polițiști. Din nou, polițiști francezi.

În timp ce strângea cu putere mâna tatălui ei, se trezi împinsă și înghiontită într-o imensă arenă acoperită. Zeci de oameni erau adunați aici, în mijlocul arenei, precum și pe scaunele tari, de fier, ale tribunei. Câți oameni? Nu știa. Sute. Și tot veneau. Fetița se uită la imensul luminator albastru, sub formă de dom. Soarele necruțător strălucea prin el.

Tatăl ei le găsi un loc în care să se așeze. Fetița privi cum șirul constant de oameni îngroașă rândurile mulțimii. Zgomotul crescu tot mai mult, zumzetul continuu a mii de voci, copii scâncind, femei gemând. Căldura deveni de nesuportat, tot mai înăbușitoare pe măsură ce soarele urca pe cer. Era din ce în ce mai puțin loc și stăteau cu toții înghesuiți unii în alții. Se uita la bărbați, la femei, la copii, la chipurile lor chinuite, la ochii înspăimântați.

– Papà, *cât o să rămânem aici? întrebă ea.*

– Nu știu, iubito.

– Unde suntem?

Puse mâna pe steaua galbenă cusută pe bluza ei.

– E din cauza asta, nu-i așa? spuse ea. Toată lumea de aici are una.

Tatăl ei zâmbi – un zâmbet trist, patetic.

– Da, zise el. Din cauza asta.

Fetița se încruntă.

– Nu e corect, papà, *șopti ea. Nu e corect!*

El o îmbrățișă și îi rosti numele cu tandrețe.

– Da, draga mea, ai dreptate, nu e corect.

Ea se sprijini de el, cu obrazul lipit de steaua de pe haina lui.

În urmă cu aproape o lună, mama ei cususe stele pe toate hainele lor. Pe toate hainele familiei, cu excepția celor ale fratelui ei mai mic. Înainte de asta, cărțile lor de identitate primiseră ștampila de „evreu" sau „evreică". Și apoi începuseră brusc să apară lucruri pe care nu mai aveau voie să le facă. De exemplu, să se joace în parc. Să se plimbe cu bicicleta, să meargă la cinema, la teatru, la restaurant, la ștrand. Nu mai aveau voie nici să împrumute cărți de la bibliotecă.

Văzuse indicatoarele care păreau să fi fost puse pretutindeni: „Interzis evreilor". Și pe ușa depozitului unde lucra tatăl ei era un afiș mare, care anunța: „Firmă evreiască". Maman *trebuia să meargă la cumpărături după ora patru după-amiaza, când nu mai rămânea nimic în magazine, din cauza raționalizărilor. Erau nevoiți să meargă în ultimul vagon al metroului, să se întoarcă acasă înainte de stingere și să nu plece până dimineața. Ce mai aveau voie să facă? Nimic. Nimic, se gândi ea.*

Nedrept. Atât de nedrept. De ce? De ce ei? De ce toate astea? I se părea dintr-odată că nimeni nu ar fi putut să-i dea vreo explicație.

Joshua se afla deja în sala de conferințe și își bea cafeaua aceea slabă, care îi plăcea atât de mult. M-am grăbit să mă așez între Bamber, directorul de imagine, și Alessandra, *features editor*.

Încăperea dădea spre aglomerata rue Marbeuf, aflată la o aruncătură de băț de Champs-Elysées. Nu era zona mea preferată din Paris – prea ticsită de oameni, prea țipătoare –, dar eram obișnuită să vin zilnic aici și să parcurg bulevardul cu trotuare largi și prăfuite, înțesate de turiști în orice moment al zilei, indiferent de anotimp.

De șase ani de zile scriam la revista săptămânală americană *Seine Scenes*. Publicam o versiune pe hârtie și alta online. De obicei, eu relatam orice eveniment care ar fi putut prezenta interes pentru cititorii americani din Paris. „Culoarea locală" se întindea de la viața socială și culturală – spectacole, filme, restaurante, cărți – la apropiatele alegeri prezidențiale din Franța.

Era, de fapt, o muncă dificilă, cu termene strânse. Joshua era un adevărat tiran. Îmi plăcea de el, dar era un tiran. Genul ăla de șef care nu are nici un respect pentru viața personală, căsnicie și copii. Dacă o femeie rămânea însărcinată, devenea un nimeni. Dacă cineva avea un copil bolnav, era privit urât. Dar avea totodată un ochi perspicace, talent editorial extraordinar și un simț ieșit din comun al sincronizării perfecte. Cu toții ne scoteam pălăria în fața lui. Ne plângeam mereu de el pe la spate, dar suportam în continuare situația. La cei cincizeci de ani ai săi, Joshua, newyorkez născut și crescut acolo, dar care își petrecuse

ultimii zece ani la Paris, părea înșelător de placid. Avea o figură lungă și ochi căzuți. Dar în clipa când deschidea gura, el era șeful. Toată lumea îl asculta pe Joshua. Și nimeni nu-l întrerupea vreodată.

Bamber era din Londra și avea aproape treizeci de ani. Înalt de peste 1,80 m, purta ochelari cu lentile într-o nuanță de mov, avea diferite piercinguri pe trup și își vopsea părul în culoarea dulceții de portocale. Dădea dovadă de un nemaipomenit umor britanic, care mie mi se părea irezistibil, dar pe care Joshua nu prea îl înțelegea. Aveam o slăbiciune pentru Bamber. Era un coleg discret și eficient. De asemenea, era un ajutor minunat când Joshua avea o zi proastă și se dezlănțuia pe fiecare dintre noi. Bamber era un aliat prețios.

Alessandra era o tânără pe jumătate italiancă, cu pielea fină și teribil de ambițioasă. Era drăguță, avea părul buclat, negru și lucios, și genul de gură cu buze pline și umede, care îi înnebunește pe bărbați. Nu reușisem niciodată să mă decid dacă o plac sau nu. Avea jumătate din vârsta mea și deja primea același salariu ca mine, chiar dacă numele meu era trecut deasupra în caseta tehnică.

Joshua parcurse planurile privind următoarele subiecte. Se apropia un articol consistent despre alegerile prezidențiale, un subiect important având în vedere victoria controversată a lui Jean-Marie Le Pen din primul tur. Nu eram prea încântată să scriu despre așa ceva, așa că m-am bucurat în sinea mea că i-a fost repartizat Alessandrei.

– Julia, începu Joshua, privindu-mă pe deasupra ochelarilor, subiectul ăsta îți vine mănușă – a șaizecea comemorare a Vel' d'Hiv'.

Mi-am dres glasul. Ce spusese? Sunase ca „veldif".

Nu mai știam nimic.

Alessandra mă privi cu superioritate.

– 16 iulie 1942? Nu-ți sună cunoscut?

Uneori mă scotea din sărite glasul nechezat de Domnișoara Știe-Tot. Ca acum, de exemplu.

– Marea razie de la Vélodrome d'Hiver, reluă Joshua. La asta se referă prescurtarea Vel' d'Hiv'. Un faimos stadion acoperit, unde aveau loc concursurile de ciclism. Mii de familii de evrei, închise acolo zile întregi, în condiții îngrozitoare. Apoi trimise la Auschwitz. Și gazate.

Îmi suna cunoscut. Doar vag însă.

– Bine, am zis hotărâtă, privindu-l pe Joshua. OK, ce am de făcut?

El ridică din umeri.

– Ai putea începe prin a găsi supraviețuitori sau martori de la Vel' d'Hiv'. Apoi să verifici cum se va desfășura mai precis comemorarea, cine o organizează, unde, când. În final, fapte. Ce s-a întâmplat, mai exact. Va fi o muncă delicată, să știi. Francezilor nu le place să vorbească despre Vichy, Pétain, chestii de genul ăsta. Nu e ceva de care să fie deosebit de mândri.

– Există cineva care te-ar putea ajuta, interveni Alessandra, cu un ton ceva mai puțin superior. Franck Lévy. A fondat una dintre cele mai mari asociații ca să-i ajute pe evrei să-și găsească familiile după Holocaust.

– Am auzit de el, am spus, în timp ce-mi notam numele.

Chiar auzisem. Franck Lévy era o figură publică. Ținea conferințe și scria articole despre bunurile evreiești furate și despre ororile deportării.

Joshua mai dădu pe gât o cafea.

– Nimic superficial, zise el. Fără sentimentalisme. Fapte. Mărturii. Și, adăugă aruncându-i o privire lui Bamber, fotografii bune, puternice. Căutați și materiale vechi. Nu mai sunt multe rămase, după cum o să descoperiți, dar poate tipul ăsta, Lévy, o să vă ajute.

– Eu o să încep prin a mă duce la Vel' d'Hiv', spuse Bamber. Să verific.

Joshua zâmbi strâmb.

– Vel' d'Hiv' nu mai există. A fost dărâmat în 1959.

– Unde era? am întrebat, bucuroasă că nu eram singura ignorantă.

Alessandra se grăbi din nou să răspundă:

– Rue Néalton. În arondismentul 15.

– Am putea totuși să mergem până acolo, am spus, privindu-l pe Bamber. Poate că mai sunt locuitori din zonă care își amintesc ce s-a întâmplat.

Joshua ridică din umeri.

– Puteți încerca, zise el. Dar nu cred că veți găsi mulți oameni dornici să vorbească. După cum v-am spus, francezii sunt susceptibili, iar ăsta este un subiect extrem de sensibil. Nu uitați, poliția franceză i-a arestat pe oamenii aceia. Nu naziștii.

Ascultându-l pe Joshua, mi-am dat seama cât de puține știam despre cele întâmplate la Paris, în iulie 1942. Nu învățasem despre asta la școală, la Boston. Și de când venisem la Paris, în urmă cu douăzeci și cinci de ani, nu citisem multe despre acest subiect. Era ca un secret. Ceva îngropat în trecut. Ceva despre care nimeni nu vorbea. Eram nerăbdătoare să mă așez în fața calculatorului și să încep să caut pe internet.

Cum s-a încheiat ședința, m-am dus la micul cubiculum care-mi servea drept birou și care dădea spre zgomotoasa rue Marbeuf. Spațiul nostru de lucru era înghesuit. Dar mă obișnuisem. Nu mă deranja. Acasă nu aveam unde să scriu. În noul apartament, Bertrand îmi promisese că o să am o cameră mare numai a mea. Propriul meu birou. În sfârșit. Părea prea frumos ca să fie adevărat. O să am nevoie de ceva timp până să mă obișnuiesc cu genul acesta de lux.

Am pornit computerul, m-am conectat la internet, apoi am intrat pe Google. Am tastat *„vélodrome d'hiver vel' d'hiv"*. Linkurile erau numeroase, majoritatea în franceză și multe dintre ele foarte amănunțite.

Am citit toată după-amiaza. Nu am făcut altceva decât să citesc, să-mi notez informații și să caut cărți despre Ocupație și razii. Am observat că multe cărți erau epuizate. M-am întrebat

de ce. Fiindcă nimeni nu mai voia să citească despre Vel' d'Hiv'? Fiindcă nimănui nu-i mai păsa? Am sunat la vreo două librării, dar mi s-a răspuns că o să fie dificil să fac rost de aceste cărți. „Vă rog să încercați", am spus.

Când am închis computerul, m-am simțit teribil de obosită. Mă dureau ochii, iar capul și inima îmi erau grele de tot ceea ce citisem.

Fuseseră peste patru mii de copii evrei închiși la Vel' d'Hiv', cu vârste cuprinse între doi și doisprezece ani. Majoritatea erau francezi, născuți în Franța.

Nici unul nu se întorsese de la Auschwitz.

Ziua se târa, nesfârșită, insuportabilă. Ghemuită lângă mama ei, fetița privea cum familiile din jur își pierdeau încetul cu încetul mințile. Nu era nimic de băut, nimic de mâncare. Căldura era înăbușitoare. Aerul era plin de un praf fin și uscat, care îi înțepa ochii și gâtul.

Marile porți ale stadionului erau închise. De-a lungul fiecărui zid, polițiști cu chipuri sumbre îi amenințau în tăcere cu armele. Nu aveai unde să mergi și nici ce să faci. Doar să stai aici și să aștepți. Ce anume? Ce avea să li se întâmple, familiei ei, acestei mulțimi de oameni?

Împreună cu tatăl ei, încercaseră să găsească toaletele, în celălalt capăt al arenei. Îi izbise o duhoare insuportabilă. Erau prea puține toalete pentru o asemenea mulțime și, curând, deveniră nefuncționale. Fetița trebuise să se ghemuiască lângă perete ca să se ușureze, luptându-se cu nevoia copleșitoare de a vomita, astupându-și gura cu mâna. Oamenii își făceau nevoile pe unde apucau, rușinați, înfrânți, ghemuindu-se ca animalele pe podeaua mizerabilă. Fetița văzu o femeie în vârstă, respectabilă, ascunzându-se după haina soțului ei. O altă femeie icnea îngrozită, ținându-se cu mâinile de gură și de nas și clătinând din cap.

Fetița își urmă tatăl prin mulțime, înapoi la locul unde o lăsaseră pe mama ei, trebuind să-și facă loc prin gloată. Tribunele erau întesate de boccele, bagaje, saltele, cărucioare, iar arena era neagră de oameni. Câți oameni erau aici? se întrebă. Copiii alergau pe culoare, murdari, transpirați, țipând după apă. O femeie gravidă, aproape leșinată din cauza căldurii și a setei, țipa din toate puterile că o să moară. Un bătrân se prăbuși brusc, pe solul prăfuit. Chipul lui albăstrui se contorsiona și tresărea. Nimeni nu se mișcă.

Fetița se așeză lângă mama ei. Femeia devenise tăcută. Aproape că nu mai vorbea. Fetița îi luă mâna și i-o strânse; mama nu îi răspunse. Tatăl se ridică și îi ceru unui polițist apă, pentru copilul și soția lui. Bărbatul îi replică scurt că deocamdată nu există apă. Tatăl afirmă că asta era abominabil, că nu puteau fi tratați ca niște animale. Polițistul îi întoarse spatele.

Fetița îl văzu din nou pe Léon, băiețelul pe care îl zărise în garaj. Umbla fără țintă prin mulțime, privind spre porțile mari. Observă că nu purta steaua galbenă. Îi fusese smulsă. Fetița se ridică și se duse la el. Chipul îi era murdar, avea o vânătaie pe obrazul stâng și alta pe claviculă. Se întrebă dacă și ea arăta la fel, obosită și lovită.

– Eu plec de aici, îi zise el, cu voce joasă. Părinții mei mi-au zis. Acum.

– Dar cum? întrebă ea. Poliția n-o să te lase să ieși.

Băiatul o privi. Era de vârsta ei, avea zece ani, dar părea mult mai mare. Nu mai păstra nimic copilăresc în înfățișare.

– Găsesc eu o metodă, răspunse el. Părinții mi-au zis să plec. Ei mi-au smuls steaua. E singura soluție. Altminteri, e sfârșitul. Sfârșitul pentru noi toți.

Din nou, simți că o străbate un fior rece. Sfârșitul? Era, într-adevăr, sfârșitul?

El se uită lung la ea, cu o privire ușor disprețuitoare.

– Nu mă crezi, nu-i așa? Ar trebui să vii cu mine. Scoate-ți steaua, vino cu mine acum. O să ne ascundem. O să am grijă de tine. Știu ce să fac.

Fetița se gândi la frățiorul ei care o aștepta, ascuns în dulap. Mângâie cheia șlefuită din buzunar. Ar putea să plece cu băiatul ăsta ager și isteț. Ar putea să-l salveze pe fratele ei și să se salveze pe sine.

Dar se simțea prea mică, prea vulnerabilă să facă așa ceva singură. Era prea înspăimântată. Iar părinții ei... Mama ei, tatăl ei... Ce se va întâmpla cu ei? Băiatul ăsta spunea adevărul? Putea să aibă încredere în el?

Simțindu-i nehotărârea, el îi puse o mână pe braț.

– Vino cu mine! o îndemnă.

– Nu știu, murmură ea.

El se dădu înapoi.

– Eu m-am hotărât. Plec. Rămâi cu bine.

Ea îl privi cum se îndreaptă spre intrare. Polițiștii lăsau oamenii să intre: bătrâni pe tărgi, în scaune rulante, grupuri nesfârșite de copii care scânceau, femei în lacrimi. Fetița îl privi pe Léon cum se strecoară prin mulțime, așteptând momentul potrivit.

La un moment dat, un polițist îl apucă de guler și îl aruncă înapoi. Sprinten și rapid, el se ridică, îndreptându-se din nou spre porți, ca un înotător care luptă cu abilitate împotriva curentului. Fetița îl privea, fascinată.

Un grup de mame se repezi spre intrare, cerând cu furie apă pentru copii. Polițiștii părură o clipă confuzi, neștiind ce să facă. Fetița îl văzu pe băiat cum se strecoară prin haosul creat, ușor, rapid ca un fulger. Apoi dispăru.

Se duse înapoi la părinții ei. Noaptea se lăsa încet și, odată cu ea, fetița simți că disperarea ei și a miilor de oameni închiși acolo se adâncește, devenind ceva monstruos, scăpat de sub control, o disperare pură, absolută, care o umplu de panică.

Încercă să-și închidă ochii, nasul, urechile, să blocheze mirosul, praful, căldura, urletele de disperare, imaginile adulților plângând, ale copiilor gemând, dar nu reuși.

Nu putea decât să privească, neputincioasă, în tăcere. De sus, din apropierea luminatorului, unde oamenii stăteau în grupuri mici, observă o mișcare bruscă. Un urlet care îți sfâșia inima, o agitație de haine aruncate peste balcon și un sunet înfundat pe solul tare al arenei. Apoi, un icnet din partea mulțimii.

– Papà, *ce-a fost asta? întrebă ea.*

Tatăl ei încercă s-o facă să-și întoarcă privirea.

– Nimic, draga mea, nimic. Doar niște haine care au căzut de sus.

Dar ea văzuse. Știa ce era. O tânără – de vârsta mamei ei – și un copilaș. Femeia sărise, ținându-și strâns în brațe copilul, de pe cea mai înaltă balustradă.

De unde stătea, fetița putea să vadă trupul dislocat al femeii, craniul însângerat al copilului, crăpat ca o roșie coaptă.

Fetița lăsă capul în jos și plânse.

Când eram copil și locuiam pe Hyslop Road nr. 49, în Brookline, Massachussets, nu mi-aș fi imaginat niciodată că într-o zi o să mă mut în Franța și o să mă mărit cu un francez. Îmi imaginam că o să stau în America toată viața. La unsprezece ani mă îndrăgostisem de Evan Frost, băiatul din vecini. Un puști cu pistrui, al cărui câine, Inky, de-abia aștepta să tropăie pe frumoasele răzoare de flori ale tatălui meu.

Tata, Sean Jarmond, preda la Massachussets Institute of Technology. Genul de „profesor trăsnit", cu bucle zburlite și ochelari rotunzi. Era popular, studenții îl plăceau. Mama, Heather Carter Jarmond, era o fostă campioană de tenis din Miami, genul de femeie sportivă, bronzată, zveltă, care nu pare să îmbătrânească niciodată. Era pasionată de yoga și de mâncarea sănătoasă.

Duminica, tata și vecinul lui, domnul Frost, aveau nesfârșite dispute peste gard, despre Inky, care distrugea lalelele tatălui meu, în timp ce, în bucătărie, mama făcea brioșe cu miere și tărâțe și ofta. Ura conflictele. Indiferentă la nebunia din jur, sora mea Charla se uita la *Gilligan's Island* sau la *Speed Racer* în camera cu televizorul, ingurgitând metri întregi de lemn-dulce. La etaj, prietena mea Katy Lacy se uita pe furiș de după perdele la minunatul Evan Frost, care se hârjonea cu obiectul furiei tatălui meu, un labrador negru ca tăciunele.

A fost o copilărie fericită, ferită de rele. Fără izbucniri, fără scene. Școala Runckle, mai jos pe stradă. Liniște de Ziua Recunoștinței. Crăciunuri în familie. Veri lungi și lenevoase la Nahant.

Săptămâni calme care se transformau în luni calme. Singurul lucru care mă speriase de moarte fusese când profesoara mea din clasa a cincea, cu părul precum câlții, ne citise cu glas tare *Inima care-și spune taina* de Edgar Allen Poe. Mulțumită ei am avut coșmaruri ani de zile.

În timpul adolescenței am simțit pentru prima dată dorința de a merge în Franța – o fascinație insidioasă care a devenit din ce în ce mai puternică pe măsură ce trecea timpul. De ce Franța? De ce Parisul? Limba franceză mă atrăsese mereu. O găseam mai flexibilă, mai senzuală decât germana, spaniola sau italiana. Obișnuiam să-l imit la perfecție pe sconcsul francez din Looney Tunes, Pepe Le Pew. Dar în adâncul sufletului știam că ardoarea mea tot mai profundă pentru Paris nu avea nimic de-a face cu clișeele americane privind romantismul, sofisticarea și atracția sexuală. Era mai mult decât atât.

Când am descoperit pentru prima dată Parisul, am fost atrasă rapid de contrastele sale diferite; cartierele lui stridente și necizelate mă atrăgeau la fel de mult ca acelea maiestuoase, proiectate de Haussman. Tânjeam după paradoxurile, secretele și surprizele lui. Avusesem nevoie de douăzeci și cinci de ani ca să mă integrez, dar reușisem. Învățasem să suport chelnerii nerăbdători și taximetriștii bădărani. Învățasem să conduc prin Place de l'Étoile, indiferentă la insultele pe care mi le strigau șoferi de autobuz iritați și, mai surprinzător, blonde elegante, cu șuvițe, în Mini-uri negre și strălucitoare. Învățasem să îmblânzesc *concierges* aroganți, vânzătoare obraznice, operatoare telefonice blazate și doctori îngâmfați. Învățasem că parizienii se cred superiori restului lumii, mai ales tuturor celorlalți cetățeni francezi care locuiau între Nisa și Nancy, manifestând un dispreț deosebit față de locuitorii din suburbiile Orașului Luminilor. Învățasem că ceilalți francezi îi porecliseră pe parizieni „cap-de-câine" – *„Parisien Tête de Chien"* – și că nu îi apreciau prea tare. Nimeni nu iubea Parisul ca adevăratul parizian. Nimeni nu era mai mândru de orașul său ca adevăratul parizian. Nimeni nu era nici pe jumătate atât de arogant,

cu nasul pe sus, atât de încrezut și totuși atât de irezistibil. De ce iubeam eu atât de mult Parisul? mă întrebam. Poate fiindcă niciodată nu îmi cedase. Plutea tentant de aproape, și totuși mă punea la punct. Americanca. Voi fi mereu americanca. *L'Américaine.*

Am știut că vreau să fiu ziaristă încă de când eram de vârsta lui Zoë. Mai întâi am început să scriu pentru ziarul liceului și nu m-am mai oprit de atunci. Am venit să locuiesc la Paris la puțin timp după ce am împlinit douăzeci de ani, după ce am absolvit engleza la Boston University. Prima mea slujbă a fost ca asistent debutant la o revistă americană de modă pe care am abandonat-o în scurt timp. Căutam subiecte mai interesante decât lungimea fustelor sau culorile de primăvară.

Am acceptat prima slujbă care s-a ivit – să rescriu comunicate de presă pentru o rețea americană de televiziune. Salariul nu era nemaipomenit, dar era suficient cât să-mi asigure supraviețuirea. Locuiam în arondismentul 18, împărțind un apartament cu doi homosexuali francezi, Hervé și Christophe, care mi-au devenit buni prieteni.

În acea săptămână am luat masa cu ei pe rue Berthe, unde locuisem înainte să-l cunosc pe Bertrand. Bertrand mă însoțea rareori și uneori mă întrebam de ce dovedea atât de puțin interes față de Hervé și de Christophe. „Fiindcă dragul tău soțior, ca majoritatea domnilor burghezi și prosperi, preferă femeile homosexualilor, *cocotte!*" Aproape că auzeam vocea languroasă a prietenei mele Isabelle, chicotitul ei viclean. Da, avea dreptate. Era evident că lui Bertrand îi plăceau femeile. „La greu", cum ar fi spus Charla.

Hervé și Christophe locuiau încă în același apartament pe care îl împărțisem cu ei în trecut. Doar că micul meu dormitor era acum *dressing*. Christophe era un împătimit al modei și tare mândru de asta. Îmi plăcea să iau masa la ei; întotdeauna găseai acolo un amestec interesant de oameni: un model sau un cântăreț faimos, un scriitor controversat, un vecin simpatic și homosexual, un alt ziarist american sau canadian, vreun redactor tânăr, aflat

la început de drum. Hervé lucra ca avocat la o firmă internațională, iar Christophe era profesor de yoga.

Ei erau prietenii mei buni și dragi. Aveam și alți prieteni aici, expați americani – Holly, Susannah și Jan – pe care îi cunoscusem prin intermediul revistei sau al colegiului american unde puneam de multe ori anunțuri pentru babysittere. Aveam chiar și vreo două prietene apropiate franțuzoaice, ca Isabelle, pe care le întâlnisem la orele de balet ale lui Zoë, la Salle Pleyel, dar Hervé și Christophe erau cei pe care îi chemasem la unu dimineața când Bertrand se comportase oribil. Cei care veniseră la spital când Zoë își scrântise glezna căzând de pe scuter. Cei care nu uitau niciodată de ziua mea. Cei care știau ce filme sunt de văzut, ce discuri de cumpărat. Mesele lor erau întotdeauna superbe, adevărate festine, la lumina lumânărilor.

Am adus cu mine o sticlă de șampanie rece. Christophe se afla încă la duș, mi-a explicat Hervé, întâmpinându-mă la ușă. La cei patruzeci și cinci de ani ai săi, Hervé era zvelt, purta mustață și avea o fire blândă. Fuma țigară de la țigară și era imposibil să-l faci să se lase. Așa că renunțaserăm cu toții la această încercare.

– Ai o jachetă drăguță, mă complimentă el, punând jos țigara ca să deschidă șampania.

Hervé și Christophe remarcau întotdeauna ce purtam, dacă aveam un parfum nou, un machiaj diferit, o coafură nouă. Când eram cu ei, nu mă simțeam niciodată acea *Américaine* care încerca din răsputeri să țină pasul cu așa-zisul *chic* parizian. Mă simțeam eu însămi. Și îi iubeam pentru asta.

– Albastrul ăla verzui ți se potrivește, se asortează sublim cu ochii tăi. De unde l-ai cumpărat?

– De la H&M, de pe rue de Rennes.

– Arăți superb. Și cum merg lucrurile cu apartamentul? mă întrebă și-mi înmână un pahar și niște pâine prăjită cu tarama roz.

– Sunt o mulțime de lucruri de făcut, am oftat. O să dureze luni de zile.

– Și îmi închipui că arhitectul soțului tău este încântat de toată povestea.

M-am strâmbat.

– Vrei să zici că e inepuizabil.

– Ah, făcu Hervé. Și, prin urmare, un cui în talpă pentru tine.

– Te-ai prins, am zis, sorbind din șampanie.

Hervé se uită cu atenție la mine prin ochelarii lui minusculi, fără rame. Avea ochii de un cenușiu-deschis și gene ridicol de lungi.

– Ia zi, Juju, ești bine? mă întrebă el.

Am zâmbit larg.

– Da, sunt bine.

Dar nu era nici pe departe așa. Cele aflate de curând despre evenimentele din iulie 1942 treziseră în mine o vulnerabilitate, declanșaseră ceva profund, nespus, care mă urmărea, care mă ardea. Târâsem după mine acea povară întreaga săptămână, chiar din momentul în care începusem cercetările cu privire la razia de la Vel' d'Hiv'.

– Nu pari în apele tale, continuă Hervé, îngrijorat.

Se apropie de mine și-și puse mâna subțire, albă, pe genunchiul meu.

– Cunosc fața asta, Julia. E fața ta tristă. Hai, spune-mi ce se întâmplă.

Singura modalitate de a se izola de iadul din jur era să-și îngroape capul între genunchii ascuțiți și să-și acopere urechile cu mâinile. Se legăna înainte și înapoi, ascunzându-și fața între picioare. Gândește-te la lucruri frumoase, gândește-te la toate lucrurile care îți plac, la toate lucrurile care te fac fericită, la toate acele momente speciale, magice, pe care ți le amintești – când mama ei o dusese la coafor și toată lumea îi lăudase părul bogat, de culoarea mierii: o să fii mândră mai târziu de părul tău, ma petite!

Mâinile tatălui ei prelucrând pielea în depozit, cât erau de rapide și de puternice, și cât îi admira priceperea! Aniversarea împlinirii a zece ani și noul ceas, frumoasa cutie albastră, curelușa de piele pe care i-o făcuse tatăl său, aroma ei bogată, pătrunzătoare, și ticăitul discret al ceasului, care o fascinase. Fusese atât de mândră! Dar maman *îi spusese să nu-l poarte la școală. Putea să-l spargă sau să-l piardă. Numai prietena ei Armelle îl văzuse. Și fusese atât de geloasă!*

Unde era acum Armelle? Locuiau pe aceeași stradă, mergeau la aceeași școală. Dar Armelle plecase din oraș la începutul vacanței. Se dusese undeva cu părinții ei, undeva în sud. Primise o scrisoare și asta fusese tot. Armelle era micuță, roșcată și foarte deșteaptă. Știa pe dinafară toată tabla înmulțirii și stăpânea chiar și cele mai complicate probleme de gramatică.

Lui Armelle nu-i era niciodată frică, iar fetița admira acest lucru. Chiar și atunci când sirenele se declanșau în mijlocul orei, urlând ca niște lupi furioși, făcându-i pe toți să tresară, Armelle rămânea calmă, stăpână pe sine, o lua pe fetiță de mână și o conducea în beciul plin de mucegai al școlii, indiferentă la șoaptele înspăimântate ale celorlalți copii și la

ordinele tremurătoare ale lui Mademoiselle *Dixsaut. Se ghemuiau una într-alta, umăr lângă umăr, în întunericul umed, iar lumina lumânărilor le tremura pe chipurile palide, ore întregi, parcă, și ascultau zumzetul avioanelor deasupra capetelor lor, în vreme ce* Mademoiselle *Dixsaut le citea din Jean de La Fontaine sau Molière și încerca să-și stăpânească tremurul mâinilor. Uită-te la mâinile ei, chicotea Armelle, îi e teamă, de-abia poate să citească, uită-te. Iar fetița o privea pe Armelle cu mirare și șoptea: Ție nu ți-e frică? Nici măcar puțin? Buclele roșcate și strălucitoare se scuturau cu dispreț. Nu, nu mi-e. Nu mi-e teamă. Și uneori, când vibrația bombelor se strecura prin podeaua mizeră, făcând vocea lui* Mademoiselle *Dixsaut să tremure și să se oprească, Armelle o apuca pe fetiță de mână și o ținea strâns.*

Îi era dor de Armelle, dorea ca Armelle să fi fost cu ea acum, s-o țină de mână și să-i spună să nu se teamă. Îi era dor de pistruii lui Armelle și de ochii ei verzi și poznași, de zâmbetul ei insolent. Gândește-te la lucrurile pe care le iubești, la lucrurile care te fac fericită.

Vara trecută – sau fusese cu două veri în urmă? nu-și mai amintea –, papà *le dusese să-și petreacă vreo două zile la țară, lângă un râu. Nu-și mai amintea numele lui. Dar apa fusese atât de mângâietoare și de plăcută pe pielea ei. Tatăl ei încercase să o învețe să înoate. După câteva zile, fetița izbutise un soi de înot câinesc, lipsit de grație, care făcuse pe toată lumea să râdă. Pe malul apei, fratele ei se dezlănțuise, bucuros și fericit. Pe atunci era micuț, doar un bebeluș. Ea își petrecuse întreaga zi alergând după el, în vreme ce el aluneca și chiuia pe malul noroios. Iar* maman *și* papà *arătau atât de liniștiți, de tineri și de îndrăgostiți, mama ei stând cu capul sprijinit pe umărul tatălui ei. Își aminti de micul hotel de lângă apă, unde mâncaseră feluri simple și delicioase lângă umbrarul răcoros și înfrunzit, și apoi* patronne *o rugase s-o ajute să servească, iar ea ducea cafeaua și se simțea foarte matură și mândră, până când scăpase cafeaua pe piciorul cuiva, dar* patronne *nu se supărase.*

Fetița își înălță capul și o văzu pe mama ei vorbind cu Eva, o tânără care locuia lângă ei. Eva avea patru copii mici, o ceată de băieți gălăgioși, pe care fetița nu îi plăcea în mod deosebit. Chipul Evei, la fel ca al mamei ei, părea tras și îmbătrânit. Cum de îmbătrâniseră așa, peste

noapte? se întrebă ea. Eva era tot poloneză. Franceza ei, la fel ca a mamei, nu era prea bună. Ca și părinții fetiței, Eva avea familia în Polonia. Părinții ei, mătuși și unchi. Fetița își aminti de ziua fatidică – oare când fusese? nu cu multă vreme în urmă – în care Eva primise o scrisoare din Polonia și venise la ușa lor, cu chipul scăldat în lacrimi, și se prăbușise în brațele mamei ei. Mama încercase să o consoleze, dar fetița își dăduse seama că și ea era șocată. Nimeni nu dorise să-i spună fetiței ce anume se întâmplase, dar ea înțelesese, agățându-se de orice cuvânt idiș pe care reușea să-l deslușească printre suspine. Ceva îngrozitor – în Polonia, familii întregi fuseseră ucise, casele, arse, numai cenușă și ruine. Ea își întrebase tatăl dacă bunicii ei erau în siguranță. Părinții mamei, cei din fotografia alb-negru aflată pe polița căminului, din sufragerie. Tatăl îi răspunsese că nu știa. Din Polonia sosiseră vești foarte proaste. Dar nu voise să-i spună ce vești.

Privindu-le pe mama ei și pe Eva, fetița se întreba dacă părinții ei făcuseră bine că o protejaseră de toate, dacă procedaseră corect ferind-o de veștile rele, tulburătoare. Dacă făcuseră bine să nu-i explice atât de multe lucruri care se schimbaseră pentru ei, de la începutul războiului. Ca atunci când soțul Evei nu se mai întorsese. Dispăruse. Unde? Nimeni nu voise să-i spună. Nimeni nu voise să-i explice. Ura să fie tratată ca un bebeluș. Ura când vocile erau coborâte la intrarea ei în încăpere.

Dacă i-ar fi spus, dacă i-ar fi spus tot ce știau, oare n-ar fi fost mai ușoară ziua asta?

– Sunt bine, doar puțin obosită, asta-i tot. Deci, cine vine în seara asta?

Înainte ca Hervé să poată răspunde, Christophe intră în cameră, o adevărată imagine a șicului parizian, în tonuri de kaki și crem, răspândind în jur un parfum bărbătesc scump. Christophe era puțin mai tânăr decât Hervé, bronzat tot timpul, slab, iar părul lung, grizonant, și-l ținea prins într-o coadă, *à la* Lagerfeld.

Aproape în același timp se auzi soneria.

– Aha, făcu Christophe, trimițându-mi o bezea, ăsta trebuie să fie Guillaume.

Se grăbi apoi spre ușă.

– Guillaume? l-am întrebat pe Hervé.

– Noul nostru prieten. Se ocupă cu ceva în domeniul publicității. E divorțat. Un tip deștept. El e singurul nostru musafir. Toată lumea e plecată din oraș din cauza weekendului prelungit.

Bărbatul care intră în cameră era înalt, brunet, spre patruzeci de ani. Adusese trandafiri și o lumânare parfumată împachetată.

– Julia Jarmond, mă prezentă Christophe. Draga noastră prietenă jurnalistă, din vremea când eram tineri.

– Adică abia ieri... murmură Guillaume, în maniera galantă, specific franțuzească.

Am încercat să-mi păstrez pe chip un zâmbet lejer, conștientă că privirea iscoditoare a lui Hervé se îndrepta din când în când în direcția mea. Era ciudat, pentru că, în mod obișnuit, m-aș fi confesat lui Hervé. I-aș fi spus cât de ciudat mă simțisem în ultima

săptămână. Și întâmplarea cu Bertrand. Întotdeauna suportasem umorul provocator, uneori de-a dreptul grosolan, al lui Bertrand. Nu mă afectase niciodată. Nu mă deranjase niciodată. Până acum. Obișnuiam să-i admir agerimea minții, sarcasmul. Asta mă făcuse să-l iubesc chiar și mai mult.

Oamenii râdeau la glumele lui. Chiar le era puțin teamă de el. În spatele râsului său irezistibil, sclipirii ochilor de un albastru-verzui, zâmbetului încântător, se afla un bărbat dur, pretențios, care obținea de obicei ceea ce voia. Îl suportasem fiindcă se revanșa de fiecare dată față de mine; ori de câte ori își dădea seama că m-a rănit, mă copleșea cu daruri, flori și sex pasional. În pat era probabil singurul loc unde eu și Bertrand comunicam cu adevărat, singurul loc unde nici unul nu îl domina pe celălalt. Îmi amintesc că, la un moment dat, Charla îmi spusese, după ce fusese martora unei tirade deosebit de acide a soțului meu: „Ticălosul ăsta e vreodată *drăguț* cu tine?" Și, văzând că încep să mă înroșesc: „Doamne! Înțeleg acum. Voi comunicați prin sex. Faptele vorbesc mai tare decât cuvintele". Apoi oftase și mă bătuse ușor pe mână. De ce nu-mi deschisesem sufletul față de Hervé în seara asta? Ceva mă reținuse. Ceva îmi pecetluise buzele.

După ce ne-am așezat la masa octogonală de marmură, Guillaume m-a întrebat la ce ziar lucrez. Când i-am spus, pe chipul lui nu s-a înregistrat nici o reacție. Nu am fost surprinsă. Francezii nu auziseră niciodată de *Seine Scenes*. Era citit îndeosebi de americanii care locuiau la Paris. Nu mă deranja; nu tânjisem niciodată după faimă. Eram mulțumită să am o slujbă bine plătită, care îmi oferea o relativă libertate, în ciuda despotismului ocazional al lui Joshua.

– Și despre ce scrii acum? se interesă Guillaume politicos, în timp ce înfășura pastele verzi în jurul furculiței.

– Despre Vel' d'Hiv', am răspuns. Cea de-a șaizecea comemorare se apropie.

– Te referi la razia aceea din timpul războiului? întrebă Christophe, cu gura plină.

Eram gata să răspund, când am observat că furculița lui Guillaume se oprise la jumătatea drumului între farfurie și gură.

– Da, marea razie de la Vélodrome d'Hiver, am zis.

– Nu a avut loc undeva în afara Parisului? întrebă Christophe, continuând să mestece.

Guillaume își puse furculița jos, tăcut. Cumva, privirea lui se fixase într-a mea. Avea ochi negri și o gură fină, sensibilă.

– Am impresia că naziștii au făcut-o, spuse Hervé, turnând Chardonnay. Nici unul nu părea să fi observat chipul încordat al lui Guillaume. Naziștii care i-au arestat pe evrei în timpul Ocupației.

– De fapt, nu au fost germanii..., am început eu.

– A fost poliția franceză, interveni Guillaume. Și s-a petrecut chiar în centrul Parisului. Pe un stadion unde aveau loc cele mai mari concursuri de ciclism.

– Serios? întrebă Hervé. Am crezut că au fost naziștii, în suburbii.

– Am făcut cercetări pe subiectul ăsta în ultima săptămână, am spus. Da, ordinele au venit de la nemți, dar poliția franceză a acționat. Nu ați învățat asta la școală?

– Nu-mi aduc aminte. Nu cred, recunoscu Christophe.

Ochii lui Guillaume, îndreptați din nou asupra mea, mă cercetau, voiau parcă să scoată ceva de la mine. M-am simțit tulburată.

– E chiar uimitor, spuse Guillaume, cu un zâmbet ironic, cât de mulți francezi încă nu știu ce s-a întâmplat. Dar americanii? Tu știai despre asta, Julia?

Nu mi-am ferit privirea.

– Nu, nu știam și nici la școală nu ni s-a spus nimic, la Boston, în anii șaptezeci. Dar acum știu mult mai multe. Și ceea ce am aflat m-a copleșit.

Hervé și Christophe rămaseră tăcuți. Păreau stânjeniți, neștiind ce să spună. În cele din urmă, Guillaume vorbi:

– În iulie 1995, Jacques Chirac a fost primul președinte care a atras vreodată atenția asupra rolului jucat de guvernul francez

în timpul Ocupației. Și în special asupra acestei razii. Discursul său a trecut nebăgat de seamă. Vi-l amintiți?

Citisem cuvântarea lui Chirac în timpul cercetărilor mele recente. Cu siguranță, abordase o problemă sensibilă. Dar nu-mi aminteam de el, deși trebuie să-l fi auzit la știri în urmă cu șase ani. Și era clar că băieții – nu mă puteam obișnui să-i numesc altfel, așa le spusesem mereu – nu citiseră și nu-și aminteau de discursul lui Chirac. Se uitau la Guillaume, stânjeniți. Hervé fuma țigară de la țigară, iar Christophe își rodea unghiile – un obicei care se manifesta mereu când se simțea nervos sau stânjenit.

Tăcerea ne cuprinse pe toți; era ciudat să domnească tăcerea în această încăpere. Aici fuseseră atâtea petreceri vesele, zgomotoase, oameni care râdeau în hohote, glume nesfârșite, muzică dată tare. Atât de multe jocuri, toasturi de zile de naștere, dans până la orele mici ale dimineții, în ciuda vecinilor iritați, care băteau de dedesubt cu câte o coadă de mătură.

Tăcerea care căzuse era grea și dureroasă. Când Guillaume începu din nou să vorbească, vocea i se schimbase. La fel și chipul. Era palid și nu se mai putea uita la noi. Privea în jos, la pastele neatinse.

– Bunica mea avea cincisprezece ani în ziua raziei. I s-a spus că era liberă, fiindcă luau numai copii mici, între doi și doisprezece ani, și pe părinții lor. Pe ea au lăsat-o. Și i-au luat pe toți ceilalți. Frații ei mai mici, surioara ei, mama, tatăl, mătușa, unchiul. Bunicii. A fost ultima oară când i-a văzut. Nici unul nu s-a mai întors. Nici măcar unul.

Ochii fetiței erau lucioși de la ororile nopții. În orele dimineții, femeia gravidă născuse prematur, un copil mort. Fetița fusese martoră la urlete, la lacrimi. Văzuse cum capul copilului, murdar de sânge, apare dintre picioarele femeii. Știa că ar fi trebuit să-și ferească privirea, dar nu putuse să se abțină, îngrozită, fascinată. Văzuse cum bebelușul mort, de un galben-cenușiu, ca o păpușă scofâlcită, este ascuns rapid într-un cearșaf murdar. Femeia gemea încontinuu. Nimeni nu putea s-o facă să tacă.

În zori, tatăl ei căutase în buzunarul fetiței cheia de la dulapul secret. O luă și se duse să stea de vorbă cu un polițist. Flutură cheia. Explică situația. Fetița își dădea seama că încerca să-și păstreze calmul, dar era pe punctul de a ceda. Trebuia să se ducă să-și ia fiul de patru ani, îi spunea bărbatului. Se va întoarce aici, promitea. Îl va lua pe fiul lui și va veni imediat înapoi. Dar polițistul îi râse în față și zise disprețuitor: „Ai impresia că o să te cred, amărâtule?" Tatăl îl rugă să vină cu el, să-l însoțească, se ducea doar să-și ia băiatul și venea imediat înapoi. Polițistul îi ordonă să se dea din drum. Tatăl se întorse la locul lui, adus de spate. Plângea.

Fetița luă cheia din mâna lui tremurândă și o puse înapoi în buzunar. Oare cât va supraviețui fratele ei? se întrebă. Probabil că încă o așteaptă. Avea încredere în ea; avea încredere în ea fără reținere.

Nu suporta gândul că frățiorul ei o aștepta în întuneric. Trebuie să fie înfometat, însetat. Probabil că i se terminase apa. La fel și bateria de la lanternă. Dar oriunde era mai bine ca aici, își zise. Orice era mai bine decât acest iad, duhoarea, căldura, praful, oameni care țipau, oameni care mureau.

Se uită la mama ei, care stătea ghemuită și nu scosese nici un sunet în ultimele ore. Se uită la tatăl ei, cu chipul supt, cu ochii goi. Se uită în jur, la Eva și la copiii ei istoviți și amărâți, la toate celelalte familii, la toți acei oameni necunoscuți care, la fel ca ea, aveau pe piept o stea galbenă. Se uită la miile de copii care alergau fără țintă, însetați, înfometați, la cei mici care nu puteau să înțeleagă, care credeau că este un soi de joc bizar prelungit prea mult, care doreau să se întoarcă acasă, în patul lor, la ursulețul lor de pluș.

Încercă să se odihnească, punându-și din nou bărbia ascuțită pe genunchi. Căldura reveni odată cu răsăritul. Nu știa cum ar fi putut să facă față unei noi zile aici. Se simțea slăbită, obosită. Gâtul îi era uscat ca iasca, iar stomacul o durea de foame.

După o vreme, adormi. Visa că era iar acasă, în camera ei care dădea spre stradă, înapoi în sufrageria unde soarele strălucea prin ferestre și desena modele pe șemineu și pe poza bunicii ei poloneze. Și îl asculta pe profesorul de vioară cum îi cânta de dincolo de curtea umbroasă. Sur le pont d'Avignon, on y danse, on y danse, sur le pont d'Avignon, on y danse tout en rond. *Mama ei pregătea cina, cântând și ea:* Les beaux messieurs font comme ça, et puis encore comme ça. *Fratele ei se juca pe hol cu trenulețul lui roșu, făcându-l să zdrăngăne pe scândurile închise la culoare ale podelei.* Les belles dames font comme ça, et puis encore comme ça. *Simțea mirosul casei ei, aroma liniștitoare a cerii de lumânare și a mirodeniilor, și a tuturor lucrurilor tentante care se pregăteau în bucătărie. Erau în siguranță. Erau fericiți.*

Simți pe frunte o mână rece. Ridică privirea și văzu o tânără, purtând un văl albastru, marcat cu o cruce.

Tânăra îi zâmbi și îi dădu o cană cu apă proaspătă, pe care fetița o bău cu aviditate. Apoi infirmiera îi dădu un biscuit subțire și niște pește din conservă.

– Trebuie să fii curajoasă, murmură tânăra infirmieră.

Dar fetița văzu că și ea, la fel ca tatăl ei, avea lacrimi în ochi.

– Vreau să plec, șopti fetița.

Voia să se întoarcă la visul ei, la pacea și la siguranța pe care le simțise. Infirmiera dădu din cap și zâmbi – un zâmbet slab și trist.

– Știu. Nu pot să fac nimic. Îmi pare rău.

Se ridică și se îndreptă spre o altă familie. Fetița o opri, apucând-o de mânecă.

– Vă rog, când o să plecăm? întrebă ea.

Infirmiera clătină din cap și mângâie cu blândețe obrazul fetiței. Apoi se duse mai departe, la următoarea familie.

Simțea că înnebunește. Voia să țipe, să dea din picioare și să urle, voia să plece din acest loc îngrozitor, hidos. Voia să se întoarcă acasă, înapoi la viața pe care o avusese înainte de steaua galbenă, înainte ca bărbații aceia să le bată la ușă.

De ce i se întâmpla asta? Ce făcuse ea, sau părinții ei, ca să merite așa ceva? De ce era atât de îngrozitor să fii evreu? De ce erau evreii tratați în felul ăsta?

Își aminti de prima zi când purtase steaua la școală, de momentul când intrase în clasă și toate privirile se îndreptaseră spre ea. O stea galbenă, mare cât palma tatălui ei, pe pieptul ei micuț. Și apoi văzuse că mai erau și alte fete în clasă care aveau steaua. Armelle purta și ea una. Asta o făcuse să se simtă puțin mai bine.

În pauză, toate fetele cu stele se strângeau împreună. Erau arătate cu degetul de ceilalți elevi, de toți cei care obișnuiau să le fie prieteni. Mademoiselle *Dixsaut subliniase că stelele nu vor schimba nimic. Toți elevii aveau să fie tratați la fel, indiferent dacă purtau sau nu o stea.*

Dar discursul lui Mademoiselle *Dixsaut nu fusese de mare ajutor. Din acea zi, majoritatea fetelor nu mai vorbiseră cu cele care purtau stele. Sau, și mai rău, le priveau cu dispreț. Fetița nu suporta disprețul. Și acel băiat, Daniel, care le șoptise ei și lui Armelle, pe stradă, în fața școlii, cu gura strâmbată de cruzime: „Părinții voștri sunt niște jidani murdari, voi sunteți niște jidance murdare". De ce murdar? De ce era un lucru murdar să fii evreu? O făcuse să se simtă rușinată, tristă. Armelle nu zisese nimic, ci își mușcase buza până la sânge. Era prima dată când o vedea pe Armelle părând speriată.*

Fetița dorise să-și smulgă steaua și le spusese părinților că refuză să se mai ducă la școală purtând-o. Dar mama îi zisese că nu, că trebuia să fie mândră de ea, mândră de steaua ei. Fratele ei făcuse o criză fiindcă

voia și el să aibă o stea. Dar avea sub șase ani, îi explicase mama lui cu răbdare. Trebuia să mai aștepte vreo doi ani. Băiatul plânsese toată după-amiaza.

Se gândi la fratele ei, închis în dulapul adânc, întunecat. Voia să ia în brațe trupul lui micuț și cald, să-i sărute buclele blonde, gâtul grăsuț. Prinse cheia cu putere în buzunar.

– Nu-mi pasă ce zice lumea, rosti ea pentru sine. Am să găsesc o cale să mă întorc și să-l salvez. Am să găsesc o cale.

După cină, Hervé ne-a oferit niște *limoncello*, un lichior italienesc, rece ca gheața, făcut din lămâie. Avea o minunată nuanță gălbuie. Guillaume sorbea încet din pahar. Nu prea vorbise în timpul mesei. Părea copleșit. Eu nu îndrăzneam să mai aduc în discuție subiectul Vel' d'Hiv'. Dar el a fost cel care s-a întors să-mi vorbească, pe când ceilalți ascultau.

– Bunica e bătrână acum, începu el, și nu mai vrea să vorbească despre asta. Dar mi-a spus tot ce am dorit să știu, mi-a povestit totul despre acea zi. Cred că cel mai rău lucru care i s-a întâmplat a fost că a trebuit să trăiască fără ceilalți. Că a fost nevoită să continue fără ei. Fără întreaga ei familie.

Nu găseam nimic potrivit de spus. Băieții rămăseseră și ei tăcuți.

– După război, bunica s-a dus în fiecare zi la hotelul Lutétia de pe boulevard Raspail, continuă Guillaume. Acolo trebuia să mergi ca să afli dacă s-a întors cineva din lagăr. Existau liste și organizații. S-a dus acolo zilnic și a așteptat. După o vreme, a renunțat. A început să audă vești despre lagăre și să înțeleagă că erau morți cu toții, că nici unul nu se va mai întoarce. Înainte, nimeni nu știa asta cu siguranță. Dar după o vreme, când supraviețuitorii au început să se întoarcă și să-și spună povestea, toată lumea a aflat.

Iar tăcere.

– Știți ce mi se pare cel mai șocant în legătură cu Vel' d'Hiv'? întrebă Guillaume. Numele de cod.

Mulțumită lecturilor mele aprofundate, știam răspunsul.

– Operațiunea Vânt de Primăvară, am murmurat.

– Un nume drăguț, nu-i așa, pentru ceva atât de oribil, zise el. Gestapoul ceruse poliției franceze să „livreze" un anumit număr de evrei cu vârste cuprinse între șaisprezece și cincizeci de ani. Însă poliția era atât de hotărâtă să deporteze cât mai mulți evrei, încât a hotărât să îmbunătățească ordinele, așa că i-a arestat pe toți acei copilași, cei născuți în Franța. Copii francezi.

– Gestapoul nu a cerut acei copii? am întrebat.

– Nu, răspunse el. Nu la început. Deportarea copiilor ar fi scos la lumină adevărul: ar fi devenit evident pentru toată lumea că evreii nu erau trimiși în lagăre de muncă, ci la moarte.

– Și atunci de ce au fost arestați copiii? am zis.

Guillaume sorbi din paharul de *limoncello*.

– Poliția a considerat, probabil, că acei copii evrei, chiar dacă se născuseră în Franța, tot evrei erau. În cele din urmă, Franța a trimis aproape opt mii de evrei în lagărele morții. Numai vreo două mii s-au mai întors. Și aproape nici un copil.

Pe drumul spre casă, nu mi-am putut scoate din minte ochii negri și triști ai lui Guillaume. Se oferise să-mi arate fotografii cu bunica lui și cu familia ei, iar eu îi dădusem numărul de telefon. Îmi promisese să mă sune în curând.

Când am sosit, Bertrand se uita la televizor, întins pe canapea, cu un braț sub cap.

– Și, ce fac băieții? mă întrebă el, de-abia desprinzându-și ochii de la ecran. S-au ridicat, ca de obicei, la înălțimea standardelor de rafinament?

Mi-am dat jos sandalele și m-am așezat pe canapea lângă el, privindu-i profilul fin, elegant.

– O masă perfectă. A mai fost un invitat interesant. Guillaume.

– Aha, zise Bertrand, uitându-se la mine amuzat. Homo?

– Nu, nu cred. Dar eu oricum nu-mi dau seama.

– Și ce era atât de interesant la tipul ăsta?

– Ne-a povestit despre bunica lui, care a scăpat de razia de la Vel' d'Hiv', din 1942.

– Hm, făcu el, schimbând posturile cu telecomanda.

– Bertrand, când erai la școală, ați învățat despre Vel' d'Hiv'?

– N-am idee, *chérie.*

– La asta lucrez acum pentru revistă. A șaizecea comemorare se apropie.

Bertrand îmi luă un picior și începu să-l maseze cu degete sigure, calde.

– Crezi că pe cititorii voștri o să-i intereseze Vel' d'Hiv'? E de domeniul trecutului. Majoritatea oamenilor n-ar vrea să citească despre așa ceva.

– Fiindcă francezilor le e rușine, vrei să zici? Așa că ar trebui să lăsăm trecutul îngropat și să mergem mai departe, ca ei?

Îmi dădu jos piciorul de pe genunchiul lui și în ochi îi apăru o sclipire. M-am pregătit pentru ce urma.

– Ia te uită, rosti el cu un rânjet răutăcios, încă o șansă să le arăți compatrioților tăi cât de necinstiți au fost franțujii, care au colaborat cu naziștii și au trimis acele biete familii nevinovate la moarte. Micuța Miss Nahant dezvăluie adevărul! Și ce-o să faci, *amour,* o să ne scoți ochii cu asta? Nimănui nu-i mai pasă. Nimeni nu-și mai amintește. Scrie despre altceva, ceva amuzant, drăguț. Cum știi tu. Spune-i lui Joshua că Vel' d'Hiv' este o greșeală. Nimeni n-o să citească. O să caște și o să treacă la rubrica următoare.

M-am ridicat, exasperată.

– Cred că te înșeli, am rostit, plină de furie. Cred că oamenii nu știu îndeajuns despre asta. Nici Christophe nu știa prea multe, și el e francez.

Bertrand pufni disprețuitor.

– Oh, Christophe de-abia știe să citească! Singurele cuvinte pe care le deslușește sunt Gucci și Prada.

Am ieșit în tăcere din cameră, m-am dus la baie și mi-am pregătit cada. De ce nu-i spusesem să se ducă la naiba? De ce-l suportam la nesfârșit? Fiindcă ești topită după el, nu-i așa? Încă de când l-ai cunoscut, chiar dacă e despotic, necioplit și egoist? E deștept, e frumos, poate fi foarte amuzant, e un amant atât de grozav, nu?

Amintiri cu nopți senzuale, nesfârșite, săruturi și mângâieri, cearșafuri mototolite, trupul lui frumos, gura caldă, zâmbetul răutăcios. Bertrand. Atât de fermecător. Atât de irezistibil. Atât de pasional. De aceea îl suporți. Nu-i așa? Dar pentru câtă vreme? Mi-am amintit de o discuție avută de curând cu Isabelle. Julia, îl suporți pe Bertrand de teamă să nu-l pierzi? Stăteam într-o cafenea micuță, lângă Salle Pleyel, în timp ce fiicele noastre erau la ora de balet, și Isabelle își aprinsese una dintre nenumăratele ei țigări și mă privise drept în ochi. Nu, îi răspunsesem. Îl iubesc. Îl iubesc cu adevărat. Îl iubesc așa cum este. Ea fluierase, impresionată, dar ironică. Ei atunci, norocul lui. Dar, pentru numele lui Dumnezeu, când merge prea departe, spune-i. Spune-i pur și simplu.

Întinsă în cadă, mi-am amintit de prima oară când l-am întâlnit pe Bertrand. Într-o discotecă pitorească, în Courchevel. El era cu un grup de prieteni gălăgioși, amețiți de băutură. Eu eram cu prietenul meu de atunci, Henry, pe care îl cunoscusem cu vreo două luni înainte, la rețeaua TV la care lucram. Aveam o relație lejeră, fără mari implicații. Nici unul nu era foarte îndrăgostit de celălalt. Eram doar doi americani care trăiau în Franța.

Bertrand mă invitase la dans. Nu păruse deloc deranjat de faptul că eram cu un alt bărbat. Refuzasem, șocată. Dar el fusese foarte insistent. „Doar un dans, domnișoară. Un singur dans. Dar o să fie un dans minunat, vă promit." Eu aruncasem o privire spre Henry, care ridicase din umeri. „Du-te", spusese el, făcându-mi cu ochiul. Așa că mă ridicasem și dansasem cu francezul cel perseverent.

Eram o frumusețe la douăzeci și șapte de ani. Și da, chiar fusesem Miss Nahant la șaptesprezece ani. Încă mai am diadema de strasuri ascunsă pe undeva. Lui Zoë îi plăcea să se joace cu ea când era mică. Nu fusesem niciodată vanitoasă în ceea ce privește înfățișarea mea. Dar observasem că, de când locuiam la Paris, mi se acorda mai multă atenție decât dincolo de Atlantic. Descoperisem de asemenea că francezii erau mai îndrăzneți, mai

deschiși, când era vorba să flirteze. Și mai înțelesesem că, în pofida faptului că nu aveam nimic din aerul sofisticat al pariziencelor – eram prea înaltă, prea blondă, prea dințoasă –, farmecul meu din Noua Anglie părea să fie la modă. În primele luni petrecute la Paris fusesem uimită de felul cum bărbații din Franța – și femeile, de altfel – se uită fățiș unii la alții. Se analizează în permanență. Se uită la siluetă, la haine, la accesorii. Mi-am amintit de prima primăvară petrecută la Paris, când mă plimbam pe boulevard Saint Michel cu Susannah, din Oregon, și Jan, din Virginia. Nu eram nici măcar îmbrăcate pentru o ieșire în oraș, purtam blugi, tricouri și papuci. Dar toate trei eram atletice, blonde și cu o înfățișare tipic americană. Bărbații ne abordau în permanență. *Bonjour Mesdemoiselles, vous êtes Américaines, Mesdemoiselles?* Tineri, maturi, studenți, oameni de afaceri, nenumărați bărbați, care ne cereau numerele de telefon, ne invitau la masă, la un pahar, se rugau de noi, făceau glume, unii fermecători, alții mai puțin. Asta nu se întâmpla acasă. Bărbații americani nu se țineau după fete pe stradă ca să-și mărturisească pasiunea. Eu, Jan și Susannah nu ne mai opream din chicotit, flatate și, în același timp, îngrozite.

Bertrand zice că s-a îndrăgostit de mine în timpul acelui prim dans, de la clubul de noapte din Courchevel. Chiar atunci, pe loc. Nu cred asta. Cred că, în cazul lui, s-a întâmplat puțin mai târziu. Poate a doua zi dimineață, când m-a dus la schi. *Merde alors,* franțuzoaicele nu schiază așa, gâfâise el, uitându-se la mine cu o admirație nedisimulată. Cum așa? l-am întrebat. Nu merg nici pe jumătate atât de repede, râsese el și mă sărutase cu pasiune. Totuși, *eu* mă îndrăgostisem de el pe loc. Atât de tare încât aproape că nici nu-i mai aruncasem bietului Henry o privire de rămas-bun când plecasem din discotecă la brațul lui Bertrand.

Bertrand adusese în discuție căsătoria foarte rapid. Eu nu mă gândisem la asta atât de repede, eram destul de mulțumită să-i fiu prietenă o vreme. Dar el insistase și fusese atât de fermecător, de plin de iubire, încât în cele din urmă acceptasem să mă mărit cu

el. Cred că el simțise că aveam să fiu nevasta perfectă, mama perfectă. Eram deșteaptă, cultivată, educată (*summa cum laude* la Universitatea Boston) și bine-crescută – „pentru o americancă", aproape că-l auzeam gândind. Eram sănătoasă, robustă și puternică. Nu fumam, nu luam droguri, beam foarte rar și credeam în Dumnezeu. Așa că, la întoarcere, am făcut cunoștință cu familia Tézac. Cât de emoționată fusesem în acea primă zi! Apartamentul lor impecabil, clasic, de pe rue de l'Université. Ochii de un albastru rece ai lui Édouard, zâmbetul lui sec. Colette și machiajul ei îngrijit, hainele impecabile, încercând să fie prietenoasă și oferindu-mi cafeaua și zahărul cu degete elegante, manichiurate. Și două surori. Una colțuroasă, blondă și palidă: Laure. Cealaltă roșcată, bucălată, cu obraji roșii: Cécile. Era prezent și logodnicul lui Laure, Thierry, care de-abia îmi adresase câteva cuvinte. Amândouă surorile mă priviseră cu vădit interes, uimite de faptul că fratele lor, un adevărat Casanova, alesese o americancă nesofisticată, deși avea la picioare *le tout-Paris.*

Știam că Bertrand – la fel și familia lui – se aștepta să avem trei sau patru copii unul după altul. Dar complicațiile începuseră imediat după nuntă. Complicații nesfârșite, la care nu ne-am fi așteptat. O serie de avorturi spontane în primele luni de sarcină mă înnebuniseră de-a dreptul.

Am reușit să o am pe Zoë după șase ani dificili. Multă vreme, Bertrand sperase să mai avem un copil. La fel și eu. Dar acum nu mai vorbeam niciodată despre asta.

Și mai era și Amélie.

Dar nu aveam chef să mă gândesc la Amélie în seara asta. O făcusem destul în trecut.

Apa din cadă se răcise, așa că am ieșit, tremurând. Bertrand era tot în fața televizorului. De obicei, mă duceam la el, iar el întindea brațele, fredonând încet, și mă săruta, iar eu îi mărturiseam că fusese grosolan, dar îi spuneam asta cu o voce de fetiță alintată, și făcând un botic drăgălaș. Și apoi ne sărutam, iar el mă ducea în dormitor și făceam dragoste.

Dar în seara asta nu m-am dus la el. M-am strecurat în pat și am mai citit despre copiii de la Vel' d'Hiv'.

Și ultima imagine pe care am avut-o în fața ochilor înainte să sting lumina a fost chipul lui Guillaume când ne povestise despre bunica lui.

De câtă vreme era aici? Fetița nu-și mai aducea aminte. Se simțea lipsită de viață, amorțită. Zilele se amestecaseră cu nopțile. La un moment dat i se făcuse rău și vomitase bilă, gemând de durere. Simțise cum o alina mâna tatălui ei. Singurul lucru pe care îl avea în minte era fratele ei. Nu se putea opri să nu se gândească la el. Lua cheia din buzunar și o săruta cu ardoare, de parcă ar fi sărutat obrajii mici și durdulii și părul buclat.

În ultimele zile, câțiva oameni muriseră aici, și fetița văzuse tot. Văzuse femei și bărbați înnebunind în căldura înăbușitoare și plină de miasme, fiind apoi loviți până cădeau la pământ și erau legați de tărgi. Văzuse atacuri de cord și sinucideri, și trupuri cuprinse de febră. Fetița privise cum cadavrele erau cărate afară. Nu mai văzuse niciodată asemenea orori. Mama ei devenise un animal supus. Nu mai vorbea. Plângea în tăcere. Se ruga.

Într-o dimineață, prin megafoane răsunară ordine răstite. Trebuiau să-și ia bagajele și să se strângă lângă intrare. În tăcere. Fetița se ridică, amețită și slăbită. Își simțea picioarele moi, de-abia putea să meargă. Își ajută tatăl s-o ridice pe mama ei în picioare și își adunară bagajele. Mulțimea se târa încet către uși. Fetița observă că toți se mișcau greoi, dureros. Chiar și copiii șontâcăiau ca niște bătrâni, cu spatele încovoiat, cu capul în pământ. Se întreba unde se duceau. Ar fi vrut să-l întrebe pe tatăl ei, dar chipul lui slab, închis în sine, îi arăta că nu avea să primească nici un răspuns. Oare se duceau în sfârșit acasă? Acesta era sfârșitul? Se terminase? Va putea să meargă să-l elibereze pe fratele ei?

Străbătură strada îngustă, flancați de polițiști. Fetița zări străini privindu-i de la ferestre, balcoane, uși, de pe trotuar. Majoritatea aveau chipuri goale, lipsite de orice compasiune. Priveau, fără să scoată o vorbă. Nu le pasă, își zise fetița. Nu le pasă ce ni se întâmplă, unde ne duc. Un bărbat râse, arătându-i cu degetul. Ținea un copil de mână. Și copilul râdea. De ce, se întrebă fetița, de ce? Arătăm caraghios, cu hainele noastre împuțite, distruse? De asta râd? Ce e atât de amuzant? Cum pot să râdă, cum pot să fie atât de cruzi? Voia să-i scuipe, să urle la ei.

O femeie între două vârste traversă strada și îi îndesă repede ceva în mână. Era o pâinișoară moale. Un polițist o alungă și fetița abia dacă apucă să o vadă când se întorcea la locul ei, pe celălalt trotuar. Femeia spusese: „Biata fetiță. Dumnezeu să te aibă în pază". Ce face Dumnezeu? se întrebă fetița, fără vlagă. Îi abandonase oare? Îi pedepsea pentru ceva de care ea nu știa? Părinții ei nu erau niște oameni religioși, deși știa că ei credeau totuși în Dumnezeu. Nu o crescuseră în tradiția religioasă, cum făcuseră părinții cu Armelle, respectând toate ritualurile. Fetița se întrebă dacă asta nu era cumva pedeapsa lor. Pedeapsa pentru că nu își practicaseră religia îndeajuns.

Îi întinse pâinișoara tatălui ei, care îi spuse să o mănânce. Fetița o devoră, prea repede, aproape înecându-se.

Cu aceleași autobuze se îndreptară spre o gară de lângă râu. Nu știa ce gară era. Nu mai fusese niciodată aici. În cei zece ani câți avea, rareori părăsise Parisul, iar când văzu trenul, se simți copleșită de panică. Nu, nu putea să plece, trebuia să rămână, trebuia să rămână pentru fratele ei, promisese că se va întoarce să-l salveze. Îl trase de mânecă pe tatăl ei și rosti în șoaptă numele fratelui ei. Tatăl o privi.

– Nu mai putem face nimic, îi răspunse el cu un glas neputincios și grav. Nimic.

Fetița se gândi la băiatul isteț care scăpase, cel care evadase. O cuprinse mânia. De ce era tatăl ei atât de slab, de fricos? Nu-i păsa de fiul lui? Nu-i păsa de băiețelul lui? De ce nu avusese curajul să fugă? Cum putea să stea acolo, să se lase condus în tren, ca o oaie? Cum putea să stea acolo și să nu fugă, să alerge înapoi la apartament, la băiețel, spre libertate? De ce nu a luat cheia să fugă?

Tatăl o privi și ea știu că îi citește toate gândurile care îi treceau prin minte. Îi spuse cu o voce calmă că erau într-un pericol foarte mare. Nu știa unde erau duși. Nu știa ce o să li se întâmple. Dar știa că, dacă ar încerca să fugă acum, ar fi ucis. Împușcat pe loc, în fața ei, în fața mamei ei. Și, dacă se întâmpla asta, era sfârșitul. Ea și mama ei ar fi fost singure. El rămăsese cu ele, ca să le protejeze.

Fetița ascultă. Niciodată nu îi mai vorbise pe un astfel de ton. Era vocea pe care o auzise în timpul acelor conversații secrete, îngrijorătoare. Încercă să înțeleagă. Se strădui să nu lase suferința să i se zărească pe chip. Dar fratele ei... Era vina ei! Ea fusese cea care îi spusese să rămână în dulap. Era vina ei. Ar fi putut să fie acum cu ei. Ar fi putut să fie aici, ținând-o de mână.

Începu să plângă și lacrimile fierbinți îi ardeau ochii, obrajii.

– Nu am știut! suspină ea. Papà, *nu am știut, credeam că o să ne întoarcem, credeam că o să fie în siguranță.*

Apoi ridică privirea și, cu furie și durere în glas, îl lovi în piept cu pumnii ei micuți.

– Nu mi-ai spus niciodată, papà, *nu mi-ai explicat niciodată, nu mi-ai zis niciodată de vreun pericol, niciodată! De ce? Ai crezut că sunt prea mică să înțeleg, nu-i așa? Ai vrut să mă protejezi? Asta ai încercat să faci?*

Chipul tatălui ei. Nu mai suporta să-l privească. Se uita la ea cu atâta disperare, cu atâta tristețe. Lacrimile ei făcură să dispară chipul lui. Ea își îngropă fața în palme, însingurată. Tatăl ei nu o atinse. În acele minute îngrozitoare, de singurătate, fetița înțelese. Nu mai era o fetiță fericită de zece ani. Era cineva mult mai bătrân. Nimic nu va mai fi vreodată la fel. Pentru ea. Pentru familia ei. Pentru fratele ei.

Explodă, pentru ultima oară, trăgându-l pe tatăl ei de braț, cu o violență pe care nu o mai cunoscuse.

– O să moară! O să moară!

– Toți suntem în pericol, răspunse el în cele din urmă. Și tu, și eu, și mama ta, și fratele tău. Eva și fiii ei, toți acești oameni. Toți de aici. Sunt aici cu tine. Și suntem alături de fratele tău. E în inimile noastre, în rugăciunile noastre.

Înainte ca fetița să poată spune ceva, au fost cu toții împinși într-un tren, un tren care nu avea scaune, ci doar vagoane goale. Un tren pentru animale, acoperit. Mirosea a putred și a murdărie. Fetița stătea chiar lângă ușă și se uita la gara cenușie, prăfuită.

Pe un peron din apropiere, o familie aștepta un alt tren. Tatăl, mama și doi copii. Mama era drăguță, cu părul aranjat într-un coc cochet. Plecau, probabil, în vacanță. Era și o fetiță, chiar de vârsta ei, cu o rochie frumoasă, liliachie. Avea părul curat și pantofi lucioși.

Cele două fete se uitară una la cealaltă peste peron. Și mama drăguță, cu părul aranjat, privea. Fetița din tren știa că fața ei plină de lacrimi era neagră de murdărie, și părul, unsuros. Dar nu își plecă rușinată capul. Rămase dreaptă, cu bărbia ridicată. Își șterse lacrimile.

Și după ce ușile au fost trântite, iar trenul porni cu o zdruncinătură, zăngănind și gemând, fetița rămase să se uite printr-o crăpătură în metal. Nu-și luă privirea de la cealaltă fetiță și o privi până când silueta în rochie liliachie dispăru complet din vedere.

Nu îmi plăcuse niciodată în mod deosebit arondismentul 15. Probabil din pricina avalanșei monstruoase de clădiri moderne, înalte, care desfigurau malurile Senei, chiar până în apropiere de Turnul Eiffel, și nu reușisem niciodată să mă obișnuiesc cu ele, deși fuseseră construite la începutul anilor 1970, cu multă vreme înainte să ajung eu la Paris. Dar când am ajuns pe rue Nélaton împreună cu Bamber, acolo unde odinioară se aflase Vélodrome d'Hiver, mi-am zis că zona aceea a Parisului îmi plăcea chiar și mai puțin.

– Ce stradă oribilă, murmură Bamber și făcu vreo câteva poze.

Rue Nélaton era întunecată și tăcută. Era evident că nu se bucura niciodată de mult soare. Pe o parte, clădiri burgheze de piatră, construite la sfârșitul secolului al XIX-lea, pe cealaltă, unde se afla odată Vélodrome d'Hiver, se găsea acum o construcție mare, cafenie, tipică pentru începutul anilor șaizeci, hidoasă și prin proporții, și prin culoare. „Ministère de l'Intérieur", am citit pe inscripția de deasupra ușilor de sticlă.

– Ciudat loc pentru niște birouri guvernamentale, remarcă Bamber. Nu ți se pare?

Bamber găsise numai vreo două fotografii care mai rămăseseră cu Vel' d'Hiv'. Țineam în mână una dintre ele. Litere mari și negre pe o fațadă deschisă la culoare. O poartă imensă. Un grup de autobuze parcate lângă trotuar și creștetele oamenilor. Probabil că fusese făcută de la o fereastră, de peste stradă, în dimineața raziei.

M-am uitat după o *plaque*, după ceva care să amintească de ceea ce se întâmplase aici, dar nu am găsit așa ceva.

– Nu-mi vine să cred că nu e nimic, am zis.

Am găsit-o în cele din urmă pe boulevard Grenelle, chiar după colț. O placă micuță, chiar umilă. M-am întrebat dacă cineva îi arunca vreodată vreo privire.

„Pe 16 și 17 iulie 1942, 13 152 de evrei au fost arestați la Paris și în suburbii, deportați și asasinați la Auschwitz. La Vélodrome d'Hiver, care s-a aflat odată în acest loc, 1129 de bărbați, 2916 femei și 4115 copii au fost strânși în condiții inumane de poliția guvernului de la Vichy, la ordinul ocupanților naziști. Mulțumiri celor care au încercat să-i salveze. Trecătorule, nu uita niciodată!"

– Interesant, medită Bamber. De ce atât de multe femei și copii și atât de puțini bărbați?

– Circulau zvonuri despre o mare razie, am explicat. Mai existaseră vreo două și înainte, mai ales în august 1941. Dar până atunci arestaseră numai bărbați. Și nici nu fuseseră de o asemenea amploare, atât de minuțios planificate ca aceasta. De aceea a fost atât de infamă. În noaptea de 16 iulie, majoritatea bărbaților s-au ascuns, gândindu-se că femeile și copiii vor fi în siguranță. În privința asta s-au înșelat.

– De câtă vreme fusese plănuită razia?

– Luni de zile, am răspuns. Guvernul francez lucrase asiduu la asta încă din aprilie 1942, ca să întocmească liste cu evreii care aveau să fie arestați. Peste șase mii de polițiști parizieni au fost convocați ca să pună planul în aplicare. La început, data aleasă a fost 14 iulie, dar aici era sărbătoare națională. Așa că a fost programată puțin mai târziu.

Am pornit spre stația de metrou. Era o stradă sumbră. Sumbră și tristă.

– Și apoi? întrebă Bamber. Unde au fost duse aceste familii?

– Au fost închise la Vel' d'Hiv' timp de două zile. În cele din urmă, un grup de doctori și de infirmiere a fost lăsat înăuntru. Toți

au descris haosul și disperarea. Apoi familiile au fost duse la gara Austerlitz, după care în lagărele din jurul Parisului. Ulterior au fost trimise direct în Polonia.

Bamber ridică dintr-o sprânceană.

– Lagăre? Vrei să zici că erau lagăre de concentrare în Franța?

– Lagăre care sunt considerate anticamerele franceze pentru Auschwitz. Drancy – cel mai apropiat de Paris –, Pithiviers și Beaune-la-Rolande.

– Mă întreb cum arată azi aceste locuri, zise Bamber. Ar trebui să mergem să vedem.

– O să mergem, am spus.

Ne-am oprit pe rue Nélaton, chiar în capăt, să bem o cafea. Am aruncat o privire spre ceas. Promisesem să mă duc azi să o văd pe Mamé. Știam că nu o să ajung. Atunci mâine. Pentru mine, asta nu fusese niciodată o corvoadă. Era bunica pe care nu o avusesem niciodată. Ambele mele bunici muriseră când eram mică. Mi-aș fi dorit ca Bertrand să se străduiască mai mult, având în vedere cât îl iubea Mamé.

Bamber m-a adus înapoi cu gândurile la Vel' d'Hiv'.

– Asta mă face să fiu bucuros că nu sunt francez, zise el.

Apoi își aminti.

– Ups, scuze. Tu ești, nu-i așa?

– Da, am răspuns. Prin căsătorie. Am dublă cetățenie.

– Nu am vorbit serios, tuși el, cu un aer stânjenit.

– Stai liniștit, am zâmbit. Știi, chiar și după atâția ani, rudele mele prin alianță îmi spun „Americanca".

Bamber rânji.

– Nu te deranjează?

Am ridicat din umeri.

– Uneori. Mi-am petrecut mai bine de jumătate din viață în Franța și chiar simt că locul meu e aici.

– De câți ani ești măritată?

– Se fac curând șaisprezece ani. Dar locuiesc aici de douăzeci și cinci.

– Nunta ta a fost una dintre nunțile alea sofisticate franțuzești?

Am râs.

– Nu, a fost destul de simplă. În Burgundia, unde au socrii mei o casă, lângă Sens.

Mi-am amintit în fugă de acea zi. Sean și Heather Jarmon nu prea au avut multe de vorbit cu Édouard și Colette Tézac. Se părea că toată latura franceză a familiei își uitase subit engleza. Dar nu-mi păsase. Eram atât de fericită. Soarele strălucitor. Bisericuța liniștită de țară. Rochia mea simplă, ivorie, pe gustul soacrei mele. Bertrand, uluitor în haina lui cenușie. Petrecerea de la casa familiei Tézac, pusă la punct până în cele mai mici detalii. Șampanie, lumânări și petale de trandafiri. Charla rostind un toast amuzant în franceza ei îngrozitoare, la care doar eu râsesem. Laure și Cécile, surâzând afectate. Mama, în costumul ei de un fucsia palid, șoapta ei la urechea mea: Sper să fii fericită, îngerașul meu. Tata valsând cu Colette cea țeapănă. Părea atât de demult.

– Îți e dor de America? mă întrebă Bamber.

– Nu. Mi-e dor de sora mea. Dar nu de America.

Un chelner tânăr ne aduse cafelele. Aruncă o privire spre părul de culoarea focului al lui Bamber și surâse superior. Apoi văzu grămada impresionantă de camere și de obiective.

– Voi turiști? Faceți poze drăguțe la Paris?

– Nu suntem turiști. Facem poze drăguțe din ce-a rămas din Vel' d'Hiv', replică Bamber în franceză, cu accentul lui moale, britanic.

Chelnerul păru șocat.

– Nimeni nu mai întreabă prea multe de Vel' d'Hiv'. Turnul Eiffel, da, dar nu Vel' d'Hiv'.

– Suntem ziariști, am spus. Lucrăm pentru o revistă americană.

– Uneori, mai vin aici familii de evrei, își aminti tânărul. După vreun discurs aniversar la monumentul de lângă râu.

Mi-a venit o idee.

– Nu cunoști pe cineva, vreun vecin de pe stradă, care să știe ceva despre razie și care ar vrea să stea de vorbă cu noi? am întrebat.

Deja stătuserăm de vorbă cu câțiva supraviețuitori: majoritatea scriseseră cărți despre experiența lor, dar aveam nevoie de martori. Parizieni care să fi văzut cum se petrecuseră lucrurile.

Apoi m-am simțit prost: la urma urmelor, tânărul de-abia dacă avea douăzeci de ani. Probabil că nici tatăl lui nu era născut în 1942.

– Ba da, știu, a răspuns el, spre surprinderea mea. Dacă mergeți înapoi pe stradă, o să vedeți pe stânga un chioșc de ziare. Bărbatul care se ocupă de el, Xavier, o să vă spună. Mama lui știe, a trăit aici toată viața.

I-am lăsat un bacșiș generos.

Urmase un drum nesfârșit, plin de praf, de la mica gară, printr-un oraș micuț, unde alți oameni se uitau la ei și arătau cu degetul. Ce o să se întâmple cu ei? Erau departe de Paris? Călătoria cu trenul fusese rapidă, durase nici două ore. Ca întotdeauna, fetița se gândea la fratele ei. Inima îi era tot mai grea cu fiecare kilometru parcurs. I se făcea rău când se gândea că el probabil își imagina că surioara lui îl uitase. Asta credea, încuiat în dulap. Se gândea că îl abandonase, că nu-i păsa, că nu-l iubea. Că îl abandonase.

Unde erau? Nu avusese timp să se uite la numele gării când trenul ajunsese acolo. Dar observase primele lucruri care îi sar în ochi unui copil: peisajul bogat, pajiștile verzi, câmpurile aurii. Mirosul îmbătător de vară și de aer curat. Zumzăitul unui bondar. Păsările pe cer. Nori albi, pufoși. După duhoarea și zăpușeala ultimelor zile, simțea că aici era minunat. Poate că, la urma urmelor, nu avea să fie așa de rău.

Își urmă părinții prin porțile cu sârmă ghimpată, de lângă care îi priveau gardieni înarmați și cu înfățișări aspre. Apoi zări șirurile de barăci lungi și întunecate, aspectul neîndurător al locului, și simți că i se strânge inima. Se ghemui lângă mama ei. Polițiștii începură să strige ordine. Femeile și copiii trebuiau să se ducă la barăcile din dreapta, bărbații, la stânga. Neajutorată, ținându-și mama de mână, privi cum tatăl ei este împins cu un grup de bărbați. Îi era teamă fără el alături. Dar nu avea ce face. Armele o îngrozeau. Mama ei nu se mișcă. Avea ochii apatici, morți. Chipul îi era alb, bolnav.

Fetița o luă pe mama ei de mână, în timp ce erau îmbrâncite către barăci. Înăuntru era gol și murdar. Scânduri și paie. Duhoare și mizerie.

Latrinele erau afară, scânduri în jurul unei găuri. Li se ordonă să stea acolo, să-și facă nevoile în văzul tuturor, ca niște animale. Fetița se simți revoltată, nu putea să se ducă acolo, să facă asta. Se uită cum mama ei se așază deasupra unei găuri și își pleacă rușinată capul. Dar în cele din urmă se supuse, făcându-se cât mai mică și sperând că nu se uita nimeni la ea.

Chiar deasupra sârmei ghimpate, putea să zărească satul. Vârful negru al unei clopotnițe de biserică. Un turn de apă. Acoperișuri și hornuri. Copaci. Acolo, își zise, în casele acelea atât de apropiate, oamenii aveau paturi, cearșafuri, pături, mâncare și apă. Erau curați. Aveau haine curate. Nimeni nu țipa la ei. Nimeni nu-i trata ca pe niște vite. Și erau acolo, chiar de cealaltă parte a gardului. În satul curat, de unde se auzea bătând clopotul bisericii.

Acolo erau copii în vacanță, se gândi. Copii care mergeau la picnicuri, copii care se jucau de-a v-ați ascunselea. Copii fericiți, chiar dacă era război și mai puțină mâncare decât de obicei și poate că tatăl lor plecase la luptă. Copii fericiți, iubiți, îngrijiți. Nu-și putea imagina de ce exista o asemenea diferență între acei copii și ea. Nu-și putea imagina de ce ea și toți acești oameni aflați aici cu ea trebuiau să fie tratați în felul acesta. Cine hotărâse asta și de ce?

Li se dădu să mănânce ciorbă de varză aproape rece, subțire și nisipoasă. Nimic altceva. Apoi fetița privi cum șiruri întregi de femei se dezbracă în pielea goală și se străduiesc să-și spele trupurile murdare la un firicel de apă de la chiuvetele de fier ruginite. Fetița gândi că arată urât, grotesc. Le ura pe cele grase, slabe, bătrâne, tinere; ura să fie nevoită să le privească goliciunea. Nu voia să se uite la ele. Ura să trebuiască să le vadă.

Se ghemui lângă trupul cald al mamei și încercă să nu se gândească la fratele ei. Simți că o mănâncă pielea, scalpul. Voia să facă o baie, să fie în patul ei, să fie alături de fratele ei. Mâncare. Se întrebă dacă poate fi ceva mai rău decât ceea ce i se întâmplase în ultimele câteva zile. Se gândi la prietenele ei, la celelalte fetițe de la școală, care purtaseră și ele steaua. Dominique, Sophie, Agnès. Ce se întâmplase cu ele? Reușise vreuna să scape? Era vreuna dintre ele în siguranță, adăpostită pe undeva?

Oare Armelle se ascundea cu familia ei? O s-o mai vadă vreodată, o să-și mai vadă celelalte prietene? O să se întoarcă la școală în septembrie?

În acea noapte nu reuși să adoarmă; avea nevoie de atingerea încurajatoare a tatălui ei. O durea stomacul, simțea că i se contractă chinuitor. Știa că nu aveau voie să părăsească baraca în timpul nopții. Strânse din dinți, și își înconjură pântecul cu brațele. Dar durerea se accentuă. Se ridică încet, păși pe vârfuri printre șirurile de femei și de copii adormiți, spre latrinele de afară.

Reflectoarele orbitoare măturau lagărul în timp ce fetița se ghemui deasupra scândurilor. Uitându-se în jos, zări viermi grași și albi zvârcolindu-se în grămezile întunecate de fecale. Se temea că vreun polițist din turnurile de pază o să-i vadă fundul și își trase mai jos poalele fustei. Apoi se îndreptă rapid înapoi spre baracă.

Înăuntru, aerul era înăbușitor și duhnea. Câțiva copii gemeau în somn. Auzi o femeie suspinând. Se întoarse la mama ei și-i privi chipul tras și palid.

Dispăruse femeia fericită și iubitoare. Dispăruse mama care obișnuia să o ia în brațe și să-i șoptească vorbe drăgăstoase și cuvinte de alint în idiș. Femeia cu bucle lucioase, de culoarea mierii, și siluetă voluptoasă, cea pe care toți vecinii și toți vânzătorii o știau după nume. Cea care avea miros cald, liniștitor de mamă: de mâncare delicioasă, săpun proaspăt, haine curate. Cea cu zâmbet molipsitor. Cea care spunea că, indiferent dacă e război, ei o să reușească, fiindcă erau o familie bună, puternică, o familie plină de iubire.

Acea femeie dispăruse puțin câte puțin. Se emaciase, era palidă, nu zâmbea și nici nu mai râdea vreodată. Avea un miros rânced, amar. Părul îi era uscat și fragil, vârstat cu cenușiu.

Fetița simțea că mama ei era deja moartă.

Bătrâna se uita la mine și la Bamber cu ochi translucizi, umezi. Cred că merge pe o sută de ani, mi-am zis. Avea un zâmbet complet știrb, ca de bebeluș. Mamé era o adolescentă prin comparație. Locuia chiar deasupra magazinului pe care-l deținea fiul ei, negustorul de pe rue Nélaton. Un apartament mizerabil, plin cu mobile prăfuite, covoare mâncate de molii și plante ofilite. Bătrâna stătea într-un fotoliu desfundat, lângă fereastră. Ne privi intrând și prezentându-ne și părea încântată să primească niște musafiri neașteptați.

– Deci, ziariști americani, rosti cu glas tremurător, cântărindu-ne din priviri.

– Americancă și britanic, o corectă Bamber.

– Ziariști interesați de Vel' d'Hiv'? întrebă ea.

Mi-am scos carnețelul și un pix și mi le-am pus pe genunchi.

– Vă mai amintiți ceva despre razie, *Madame*? am început. Ne-ați putea spune ceva, un amănunt cât de mic?

Bătrâna chicoti.

– Crezi că nu-mi amintesc, tânără doamnă? Crezi că poate am uitat?

– Păi a trecut ceva timp, am spus.

– Câți ani ai? m-a întrebat ea direct.

Am simțit că roșesc. Bamber își ascunse un zâmbet în spatele aparatului de fotografiat.

– Patruzeci și cinci, am răspuns.

– Eu o să împlinesc nouăzeci și cinci, replică ea, dezvelindu-și gingiile putrede. Pe 16 iulie 1942 aveam treizeci și cinci de ani.

Cu zece mai puțin decât ai dumneata acum. Și îmi amintesc. Îmi amintesc totul.

Făcu o pauză, iar privirea ei slăbită poposi afară, pe stradă.

– Îmi amintesc că m-a trezit foarte devreme zgomotul autobuzelor, chiar lângă fereastra mea. M-am uitat afară și am văzut cum soseau. Din ce în ce mai multe. Autobuzele noastre, din transportul în comun, pe care le foloseam zi de zi. Verde cu alb. Atât de multe. M-am întrebat ce naiba căutau aici. Apoi am văzut oamenii ieșind. Și toți copiii. Atât de mulți copii. Vezi dumneata, e greu să-i uiți pe copii.

Eu scriam încontinuu, în timp ce Bamber făcea poze.

– După un timp, m-am îmbrăcat și am coborât cu băieții mei, care erau mici la vremea aceea. Voiam să aflăm ce se întâmplă, eram curioși. Au venit și vecinii noștri și *concierge*. Apoi am văzut stelele galbene și am înțeles. Evreii. Îi adunau pe evrei.

– Aveați idee ce urma să se întâmple cu acești oameni? am întrebat.

Ridică din umerii ei bătrâni.

– Nu, răspunse, n-am știut nimic. De unde să fi știut? De-abia după război am aflat. Ne-am gândit că erau trimiși la muncă undeva. N-am crezut că se petrece ceva rău. Îmi amintesc că cineva a zis: „E poliția franceză, nimeni nu o să le facă nici un rău". Așa că nu ne-am făcut griji. Iar a doua zi, chiar dacă asta se petrecuse în mijlocul Parisului, în ziare și la radio nu s-a spus nimic. Nimeni nu părea îngrijorat. Așa că nici noi n-am fost. Până când i-am văzut pe copii.

Făcu o pauză.

– Copiii? am repetat.

– Câteva zile mai târziu, evreii au fost luați iar cu autobuzele, continuă ea. Eu stăteam pe trotuar și am văzut familiile ieșind de pe velodrom, cu toți copiii aceia murdari, plângând. Păreau înspăimântați, suferinzi. Am fost îngrozită. Mi-am dat seama că pe velodrom nu avuseseră mai nimic de mâncat sau de băut. M-am simțit furioasă și neajutorată. Am încercat să le arunc pâine și fructe, dar polițiștii nu m-au lăsat.

Se opri din nou, de data asta pentru o perioadă mai lungă. Brusc, părea obosită, epuizată. Bamber lăsă camera deoparte în tăcere. Am așteptat, fără să facem nici o mișcare. M-am întrebat dacă avea să mai spună ceva.

– După toți acești ani, rosti ea în cele din urmă, cu o voce scăzută, șoptită, după toți acești ani, încă îi văd pe copii. Îi văd urcați în autobuze și luați de aici. Nu știam unde îi duc, dar am avut această senzație, un sentiment oribil. Mulți din jurul meu erau indiferenți, considerau că e ceva normal. Pentru ei era ceva normal ca evreii să fie luați.

– De ce credeți că simțeau asta? am întrebat.

Un alt chicotit.

– Pentru că nouă, francezilor, ni se spusese ani de-a rândul că evreii erau dușmanii țării noastre, de asta! În '41 sau '42 a fost o expoziție, la *Palais* Berlitz, dacă-mi amintesc eu bine, pe boulevard des Italiens, intitulată *Evreii și Franța*. Nemții au avut grijă să fie deschisă luni de zile. A avut un mare succes în rândul populației franceze. Și ce era? O manifestare șocantă de antisemitism.

Își netezi fusta cu degetele ei noduroase.

– Mi-i amintesc pe polițiști. Pe bunii noștri polițiști parizieni. Pe propriii noștri *gendarmes*, cumsecade și cinstiți. Cum îi împingeau pe copii în autobuze. Țipând. Folosindu-și *leurs batons*.

Își lăsă bărbia în piept și murmură ceva ce nu am reușit să înțeleg. Mi s-a părut totuși că a spus: „Rușine să ne fie la toți că nu i-am oprit".

– Nu ați știut, am rostit eu încet, mișcată de ochii ei brusc umeziți. Ce ați fi putut să faceți?

– Nimeni nu-și amintește de copiii de la Vel' d'Hiv'. Nimănui nu-i pasă.

– Poate că anul ăsta o s-o facă, am spus. Poate că anul ăsta va fi altfel.

Ea își strânse buzele încrețite.

– Nu. O să vezi. Nimic nu s-a schimbat. Nimeni nu-și amintește. De ce ar face-o? Au fost cele mai negre zile din istoria țării noastre.

Fetița se întreba unde era tatăl ei. Undeva în același lagăr, într-una dintre barăci, desigur, dar nu îl văzuse decât o dată sau de două ori. Nu-și dădea seama cum treceau zilele. Singurul lucru care o bântuia era gândul la fratele ei. Se trezea noaptea, tremurând, cu gândul că-l lăsase închis în dulap. Lua cheia și se uita la ea cu durere și spaimă. Poate că până acum murise. Poate că murise de sete, de foame. Încerca să-și dea seama cât trecuse de la joia aceea neagră când bărbații veniseră să-i ia. O săptămână? Zece zile? Nu știa. Se simțea pierdută, confuză. Fusese un vârtej de teroare, înfometare și moarte. Mai mulți copii muriseră în lagăr. Trupurile lor micuțe fuseseră luate printre lacrimi și țipete.

Într-o dimineață, observă mai multe femei discutând cu aprindere. Păreau îngrijorate, supărate. O întrebă pe mama ei ce se întâmplă, dar aceasta nu știa. Fetița nu se dădu bătută și o întrebă pe o femeie care avea un băiețel de vârsta fratelui ei și care dormise alături de ele în ultimele zile. Chipul femeii era împurpurat, de parcă ar fi avut febră. Îi zise că umblau zvonuri prin lagăr cum că părinții aveau să fie trimiși în est, la muncă. Urmau să pregătească sosirea copiilor, care veneau mai târziu, peste vreo două zile. Fetița asculta, șocată. Îi relată discuția mamei ei. Ochii femeii părură să se trezească la viață. Scutură puternic din cap. Nu, asta nu se putea întâmpla. Nu puteau să facă asta. Nu puteau să-i despartă pe copii de părinții lor.

În acea viață tihnită, blândă, care părea atât de îndepărtată, fetița ar fi crezut-o pe mama ei. Pe vremuri credea tot ce-i spunea mama ei. Dar în această lume nouă și aspră, fetița simțea că se maturizase. Se simțea mai bătrână decât mama ei. Știa că celelalte femei spuneau adevărul.

Știa că zvonurile erau adevărate. Nu știa însă cum să-i explice asta mamei ei. Mama ei devenise ca un copil.

Când bărbații intrară în baracă, ea nu se simți înspăimântată. Se simți întărită. Simțea că un zid gros se ridicase în jurul ei. O luă pe mama ei de mână și o ținu strâns. Voia ca mama ei să fie curajoasă, să fie puternică. Li se ordonă să iasă și să stea la rând în fața unei alte barăci, în grupuri mici. Așteptă liniștită la coadă, împreună cu mama ei. Se tot uita în jur, ca să-l zărească pe tatăl ei, dar în zadar.

Când le veni rândul să intre în clădire, fetița văzu doi polițiști stând la o masă. Alături erau două femei, îmbrăcate cu haine obișnuite. Niște sătence, care se uitau la oamenii de la coadă, cu chipuri reci și dure. Le auzi cum îi ordonau bătrânei din fața ei să predea banii și bijuteriile. Fetița o privi cum se chinuiește să-și scoată verigheta și ceasul. Alături de bătrână se afla o copilă de vreo șase sau șapte ani, care tremura de frică. Un polițist arătă spre cerculețele de aur pe care fetița le purta în urechi. Copila era însă prea înspăimântată ca să și le scoată singură, așa că bunica se aplecă să le desfacă. Polițistul oftă exasperat. Se mișcau prea încet. În ritmul ăsta, aveau să stea aici toată noaptea.

Una dintre sătence se aplecă deasupra copilei și, cu un gest rapid, îi smulse cerceii din urechi, sfâșiindu-i lobii micuți. Fetița urlă, ducându-și mâinile spre gâtul plin de sânge. Bătrâna țipa și ea. Un polițist o lovi peste față și amândouă fură trase afară din rând. Un murmur de frică străbătu rândul de oameni. Polițiștii își agitară armele și tăcerea coborî asupra tuturor.

Fetița și mama ei nu aveau nimic de predat. Doar verigheta mamei. O săteancă roșie la față sfâșie rochia mamei de la clavicula la buric, lăsând la iveală pielea palidă și lenjeria decolorată. Mâinile femeii pipăiră cutele rochiei, lenjeria, zonele intime ale mamei ei. Aceasta tresări, dar nu zise nimic. Fetița privea, iar teama creștea tot mai mult în sufletul ei. Ura felul în care bărbații priveau trupul mamei ei, ura felul în care o atingea săteanca, de parcă ar fi fost o bucată de carne. O să-i facă și ei asta? se întrebă. Oare o să-i rupă și ei hainele? Poate că o să-i ia cheia. O strânse în buzunar, cu toată puterea. Nu, nu puteau să i-o ia. Nu-i va lăsa să ia cheia de la dulapul secret. Niciodată.

Dar polițistul nu era interesat de ce avea ea prin buzunare. Înainte ca ea și mama ei să meargă mai departe, fetița aruncă o ultimă privire spre grămada tot mai mare de pe birou: lănțișoare, brățări, broșe, inele, ceasuri, bani. Oare ce vor face cu toate astea? se întrebă. Le vor vinde? Le vor folosi? Pentru ce aveau nevoie de toate aceste lucruri?

Afară, au fost din nou așezate în rând. Era o zi fierbinte și prăfoasă. Fetiței îi era sete și simțea că gâtul uscat o ințepa. Rămaseră o vreme pe loc, sub privirile aspre și tăcute ale polițiștilor. De ce stăteau acolo? Fetița auzea șoaptele neîncetate din spatele ei. Nimeni nu știa. Nimeni nu putea să răspundă. Doar ea știa. Simțea. Și când s-a întâmplat, ea se aștepta deja.

Polițiștii se repeziră asupra lor ca un stol de păsări mari, negre. Le traseră pe femei într-o latură a lagărului, pe copii, în cealaltă. Până și cei mai mici au fost separați de mamele lor. Fetița privea totul, de parcă ar fi fost în altă lume. Auzi țipetele, urletele, văzu femeile aruncându-se la pământ, trăgând de hainele și de părul copiilor lor. Văzu cum polițiștii ridică bastoanele și le lovesc pe femei peste cap, peste față. Văzu cum o femeie se prăbușește la pământ, iar nasul îi era o masă de carne vie.

Mama ei rămase lângă ea, paralizată. Fetița o auzea cum respiră scurt, gâfâit. O ținea pe mama ei de mâna rece. Simți cum polițistul le desparte cu o smucitură, auzi urletul ascuțit al mamei ei și o văzu apoi cum se repede înapoi spre ea, cu rochia sfâșiată, cu părul vâlvoi, cu gura contorsionată, țipând numele fiicei ei. Fetița încercă să o prindă de mână, dar bărbații o îmbrânciră la o parte și ea căzu în genunchi. Mama ei se luptă ca ieșită din minți, dominându-l câteva secunde pe polițist și, în acea clipă precisă, fetița o văzu apărând pe adevărata ei mamă, femeia plină de putere și de pasiune, pe care o admira și de care îi era dor. Simți brațele mamei cuprinzând-o încă o dată, îi simți părul des și aspru mângâindu-i fața. Brusc, un torent de apă rece o orbi. În timp ce scuipa apa și gâfâia ca să-și recapete răsuflarea, deschise ochii și îi văzu pe bărbați trăgând-o pe mama ei de gulerul rochiei ude.

I se păru că totul durează ore întregi. Copii pierduți, cu ochii plini de lacrimi. Găleți de apă aruncate în fața lor. Femei sfârșite, zbătându-se. Sunetele înfundate ale loviturilor. Dar știa că se întâmplase foarte repede.

Tăcere. Se terminase. În cele din urmă, mulțimea de copii stătea într-o parte, femeile, în cealaltă. Între ele, un șir gros de polițiști. Polițiștii le repetau întruna că mamele și copiii de peste doisprezece ani aveau să plece înaintea celorlalți, că cei mici urmau să vină după ei, o săptămână mai târziu. Tații plecaseră deja, li se spuse. Toată lumea trebuia să coopereze și să se supună.

O văzu pe mama ei lângă celelalte femei. Își privea fiica cu un zâmbet mic, curajos. Părea să spună: „Vezi, iubito, o să fie bine, poliția așa zice. Nu te îngrijora, iubito".

Fetița se uită în jur la mulțimea de copii. Atât de mulți copii. Se uită la cei mici, cu chipurile strâmbate de durere și de frică. O văzu pe fetița aceea cu urechile sfâșiate cum întindea palmele spre bunica ei. Ce avea să se întâmple cu toți acești copii, cu ea? Unde erau duși părinții lor?

Femeile ieșeau pe porțile lagărului. Văzu capul mamei ei îndepărtându-se în dreapta și pornind spre drumul lung care ducea prin sat, spre gară. Chipul mamei se întoarse spre ea pentru ultima dată.

Apoi dispăru.

– Astăzi avem una dintre zilele noastre „bune", *Madame* Tézac, spuse Véronique și-mi zâmbi radioasă în timp ce intram în camera albă, însorită.

Făcea parte din personalul care avea grijă de Mamé la complexul pentru bătrâni, curat și vesel, din arondismentul 17, în apropiere de Parc Monceau.

– Nu-i zice *Madame* Tézac, lătră bunica lui Bertrand. Nu-i place. Spune-i *Miss* Jarmond.

Nu m-am putut abține să nu zâmbesc. Véronique păru întristată.

– Și oricum, *Madame* Tézac sunt *eu*, rosti bătrâna, cu o undă de îngâmfare și de dispreț vizavi de cealaltă *Madame* Tézac, nora ei Colette, mama lui Bertrand.

Atât de tipic pentru Mamé, mi-am zis. Să fie atât de plină de îndrăzneală, chiar și la vârsta ei. Prenumele ei era Marcelle. Îl detesta. Nimeni nu îi zicea vreodată Marcelle.

– Îmi pare rău, rosti Véronique, umilă.

I-am pus o mână pe braț.

– Te rog, nu-ți face probleme, am spus. Nu folosesc numele de femeie măritată.

– E o chestie de-a americanilor, zise Mamé. *Miss* Jarmond este americancă.

– Da, am observat asta, răspunse Véronique, pe un ton mai vesel.

„Ce ai observat", îmi venea să întreb. „Accentul, hainele, pantofii?"

– Deci ai avut o zi bună, Mamé?

M-am așezat lângă ea și mi-am pus mâna peste a ei.

În comparație cu bătrâna de pe rue Nélaton, chipul lui Mamé era proaspăt. Avea doar câteva riduri. Dar bătrâna de pe rue Nélaton, în ciuda aspectului ei decrepit, își păstra mintea limpede, pe când Mamé, la optzeci și cinci de ani, suferea de Alzheimer. În unele zile, pur și simplu nu-și amintea cine e.

Părinții lui Bertrand deciseseră să o mute la un complex sanatorial pentru bătrâni când își dăduseră seama că nu era în stare să locuiască singură. Deschidea aragazul și îl lăsa să ardă toată ziua. Lăsa apa să curgă încontinuu în cadă până se inunda totul. Sau se încuia cu regularitate pe dinafară și era găsită hoinărind pe rue de Saintonge în halat. Desigur, Mamé se opusese ideii. Nu dorise deloc să meargă la complexul pentru bătrâni. Dar se acomodase destul de bine, în ciuda izbucnirilor ocazionale de furie.

– Am o zi „bună", rânji ea, după ce Véronique ne lăsă singure.

– A, înțeleg, am spus, terorizezi pe toată lumea, ca de obicei?

– Ca de obicei, zise ea.

Apoi se întoarse spre mine și-mi cercetă chipul, cu ochii ei cenușii, afectuoși.

– Unde e neisprăvitul ăla de soț al tău? Știi, niciodată nu vine. Și nu-mi servi povestea cu „e prea ocupat".

Am oftat.

– Ei, măcar tu ești aici, rosti ea, țâfnoasă. Pari obosită. Totul e în regulă?

– E bine, am spus.

Știam că arăt obosită. Nu prea aveam ce face în privința asta. Să plec într-o vacanță, probabil. Dar nu era planificată până la vară.

– Și apartamentul?

Tocmai fusesem să văd cum înaintau lucrările înainte să vin la sanatoriu. Muncitorii roiau. Bertrand superviza totul cu energia lui obișnuită. Antoine părea epuizat.

– O să fie minunat, am spus. Când o să fie gata.

– Mi-e dor de el, zise Mamé. Mi-e dor să locuiesc acolo.

– Îmi închipui.

Mamé ridică din umeri.

– Ajungi să te atașezi de locuri. Ca și de oameni, bănuiesc. Mă întreb dacă lui André îi lipsește vreodată.

André era soțul ei, care murise. Eu nu-l cunoscusem. Decedase când Bertrand era adolescent. Mă obișnuisem ca Mamé să vorbească despre el la timpul prezent. Nu o corectam, nu-i aminteam niciodată că murise cu mulți ani în urmă de cancer la plămâni. Îi plăcea să vorbească despre el. Când o întâlnisem pentru prima oară, cu mult înainte să înceapă să-și piardă memoria, obișnuia să-mi arate albume cu fotografii de fiecare dată când veneam în vizită pe rue de Saintonge. Aveam impresia că știu pe dinafară chipul lui André Tézac. Aceiași ochi de un albastru-cenușiu, pe care îi avea și Édouard. Un nas mai rotunjit. Un zâmbet mai cald, poate.

Mamé îmi vorbise mult despre cum se cunoscuseră, cum se îndrăgostiseră, cât de greu le fusese în timpul războiului. Familia Tézac era originară din Burgundia, dar când André moștenise afacerea cu vinuri a familiei de la tatăl său, nu reușise să se descurce. Așa că se mutase la Paris și deschisese un mic magazin de antichități pe rue de Turenne, în apropiere de Place des Vosges. Îi trebuise un timp ca să-și facă un renume și afacerea să înflorească. Édouard preluase frâiele după moartea tatălui său și mutase magazinul pe rue du Bac, în arondismentul 7, unde se găseau cele mai renumite magazine de antichități din Paris. Acum îl conducea Cécile, sora mai mică a lui Bertrand, și o făcea foarte bine.

Doctorul lui Mamé – un anume *docteur* Roche, trist, dar eficient – îmi zisese odată că era o terapie excelentă să o întreb pe Mamé despre trecut. După spusele lui, probabil că avea o percepție mai bună asupra celor petrecute cu treizeci de ani în urmă decât a întâmplărilor din acea dimineață.

Era ca un mic joc. În timpul fiecărei vizite, eu îi puneam întrebări. Firesc, fără să fac mare caz din asta. Ea își dădea foarte bine seama ce urmăream, dar se prefăcea că nu știe.

Fusese distractiv să-l descopăr pe Bertrand ca băiat. Mamé venise cu cele mai amuzante informații. Fusese un adolescent stângaci, și nu tipul *cool* de care auzisem. Fusese un elev mediocru, și nu strălucitor, așa cum îl lăudau părinții. La paisprezece ani avusese loc o ceartă memorabilă cu tatăl lui, cauza fiind fiica vecinului, o blondă vopsită și promiscuă, care fuma marijuana.

Dar nu întotdeauna era amuzant să explorezi memoria nesigură a lui Mamé. Deseori, existau goluri lungi, sumbre. Iar atunci nu-și mai amintea nimic. În zilele „proaste", se închidea în sine ca o scoică. Se uita la televizor, cu buzele strânse și bărbia scoasă în afară.

Într-o dimineață, nu-și mai dăduse seama cine e Zoë. Tot întreba: „Cine e copilul ăsta? Ce face aici?" Ca de obicei, Zoë se purtase cu maturitate. Dar mai târziu, noaptea, în pat, o auzisem plângând. Când o întrebasem cu blândețe ce se întâmplase, recunoscuse că nu suportase să vadă că străbunica ei îmbătrânise.

– Mamé, am întrebat-o, când v-ați mutat tu și André în apartamentul din rue de Saintonge?

Mă așteptam să-și încrețească fața, ca o maimuță bătrână și înțeleaptă, și să răspundă cu un „A, nu-mi amintesc deloc..."

Dar răspunsul veni ca o lovitură de bici.

– În iulie 1942.

Mi-am îndreptat spatele și am privit-o țintă.

– În iulie 1942? am repetat.

– Așa e.

– Și cum ați găsit apartamentul? Era război. Trebuie să fi fost dificil.

– Deloc, replică ea, nepăsătoare. Fusese eliberat. Am auzit de el de la *concierge*, *Madame* Royer, care era prietenă cu fosta noastră *concierge*. Locuiam pe rue de Turenne, chiar lângă magazinul lui André, într-un apartament înghesuit și mizer, cu un singur dormitor. Așa că ne-am mutat, când Édouard avea numai zece sau doisprezece ani. Am fost încântați să avem o locuință mai mare. Și îmi amintesc că și chiria a fost mică. Pe-atunci, acel *quartier* nu era nici pe jumătate la fel de modern ca acum.

Am privit-o cu atenție și mi-am dres glasul.

– Mamé, îți amintești dacă era la începutul lui iulie? Sau la sfârșit?

Ea zâmbi, încântată că se descurca atât de bine.

– Îmi amintesc perfect. Era spre sfârșitul lui iulie.

– Și îți amintești de ce a fost eliberat apartamentul atât de brusc?

Un alt zâmbet radios.

– Sigur că da. Avusese loc o razie de proporții. Oamenii au fost arestați și, brusc, o mulțime de locuri au devenit vacante.

Am privit-o țintă, iar privirea ei a susținut-o pe a mea. Ochii i se înnegurară când văzu expresia de pe chipul meu.

– Dar cum s-a întâmplat? Cum v-ați mutat?

Bătrâna se prefăcu a fi preocupată de mâneci, strâmbând din buze.

– *Madame* Royer i-a spus fostei noastre *concierge* că pe rue Saintonge era un apartament cu trei camere liber. Așa s-a întâmplat. Asta-i tot.

Tăcere. Mișcarea mâinilor ei se potoli și ea și le împreună în poală.

– Dar, Mamé, am șoptit, nu te-ai gândit niciodată că oamenii aceia s-ar fi putut întoarce?

Chipul îi devenise serios și buzele aveau o expresie rigidă, îndurerată.

– Nu am știut nimic, a rostit ea în cele din urmă. Absolut nimic.

Începu să-și privească mâinile și nu mai rosti nici un cuvânt.

Aceasta era cea mai rea noapte. Cea mai rea dintre toate, pentru toți copiii și pentru ea, se gândi fetița. Barăcile fuseseră complet golite. Nu mai rămăsese nimic, nici haine, nici pături, nimic. Pilotele fuseseră sfâșiate, și pene albe acopereau podeaua, ca o zăpadă artificială.

Copii plângând, copii urlând, copii sughițând de groază. Cei mici nu puteau să înțeleagă, gemeau încontinuu și-și chemau mamele. Făceau pe ei, se tăvăleau pe jos, țipau cu disperare. Cei mai mari, ca ea, stăteau pe podeaua murdară, cu capul între mâini.

Nimeni nu se uita la ei. Nimeni nu avea grijă de ei. Rareori li se dădea să mănânce. Erau atât de înfometați, încât mâncau iarbă uscată, fire de paie. Nimeni nu îi liniștea. Fetița se întrebă: polițiștii aceștia... ei nu aveau familii? Nu aveau copii? Copii la care să se întoarcă acasă? Cum puteau să se poarte așa cu niște copii? Li se spusese să facă asta sau procedau așa în mod firesc? Erau în realitate niște roboți, nu ființe umane? Îi privi cu atenție. Păreau să fie făcuți din carne și oase. Erau oameni. Nu putea să înțeleagă.

A doua zi, fetița observă o mână de oameni care îi priveau prin sârma ghimpată. Încercau să strecoare mâncare prin gard. Dar polițiștii le ordonară să plece. De atunci nu mai veni nimeni să se uite la ei.

Fetița se simțea de parcă ar fi devenit altcineva. Cineva dur și necioplit și sălbatic. Uneori se lupta cu ceilalți copii, cei care încercau să-i ia bucata veche de pâine pe care o găsise. Îi înjura, îi lovea. Se simțea periculoasă, sălbatică.

La început, nu se uitase la copiii mai mici. Îi aminteau prea mult de fratele ei. Dar acum simțea că trebuie să-i ajute. Erau mici, vulnerabili.

Atât de demni de milă. Atât de murdari. Mulț dintre ei aveau diaree și hainele pline de fecale întărite. Nu avea cine să-i spele, cine să-i hrănească.

Încetul cu încetul ajunsese să le cunoască numele, vârsta, dar câțiva erau atât de mici încât nici nu puteau să-i răspundă. Erau recunoscători pentru o voce blândă, un zâmbet sau un sărut și o urmau prin tot lagărul, cu zecile, ca niște vrăbii murdare.

Obișnuia să le spună poveștile pe care i le spunea fratelui ei, înainte de culcare. Noaptea, întinsă pe paiele pline de păduchi, unde foșgăiau șobolanii, le spunea în șoaptă povești, făcându-le chiar și mai lungi decât erau de obicei. Și copiii mai mari se strângeau în jurul ei. Unii se prefăceau că nu ascultă, dar ea știa că nu era așa.

Era o fată de unsprezece ani, o făptură înaltă, cu părul negru, pe nume Rachel, care o privea deseori cu o urmă de dispreț. Dar noapte **de noapte** *asculta poveștile, trăgându-se tot mai aproape de ea, ca să nu scape nici un cuvânt. Și o dată, când aproape toți copiii erau adormiț , îi vorbi fetei. Rosti cu o voce adâncă, răgușită:*

– Trebuie să plecăm. Trebuie să evadăm.

Fetița clătină din cap.

– Nu se poate. Polițiștii au arme. N-avem cum.

Rachel ridică din umerii ei osoși.

– Eu o s-o fac.

– Și mama ta? O să te aștepte în celălalt lagăr, ca mama mea.

Rachel zâmbi.

– Ai crezut toate astea? Crezi ce au spus?

Fetița ura zâmbetul atotștiutor al lui Rachel.

– Nu, răspunse ea, hotărâtă. Nu i-am crezut. Nu mai cred nimic.

– Nici eu, zise Rachel. Am văzut ce au făcut. Nici măcar nu au scris cum trebuie numele copiilor mici. Au legat etichetele alea care s-au amestecat când majoritatea copiilor și le-au scos. Nu le pasă. Ne-au mințit pe toți. Pe noi și pe mamele noastre.

Și, spre surprinderea fetiței, Rachel se întinse și o luă de mână, strângând-o cu putere, cum făcea Armelle. Apoi se ridică în picioare și dispăru.

În zori, polițiștii intrară în barăci și-i înghiontiră cu bastoanele. Copiii mai mici, de-abia treziți, începură să țipe. Fetița încercă să-i liniștească

pe cei din apropierea ei, dar erau îngroziți. Au fost conduși într-o baracă. Fetița ținea de mână doi copilași mici. Văzu un polițist care avea un instrument cu o formă ciudată. Fetița nu știa ce era. Copilașilor li se tăie răsuflarea de frică și se dădură înapoi. Polițiștii îi pălmuiră și-i loviră cu piciorul, apoi îi târâră spre bărbatul cu instrumentul. Fetița privi îngrozită. Apoi înțelese. Li se rădea părul. Toți copiii urmau să fie rași în cap.

Văzu părul negru și bogat al lui Rachel căzând la pământ. Țeasta ei rasă era albă și ascuțită, ca un ou. Rachel îi privi pe bărbați cu ură și dispreț și scuipă la picioarele ei. Unul dintre jandarmi o lovi cu brutalitate, dând-o la o parte.

Cei mici erau înnebuniți de frică și a fost nevoie de doi sau trei oameni ca să-i țină. Când îi veni rândul, fetița nu se zbătu și își plecă fără un cuvânt capul. Simți apăsarea rece a mașinii și închise ochii, neputând să îndure să vadă cum șuvițele lungi, aurii, îi cad la picioare. Părul ei. Părul ei frumos, pe care toată lumea îl admira. Simți cum suspinele i se ridică în gât, dar se strădui să nu plângă. Niciodată să nu plângă în fața acestor oameni. Niciodată să nu plângă. Niciodată. E doar niște păr, atâta tot. Părul va crește la loc.

Aproape se terminase. Deschise din nou ochii. Polițistul care o ținea avea mâini grase și trandafirii. Ridică privirea spre el pe când celălalt îi rădea ultimele bucle.

Era polițistul roșcat și prietenos din cartierul ei. Cel cu care mama ei obișnuia să mai schimbe câte o vorbă. Cel care îi făcea întotdeauna cu ochiul în drum spre școală. Cel căruia ea îi făcuse cu mâna în ziua raziei, cel care își ferise atunci privirea. Acum era prea aproape ca să nu o privească.

Fetița îi susținu privirea, fără să-și lase ochii în jos nici măcar o dată. Irișii lui aveau o culoare ciudată, gălbuie, ca aurul. Chipul îi era roșu de rușine și ei i se păru că îl simte cum tremură. Nu spuse nimic, privindu-l cu tot disprețul pe care reuși să-l adune.

El nu putu decât să o privească, nemișcat. Fetița zâmbi, un zâmbet amar pentru un copil de zece ani, și îi dădu la o parte mâinile grele.

Am plecat amețită de la complexul sanatorial. Trebuia să mă duc la birou, unde mă aștepta Bamber, dar m-am trezit îndreptându-mă din nou spre rue de Saintonge. În minte mi se învârteau atât de multe întrebări încât mă simțeam copleșită. Spunea Mamé adevărul sau mintea îi era tulburată, confuză, din cauza bolii? Oare chiar existase o familie de evrei care locuise aici? Cum era posibil ca familia Tézac să se fi mutat fără să știe nimic, așa cum afirmase Mamé?

Am străbătut încet curtea. Locuința portăresei ar fi fost aici, se gândi. Fusese transformată cu ani în urmă într-un mic apartament. Un șir de cutii poștale se găsea de-a lungul holului, și nu mai exista nici un *concierge* care să aducă zilnic poșta la fiecare ușă. Mamé spusese că o chema *Madame* Royer. Citisem mult despre acești *concierges* și despre rolul pe care îl jucaseră în timpul arestărilor. Majoritatea se supuseseră ordinelor poliției, iar câțiva merseseră chiar mai departe și arătaseră poliției unde se ascundeau anumite familii de evrei. Alții prădaseră apartamentele rămase goale și luaseră bunurile imediat după razie. Numai câțiva, citisem, protejaseră familiile de evrei cât de bine putuseră.

M-am întrebat ce rol jucase *Madame* Royer. M-am gândit în trecere la portăreasa mea de pe boulevard du Montparnasse: era o portugheză cam de vârsta mea și nu cunoscuse războiul.

Am ignorat liftul și am urcat cele patru șiruri de trepte. Lucrătorii erau în pauza de masă. Clădirea era cufundată în tăcere. Când am deschis ușa din față, m-am simțit înconjurată de ceva

ciudat, o senzație necunoscută de gol și de disperare. M-am îndreptat spre partea mai veche a apartamentului, zona pe care ne-o arătase Bertrand cu o zi în urmă. Aici se întâmplase. Aici, bărbații veniseră să bată la ușă, în acea dimineață fierbinte de iulie, chiar înainte de ivirea zorilor.

Mi se părea că tot ce citisem în ultimele săptămâni, tot ce aflasem despre Vel' d'Hiv', ajunsese într-un punct critic aici, chiar în locul unde mă pregăteam să locuiesc. Toate mărturiile pe care le analizasem, toate cărțile pe care le studiasem, toți supraviețuitorii și martorii pe care îi intervievasem mă făcuseră să înțeleg, mă făcuseră să văd, cu o limpezime aproape ireală, ce se întâmplase între pereții pe care acum îi atingeam.

Articolul pe care începusem să-l scriu cu vreo două zile în urmă era acum aproape încheiat. Termenul-limită se apropia. Mai aveam încă de vizitat lagărele Loiret, de lângă Paris, și Drancy și aveam programată o întâlnire cu Franck Lévy, a cărui asociație organiza majoritatea festivităților pentru cea de-a șaizecea comemorare a raziei. Curând, investigația mea se va încheia și voi scrie despre altceva.

Dar acum că știam ce se întâmplase aici, atât de aproape de mine, atât de profund legat de mine, de viața mea, simțeam că trebuie să aflu mai multe. Căutarea mea nu se sfârșise. Simțeam că trebuie să știu tot. Ce se întâmplase cu familia de evrei care locuise aici? Cum îi chema? Fuseseră și copii? Se întorsese cineva din lagărele morții? Sau murise toată lumea?

M-am plimbat prin apartamentul gol. Într-o cameră, un perete era dărâmat. Îngropată în moloz, am observat o deschizătură lungă și adâncă, ascunsă cu îndemânare în spatele unui panou. Acum fusese dată la iveală. Ar fi fost o ascunzătoare bună. Dacă pereții aceștia ar fi putut să vorbească... Dar nu aveam nevoie de așa ceva. Știam ce se întâmplase aici. Parcă și vedeam. Supraviețuitorii îmi spuseseră despre noaptea fierbinte, liniștită, despre loviturile în ușă, despre ordinele scurte, despre călătoria prin Paris cu autobuzele. Îmi spuseseră totul despre iadul de la

Vel' d'Hiv'. Cei cu care vorbisem fuseseră cei care supraviețuiseră. Cei care scăpaseră. Cei care își smulseseră stelele și evadaseră.

Brusc, m-am întrebat dacă puteam suporta ceea ce aflam, dacă aș fi putut locui aici știind că, în apartamentul meu, o familie fusese arestată și trimisă probabil la moarte. Cum putuse trăi familia Tézac știind asta? m-am întrebat.

Mi-am scos celularul și l-am sunat pe Bertrand. Când a văzut numărul meu, a mormăit: „Ședință". Acesta era codul nostru pentru „Sunt ocupat".

– E urgent, am spus.

L-am auzit murmurând ceva, apoi vocea lui a răsunat clar:

– Ce e, *amour*? Dar spune repede, că mă așteaptă cineva.

Am inspirat adânc.

– Bertrand, am început, știi cum au obținut bunicii tăi apartamentul din rue de Saintonge?

– Nu, mi-a zis. De ce?

– Tocmai m-am întors de la Mamé. Mi-a spus că s-au mutat în iulie 1942 și că locuința se eliberase după ce o familie de evrei fusese arestată în timpul raziei de la Vel' d'Hiv'.

Tăcere.

– Și? replică Bertrand într-un târziu.

Am simțit că-mi iau foc obrajii. Vocea mea răsună cu putere în apartamentul gol.

– Dar nu te deranjează că familia ta s-a mutat aici știind că niște evrei fuseseră arestați? Ți-au vorbit vreodată despre asta?

Aproape că l-am auzit cum ridica din umeri, cu gestul acela tipic franțuzesc, i-am văzut colțurile gurii răsucite în jos, sprâncenele arcuite.

– Nu, nu mă deranjează. Nu am știut, nu mi-au spus niciodată, dar tot nu mă deranjează. Sunt sigur că o mulțime de parizieni s-au mutat în apartamente goale în iulie 1942, după razie. Asta nu face din familia mea niște colaboraționiști, nu?

Râsul lui îmi zgârie auzul.

– N-am spus așa ceva, Bertrand.

– Te agiți prea mult cu toată povestea asta, Julia, rosti el pe un ton mai blând. S-a întâmplat cu șaizeci de ani în urmă. Adu-ți aminte că era război. Vremuri grele pentru toată lumea.

Am oftat.

– Vreau doar să aflu cum s-a întâmplat. Pur și simplu nu înțeleg.

– E simplu, *mon ange.* Bunicii mei au trecut prin multe greutăți în timpul războiului. Magazinul de antichități nu mergea bine. Probabil că s-au simțit ușurați să se mute într-un loc mai mare, mai bun. În definitiv, aveau un copil. Erau tineri. Bucuroși să aibă un acoperiș deasupra capului. Probabil că nu s-au gândit de două ori la familia de evrei.

– Oh, Bertrand, am șoptit. Cum au putut să *nu* se gândească la familia aceea? Cum au putut?

El îmi trimise bezele prin telefon.

– Bănuiesc că nu au știut. Trebuie să plec, *amour*. Ne vedem diseară.

Și închise.

Am rămas în apartament o vreme, m-am plimbat pe coridorul lung, am stat în sufrageria goală, mi-am trecut palma peste polița netedă de marmură a căminului, încercând să înțeleg, încercând să nu mă las copleșită de emoții.

Împreună cu Rachel, se decisese. Aveau să evadeze, să plece de aici. Ori făceau asta, ori mureau. Știa prea bine. Știa că dacă rămâneau cu ceilalți copii, va fi sfârșitul. Mulți erau bolnavi. Vreo șase deja muriseră. O dată, văzuse o infirmieră, ca aceea de pe stadion, o femeie cu văl albastru. O infirmieră pentru atâția copii bolnavi, înfometați.

Evadarea era secretul lor. Nu spuseseră nimic nici unui copil. Nimeni nu trebuia să bănuiască nimic. Urmau să evadeze în plină zi. Observaseră că în timpul zilei, de cele mai multe ori, polițiștii nici nu îi băgau în seamă. Putea să meargă repede și ușor. În jos, pe după barăci, către turnul de apă, unde femeile din sat încercaseră să împingă mâncare prin sârma ghimpată, găsiseră o mică spărtură în sulurile de sârmă. Mică, dar poate suficient de mare pentru ca un copil să se poată târî afară.

Unii copii deja părăsiseră lagărul, înconjurați de polițiști. Ea îi privise plecând, creaturi fragile și subțiri, cu capetele rase și hainele ferfenițite. Unde erau duși? Departe? La mamele și la tații lor? Nu credea asta. Nici Rachel. Dacă urmau să fie duși cu toții în același loc, de ce îi separaseră polițiștii pe copii de părinți? De ce atâta durere, atâta suferință? se gândi fetița. „Fiindcă ne urăsc", îi spusese Rachel, cu vocea ei profundă, răgușită. „Îi urăsc pe evrei." Atâta ură, își zise fetița. De ce atâta ură? Ea nu urâse niciodată pe nimeni în viața ei, poate doar o dată pe o profesoară. O profesoară care o pedepsise cu asprime fiindcă nu-și învățase lecția. Oare îi dorise moartea? se întrebă ea. Da, i-o dorise. Sau poate că așa funcționează. Așa se întâmplaseră toate astea. Să-i urăști pe oameni atât de tare încât să vrei să-i omori. Să-i urăști fiindcă poartă o stea galbenă. Gândul acesta o făcu să se cutremure. Simți că parcă tot răul, toată ura din

lume erau concentrate chiar aici, adunate peste tot în jurul ei, în chipurile dure ale polițiștilor, în indiferența lor, în disprețul lor. Și în afara lagărului, toată lumea îi ura pe evrei? Așa va fi viața ei de acum înainte?

Își aminti cum, în iunie anul trecut, auzise niște vecine pe scară în timp ce se întorcea de la școală. Voci de femei, coborâte într-o șoaptă. Fetița se oprise, cu urechile ciulite ca un cățeluș. „Și știi, i s-a deschis haina și am văzut-o – steaua! N-aș fi zis niciodată că e evreu." Auzise exclamația de mirare a celeilalte femei. „El, evreu! Un domn atât de respectabil! Ce surpriză!"

O întrebase pe mama ei de ce unii vecini nu-i suportă pe evrei. Mama ei ridicase din umeri, oftase și-și plecase capul peste haina pe care o călca. Dar nu îi dăduse nici un răspuns. Așa că fetița se dusese la tatăl ei. De ce era rău să fii evreu? De ce unii oameni îi urau pe evrei? Tatăl ei se scărpinase în cap și se uitase la ea cu un zâmbet enigmatic. Apoi îi răspunsese, nesigur: „Fiindcă ei cred că suntem diferiți. Așa că le e teamă de noi". Dar ce era diferit? se gândi fetița. Ce era atât de diferit?

Mama ei. Tatăl ei. Fratele ei. Îi era atât de dor de ei încât suferea de un rău fizic. Se simțea de parcă ar fi căzut într-o gaură fără fund. Evadarea ar fi fost singurul mod de a-și lua cumva în stăpânire viața, această viață nouă pe care nu putea s-o înțeleagă. Poate că și părinții ei reușiseră să scape? Poate că reușeau cu toții să se întoarcă acasă? Poate... poate...

Se gândi la apartamentul gol, la paturile nefăcute, la mâncarea care se strica încet în frigider. Și la fratele ei, în tăcerea aceea. În tăcerea de moarte a locului.

Rachel îi atinse brațul și o făcu să tresară.

– Acum, șopti ea. Hai să încercăm, acum.

Lagărul era cufundat în tăcere, aproape pustiu. Cum adulții fuseseră luați, observaseră că erau mai puțini polițiști. Și aceștia nici nu vorbeau cu copiii. Îi lăsau în pace.

Căldura lovea barăcile, neîndurătoare. Înăuntru, copii bolnavi, slăbiți zăceau întinși pe paiele umede. Mai departe, fetele auzeau râsete și voci de bărbați. Probabil că aceștia se aflau într-una dintre barăci, adăpostindu-se de soare.

Singurul polițist care se zărea stătea la umbră, cu pușca la picioare. Se sprijinea cu capul de peretele din spate și părea să doarmă profund, cu gura deschisă. Fetele se târâră spre garduri, ca niște mici animale rapide. Zăreau câmpurile și pajiștile verzi întinzându-se în fața lor.

Tăcere, nemișcare. Căldură și tăcere. Le văzuse cineva? Se ghemuiră în iarbă, iar inimile le băteau cu putere. Priviră pe furiș peste umăr. Nici o mișcare. Nici un sunet. Se putea să fie atât de simplu? se întrebă fetița. Nu, nu se putea. Nimic nu mai era simplu.

Rachel strângea în brațe o legătură cu haine. O îndemnă pe fetiță să și le pună, explicându-i că straturile suplimentare le vor ajuta să-și protejeze pielea de sârma ghimpată. Fetița se cutremură când se chinui să-și pună pe ea un pulover murdar și zdrențuit și o pereche strâmtă de pantaloni la fel de nenorociți. Oare cui aparținuseră aceste haine, se întrebă ea, vreunui biet copil mort, a cărui mamă plecase și care fusese lăsat aici să moară singur?

Tot ghemuite, se apropiară de mica spărtură din colacul de sârmă. Ceva mai departe se afla un polițist. Nu-i zăreau trăsăturile, numai conturul distinct al caschetei înalte și rotunde. Rachel arătă spre deschizătură. Trebuiau să se grăbească acum. Nu mai era vreme de pierdut. Se lăsară pe burtă și începură să se târască spre gaură. Părea atât de mică, se gândi fetița. Cum puteau să se strecoare fără să se taie în sârma ghimpată, chiar și cu stratul suplimentar de haine? Cum de le trecuse prin minte că ar putea reuși? Că nimeni nu o să le vadă? Că o să scape? Erau nebune, își zise. Nebune.

Iarba o gâdilă la nas. Mirosea delicios. Ar fi vrut să-și îngroape fața în ea și să inspire mirosul verde, pătrunzător. Văzu că Rachel deja ajunsese la spărtură și își băga cu atenție capul prin ea.

Brusc, fetița auzi niște pași apăsați prin iarbă. Simți că îi stă inima-n loc. Ridică privirea spre forma uriașă care se înălța deasupra ei. Un polițist. Acesta o ridică în picioare de gulerul zdrențuit al bluzei și o scutură. Simți că i se înmoaie picioarele de groază.

– Ce naiba crezi că faci? îi șuieră vocea lui în ureche.

Rachel se afla la jumătatea sulului de sârmă. Pe când încă o ținea pe fetiță de ceafă, polițistul se aplecă și o apucă pe Rachel de gleznă,

Fata se luptă, lovind din picior, dar bărbatul era prea puternic și o trase înapoi prin sârma ghimpată, rănindu-i mâinile și fața.

Rămaseră în fața lui, Rachel suspinând, fetița stând cu spatele drept, cu bărbia ridicată. În sinea ei tremura, dar se hotărâse să nu-și arate teama. Cel puțin, avea să încerce.

Apoi ridică privirea și simți că i se taie răsuflarea.

Era polițistul roșcat. Și el o recunoscu instantaneu. Îi văzu mărul lui Adam săltând și simți cum mâna de pe gulerul ei tremura.

– Nu puteți scăpa, rosti el, morocănos. Trebuie să rămâneți aici, ați înțeles?

Era tânăr, abia dacă trecuse de douăzeci de ani, masiv și cu pielea trandafirie. Fetița observă că transpira pe sub uniforma groasă și neagră. Fruntea îi lucea umedă, la fel și buza de sus. Clipi și își mută greutatea de pe un picior pe celălalt.

Fetița își dădu seama că nu-i era frică de el. Simți un soi de milă ciudată pentru el, care o nedumeri. Își puse mâna pe brațul lui. El o privi cu surprindere și stânjeneală.

– Vă amintiți de mine, nu-i așa, îi spuse ea.

Nu era o întrebare. Era o afirmație.

El dădu aprobator din cap, ștergându-și broboanele de sudoare de sub nas. Fetița scoase cheia din buzunar și i-o arătă. Mâna nu îi tremura.

– Vă amintiți de frățiorul meu, băiețelul blond, cu păr buclat? întrebă ea.

El dădu din nou din cap.

– Trebuie să mă lăsați să plec, Monsieur. *Frățiorul meu,* Monsieur. *E la Paris. Singur. L-am încuiat în dulap fiindcă am crezut...*

Vocea i se frânse.

– Am crezut că o să fie în siguranță acolo! Trebuie să mă întorc. Lăsați-mă să ies prin spărtura aceea. Puteți să vă prefaceți că nu m-ați văzut niciodată, Monsieur.

Bărbatul privi rapid peste umăr, înapoi spre barăci, de parcă s-ar fi temut să nu vină cineva, să nu-i vadă sau să-i audă careva.

Își duse un deget la buze și se uită la fetiță. Se strâmbă și clătină din cap.

– Nu pot să fac asta, rosti el pe un ton scăzut. Am ordine.

Fetița își apăsă mâna pe pieptul lui.

– Vă rog, domnule, spuse ea, încet.

Alături, Rachel își trase nasul, cu fața murdară de sânge și de lacrimi. Bărbatul mai aruncă o privire peste umăr. Părea foarte tulburat. Din nou, fetița observă expresia ciudată de pe chipul lui, cea pe care o zărise și în ziua raziei. Un amestec de milă, rușine și furie.

Fetița simți cum trec minutele, grele, ca de plumb. Nesfârșite. Simți cum cresc din nou în ea suspinele, lacrimile, panica. Ce o să facă dacă o să le trimită pe ea și pe Rachel înapoi la barăci? Cum avea să continue? Cum? Va încerca să scape din nou, își zise, apoi încă o dată și încă o dată. Iarăși și iarăși, la nesfârșit.

Brusc, el îi spuse pe nume și o luă de mână. Palma lui era fierbinte și lipicioasă.

– Du-te! șuieră el printre dinții încleștați, iar sudoarea îi șiroia de-o parte și de alta a chipului păstos. Du-te, acum! Repede!

Uimită, ridică privirea spre ochii aceia aurii. El o împinse spre deschizătură, aplecându-i capul cu mâna. Ridică sârma ghimpată și o împinse cu violență. Sârma îi înțepă fruntea. După care totul se termină. Fetița se ridică în picioare, nesigură. Era liberă, de cealaltă parte a gardului.

Rachel privea, nemișcată.

– Vreau și eu să plec, zise ea.

Polițistul o apucă de ceafă cu o mână.

– Nu, tu rămâi, spuse el.

Rachel începu să se vaite:

– Nu-i corect! De ce ea da, și eu nu? De ce?

El o făcu să tacă, ridicându-și cealaltă mână. În spatele gardului, fetița rămase țintuită locului. De ce nu putea veni și Rachel cu ea? De ce Rachel trebuia să rămână?

– Vă rog, lăsați-o să vină, zise fetița. Vă rog, Monsieur.

Avea o voce calmă, liniștită – vocea unei tinere femei.

Bărbatul părea stânjenit, fără astâmpăr. Dar nu ezită prea mult.

– Du-te, atunci, zise el, împingând-o pe Rachel. Repede.

Ținu sârma cât timp Rachel se târî prin ea. Se ridică apoi în picioare lângă fetiță, cu răsuflarea întretăiată.

Bărbatul scotoci prin buzunare, scoase ceva și îi dădu fetiței prin gard.

– Ia asta, îi ordonă el.

Fetița se uită la sulul gros de bani din mână, după care îl puse în buzunar, lângă cheie.

Bărbatul privi încă o dată spre barăci, încruntat.

– Pentru numele lui Dumnezeu, fugiți! Fugiți acum, amândouă! Dacă vă văd... Scoateți-vă stelele. Încercați să găsiți ajutor. Aveți grijă! Noroc!

Fetița ar fi vrut să-i mulțumească pentru ajutor, pentru bani, să-i întindă mâna, dar Rachel o apucă de braț și o luară la fugă, cât de repede puteau, prin grâul auriu și înalt, drept înainte, cu plămânii arzându-le, cu brațele și picioarele schițând mișcări haotice, departe de lagăr, cât mai departe cu putință.

Când am ajuns acasă, mi-am dat seama că în ultimele două zile nu mă simțisem bine. Nu îmi făcusem griji, prinsă în cercetările pentru articolul despre Vel' d'Hiv'. Apoi, săptămâna trecută, fusese și dezvăluirea privind apartamentul lui Mamé. Însă durerea și sensibilitatea pe care le sesizam la nivelul sânilor mă făcuseră până la urmă să acord atenție pentru prima dată senzației de greață. M-am dus la o farmacie de pe bulevard și mi-am cumpărat un test de sarcină. Ca să fiu sigură.

Și iată. O mică dungă albastră. Eram însărcinată. Însărcinată. Nu-mi venea să cred.

Ultima sarcină, în urmă cu cinci ani, după două avorturi spontane, fusese un coșmar. Începuse cu durere și sângerări, apoi descoperisem că oul se dezvolta în afara uterului, într-una din trompe. Urmase o operație dificilă. Și consecințele fuseseră cumplite, atât fizic, cât și mental. Îmi trebuise mult timp să-mi revin. Unul dintre ovare îmi fusese scos. Chirurgul își exprimase îndoiala că o să mai existe o altă sarcină. Și atunci aveam deja patruzeci de ani. Dezamăgirea, tristețea de pe chipul lui Bertrand. Nu spusese nimic despre asta, dar eu simțisem. Știam. Faptul că nu voia niciodată să vorbească despre sentimentele lui înrăutățea lucrurile. Și le ținea închise, ferite de mine. Cuvintele nerostite crescuseră ca o ființă tangibilă între noi. Eu vorbeam despre asta numai cu psihiatrul. Sau cu prietenii foarte apropiați.

Mi-am amintit de un weekend petrecut nu de mult în Burgundia, când îi invitaserăm pe Isabelle, pe soțul și pe copiii ei la noi. Fiica

lor, Mathilde, era de vârsta lui Zoë și îl mai aveau și pe micul Matthieu. Și felul în care Bertrand se uitase la acel băiețel, un puști încântător de patru sau cinci ani. Cum îl privea, cum se juca cu el, cum îl purta pe umeri, zâmbind, dar cu un aer trist și melancolic. Mi se păruse insuportabil. Isabelle mă găsise plângând singură în bucătărie, pe când ceilalți își terminau afară porțiile de *quiche Lorraine.* Mă îmbrățișase cu putere, apoi îmi turnase o porție zdravănă de vin și dăduse drumul la CD-player, asurzindu-mă cu vechile hituri ale Dianei Ross. „Nu e vina ta, *ma cocotte,* nu e vina ta. Nu uita asta."

Multă vreme mă simțisem incapabilă. Familia Tézac fusese înțelegătoare și discretă în legătură cu această situație, dar eu tot simțeam că nu fusesem în stare să-i ofer lui Bertrand ceea ce își dorea cel mai mult: un al doilea copil. Și, mai important, un fiu. Bertrand avea două surori și nici un frate. Numele lor avea să piară în lipsa unui moștenitor care să-l poarte mai departe. Nu îmi dădusem seama cât de important era acest aspect pentru ei.

Când afirmasem răspicat că, în ciuda faptului că eram nevasta lui Bertrand, urma să mă cheme tot Julia Jarmond, fusesem întâmpinată cu o tăcere surprinsă. Soacra mea, Colette, îmi explicase cu un zâmbet țeapăn că, în Franța, genul acesta de atitudine era considerat modern. Prea modern. O poziție feministă care nu era foarte apreciată aici. O franțuzoaică trebuia să fie cunoscută după numele soțului ei. Eu urma să fiu pentru tot restul vieții *Madame* Bertrand Tézac. Îmi amintesc că îi zâmbisem larg, cu dinții mei mari și albi, și îi replicasem fără ezitare că aveam să rămân Jarmond. Nu zisese nimic și, de atunci înainte, ea și Édouard, socrul meu, mă prezentau întotdeauna drept „soția lui Bertrand".

M-am uitat la liniuța albastră. Un copil. Un copil! M-a cuprins un sentiment de bucurie, de fericire deplină. Urma să am un copil. M-am uitat în jur la bucătăria atât de familiară. M-am dus la fereastră și am privit spre curtea întunecată, sumbră, spre care dădea bucătăria. Fată sau băiat, nu avea importanță. Știam că Bertrand spera să aibă un băiat. Dar eram convinsă că ar fi fost

încântat și de o fetiță. Un al doilea copil. Copilul pe care îl așteptaserăm atâta timp. Cel pe care nu mai speram să-l avem. O soră sau un frate de care Zoë renunțase să mai pomenească. În legătură cu care Mamé încetase să-și mai manifeste curiozitatea.

Cum aveam să-i spun lui Bertrand? Nu puteam să-l sun pur și simplu și să-i zic la telefon. Trebuia să fim față în față, doar noi doi. Era nevoie de intimitate. Și trebuia să avem grijă după asta, să nu spunem nimănui până când sarcina nu avea măcar trei luni. Simțeam nevoia să-i sun pe Hervé și pe Christophe, pe Isabelle, pe sora mea, pe părinții mei, dar m-am stăpânit. Soțul meu avea să afle primul. Apoi fiica mea. Mi-a venit o idee.

Am luat telefonul și am sunat-o pe Elsa, babysitterul, și am întrebat-o dacă era liberă în acea seară, ca să aibă grijă de Zoë. Era. Apoi am făcut o rezervare la restaurantul nostru favorit, o braserie de pe rue Saint Dominique, la care mergeam regulat încă de la începutul căsniciei. În cele din urmă l-am sunat pe Bertrand, a intrat căsuța vocală și i-am transmis să ne întâlnim la Thoumieux, la ora nouă fix.

Am auzit cheia lui Zoë în ușa din față. Ușa se trânti, apoi Zoë intră în bucătărie, cu ghiozdanul greu în mână.

– Bună, mamă, mi-a spus. Ai avut o zi bună?

Am zâmbit. Ca întotdeauna când mă uitam la Zoë, am fost uimită de frumusețea ei, de silueta zveltă, de ochii căprui, strălucitori.

– Vino aici, i-am spus și am îmbrățișat-o cu putere.

Ea se trase înapoi și mă privi.

– Chiar a fost o zi bună, nu-i așa? zise. Se simte în îmbrățișarea asta.

– Ai dreptate, am încuviințat și-mi doream din suflet să-i spun. A fost o zi foarte bună.

Ea mă privi.

– Mă bucur. În ultima vreme, te-ai purtat ciudat. Am crezut că din cauza puștilor.

– Care puști? am întrebat, dându-i la o parte de pe față părul castaniu și lucios.

– Știi, copiii, zise ea. Copiii de la Vel' d'Hiv'. Cei care nu s-au mai întors acasă.

– Ai dreptate, am spus. M-a întristat. Și încă mă întristează.

Zoë mă luă de mână și-mi răsuci verigheta pe deget, un gest pe care îl făcea încă de mică.

– Apoi te-am auzit vorbind la telefon săptămâna trecută, continuă ea, fără să mă privească.

– Și?

– Credeai că dorm.

– Ah, am făcut.

– Nu dormeam. Era târziu. Vorbeai cu Hervé, cred. Despre ceea ce îți spusese Mamé.

– Despre apartament? am întrebat.

– Da, răspunse ea, privindu-mă în cele din urmă. Despre familia care a locuit acolo. Și ce s-a întâmplat cu acea familie. Și cum Mamé a locuit acolo în toți acei ani, fără să pară foarte deranjată.

– Ai auzit tot, am zis.

Dădu afirmativ din cap.

– Știi ceva despre acea familie, mamă? Știi unde sunt? Ce s-a întâmplat?

Am clătinat din cap.

– Nu, iubito, nu știu.

– E adevărat că lui Mamé nu i-a păsat?

Trebuia să fiu atentă.

– Iubito, sunt sigură că i-a păsat. Cred că nu a știut cu adevărat ce s-a petrecut.

Zoë îmi răsuci din nou verigheta, mai repede de data asta.

– Mamă, ai de gând să îi găsești?

Am prins degetele nervoase care trăgeau de inel.

– Da, Zoë. Exact asta am să fac, i-am spus.

– Lui *papà* n-o să-i placă. L-am auzit pe *papà* când ți-a zis să nu te mai gândești la asta. Să nu-ți mai bați capul. Părea furios.

Am tras-o mai aproape și mi-am sprijinit obrazul de umărul ei. M-am gândit la secretul minunat pe care îl purtam. M-am gândit la seara asta, la Thoumieux. La chipul neîncrezător al lui Bertrand, la exclamația lui de bucurie.

– Iubito, *papà* n-o să se supere. Îți promit.

Epuizate, copilele se opriră în cele din urmă din fugă și se adăpostiră după un tufiș stufos. Erau însetate, cu respirația tăiată. Fetița simțea o durere ascuțită într-o parte a corpului. Dacă ar fi avut măcar niște apă să bea! Să se odihnească puțin și să-și recapete puterile. Dar știa că nu putea să rămână aici. Trebuia să plece mai departe, să se întoarcă la Paris. Cumva.

„Scoateți-vă steaua", le spusese bărbatul. Își smulseseră hainele pe care și le puseseră deasupra, acum sfâșiate și rupte de sârma ghimpată. Fetița privi în jos. Iată, steaua, pe bluză. Trase de ea. Rachel, urmărindu-i privirea, trase de propria stea cu unghiile. Steaua ei se desprinse cu ușurință, dar a fetiței era bine cusută. Își scoase bluza și ridică steaua în dreptul ochilor. Cusături mici, perfecte. Își aminti de mama ei, aplecată asupra lucrului, cosând cu răbdare fiecare stea, una după alta. Amintirea îi aduse lacrimi în ochi. Plânse cu fața îngropată în bluză, cu o disperare pe care nu o mai simțise până atunci.

Simți brațele lui Rachel în jurul ei, mâinile însângerate ale fetei mângâind-o, ținând-o strâns.

– E adevărat ce-ai zis despre frățiorul tău? Chiar e încuiat în dulap? o întrebă Rachel.

Fetița încuviință din cap. Rachel o strânse și mai tare și o mângâie stângaci pe cap. Oare unde era mama ei acum? se întrebă fetița. Și tatăl ei. Unde fuseseră duși? Erau împreună? Erau în siguranță? Dacă ar fi văzut-o în clipa asta... Dacă ar vedea-o cum plânge în spatele tufișului, murdară, pierdută, înfometată...

Își îndreptă spatele, străduindu-se să-i zâmbească lui Rachel și s-o privească printre genele ude. Da, murdară, pierdută, înfometată, poate, dar nu speriată. Își șterse lacrimile cu degete soioase. Se maturizase prea mult ca să-i mai fie frică. Nu mai era un copilaș. Părinții ei ar fi mândri de ea. Așa ar fi vrut ea să fie. Mândri că scăpase din lagăr. Mândri că se ducea la Paris, ca să-l salveze pe fratele ei. Mândri că nu îi era teamă.

Se repezi asupra stelei cu dinții, trăgând de cusăturile mărunte făcute de mama ei. În cele din urmă, bucata de material galben se desprinse de pe bluză. Fetița se uită la ea. Litere mari, negre: EVREU. O strânse în pumn.

– Nu pare dintr-odată mai mică? îi spuse ea lui Rachel.

– Ce o să facem cu ele? întrebă Rachel. Dacă le ținem în buzunar și suntem controlate, dăm de bucluc.

Se hotărâră să le îngroape în spatele tufișului, împreună cu hainele pe care le folosiseră la evadare. Pământul era moale și uscat. Rachel săpă o groapă, puseră stelele și hainele înăuntru, apoi acoperiră totul cu pământul cafeniu.

– Uite, zise ea, bucuroasă, îngrop stelele. Au murit. Sunt în mormânt. O dată pentru totdeauna.

Fetița râse împreună cu Rachel, dar apoi se simți rușinată. Mama ei îi spusese să fie mândră de steaua ei. Mândră că e evreică.

Însă acum nu voia să se gândească la toate astea. Lucrurile se schimbaseră. Totul se schimbase. Trebuiau să găsească apă, hrană și un adăpost, apoi să ajungă acasă. Cum? Nu știa. Nu știa nici măcar unde se aflau. Dar avea bani. Banii bărbatului. Până la urmă, polițistul acela nu fusese un om atât de rău. Poate că asta însemna că mai existau și alți oameni buni care aveau să le ajute. Oameni care nu le urau. Oameni care nu considerau că sunt „diferite“.

Nu erau departe de sat. Din spatele tufișului vedeau un indicator.

– Beaune-la-Rolande, citi Rachel cu glas tare.

Instinctul le spuse să nu se ducă în sat, căci nu aveau să găsească ajutor acolo. Sătenii știau de lagăr, și totuși nimeni nu venise să-i ajute, în afară de acele femei, o singură dată. Și, în plus, satul era prea aproape de lagăr. Ar fi putut chiar să dea nas în nas cu cineva care să le trimită imediat

înapoi. Întoarseră spatele satului Beaune-la-Rolande și se îndepărtară, ținându-se aproape de iarba înaltă de pe marginea drumului. Măcar de-ar putea să bea ceva, își zise fetița. Simțea că o să leșine de foame și de sete.

Merseră multă vreme, oprindu-se să se ascundă când auzeau trecând câte o mașină sau vreun fermier care își ducea acasă vacile. Oare mergeau în direcția cea bună? Spre Paris? Nu știa. Dar cel puțin știa că se îndepărtează tot mai mult de lagăr. Își privi pantofii. Erau aproape rupți. Și totuși, fusese aproape cea mai bună pereche, cea pentru ocazii speciale, cum ar fi mersul la zile de naștere, la cinematograf sau în vizită la prieteni. Îi cumpărase anul trecut, împreună cu mama ei, în apropiere de Place de la République. Părea un moment atât de îndepărtat, parcă dintr-o altă viață. Acum pantofii îi rămăseseră mici și o strângeau la degete.

Spre sfârșitul după-amiezii ajunseră la o pădure, o fâșie lungă și răcoroasă de frunziș verde. Mirosea a dulce și umed. Părăsiră drumul, sperând să găsească afine sau mure. După un timp, ajunseră la un adevărat desiș de fructe. Rachel scoase o exclamație de încântare. Se așezară și începură să înfulece înfometate. Fetița își aminti cum culegea fructe cu tatăl ei, când petrecuseră acele zile minunate lângă râu, cu atât de multă vreme în urmă.

Stomacul ei, neobișnuit cu un asemenea ospăț, se revoltă. Râgâi, ținându-se cu mâna de burtă, și vomită fructele nedigerate. Avea un gust amar în gură. Îi spuse lui Rachel că trebuiau să găsească apă. Se forță să se ridice în picioare și se adânciră în pădure – o lume misterioasă de smarald, punctată de lumina aurie a soarelui. Văzu o căprioară care alerga sprințară printre ferigi și i se tăie respirația de uimire. Nu era obișnuită cu natura, era un adevărat copil de la oraș.

Ajunseră la un heleșteu mic, limpede, în inima pădurii. Era rece și proaspăt. Fetița bău mult, își clăti gura, se spălă de petele de afine, apoi intră cu picioarele în apa liniștită. Nu mai înotase de la acea escapadă la râu și nu îndrăznea să se lase cu totul în apa heleșteului. Rachel știa să înoate și o îndemnă să intre, că o s-o țină ea. Fetița alunecă în apă, ținându-se de umerii lui Rachel. Rachel o ținea cu o mână sub stomac și cu alta sub bărbie, așa cum făcea și tatăl ei. Apa era minunată pe pielea ei, o mângâiere liniștitoare, de catifea. Își udă capul ras, pe care părul

începuse să-i crească din nou, un puf auriu, aspru ca barba nerasă de pe fața tatălui ei.

Brusc, fetița se simți sleită de puteri. Voia numai să se întindă pe mușchiul moale și verde, și să doarmă. Doar puțin. Să se odihnească numai puțin. Rachel era de acord. Aveau să se odihnească un pic. Aici erau în siguranță.

Se cuibăriră una lângă alta, desfătându-se cu mirosul de mușchi proaspăt, atât de diferit de duhoarea paielor din baracă.

Fetița adormi imediat. Era un somn profund și liniștit, așa cum nu mai avusese de multă vreme.

Era masa noastră obișnuită – cea din colț, în dreapta, cum intri, după barul de modă veche din zinc, cu oglinzi în spate. Bancheta tapițată cu catifea roșie avea forma literei L. M-am așezat și m-am uitat la chelnerii ocupați, îmbrăcați cu șorțurile lor lungi. Unul dintre ei mi-a adus un Kir Royal. Era o seară aglomerată. Bertrand mă adusese aici la prima întâlnire, cu ani în urmă. Nu se schimbase prea mult de atunci. Același tavan jos, pereți ivorii, lumini în globuri palide și fețe de masă apretate. Aceeași mâncare copioasă de la Corrèze și Gascoigne, favoriții lui Bertrand. Când l-am cunoscut, Bertrand locuia în apropiere de rue Malar, într-un apartament pitoresc de la mansardă, care mi se părea insuportabil pe timpul verii. Ca americancă obișnuită cu aerul condiționat folosit în permanență, mă întrebasem cum putea să suporte. În acel moment, eu locuiam tot pe rue Berthe, împreună cu băieții, și cămăruța mea întunecată și răcoroasă mi se părea un adevărat rai în timpul verilor pariziene înăbușitoare. Bertrand și surorile lui crescuseră în această zonă rafinată și aristocrată din Paris, care era arondismentul 7, unde părinții lui locuiseră ani de-a rândul pe rue de l'Université și unde magazinul de antichități prosperase pe rue du Bac.

Masa noastră obișnuită. Aici stăteam când Bertrand m-a cerut de soție. Aici i-am spus că eram însărcinată cu Zoë. Aici i-am spus că aflasem despre Amélie.

Amélie.

Nu în seara asta. Nu acum. Amélie era de domeniul trecutului. Dar oare așa să fi fost, într-adevăr? Trebuia să recunosc că nu eram sigură. Dar, deocamdată, nici nu voiam să aflu. Nu voiam să văd. Urma să avem un alt copil. Amélie nu putea concura cu asta. Am zâmbit, un pic amar, și am închis ochii. Oare nu aceea era atitudinea tipic franțuzească – „să închizi ochii" la rătăcirile soțului tău? M-am întrebat dacă eram în stare să fac asta.

Luptasem cu atâta încrâncenare când descoperisem pentru prima oară că mă înșela, cu zece ani în urmă. M-am gândit cum stăteam chiar aici. Și mă decisesem să-i spun, chiar atunci și acolo. Nu negase nimic. Rămăsese calm, stăpânit, și mă ascultase cu degetele încrucișate sub bărbie. Chitanțe de la cărți de credit. Hôtel de la Perle, pe rue des Canettes. Hôtel Lenox, pe rue Delambre. Le Relais Christine, pe rue Christine. O chitanță de hotel după alta.

Nu fusese deosebit de atent. Nici cu chitanțele, nici cu parfumul ei, care îi rămânea pe trup, pe haine, pe păr, pe centura de la scaunul pasagerului din Audi-ul lui și care fusese primul indiciu, primul semn pentru mine. *L'Heure Bleue*. Cel mai greu, mai puternic și mai dulce parfum de la Guerlain. Nu fusese greu să aflu cine era. De fapt, o cunoșteam. El ne făcuse cunoștință, imediat după nuntă.

Divorțată. Trei copii adolescenți. În jur de patruzeci de ani, cu păr castaniu-argintiu. Imaginea perfecțiunii pariziene. Minionă, subțire, îmbrăcată perfect. Geanta potrivită la pantofii potriviți. O slujbă excelentă. Un apartament spațios care dădea spre Trocadéro. Un nume vechi, magnific, care suna ca un vin faimos. Un inel cu sigiliu pe mâna dreaptă.

Amélie. Fosta prietenă a lui Bertrand din *lycée* Victor Duruy, cu mulți ani în urmă. Cea cu care nu încetase niciodată să se întâlnească. Cea cu care nu încetase niciodată să facă dragoste, în ciuda căsniciilor, a copiilor, a tuturor anilor care trecuseră. „Acum suntem prieteni", îmi promisese. „Doar prieteni. Prieteni buni."

După masă, în mașină, mă transformasem într-o leoaică, cu colții dezveliți, cu ghearele scoase. Bănuiesc că se simțise flatat.

Îmi promisese, îmi jurase. Eram eu, numai eu. Ea nu avea nici o importanță, era doar o *passade*, ceva trecător. Pentru multă vreme, chiar îl crezusem.

Dar, de curând, începusem să-mi pun întrebări. Îndoieli ciudate, trecătoare. Nimic concret, doar îndoieli.

„Ești nebună să-l crezi", îmi ziceau Hervé și Christophe. „Poate ar trebui să-l întrebi direct", mă sfătuise Isabelle. „Ți-ai pierdut mințile dacă îl crezi", îmi spuneau Charla, mama, Holly, Susannah și Jan.

Dar fără Amélie în seara asta, m-am hotărât. Doar eu și Bertrand, și vestea cea minunată. Îmi savuram băutura. Chelnerii îmi zâmbeau. Mă simțeam bine. Mă simțeam puternică. S-o ia naiba pe Amélie! Bertrand era soțul *meu*. Purtam în pântece copilul *lui*.

Restaurantul era plin. M-am uitat în jur, la mesele ocupate. Un cuplu în vârstă, mâncând unul lângă altul, fiecare având în față un pahar de vin, aplecați cu râvnă asupra farfuriilor. Un grup de femei tinere, în jur de treizeci de ani, chicotind nestăpânite, în timp ce o femeie cu înfățișare severă, aflată în apropierea lor și care cina singură, le arunca priviri încruntate. Oameni de afaceri în costume cenușii, aprinzându-și trabucuri. Turiști americani, încercând să descifreze meniul. O familie cu copii adolescenți. Restaurantul era plin de zgomot. Și de fum. Dar nu mă deranja. Eram obișnuită.

Bertrand avea să întârzie, ca de obicei. Nu conta. Avusesem timp să mă schimb, să-mi fac părul. Eram îmbrăcată cu pantalonii ciocolatii, care știam că îi plac, și cu o bluză strâmtă, simplă, de un maroniu-roșcat. Cercei cu perle de la Agatha și ceasul Hermès. Am aruncat o privire spre oglinda din stânga. Ochii mei păreau mai mari, mai albaștri ca de obicei, și pielea îmi strălucea. Arătam al naibii de bine pentru o femeie însărcinată, de vârstă mijlocie, mi-am zis. Și felul cum îmi zâmbeau chelnerii mă făcea să cred că și ei aveau aceeași impresie.

Mi-am scos agenda din geantă. Mâine-dimineață, la prima oră, trebuia să-mi sun medicul ginecolog. Trebuia să-mi fac rapid

o programare. Probabil că urma să fac niște teste; o amniocenteză, fără îndoială. Nu mai eram o mamă „tânără". Ziua în care se născuse Zoë părea foarte îndepărtată.

Brusc, am fost cuprinsă de panică. Oare aveam să fiu în stare să trec prin toate astea, după unsprezece ani? Sarcină, naștere, nopți nedormite, biberoane, plâns, scutece? Dar bineînțeles că eram, m-am luat eu singură peste picior. Îmi dorisem asta mai mult de un deceniu. Evident că eram pregătită. Și la fel era și Bertrand.

Dar în timp ce îl așteptam, neliniștea mea creștea. Am încercat să nu o bag în seamă. Mi-am deschis carnețelul și am citit ultimele însemnări despre Vel' d'Hiv', pe care le făcusem mai devreme. Curând, m-am cufundat în muncă. Nu mai auzeam zumzetul din jurul meu, oamenii râdeau, chelnerii se strecurau rapid printre mese, picioarele scaunelor scrâșneau pe podea.

Mi-am ridicat privirea și l-am văzut pe soțul meu cum stătea în fața mea și mă studia.

– Hei, de când ești aici? l-am întrebat.

El mi-a zâmbit și mi-a cuprins mâna cu palma lui.

– De ceva vreme. Arăți minunat.

Purta sacoul bleumarin din catifea reiată și o cămașă albă, impecabilă.

– *Tu* arăți minunat, i-am răspuns.

Îmi stătea pe limbă să-i dau vestea chiar atunci, pe loc. Dar nu, era prea curând. Prea repede. M-am stăpânit cu greu. Chelnerul i-a adus și lui un Kir Royal.

– Deci? zise el. De ce suntem aici, *amour*? Ceva special? O surpriză?

– Da, i-am spus și am ridicat paharul. O surpriză foarte specială. Bea! Pentru surpriză.

Am ciocnit.

– Trebuie să ghicesc despre ce e vorba? mă întrebă el.

M-am simțit poznașă, ca o fetiță.

– N-ai să ghicești în veci! Niciodată.

El râse, amuzat.

– Parcă ai fi Zoë! Ea știe despre ce surpriză specială e vorba?

Am clătinat din cap, simțindu-mă din ce în ce mai încântată.

– Nu. Nimeni nu știe. Nimeni… în afară de mine.

M-am întins și i-am luat mâna cu piele fină, bronzată.

– Bertrand…, am început.

Chelnerul zăbovea în preajma noastră. Ne-am hotărât să comandăm. Am făcut-o într-un minut: *confit de canard*[1] pentru mine și *cassoulet*[2] pentru Bertrand. La aperitiv, sparanghel.

M-am uitat după chelnerul care se îndrepta spre bucătărie și apoi i-am zis. Foarte repede.

– Sunt însărcinată.

I-am cercetat chipul, așteptând să i se înalțe colțurile gurii, să facă ochii mari de încântare. Dar toți mușchii îi rămăseseră neclintiți, ca o mască. Privirea îi licărea.

– Un copil? repetă ca un ecou.

L-am strâns de mână.

– Nu e minunat? Bertrand, nu e minunat?

Nu zicea nimic. Nu puteam să înțeleg.

– Cât de avansată e sarcina? rosti el, în cele din urmă.

– De-abia am aflat, am murmurat, uluită de împietrirea lui.

Se frecă la ochi – gest tipic, pe care îl făcea mereu când era obosit sau supărat. Nu spuse nimic – și nici eu.

Tăcerea se întinse între noi ca o ceață. Mi se părea că pot chiar să o ating cu degetele.

Chelnerul ne aduse primul fel, dar nici unul dintre noi nu se atinse de sparanghel.

– Ce s-a întâmplat? am întrebat, nemaiputând să suport tăcerea.

El oftă, clătină din cap și își frecă din nou ochii.

---

[1] Preparat culinar alcătuit din pulpă de rață conservată în propria grăsime rezultată din prăjirea ei (n.tr.)

[2] Mâncare tradițională franțuzească pe bază de fasole, cârnați, carne de porc, carne de rață sau de gâscă. Numele provine de la *cassole*, vasul de ceramică folosit la prepararea ei. (n.tr.)

– Am crezut că o să fii fericit... extaziat..., am reluat eu, cu ochii în lacrimi.

El își sprijini bărbia în palmă și se uită la mine.

– Julia, renunțasem.

– La fel și eu! Renunțasem complet.

Ochii lui erau plini de gravitate. Nu-mi plăcea finalitatea pe care o zăream în ei.

– Ce vrei să spui, am continuat, doar fiindcă ai renunțat, nu mai poți să...?

– Julia. În mai puțin de trei ani o să împlinesc cincizeci de ani.

– Și ce dacă? am replicat, cu obrajii în flăcări.

– Nu vreau să fiu un tată bătrân, rosti el liniștit.

– Oh, pentru Dumnezeu! am exclamat.

Tăcere.

– Nu putem păstra copilul ăsta, Julia, zise el cu blândețe. Acum avem o altă viață. În curând, Zoë o să fie adolescentă. Tu ai patruzeci și cinci de ani. Viața noastră nu mai e la fel. Un bebeluș nu și-ar mai avea locul în viața noastră.

Lacrimile începură să-mi curgă pe obraji, căzând în farfurie.

– Vrei să-mi spui, am rostit înecându-mă, vrei să-mi spui că trebuie să fac avort?

Familia de la masa de alături ne privea fără să se ascundă. Nici că-mi păsa.

Ca de obicei, în momentele de criză, revenisem la limba maternă. Într-un astfel de moment nu puteam să vorbesc în franceză.

– Un avort, după ce am pierdut trei sarcini? am continuat, tremurând.

Chipul lui era plin de tristețe. Blând și trist. Voiam să-l pălmuiesc, să-l lovesc.

Dar nu puteam. Nu puteam decât să plâng în șervet. El mă mângâia pe păr și-mi șoptea întruna că mă iubește.

Am refuzat să-i mai aud glasul.

Când se treziră copilele, se înnoptase deja. Pădurea nu mai era locul umbros și liniștit prin care merseseră în acea după-amiază. Era mare, întunecată, plină de zgomote ciudate. Încet, ținându-se de mână, își croiră drum printre ferigi, oprindu-se la fiecare sunet. Li se părea că noaptea devenea din ce în ce mai neagră. Continuau să se afunde tot mai mult în pădure. Fetiței i se părea că va cădea la pământ de oboseală. Dar mâna caldă a lui Rachel o încuraja.

În cele din urmă, ajunseră la o cărare lată care unduia de-a lungul unei pajiști întinse. Pădurea se continua amenințătoare, mai departe. Ridicară privirea spre un cer sumbru, fără lună.

– Uite, zise Rachel, arătând drept înainte. O mașină.

Văzură farurile lucind în noapte, vopsite în negru și lăsând să se zărească numai o fâșie de lumină. Auziră zgomotul de motor cum se apropie.

– Ce să facem? întrebă Rachel. Să facem semn?

Fetița văzu altă pereche de faruri camuflate, apoi alta. Era un șir lung de mașini care se apropiau.

– La pământ! șopti ea și o trase pe Rachel de fustă. Repede!

Nu mai existau tufișuri în care să se ascundă. Se întinse pe burtă, cu obrazul lipit de pământ.

– De ce? Ce faci? o întrebă Rachel.

Apoi înțelese și ea.

Soldați. Soldați germani. Care patrulau în noapte.

Rachel se aruncă în grabă lângă fetiță.

Mașinile se apropiară, cu motoarele puternice huruind. În lumina difuză a farurilor, copilele puteau să distingă căștile rotunde ale

bărbaților. O să ne vadă, își zise fetița. Nu ne putem ascunde. Nu avem unde să ne ascundem, o să ne vadă.

Primul jeep trecu pe drum, urmat de altele. Un praf gros și alb înțepă ochii copilelor. Încercară să nu tușească, să nu se miște. Fetița rămase cu obrazul lipit de pământ și-și acoperi urechile cu mâinile. Șirul de mașini părea să nu se mai sfârșească. Oare bărbații aveau să le vadă siluetele întunecate de la marginea drumului neasfaltat? Se pregăti să audă strigăte, zgomote de mașini care se opresc, uși trântite, pași grăbiți și mâini butucănoase care să le apuce de umeri.

Dar se îndepărtă și ultima mașină, uruind în noapte. Tăcerea se așternu din nou. Copilele ridicară privirea – drumul neasfaltat era pustiu, în afară de norii învolburați de praf alb. Așteptară o clipă, apoi se strecurară pe lângă cărare, în direcția opusă. Zăriră o lumină sclipind printre copaci, o lumină albă, care parcă le chema. Se apropiară, mergând pe marginea drumului. Deschiseră o poartă și se strecurară spre casă. Semăna cu o fermă, își zise fetița. Prin geamul deschis văzură o femeie care citea, așezată lângă cămin. Un miros bogat de mâncare le gâdilă nările.

Fără să ezite, Rachel bătu la ușă. O femeie cu o față lungă, osoasă, dădu deoparte perdeaua de bumbac și le privi printr-un ochi de geam. Se uită la copile și lăsă perdeaua să cadă la loc, fără să deschidă ușa. Rachel bătu din nou.

– Vă rog, Madame, *vrem ceva de mâncare, niște apă...*

Perdeaua nu se clinti. Copilele se așezară în fața ferestrei deschise. Un bărbat care fuma pipă se ridică de pe scaun.

– Plecați, le spuse el, cu o voce joasă și amenințătoare. Plecați de aici!

În spatele lui, femeia cu fața osoasă le privea, tăcută.

– Vă rog, niște apă..., zise fetița.

Fereasta fu trântită în fața lor.

Fetiței îi veni să plângă. Cum puteau fermierii ăștia să fie atât de cruzi? Era pâine pe masă, văzuse asta. Și o carafă cu apă. Rachel o târî de acolo. Se întoarseră la poteca de pământ. Mai erau și alte ferme. De fiecare dată, se întâmplă același lucru – erau alungate. De fiecare dată, fugiră.

Se făcuse târziu. Erau obosite, înfometate și de-abia mai puteau să meargă. Ajunseră la o casă veche, mare, puțin mai departe de drum, luminată de un felinar înalt. Fațada era acoperită cu iederă. Însă nu îndrăzniră să ciocănească. În fața casei, observară un coteț de câine gol. Se strecurară înăuntru. Era curat și cald și se simțea un miros liniștitor, de animal. Văzură un os vechi și un bol cu apă. Băură apa, una după alta. Fetiței îi era teamă să nu vină câinele înapoi și să le muște și îi mărturisi în șoaptă lui Rachel temerile ei. Dar Rachel adormise deja, încolăcită ca un animal mic. Fetița se uită la chipul ei obosit, la obrajii supți, la ochii adânciți în orbite. Rachel semăna cu o bătrână.

Fetița dormi agitată, sprijinindu-se de Rachel, și avu un vis ciudat și oribil. Îl visă pe fratele ei, mort în dulap. Îi visă pe părinții lor, loviți de polițiști, și gemu în somn.

O treziră niște lătrături furioase. O sculă pe Rachel, lovind-o puternic cu cotul. Auziră vocea unui bărbat apropiindu-se, pietrișul scrâșnind sub tălpi. Era prea târziu să se strecoare afară. Nu putură decât să se strângă în brațe, disperate. Le sunase ceasul, își zise fetița. Aveau să fie ucise.

Câinele era ținut în lesă de stăpânul lui. Fetița simți o mână bâjbâind înăuntru, apucând-o de braț, apucând-o pe Rachel de braț. Se strecurară afară.

Bărbatul era mic, sfrijit, chel și cu o mustață argintie.

– Ce avem aici? murmură el, uitându-se cu atenție la ele în lumina puternică a felinarului.

Fetița o simți pe Rachel că se încordează și bănui că avea să fugă, rapid, ca un iepure.

– V-ați pierdut? le întrebă bătrânul, cu o voce care vădea îngrijorare.

Copilele erau uimite. Se așteptaseră la amenințări, la lovituri, la orice, numai la bunătate, nu.

– Vă rog, domnule, ne este foarte foame, zise Rachel.

Bărbatul dădu din cap.

– Îmi dau seama.

Se aplecă să liniștească animalul care scheuna, apoi zise:

– Haideți, copii. Urmați-mă.

Nici una dintre fete nu se mișcă. Puteau să aibă încredere în bătrânul acesta?

– Nimeni nu o să vă facă rău aici, adăugă el.

Copilele se ghemuiră una într-alta, încă temătoare.

Bărbatul zâmbi – un zâmbet blând și cald.

– Geneviève! strigă el, în timp ce se întorcea spre casă.

O femeie în vârstă, îmbrăcată cu un capot albastru, apăru în cadrul ușii largi.

– Acum de ce mai latră idiotul ăla de câine, Jules? întrebă ea, enervată.

Apoi le văzu pe copile și își duse mâinile la obraji.

– Sfinți din ceruri, murmură femeia.

Se apropie. Avea un chip rotund, blajin, și părul alb împletit într-o coadă groasă. Le privi pe copile cu milă și mâhnire.

Fetița simți că-i sare inima. Bătrâna semăna cu poza bunicii ei din Polonia. Aceiași ochi deschiși la culoare, părul alb, aceleași forme plinuțe, liniștitoare.

– Jules, șopti bătrâna, sunt...

Bătrânul încuviință din cap.

– Da, cred că da.

– Trebuie să intre în casă, rosti bătrâna, hotărâtă. Trebuie să le ascundem, imediat.

Se duse cu mersul ei legănat spre poteca de pământ și se uită în ambele direcții.

– Repede, copii, haideți, zise ea, întinzându-și mâinile. Aici sunteți în siguranță. Sunteți în siguranță cu noi.

Fusese o noapte îngrozitoare. M-am trezit cu fața umflată din cauza lipsei de somn. Mă bucuram că Zoë plecase deja la școală. N-aș fi vrut absolut deloc să mă vadă acum. Bertrand fusese bun, tandru. Spusese că trebuia să mai vorbim despre asta. Puteam s-o facem diseară, după ce adormea Zoë. Rostise toate astea cu un calm desăvârșit, plin de blândețe. Îmi dădeam seama că se hotărâse. Nimic sau nimeni nu avea să-l facă să vrea să aveam acest copil.

Încă nu mă puteam hotărî să le mărturisesc prietenilor sau surorii mele. Alegerea lui Bertrand mă tulburase în asemenea măsură încât preferam să nu spun nimic nimănui, cel puțin pentru moment.

Îmi venea greu să mă scol din pat în dimineața asta. Tot ce făceam mi se părea că necesită o acțiune laborioasă. Fiecare mișcare era un efort. Tot îmi veneau în minte frânturi din seara trecută. Din ce spusese el. Nu mai exista altă soluție decât să mă cufund în muncă. În acea după-amiază, urma să mă întâlnesc cu Franck Lévy, în biroul acestuia. Brusc, Vel' d'Hiv' părea atât de îndepărtat... Simțeam că îmbătrânisem peste noapte. Nimic nu mai părea să conteze, nimic cu excepția copilului pe care îl purtam în pântece și a faptului că soțul meu nu îl dorea.

În drum spre birou, mi-a sunat telefonul. Era Guillaume. Găsise la bunica lui vreo două dintre acele cărți vechi de care aveam nevoie, referitoare la Vel' d'Hiv'. Mi le putea împrumuta. Aveam timp să mă întâlnesc cu el mai târziu, în acea seară, să bem ceva? Vocea lui părea veselă, prietenoasă. Am acceptat imediat.

Ne-am înțeles să ne întâlnim la ora șase, la Select, pe boulevard du Montparnasse, la două minute depărtare de casă. Ne-am luat rămas-bun, apoi telefonul a sunat din nou.

De data asta era socrul meu. Am fost surprinsă. Édouard mă suna rareori. Am discutat în maniera aceea politicoasă, tipic franțuzească. Amândoi excelam la conversația de complezență. Dar niciodată nu mă simțisem cu adevărat în largul meu. Aveam mereu impresia că ascundea ceva, că nu-și arăta niciodată cu adevărat sentimentele, nici față de mine, nici față de alții, de fapt.

Era genul de om pe care ceilalți îl ascultau și îl respectau. Nu mi-l puteam imagina arătând altă emoție în afară de furie, mândrie și mulțumire de sine. Nu-l văzusem niciodată pe Édouard purtând blugi, nici chiar în acele weekenduri din Burgundia, când stătea în grădină, sub stejar, citindu-l pe Rousseau. Nu cred că-l văzusem vreodată nici fără cravată. Îmi amintesc de prima oară când îl întâlnisem. Nu se schimbase mult în ultimii șaptesprezece ani. Socrului meu îi plăcea să gătească și întotdeauna o gonea pe Colette din bucătărie. Făcea mâncăruri simple și delicioase: *pot au feau*[1], supă de ceapă, un *ratatouille* savuros sau omletă cu trufe. Singura persoană pe care o lăsa cu el în bucătărie era Zoë. Avea o slăbiciune pentru Zoë, deși Cécile și Laure făcuseră băieți amândouă, pe Arnaud și pe Louis. O adora pe fiica mea. Niciodată nu aflam ce se întâmpla în timpul sesiunilor lor culinare. În spatele ușilor închise, o auzeam pe Zoë cum râdea, apa care fierbea, grăsimea care sfârâia în tigaie și, uneori, chicotitul adânc al lui Édouard.

Édouard întrebă ce face Zoë, cum mai merg lucrurile la apartament. Apoi trecu la subiect. Ieri fusese să o vadă pe Mamé. Fusese o zi „proastă", adăugase el. Mamé era într-una dintre dispozițiile ei morocănoase. Édouard avusese de gând să o lase bosumflată în fața televizorului, când, din senin, spusese ceva despre mine.

– Ce anume? am întrebat, curioasă.

---

[1] Tocană de vită (n.tr.)

Édouard își drese glasul.

– Mama a zis că i-ai pus tot felul de întrebări despre apartamentul din rue de Saintonge.

Am inspirat adânc.

– Păi, e adevărat, am recunoscut.

Mă întrebam unde voia să ajungă.

Tăcere.

– Julia, aş prefera să nu o mai întrebi nimic pe Mamé despre rue de Saintonge.

O dăduse brusc pe engleză, de parcă ar fi vrut să se asigure că înțelegeam perfect.

Înțepată, i-am răspuns tot în engleză.

– Îmi pare rău, Édouard. Doar că în perioada asta fac cercetări despre razia de la Vel' d'Hiv' pentru revistă. M-a surprins coincidența.

Din nou, tăcere.

– Coincidența? repetă el, trecând din nou pe franceză.

– Păi da, am zis, legată de familia de evrei care a locuit acolo chiar înainte ca familia voastră să se mute și care a fost arestată în timpul raziei. Cred că Mamé era supărată când mi-a zis de asta. Așa că nu am mai întrebat-o nimic.

– Mulțumesc, Julia, spuse el, apoi făcu o pauză. Chiar o supără pe Mamé. Te rog să nu-i mai pomenești de asta.

M-am oprit în mijlocul străzii.

– OK, n-o s-o mai fac, am zis, dar n-am fost rău intenționată, am vrut doar să știu cum a ajuns familia voastră în acel apartament și dacă Mamé știa ceva despre familia de evrei. Tu știi, Édouard? Știi ceva?

– Îmi pare rău, legătura e proastă, replică el pe un ton calm. Trebuie să închid acum. La revedere, Julia.

Convorbirea se întrerupse.

Mă lăsase atât de uimită încât, pentru o clipă, am uitat de Bertrand și de seara trecută. Se plânsese într-adevăr Mamé lui Édouard despre faptul că o chestionasem? Îmi amintesc că în acea zi refuzase să-mi mai răspundă la întrebări. Tăcuse brusc, fără să

mai deschidă gura nici măcar o dată, până când plecasem, uluită. De ce fusese Mamé atât de supărată? De ce erau Mamé și Édouard atât de dornici să nu mai pun întrebări despre apartament? Ce nu voiau să aflu?

Bertrand și copilul îmi reveniră în minte, apăsându-mă pe umeri ca o greutate. Am simțit deodată că nu sunt în stare să mă duc la birou. Privirea curioasă a Alessandrei. Mă va cerceta, ca de obicei, îmi va pune întrebări. Va încerca să fie prietenoasă, fără să reușească însă. Bamber și Joshua aruncând priviri spre fața mea umflată. Ca un adevărat gentleman, Bamber nu va spune nimic, dar mă va strânge ușor de umăr. Și Joshua. Cu el ar fi cel mai rău. „Hei, plăcințică, acum ce s-a mai întâmplat? Iarăși soțiorul francez?" Aproape că puteam să-i văd zâmbetul sardonic în timp ce-mi întindea o ceașcă de cafea. Îmi era imposibil să mă duc la birou în dimineața asta.

Am luat-o înapoi spre Arc de Triomphe, făcându-mi loc nerăbdătoare, dar cu abilitate, printre hoardele de turiști care se plimbau cu pași leneși, căscând gura la Arc și oprindu-se să facă poze. Mi-am scos carnețelul de adrese și am sunat la asociația lui Franck Lévy. Am întrebat dacă puteam veni acum, nu după-amiază, și mi s-a spus că nu era nici o problemă. Un moment foarte potrivit. Nu eram departe, chiar lângă boulevard Hoche. Îmi luă numai zece minute să ajung acolo. Odată ce am părăsit aglomeratul Champs-Elysées, celelalte străzi care se desprindeau din Place de l'Étoile erau surprinzător de goale.

Franck Lévy avea în jur de șaizeci și cinci de ani, după cum îmi dădeam seama. Era ceva profund, nobil și obosit pe chipul lui. Am intrat în biroul lui, o încăpere cu tavan înalt, plină de cărți, fișete, computere, fotografii. Mi-am lăsat privirea să zăbovească pe imaginile alb-negru prinse pe pereți. Bebeluși. Copii mici. Copii care purtau steaua pe haine.

– Mulți dintre aceștia sunt copii de la Vel' d'Hiv', zise el, urmărindu-mi privirea. Dar mai sunt și alții. Toți fac parte din cei 11 000 de copii deportați din Franța.

Ne-am așezat la biroul lui. Îi trimisesem prin e-mail vreo două întrebări înainte de interviu.

– Vă interesau lagărele din Loiret? întrebă el.

– Da, am răspuns. Beaune-la-Rolande și Pithiviers. Există mult mai multe informații disponibile despre Drancy, care se află mai aproape de Paris, dar mult mai puține despre celelalte două.

Franck Lévy oftă.

– Aveți dreptate. Sunt puține lucruri de descoperit despre lagărele din Loiret, în comparație cu Drancy. Și o să vedeți, când o să ajungeți acolo, că nu există multe lucruri care să explice exact ce s-a întâmplat. Nici oamenii din zonă nu-și mai amintesc. Sau nu vor să vorbească. În plus, au existat puțini supraviețuitori.

M-am uitat din nou la fotografii, la șirurile de chipuri mici și lipsite de apărare.

– Ce au fost aceste lagăre la început? am întrebat.

– Erau tabere militare standard, construite în 1939 pentru prizonierii germani. Dar în timpul regimului de la Vichy, începând cu 1941, acolo au fost trimiși evreii. În 1942, primele trenuri directe spre Auschwitz au plecat din Beaune și Pithiviers.

– De ce nu au fost trimise familiile de la Vel' d'Hiv' la Drancy, în suburbiile Parisului?

Franck Lévy îmi aruncă un zâmbet trist.

– Evreii fără copii au fost trimiși la Drancy după razie. Drancy este mai aproape de Paris. Celelalte lagăre erau la o distanță mai mare de o oră, pierdute în mijlocul zonei rurale din Loiret. Și acolo, cu discreție, poliția franceză i-a despărțit pe copii de părinții lor. La Paris n-ar fi putut s-o facă atât de ușor. Bănuiesc că ați citit despre brutalitățile comise.

– Nu sunt prea multe de citit.

Zâmbetul trist se stinse.

– Aveți dreptate, nu sunt prea multe de citit. Dar știm ce s-a întâmplat. Am vreo două cărți pe care vi le împrumut bucuros. Copiii au fost smulși de lângă mamele lor. Loviți cu bâte, bătuți, stropiți cu apă rece.

Ochii mi se îndreptară încă o dată spre chipurile micuțe din poze. M-am gândit la Zoë, singură, smulsă de lângă mine și Bertrand. Singură și înfometată, și murdară. M-am cutremurat.

– Cei patru mii de copii de la Vel' d'Hiv' reprezentau o bătaie de cap pentru autoritățile franceze, reluă Franck Lévy. Naziștii ceruseră ca adulții să fie deportați imediat. Nu copiii. Programarea strictă a trenurilor nu trebuia modificată. De aici separarea brutală a copiilor de mame, la începutul lui august.

– Și apoi ce s-a întâmplat cu acei copii? am întrebat.

– Părinții lor au fost deportați din lagărele din Loiret direct la Auschwitz. Copiii au fost lăsați practic de capul lor în niște condiții sanitare oribile. La mijlocul lui august a venit și decizia de la Berlin. Copiii trebuiau și ei deportați. Totuși, ca să se evite suspiciunile, copiii urmau să fie trimiși la Drancy, apoi în Polonia, amestecați cu adulți necunoscuți din lagărul de la Drancy, pentru ca opinia publică să aibă impresia că acei copii nu erau singuri, ci călătoreau spre est cu familiile lor, spre o tabără de muncă evreiască.

Franck Lévy făcu o pauză și se uită și el la pozele prinse pe perete.

– Când acei copii au ajuns la Auschwitz, nu a existat o „selecție". Nu au fost puși în rând cu bărbații și cu femeile, să se vadă cine era puternic, cine era slab, cine putea să muncească și cine nu. Au fost trimiși direct la camerele de gazare.

– De guvernul francez, în autobuze franțuzești, în trenuri franțuzești, am adăugat.

Poate fiindcă eram însărcinată și hormonii mei o luaseră razna ori din cauză că nu dormisem, brusc m-am simțit devastată.

Am rămas cu privirea ațintită asupra fotografiilor, cuprinsă de durere.

Franck Lévy mă privi în tăcere; apoi se ridică și îmi puse o mână pe umăr.

Fetița se repezi asupra mâncării puse înaintea ei, îndesând-o în gură cu niște plescăieli care ar fi dezgustat-o pe mama ei. Era raiul pe pământ. I se părea că nu mai mâncase niciodată o supă atât de gustoasă. O pâine atât de proaspătă și de moale. Brânză Brie cremoasă, grasă. Piersici suculente, catifelate. Rachel mânca mai încet. Aruncându-i o privire, fetița văzu că Rachel era palidă. Mâinile îi tremurau, ochii îi ardeau.

Cuplul în vârstă se agita prin bucătărie, aducând și mai multă supă, umplând paharele cu apă proaspătă. Fetița le auzea întrebările blânde, dar nu era în stare să răspundă. Abia mai târziu, când Geneviève le luă pe ea și pe Rachel sus, să facă o baie, începu să vorbească. Îi povesti despre terenul acela mare unde fuseseră duși cu toții și închiși zile de-a rândul fără apă și mâncare, apoi despre călătoria cu trenul prin zona rurală, despre lagăr și despărțirea oribilă de părinți. Și, în cele din urmă, despre evadare.

Bătrâna asculta, dând aprobator din cap, în timp ce o dezbrăca cu îndemânare pe Rachel, care avea o privire sticloasă. Fetița privi trupul osos care ieșea la iveală, acoperit cu pustule roșii, inflamate. Bătrâna clătină din cap, îngrozită.

– Ce ți-au făcut..., murmură ea.

Rachel avea o privire fixă. Bătrâna o ajută să se așeze în apa caldă, cu săpun, și o spălă așa cum mama fetiței obișnuia să-l spele pe frățiorul ei.

Apoi Rachel fu învelită într-un prosop mare și dusă în patul de alături.

– Acum e rândul tău, zise Geneviève, schimbând apa din cadă. Cum te cheamă, micuțo? Nu mi-ai spus până acum.

– Sirka, răspunse fetița.

– Ce nume frumos! exclamă Geneviève și-i dădu săpunul și un burete curat.

Observă că fetița se jena să se dezbrace în fața ei, așa că se întoarse cu spatele ca s-o lase să-și scoată hainele și să se bage în apă. Fetița se spălă cu grijă, bucurându-se de apa fierbinte, apoi ieși amorțită din cadă și se înveli cu un prosop moale, care mirosea minunat a lavandă.

Geneviève se apucase să spele hainele mizerabile ale fetiței în lavoarul mare de email. Fetița o privi o vreme, apoi puse o mână timidă pe brațul rotund, grăsuț, al femeii.

– Madame, *mă puteți ajuta să ajung la Paris?*

Uimită, bătrâna se întoarse să o privească.

– Vrei să te întorci la Paris, petite?

Fetița începu să tremure din toate încheieturile. Bătrâna o privea îngrijorată. Lăsă hainele în chiuvetă și își șterse mâinile cu un prosop.

– Ce este, Sirka?

Buzele fetiței începură să freamăte.

– Frățiorul meu, Michel. E încă în apartament. La Paris. Încuiat într-un dulap, în ascunzătoarea noastră secretă. E acolo de când a venit poliția să ne ia. Am crezut că o să fie în siguranță. Am promis că o să mă întorc să-l salvez.

Geneviève o privi cu îngrijorare și încercă să o susțină punându-și mâinile pe umerii ei mici și osoși.

– Sirka, de când e în dulap frățiorul tău?

– Nu știu, șopti fetița încet. Nu-mi aduc aminte. Nu-mi aduc aminte!

Brusc, orice fărâmă de speranță rămasă se risipi. În ochii bătrânei citi adevărul de care se temea cel mai mult. Michel era mort. Mort în dulap. Știa. Era prea târziu. Ea așteptase prea mult. El nu supraviețuise. Nu putuse să reziste. Murise acolo, singur, în întuneric, fără mâncare, fără apă, doar cu ursulețul și cartea de povești, și el avusese încredere în ea, o așteptase, probabil că o chemase, îi strigase numele iarăși și iarăși: Sirka, Sirka, unde ești? Unde ești? Era mort, Michel era mort. Avea patru ani și era mort, din cauza ei. Dacă nu l-ar fi încuiat în ziua aceea, ar fi putut să fie aici, chiar acum, iar ea ar fi putut să-i facă baie, în clipa asta.

Ar fi trebuit să aibă grijă de el, ar fi trebuit să-l aducă aici, unde ar fi fost în siguranță. Era vina ei. Doar vina ei.

Fetița se prăbuși la pământ, distrusă. Valuri de disperare se abăteau asupra ei. Nicicând în scurta ei viață nu cunoscuse o durere atât de profundă. Simți cum Geneviève o strânge la piept, îi mângâie capul ras, îi murmură vorbe de alint. Fetița cedă, se lăsă cu totul în brațele bătrâne și blânde care o cuprindeau. Apoi simți senzația dulce a saltelei moi și a cearșafurilor curate care o învăluiau. Se cufundă într-un somn ciudat, neliniștit.

Se trezi devreme, simțindu-se pierdută, confuză. Nu-și putea aminti unde se afla. Fusese straniu să doarmă într-un pat adevărat după toate acele nopți petrecute în barăci. Se duse la fereastră. Obloanele erau întredeschise, lăsând să se vadă o grădină mare, care mirosea minunat. Pe pajiște rătăceau niște găini, urmărite de un câine jucăuș. Pe o bancă din fier forjat, o pisică roșcată și dolofană își lingea labele. Fetița auzi ciripit de păsări și cântecul unui cocoș. În apropiere, o vacă mugi. Era o dimineață proaspătă, însorită. Fetița își zise că nu văzuse niciodată un loc mai încântător și mai liniștit. Războiul, ura și oroarea păreau îndepărtate. Grădina, florile, copacii și toate animalele, nimic din toate astea nu putea fi pângărit de răul la care fusese martoră în ultimele săptămâni.

Cercetă cu ce era îmbrăcată. O cămașă de noapte albă, puțin prea lungă pentru ea. Se întrebă cui aparținuse. Poate cuplul în vârstă avea copii sau nepoți. Privi în jur prin încăperea spațioasă. Era simplă, dar confortabilă. Lângă ușă se găsea un raft cu cărți. Văzu autorii ei favoriți: Jules Verne, Contesa de Ségur. Pe paginile albe de la început, un scris tineresc, școlăresc: Nicolas Dufaure. Fetița se întrebă cine era.

Coborî scările de lemn, care scârțâiau, și urmă murmurul vocilor pe care le auzea din bucătărie. Casa era liniștită și primitoare, într-un fel simplu, neceremonios. Tălpile îi alunecau ușor pe dalele pătrate, de culoarea vinului. Se uită în sufrageria însorită, care mirosea a ceară de albine și a lavandă. O pendulă înaltă ticăia solemn.

Se apropie tiptil de bucătărie și aruncă o privire înăuntru. Acolo îi zări pe cei doi bătrâni care stăteau la o masă lungă și beau din niște boluri rotunde, albastre. Păreau preocupați.

– Mă îngrijorează Rachel, spunea Geneviève. Are febră mare și nu scade deloc. Și urticaria pe care o are... Nu arată bine. Nu, nu arată deloc bine.

Oftă adânc.

– Starea în care erau copilele astea, Jules... Una dintre ele avea păduchi chiar și prin gene.

Fetița intră tiptil în bucătărie.

– Mă întrebam..., începu ea.

Cei doi bătrâni ridicară privirea spre ea și zâmbiră.

– Ia te uită, rosti bătrânul. Ești cu totul alta în dimineața asta, domnișoară. Chiar ai și ceva bujori în obraji.

– Era ceva în buzunarele mele..., continuă fetița.

Geneviève se ridică și arătă spre un raft.

– O cheie și niște bani. Uite aici.

Fetița se duse să ia obiectele și le strânse la piept.

– Asta e cheia de la dulap, zise ea cu voce joasă. De la dulapul unde se află Michel. Ascunzătoarea noastră secretă.

Jules și Geneviève se uitară unul la altul.

– Știu. Credeți că e mort, spuse fetița, ezitând. Dar vreau să mă întorc acolo. Trebuie să știu. Poate a reușit să-l ajute cineva, cum m-ați ajutat dumneavoastră pe mine! Poate că mă așteaptă. Trebuie să știu, trebuie să aflu! Am să folosesc banii pe care mi i-a dat polițistul.

– Dar cum o să ajungi la Paris, petite*? o întrebă Jules.*

– O să iau trenul. Cu siguranță, Parisul nu e departe de aici.

Un alt schimb de priviri.

– Sirka, noi locuim la sud de Orléans. Tu și Rachel ați mers pe jos un drum foarte lung. Dar v-ați îndepărtat de Paris.

Fetița își îndreptă spatele. Se va duce la Paris, se va întoarce la Michel, să vadă ce s-a întâmplat, indiferent ce o aștepta.

– Trebuie să plec, întări ea. Sunt trenuri de la Orléans la Paris, sunt sigură. O să plec, chiar azi.

Geneviève se apropie de ea și îi luă mâinile într-ale sale.

– Sirka, aici ești în siguranță. Poți să stai cu noi o vreme. Cum suntem la o fermă, avem lapte, carne și ouă, și nu avem nevoie de tichete pentru rații. Poți să te odihnești, să mănânci, să te întremezi.

– Mulțumesc, spuse fetița, dar deja mă simt mai bine. Trebuie să mă întorc la Paris. Nu e nevoie să veniți cu mine. Mă descurc singură. Spuneți-mi doar cum să ajung la gară.

Înainte ca bătrâna să răspundă, de la etaj se auzi un urlet prelung. Rachel. Cu toții se repeziră pe scări, spre camera ei. Rachel se zvârcolea și se chircea de durere. Cearșafurile erau îmbibate de ceva întunecat la culoare și urât mirositor.

– De asta mă temeam, șopti Geneviève. Dizenterie. Are nevoie de un doctor. Rapid.

Jules coborî în fugă scările.

– Mă duc în sat, să văd dacă-l găsesc pe docteur *Thévenin, strigă el peste umăr.*

Se întoarse după o oră, gâfâind, pe bicicletă. Fetița îl privea de la fereastra bucătăriei.

– Bătrânul a dispărut, îi zise el nevestei. Casa e goală. Nimeni n-a știut să-mi spună nimic. Așa că m-am dus mai departe, spre Orléans. Am găsit un doctor mai tinerel, l-am convins să vină, dar era cam arogant și a zis că întâi are niște treburi mai urgente de rezolvat.

Geneviève își mușcă buza.

– Sper să vină. Curând.

Doctorul nu apăru decât târziu, după-amiază. Fetița nu mai îndrăzni să pomenească nimic de Paris. Își dădea seama că Rachel era foarte bolnavă. Jules și Geneviève erau prea îngrijorați în legătură cu Rachel ca să-și mai bată capul cu ea.

Când îl auziră pe doctor, anunțat de lătratul câinelui, Geneviève se întoarse spre fetiță și îi ceru să se ascundă, rapid, în beci. Nu-l cunoșteau pe doctorul acesta, îi explică ea grăbită, nu era doctorul lor obișnuit. Trebuiau să fie precauți.

Fetița se strecură prin trapa din podea. Rămase în întuneric și ascultă fiece cuvânt rostit sus. Nu putea să vadă chipul doctorului, dar nu-i plăcea deloc vocea lui; era stridentă, nazală. Întreba întruna de unde

era Rachel. Unde o găsiseră? Era insistent, încăpățânat. Vocea lui Jules rămase calmă. Copila era fiica unui vecin plecat la Paris pentru câteva zile.

Dar fetița își dădea seama după tonul doctorului că acesta nu credea o iotă din ce-i spunea Jules. Avea un râs neplăcut. Tot vorbea despre lege și ordine. Despre le Maréchal *Pétain și noua viziune asupra Franței. Despre ce ar zice* kommandantur *la vederea acestei copile slabe și negricioase.*

În cele din urmă, fetița auzi ușa din față trântindu-se, apoi, din nou, vocea lui Jules. Părea îngrozită.

– Geneviève, spuse el. Ce-am făcut?

– Voiam să vă întreb ceva, *Monsieur* Lévy. Ceva ce nu are nimic de-a face cu articolul meu.

El ridică privirea și se așeză din nou pe scaun.

– Desigur. Spuneți, vă rog.

M-am aplecat peste masă.

– Dacă vă dau o adresă exactă, ați putea să mă ajutați să dau de urma unei familii? O familie care a fost arestată la Paris pe 16 iulie 1942?

– O familie de la Vel' d'Hiv'?

– Da, am răspuns. E important.

El se uită la fața mea obosită, la ochii umflați. M-am simțit de parcă putea să mă citească, de parcă intuia noua durere pe care o purtam, tot ceea ce știam despre apartament. Intuia tot ce eram în acea dimineață, așa cum stăteam în fața lui.

– În ultimii patruzeci de ani, *Miss* Jarmond, am urmărit fiecare evreu deportat din această țară între 1941 și 1944. Un proces lung și dureros. Dar un proces necesar. Da, vă pot spune numele acelei familii. Totul se află în acest computer, chiar aici. Putem obține acel nume în două secunde. Dar ați vrea să-mi spuneți de ce țineți să aflați despre această familie anume? Este doar o simplă curiozitate de jurnalist sau mai e ceva?

Am simțit cum mă înroșesc.

– Este personal, am spus. Nu e ușor de explicat.

– Încercați, m-a îndemnat el.

Mai întâi nesigură, am început să-i povestesc despre apartamentul de pe rue de Saintonge. Despre ceea ce aflasem de la

Mamé. Despre ceea ce spusese socrul meu. În final, cu mai multă elocință, i-am spus că nu mă puteam opri să nu mă gândesc la acea familie de evrei: cine erau, ce se întâmplase cu ei. El mă asculta, dând aprobator din cap din când în când. Apoi rosti:

– Uneori, *Miss* Jarmond, nu este ușor să scoți la lumină trecutul. Există surprize neplăcute. Adevărul e mai greu de suportat decât ignoranța.

Am încuviințat din cap.

– Îmi dau seama. Dar trebuie să știu.

– O să vă dau numele. Numai pentru dumneavoastră, să nu mai afle și altcineva. Nu pentru revistă. Îmi dați cuvântul că așa va fi?

– Da, am replicat, uimită de solemnitatea lui.

El se întoarse spre computer.

– Adresa, vă rog.

M-am supus.

Degetele lui zburară pe tastatură și computerul scoase un pârâit scurt. Inima îmi bătea să-mi sară din piept. Apoi imprimanta fâșâi și scuipă o foaie albă de hârtie. Franck Lévy mi-o întinse fără nici un cuvânt. Am citit:

Rue de Saintonge, nr. 26, 75003, Paris
STARZYNSKI

- Wladyslaw, născut la Varșovia, 1910. Arestat pe 16 iulie 1942. Garajul de pe rue de Bretagne. Vel' d'Hiv'. Beaune-la-Rolande. Convoi nr. 15, 5 august 1942.
- Rywka, născută Okuniew, 1912. Arestată pe 16 iulie 1942. Garajul de pe rue de Bretagne. Vel' d'Hiv'. Beaune-la-Rolande. Convoi nr. 15, 5 august 1942.
- Sarah, născută la Paris, arondismentul 12, 1932. Garajul de pe rue de Bretagne. Vel' d'Hiv'. Beaune-la-Rolande.

Imprimanta fâșâi din nou.

– O fotografie, zise Franck Lévy.

Se uită la ea înainte să mi-o dea.

Era o fetiță de zece ani. Am citit explicația. Iunie 1942. Făcută la școala de pe rue des Blancs-Manteaux. Chiar lângă rue de Saintonge.

Fetița avea ochi migdalați, deschiși la culoare. Probabil albaștri sau verzi, mi-am zis. Un păr blond, până la umeri, cu o fundă care stătea ușor strâmbă. Un zâmbet frumos, timid. Fața în formă de inimă. Stătea la pupitru, cu o carte deschisă în față. Pe piept, steaua.

Sarah Starzynski. Cu un an mai mică decât Zoë.

M-am uitat din nou la lista de nume. Nu era nevoie să-l întreb pe Franck Lévy unde plecase convoiul cu numărul 15 din Beaune-la-Rolande. Știam că la Auschwitz.

– Dar ce e cu garajul de pe rue de Bretagne? am întrebat.

– Acolo au fost strânși majoritatea evreilor care locuiau în arondismentul 3 înainte să fie duși pe rue Nélaton și la Vélodrome.

Am observat că după numele lui Sarah nu exista nici o mențiune a unui convoi. I-am arătat asta lui Franck Lévy.

– Asta înseamnă că nu s-a aflat în nici unul dintre trenurile care au plecat spre Polonia. Din câte știm noi.

– Este posibil să fi scăpat? am întrebat.

– E greu de spus. Câțiva copii au evadat de la Beaune-la-Rolande și au fost salvați de fermierii francezi care locuiau în apropiere. Alți copii, mult mai mici decât Sarah, au fost deportați fără ca identitatea lor să fie clară. În acest caz, erau listați de exemplu ca: „Un băiat, Pithiviers". Din păcate, nu vă pot spune ce s-a întâmplat cu Sarah Starzynski, *Miss* Jarmond. Tot ce pot să vă zic este că, din câte se pare, nu a ajuns la Drancy împreună cu ceilalți copii de la Beaune-la-Rolande și Pithiviers. Nu figurează în documentele de la Drancy.

M-am uitat din nou la chipul frumos și inocent.

– Ce s-o fi întâmplat cu ea? am murmurat.

– Ultima urmă pe care o avem este la Beaune. Se poate să fi fost salvată de o familie din apropiere și să fi rămas ascunsă în timpul războiului, sub alt nume.

– Asta s-a întâmplat des?

– Da. Un mare număr de copii evrei au supraviețuit, grație ajutorului și generozității familiilor de francezi sau instituțiilor religioase.

M-am uitat la el.

– Credeți că Sarah Starzynski a fost salvată? Că a supraviețuit?

El privi imaginea acelui copil dulce, zâmbitor.

– Sper că da. Oricum, ați aflat ceea ce doreați. Acum știți cine a locuit în apartament.

– Da, am zis. Da, vă mulțumesc. Dar tot mă întreb cum a putut locui acolo familia soțului meu, după arestarea familiei Starzynski. Asta nu pot să înțeleg.

– Nu trebuie să-i judecați prea aspru, mă avertiză Franck Lévy. Într-adevăr, a existat multă indiferență din partea parizienilor, dar nu uitați că Parisul era ocupat. Oamenii se temeau pentru viețile lor. Acelea erau vremuri foarte diferite.

După ce am plecat din biroul lui Franck Lévy, m-am simțit dintr-odată fragilă, și abia mi-am putut stăpâni lacrimile. Fusese o zi epuizantă, solicitantă. Lumea întreagă părea că se strânsese în jurul meu, apăsându-mă din toate părțile. Bertrand. Copilul. Decizia imposibilă pe care trebuia să o iau. Discuția pe care urma să o am cu soțul meu în acea seară.

Și apoi, misterul care înconjura apartamentul din rue de Saintonge. Familia Tézac, care se mutase acolo atât de repede după ce familia Starzynski fusese arestată. Mamé și Édouard, care nu voiau să discute despre asta. De ce? Ce se întâmplase? Ce nu voiau să aflu?

În timp ce mă îndreptam spre rue Marbeuf, mă simțeam copleșită de ceva enorm, ceva ce nu puteam să înfrunt.

Mai târziu în acea seară m-am întâlnit cu Guillaume la Select. Ne-am așezat la bar, departe de terasa zgomotoasă. El adusese două cărți. Am fost încântată. Erau exact cele de care nu reușisem să fac rost. Mai ales cea referitoare la lagărele din Loiret. I-am mulțumit cu căldură.

Nu avusesem de gând să spun nimic despre ceea ce descoperisem în acea după-amiază, dar cuvintele mi-au ieșit fără să vreau. Guillaume mă asculta cu mare atenție. După ce am terminat, mi-a zis că bunica lui îi povestise despre apartamentele evreilor, care fuseseră prădate imediat după razie. Pe ușa altora, poliția pusese sigilii, care fuseseră rupte după câteva luni, când devenise evident că nimeni nu avea să se mai întoarcă. După spusele bunicii lui Guillaume, de multe ori, poliția colaborase îndeaproape cu *concierges*, care puteau să găsească rapid noi chiriași doar răspândind zvonul. Probabil că așa se întâmplase și cu rudele mele.

– De ce este asta atât de important pentru tine, Julia? mă întrebă Guillaume, în cele din urmă.

– Vreau să aflu ce s-a întâmplat cu fetița aceea.

El mă privi cu ochii lui negri, scrutători.

– Înțeleg. Dar ai grijă ce întrebări pui familiei soțului tău.

– Știu că îmi ascund ceva. Vreau să aflu ce anume.

– Ai grijă, Julia, repetă el.

Zâmbi, dar ochii îi rămaseră serioși.

– Ții în mână cutia Pandorei. Uneori, e mai bine să n-o deschizi. Uneori, e mai bine să nu știi.

De dimineață, Franck Lévy spusese exact același lucru.

Vreme de zece minute, Jules și Geneviève se agitaseră prin casă ca niște animale înnebunite, fără să vorbească, frângându-și mâinile. Păreau în agonie. Încercară să o mute pe Rachel, să o ducă la parter, dar era prea slăbită. În cele din urmă, o lăsaseră în pat. Jules se străduia din răsputeri să o calmeze pe Geneviève, însă nu izbuti; bătrâna se prăbușea pe orice canapea sau scaun îi ieșea în cale și izbucnea în lacrimi.

Fetița se ținea după ei ca un cățeluș speriat. Bătrânii nu voiau să-i răspundă la nici o întrebare. Observă că Jules se tot uita spre intrare și arunca priviri furișe pe fereastră, înspre porți. Fetița simți cum teama îi străpunge inima.

La căderea întunericului, Jules și Geneviève rămaseră față în față lângă foc. Păreau să-și mai fi revenit, erau calmi și stăpâniți. Dar fetița observă că lui Geneviève îi tremurau mâinile. Amândoi erau palizi și priveau neîncetat spre ceas.

La un moment dat, Jules se întoarse spre fetiță și i se adresă cu o voce joasă. Îi ceru să se ducă în beci. Acolo erau niște saci mari cu cartofi. Ea trebuia să se bage într-unul, și să se ascundă cât putea de bine. Înțelegea asta? Era foarte important. Dacă venea cineva în beci, ea trebuia să fie invizibilă.

Fetița îngheță și rosti:

– Vin nemții!

Înainte ca Jules și Geneviève să apuce să scoată vreo vorbă, câinele lătră și tresăriră cu toții. Jules îi făcu semn fetiței, arătând spre trapa din podea. Fetița se supuse imediat, strecurându-se în pivnița întunecată și umedă. Nu vedea nimic în jur, dar reuși să găsească sacii cu cartofi, mai în fundul

încăperii, pipăind materialul aspru cu palmele. Erau mai mulți, puși unii peste alții. Îi trase repede la o parte și se strecură printre ei. Unul însă se desfăcu, și cartofii căzură peste ea, cu o serie de bufnituri rapide și zgomotoase. Fetița îi adună în grabă în jurul și deasupra ei.

Apoi auzi pașii, lungi și ritmici. Mai auzise și înainte acei pași, la Paris, noaptea târziu, după stingere. Știa ce însemnau. Se uitase pe furiș pe fereastră și îi văzuse pe bărbați mărșăluind de-a lungul străzii slab luminate, cu căștile rotunde pe cap și mișcările lor precise.

Bărbați mărșăluind. Mărșăluind drept spre casă. Pașii unei duzini de oameni. O voce de bărbat, înăbușită, dar totuși clară, îi ajunse la urechi. Vorbea în germană.

Nemții erau aici. Nemții veniseră să le ia pe ea și pe Rachel. Simți că se scapă pe ea de frică.

Pași chiar deasupra capului ei. Murmurul unei conversații pe care nu reuși să o distingă. Apoi glasul lui Jules:

– Da, domnule locotenent, avem un copil bolnav aici.

– Un copil arian? se auzi vocea străină, guturală.

– Un copil care este bolnav, domnule locotenent.

– Unde este copilul?

– Sus.

Vocea lui Jules, îngrijorată acum.

Fetița auzi pașii grei, care zguduiau tavanul. Apoi strigătul subțire al lui Rachel, tot drumul de la etaj până jos. Rachel, smulsă din pat de nemți. Gemetele lui Rachel, prea slăbită să se lupte.

Fetița își acoperi urechile cu mâinile. Nu voia să audă. Nu putea să audă. Se simțea protejată de tăcerea bruscă pe care o crease în jurul ei.

Așezată sub cartofi, văzu o rază slabă de lumină străpungând întunericul. Cineva deschisese trapa. Cineva cobora scările în pivniță. Își luă mâinile de pe urechi.

– Nu e nimeni acolo, îl auzi ea pe Jules. Copila era singură. Am găsit-o în cușcă la câine.

Fetița o auzi pe Geneviève cum își suflă nasul. Apoi vocea ei, înlăcrimată, obosită.

– Vă rog, nu o luați! E prea bolnavă.

Răspunsul gutural era ironic.

– Madame, *copilul e evreu. Probabil c-a evadat dintr-un lagăr din apropiere. Nu există nici un motiv să fie în casa voastră.*

Fetița privi cum sclipirea portocalie a unei lanterne se strecura de-a lungul zidurilor pivniței de piatră, apropiindu-se tot mai mult, apoi, îngrozită, zări umbra neagră, supradimensionată, a unui soldat, decupată ca un desen animat. Venea după ea. Avea s-o găsească. Încercă să se facă mică de tot și își opri răsuflarea. Simțea că inima îi stătuse în loc.

Nu, nu avea să o găsească! Ar fi o nedreptate prea hidoasă, prea oribilă, să o găsească. Deja puseseră mâna pe biata Rachel. Nu era de-ajuns? Unde o duseseră pe Rachel? Era afară, într-un camion, cu soldații? Leșinase? Unde o duceau, se întreba, la un spital? Sau înapoi în lagăr? Monștrii ăștia însetați de sânge. Monștri! Îi ura. Voia să-i vadă morți pe toți. Nenorociții! Folosi toate cuvintele jignitoare pe care le știa, toate cuvintele pe care mama ei îi interzisese să le folosească. Nenorociți mizerabili și ticăloși! Urlă cuvintele jignitoare în gând, cât de tare putea, închizându-și strâns ochii, departe de punctul portocaliu de lumină care se apropia, trecând pe deasupra sacilor sub care se ascundea. Nu o s-o găsească. Niciodată. Ticăloșii, ticăloși mizerabili.

Din nou, glasul lui Jules.

– Nu e nimeni acolo jos, domnule locotenent. Copila era singură. De-abia se ținea pe picioare. A trebuit să avem grijă de ea.

Fetița auzi vocea locotenentului:

– Doar verificăm. O să cercetăm pivnița, apoi o să veniți cu noi la Kommandantur.

Fetița se strădui să nu facă nici o mișcare, să nu ofteze, să nu respire, în timp ce lanterna umbla de colo-colo pe deasupra capului ei.

– Să venim?

Glasul lui Jules părea înspăimântat.

– Dar de ce?

Un râset scurt:

– Aveați un evreu în casă și mai întrebi de ce?

Apoi răsună vocea lui Geneviève, surprinzător de calmă; părea că se oprise din plâns.

– Ați văzut doar că nu o ascundeam, domnule locotenent. O ajutam să se facă bine. Asta-i tot. Nici n-am știut cum o cheamă. Nu putea să vorbească.

– Da, continuă vocea lui Jules, chiar am chemat un doctor. Nu o ascundeam absolut deloc.

– Asta ne-a zis și Guillemin. Nu o ascundeați pe fată. A zis și bunul Herr Doktor, *într-adevăr.*

Fetița simți cartofii cum se mișcau deasupra capului ei și rămase nemișcată ca o statuie, ținându-și răsuflarea. O gâdila nasul și îi venea să strănute.

Auzi din nou vocea lui Geneviève, calmă, veselă, aproape dură, un ton pe care fetița nu o mai auzise niciodată folosindu-l.

– Domnilor, nu doriți niște vin?

Cartofii încetară să se miște în jurul ei.

Sus, locotenentul scoase un hohot de râs:

– Niște vin? Jawohl!

– Și poate niște pâté? *adăugă Geneviève, cu aceeași voce veselă.*

Pașii urcară din nou treptele, și trapa se închise cu zgomot. Fetița simți că leșină de ușurare. Se cuprinse cu brațele, iar lacrimile îi curgeau pe obraji. Oare cât rămăseseră acolo sus, cât continuaseră clinchetele de pahare, târșâitul de picioare, râsetele? Părea că nu se mai sfârșește. I se părea că râsul ca un muget al locotenentului răsună din ce în ce mai vesel. Fetița auzi chiar și un râgâit scârbos. Pe Jules și pe Geneviève nu-i auzea. Oare mai erau acolo? Ce se întâmpla? Dorea din tot sufletul să afle. Dar știa că trebuia să rămână acolo până când venea s-o ia Jules sau Geneviève. Amorțise, dar nu îndrăznea să se miște.

În cele din urmă, casa se cufundă în tăcere. Câinele mai lătră o dată, după care se așternu liniștea. Fetița ascultă. Oare nemții îi luaseră cu ei pe Jules și pe Geneviève? Era singură în casă? Auzi sunetul înăbușit al unor suspine. Trapa se deschise cu un geamăt, iar vocea lui Jules pluti până la ea.

– Sirka! Sirka!

Când ieși, picioarele o dureau, ochii îi erau roșii de la praf, avea obrajii umezi și murdari; o văzu pe Geneviève prăbușită, cu fața în mâini. Jules

încerca s-o aline. Fetița stătea și privea, neputincioasă. Bătrâna ridică privirea. Chipul ei îmbătrânise, se surpase. Fetița se înspăimântă.

– Copila aceea, șopti ea, dusă la pieire. Nu știu unde sau cum, dar știu că va muri. Nu au vrut să asculte. Am încercat să-i facem să bea, dar și-au păstrat mintea limpede. Pe noi ne-au lăsat în pace, dar au luat-o pe Rachel.

Lacrimile lui Geneviève curgeau pe obrajii ei ridați. Își scutură capul, disperată, și apucă strâns mâna lui Jules.

– Doamne, încotro se îndreaptă țara noastră?

Geneviève îi făcu semn fetiței să se apropie și îi prinse mâna mică în palma ei bătrână. M-au salvat, gândea fetița. M-au salvat. Mi-au salvat viața. Poate că cineva ca ei l-a salvat și pe Michel, i-a salvat pe papà *și pe* maman. Poate mai există speranță.

– Micuță Sirka, oftă Geneviève și-i strânse degetele. Ai fost atât de curajoasă acolo!

Fetița zâmbi. Un zâmbet frumos și curajos, care îi impresionă profund pe cei doi bătrâni.

– Vă rog, zise ea cu glas tare, nu-mi mai spuneți Sirka. Ăsta era numele meu de bebeluș.

– Dar cum să-ți spunem? o întrebă Jules.

Fetița își îndreptă spatele și-și înălță bărbia.

– Numele meu este Sarah Starzyinski.

În drum de la apartament, unde verificasem stadiul lucrărilor împreună cu Antoine, m-am oprit pe rue de Bretagne. Garajul era încă acolo. Exista și o *plaque*, pentru a le aminti trecătorilor că aici fuseseră adunate familiile de evrei din arondismentul 3, în dimineața zilei de 16 iulie 1942, înainte să fie duse la Vel' d'Hiv' și deportate spre lagărele morții. Aici începuse odiseea lui Sarah, mi-am zis. Dar unde se sfârșise?

În timp ce stăteam acolo, fără să bag de seamă traficul, mi se părea c-o văd pe Sarah venind pe rue de Saintonge în acea dimineață fierbinte de iulie, împreună cu mama, cu tatăl ei și cu polițiștii. Da, puteam să văd totul, îi vedeam cum sunt împinși în garaj, chiar aici, unde mă aflam. Vedeam chipul dulce, în formă de inimă, neînțelegerea care se citea pe el, teama. Părul drept prins la spate cu o fundă, ochii migdalați, turcoaz. Sarah Starzynski. Mai trăia oare? Acum ar avea șaptezeci de ani, m-am gândit. Nu, nu putea să mai fie în viață. Dispăruse de pe fața pământului, împreună cu restul copiilor de la Vel' d'Hiv'. Nu se mai întorsese de la Auschwitz. Era un pumn de țărână.

Am plecat de pe rue de Bretagne și m-am întors la mașină. În stilul tipic american, nu fusesem niciodată în stare să conduc un vehicul cu cutie de viteze manuală. Aveam un model japonez de mic litraj, cu transmisie automată, de care Bertrand își bătea joc. Nu conduceam niciodată prin Paris. Sistemul de transport în comun, atât cel de suprafață, cât și metroul, era excelent.

Nu simțeam că aș avea nevoie de o mașină ca să merg prin oraș. Bertrand disprețuia și lucrul ăsta.

Eu și Bamber urma să vizităm după-amiază Beaune-la-Rolande, care se afla la o oră distanță de Paris. Fusesem la Drancy în acea dimineață, împreună cu Guillaume. Era foarte aproape de Paris, înghesuit între suburbiile cenușii și sărăcăcioase Bobigny și Pantin. Peste șaizeci de trenuri plecaseră în timpul războiului din Drancy, aflat exact în inima sistemului feroviar franțuzesc, spre Polonia. Nu-mi dădusem seama când am trecut pe lângă o sculptură mare, modernă, care comemora locul, acel lagăr care acum era evident populat. Femei plimbau bebeluși cu cărucioare și câini, copii alergau și strigau, perdelele fluturau în vânt, la ferestre creșteau flori. Eram uimită. Cum putea cineva să trăiască între aceste ziduri? L-am întrebat pe Guillaume dacă știa de asta. Dădu aprobator din cap. Îmi dădeam seama după chipul lui că era mișcat. Toată familia lui fusese deportată. Nu îi era deloc ușor să vină aici. Dar dorise să mă însoțească, insistase să o facă.

Curatorul de la Muzeul Memorial Drancy era un bărbat de vârstă mijlocie, cu o înfățișare obosită, pe nume Menetzky. Ne aștepta în fața muzeului micuț, care se deschidea doar dacă telefonai în prealabil și-ți făceai programare. Am vizitat camera mică și simplă, uitându-ne la fotografii, articole și hărți. Se găseau acolo și câteva stele galbene, puse în spatele unui panou de sticlă. Era pentru prima dată când vedeam una în realitate. M-am simțit impresionată, dar și scârbită.

Lagărul nu se schimbase mult în ultimii șaizeci de ani. Construcția uriașă de beton, în formă de U, ridicată la sfârșitul anilor '30 ca un proiect rezidențial inovator și rechiziționată în 1941 de guvernul de la Vichy pentru deportarea evreilor, adăpostea acum patru sute de familii în apartamente minuscule, și asta se întâmpla încă din 1947. Drancy avea cele mai mici chirii din zonă.

L-am întrebat pe domnul Menetzky dacă locuitorii din Cité de la Muette – numele locului, care însemna, în mod ciudat, „Orașul

celei Mute" – aveau idee unde locuiau. El clătină din cap. Majoritatea celor de aici erau tineri. Nu știau și nici nu le păsa, după spusele lui. Apoi l-am întrebat dacă veneau mulți vizitatori la acest memorial. Erau trimiși elevi de la școli, și uneori mai veneau și turiști, răspunse el. Am răsfoit cartea de oaspeți. „Lui Paulette, mama mea. Te iubesc și nu o să te uit niciodată. Voi veni aici în fiecare an ca să mă gândesc la tine. De aici ai plecat spre Auschwitz în 1944 și nu te-ai mai întors niciodată. Fiica ta, Danielle." Am simțit că îmi dau lacrimile.

Apoi am fost conduși spre unicul vagon de animale aflat în mijlocul pajiștii, chiar lângă muzeu. Era încuiat, dar curatorul avea cheia. Guillaume m-a ajutat și am rămas amândoi în spațiul mic și gol. Am încercat să-mi închipui vagonul plin cu zeci de oameni, striviți unii în alții, copii mici, bunici, părinți de vârstă mijlocie, în drumul lor spre moarte. Chipul lui Guillaume era alb ca varul. Mai târziu mi-a zis că nu intrase niciodată în vagon. Nu îndrăznise niciodată. L-am întrebat dacă se simțea bine. A dat din cap, dar îmi dădeam seama cât de tulburat era.

În timp ce ne îndepărtam de clădire, cu un teanc de pliante și de cărți sub braț, pe care mi le dăduse curatorul, nu puteam să nu mă gândesc la ce știam despre Drancy. Cât de inuman fusese în anii aceia de teroare. Trenuri nenumărate cu evrei trimiși direct în Polonia.

Nu puteam să nu mă gândesc la descrierile sfâșietoare pe care le citisem despre cei patru mii de copii de la Vel' d'Hiv', care sosiseră aici la sfârșitul verii lui 1942, fără părinți, murdari, bolnavi și înfometați. Se numărase și Sarah printre ei? Plecase de la Drancy la Auschwitz, îngrozită și singură, într-un vagon pentru vite, plin de străini?

Bamber mă aștepta în fața biroului. Își strecură silueta deșirată pe locul pasagerului, după ce își puse pe bancheta din spate aparatura foto. Apoi mă privi. Îmi dădeam seama că era îngrijorat. Își așeză cu blândețe mâna pe antebrațul meu.

– Hm, Julia, ești bine?

Ochelarii negri nu-mi erau de ajutor, probabil. Noaptea nenorocită de care avusesem parte lăsase urme pe chipul meu. Discuția cu Bertrand până la orele mici ale dimineții. Cu cât vorbeam mai mult, cu atât devenea mai hotărât. Nu, nu voia acest copil. Pentru el nici măcar nu exista un copil în acest moment. Era o mică sămânță. Nu era nimic. Nu-l voia. Nu putea să facă față la așa ceva. Era prea mult pentru el. Spre uluirea mea, vocea i se frânsese. Chipul îi părea răvășit, îmbătrânit. Unde era soțul meu atât de nonșalant, de sigur pe el, de obraznic? Mă uitasem la el mută de uimire. Iar dacă mă decideam să nu-i respect dorința, rostise el cu glas răgușit, acesta era sfârșitul. Ce sfârșit? Îl privisem țintă, îngrozită. Sfârșitul nostru, zisese, cu acel glas spart, îngrozitor, pe care nu-l recunoșteam. Sfârșitul căsniciei noastre. Rămăseserăm tăcuți, față în față, la masa din bucătărie. Îl întrebasem de ce nașterea unui copil îl îngrozea în asemenea măsură. Își întorsese capul, oftase, se frecase la ochi. Îmbătrânea, îmi spusese. Se apropia de cincizeci de ani. Numai asta și era ceva hidos. Să îmbătrânească. Presiunea de la serviciu pentru a ține pasul cu lupii tineri. Competiția cu ei zi de zi. Și apoi să vadă cum farmecul i se ofilește. Chipul din oglindă cu care îi venea atât de greu să se obișnuiască. Nu mai avusesem niciodată o astfel de discuție cu Bertrand. Nu-mi trecuse niciodată prin minte că pentru el fusese o asemenea problemă să îmbătrânească. „Nu vreau să am șaptezeci de ani când acest copil o să aibă douăzeci", repeta el, cu glasul stins. „Nu pot. Nu vreau. Julia, trebuie să pricepi asta. Dacă păstrezi copilul, o să mă ucidă. Auzi? O să mă ucidă."

Am inspirat adânc. Ce puteam să-i zic lui Bamber? Cum aș putea să încep măcar? Ce ar fi reușit să înțeleagă? Era atât de tânăr, atât de diferit. Și totuși îi apreciam compasiunea, îngrijorarea. Mi-am îndreptat umerii.

– Ei bine, nu o să mă ascund de tine, Bamber, i-am zis, fără să-l privesc și cu mâinile încleștate pe volan. Am avut o noapte oribilă.

– Soțul tău?

– Soțul meu, într-adevăr, am rostit pe un ton sarcastic.

El dădu din cap, apoi se întoarse spre mine.

– Dacă vrei să vorbești despre asta, Julia, sunt aici, spuse el, pe tonul grav și ferm pe care Churchill rostise: „*Niciodată* nu o să cedăm".

N-am putut să nu zâmbesc.

– Mulțumesc, Bamber. Ești cel mai tare.

El rânji.

– Hm, cum a fost la Drancy?

Am gemut.

– Oh, Doamne, groaznic. Cel mai deprimant loc pe care l-ai văzut vreodată. Și în clădire locuiesc oameni, îți vine să crezi una ca asta? M-am dus cu un prieten a cărui familie a fost deportată de acolo. N-o să-ți placă să faci fotografii la Drancy, crede-mă. E de zece ori mai rău decât pe rue Nélaton.

Am ieșit din Paris și am luat-o pe A6. Din fericire, nu erau prea multe mașini pe autostradă, la acea oră. Ne-am continuat drumul în tăcere. Mi-am dat seama că trebuia să vorbesc cu cineva, curând, despre ceea ce se petrecea. Despre copil. Nu puteam să mai țin totul în mine. Charla. Era prea devreme să o sun. Nu era nici șase dimineața la New York, deși ziua ei de lucru, ca avocat dur și de succes, trebuia să înceapă. Avea doi copii mici care erau bucățică ruptă din fostul ei soț, Ben. Iar acum exista un soț nou, Barry, un tip încântător, specialist în computere, pe care încă nu-l cunoșteam prea bine.

Mi-era dor de glasul Charlei, de felul moale și cald cum rostea: „Hei!" la telefon când îmi recunoștea vocea. Charla nu se înțelesese niciodată bine cu Bertrand. Mai degrabă se suportaseră, și asta încă de la început. Știam ce credea el despre ea: frumoasă, deșteaptă, arogantă, o feministă americancă. Iar ea despre el: un franțuz șovin, superb și vanitos. Îmi era dor de Charla. De spiritul ei, de râsul ei, de felul ei direct de-a fi. Când plecasem din Boston spre Paris, cu mulți ani în urmă, era încă adolescentă. La început, nu-i simțisem prea mult lipsa. Era doar sora mea mai mică. Acum însă îmi lipsea. Mi-era groaznic de dor de ea.

– Hm, se auzi vocea moale a lui Bamber, nu pe aici trebuia să ieșim?

Așa era.

– La dracu'! am exclamat.

– Nu contează, spuse el, foșnind harta. Poți să ieși pe următoarea.

– Scuze, am murmurat. Sunt cam obosită.

El zâmbi înțelegător. Dar nu zise nimic. Îmi plăcea asta la Bamber.

Ne apropiam de Beaune-la-Rolande, un orășel sumbru, pierdut în mijlocul lanurilor de grâu. Am parcat în centru, lângă biserică și primărie. Ne-am plimbat primprejur, și Bamber a făcut câteva poze. Am remarcat că erau puțini oameni. Era un loc trist, pustiu.

Citisem că lagărul era situat în zona de nord-est și că în anii '60 fusese construită acolo o școală tehnică. Lagărul se aflase cam la vreo trei kilometri de gară, exact în capătul opus al localității, ceea ce însemna că familiile deportate trebuiseră să străbată chiar centrul orașului. Trebuie să fie aici oameni care-și amintesc, i-am zis lui Bamber. Oameni care văzuseră de la ferestre sau din pragul ușilor grupurile nesfârșite de oameni care-și târau obosiți picioarele.

Gara nu mai era în uz. Fusese renovată și transformată în grădiniță. Era ceva ironic în asta, mi-am zis, uitându-mă pe ferestre la desenele colorate și la animalele de pluș. Un grup de copilași se jucau într-o zonă închisă din dreapta clădirii.

O femeie de vreo treizeci de ani, cu un copil mic în brațe, veni la mine să mă întrebe dacă aveam nevoie de ceva. I-am răspuns că eram ziaristă și căutam informații despre vechiul lagăr de concentrare care existase aici în anii '40. Ea nu auzise niciodată de vreun lagăr în zonă. I-am arătat plăcuța prinsă chiar deasupra ușii grădiniței.

„În memoria miilor de copii, femei și bărbați evrei care au trecut prin această gară și prin lagărul de concentrare de la

Beaune-la-Rolande, între mai 1941 și august 1943, înainte să fie deportați în lagărul de exterminare de la Auschwitz, unde au fost uciși. Să nu uităm niciodată."

Ea ridică din umeri și zâmbi în chip de scuză. Nu știuse. Oricum, era prea tânără. Asta se petrecuse cu mult înainte de vremea ei. Am întrebat-o dacă oamenii veneau la gară să se uite la plăcuță. Mi-a răspuns că, de când începuse să lucreze aici, cu un an în urmă, nu observase pe nimeni.

Bamber continua să facă poze în timp ce eu înconjuram clădirea albă și joasă. Numele orașului era gravat cu litere negre pe fiecare latură a gării. Am aruncat o privire peste gard.

Vechile șine erau acoperite de buruieni și de iarbă, dar încă la locul lor, cu traversele vechi de lemn și oțelul ruginit. Pe acele șine abandonate, câteva trenuri plecaseră direct spre Auschwitz. Am simțit că mi se strânge inima în timp ce priveam acele traverse. Dintr-odată, aerul devenise irespirabil.

Convoiul cu numărul 15, din data de 5 august 1942, îi dusese pe părinții lui Sarah Starzynski direct la moarte.

Sarah dormi prost în acea noapte. În minte îi răsunau strigătele lui Rachel, iarăși și iarăși. Oare unde se afla acum? Era bine? Avea grijă cineva de ea ca să se însănătoșească? Unde fuseseră duse toate familiile acelea de evrei? Mama, tatăl ei? Și copiii din lagărul de la Beaune?

Sarah stătea în pat, întinsă pe spate, și asculta tăcerea bătrânei case. Atât de multe întrebări. Și nici un răspuns. Tatăl ei obișnuia să-i lămurească toate nedumeririle. De ce este cerul albastru, din ce sunt făcuți norii și cum vin bebelușii pe lume. De ce are marea flux și reflux, cum cresc florile și de ce se îndrăgostesc oamenii. Întotdeauna își făcea timp să-i răspundă, răbdător, calm, prin gesturi și cuvinte simple. Nu-i spusese niciodată că e prea ocupat. Îl încântau veșnicele ei întrebări. Obișnuia să-i spună că e o fetiță atât de deșteaptă.

Dar își aminti că, în ultima vreme, tatăl ei nu-i mai răspundea la întrebări așa cum făcea altădată. La întrebările ei despre steaua galbenă, despre faptul că nu mai puteau să meargă la cinema sau la ștrand. Despre interdicția de a ieși din casă. Despre acel om din Germania care îi ura pe evrei și al cărui nume o făcea să se cutremure. Nu, nu-i răspunsese clar la întrebări. Rămăsese vag, tăcut. Și când îl întrebase din nou, pentru a doua sau a treia oară, chiar cu puțin timp înainte ca bărbații să vină după ei în acea joi neagră, despre motivul pentru care erau urâți pentru că erau evrei – doar nu din cauză că le era frică de evrei fiindcă aceștia erau „diferiți" –, el își ferise privirea, de parcă nu ar fi auzit-o. Dar ea știa că o auzise.

Nu voia să se gândească la tatăl ei. Era prea dureros. Nu putea nici măcar să-și aducă aminte când îl văzuse ultima oară. În lagăr...

Dar când, mai precis? Nu știa. În cazul mamei, ultima dată fusese când îi văzuse chipul întorcându-se spre ea, în timp ce se îndepărta cu celelalte femei care plângeau, pe acel drum lung și prăfuit înspre gară. Avea o imagine clar întipărită în minte, ca o fotografie. Chipul palid al mamei ei, albastrul uimitor al ochilor ei. Umbra unui zâmbet.

Dar nu existase o ultimă dată cu tatăl ei. Nici o ultimă imagine de care să se agațe, pe care s-o poată evoca. Încercă să și-l amintească, să rememoreze chipul slab și întunecat, ochii hăituiți. Dinții albi pe fața smeadă. Auzise mereu că ea seamănă cu mama ei, la fel și Michel. Aveau pielea albă, slavă, pomeți înalți și largi, ochi migdalați. Tatăl ei obișnuia să se plângă că nici unul dintre copii nu îi semăna. Fetița izgoni din minte zâmbetul tatălui ei. Era prea dureros. Prea profund.

A doua zi trebuia să ajungă la Paris. Trebuia să se ducă acasă, să descopere ce se întâmplase cu Michel. Poate că și el era în siguranță, așa cum era și ea acum. Poate că niște oameni buni și generoși reușiseră să deschidă ușa ascunzătorii și să-l elibereze. Dar cine, se întrebă ea? Cine ar fi putut să-l ajute? Fetița nu avusese niciodată încredere în Madame *Royer, portăreasa. Ochi vicleni, zâmbet subțire. Nu, ea nu. Poate amabilul profesor de vioară, cel care strigase în dimineața acelei joi negre: „Unde îi duceți, sunt oameni buni, nu puteți face asta!" Da, poate că el reușise să-l salveze pe Michel, poate că Michel era în siguranță în casa acelui bărbat care îi cânta melodii poloneze la vioară. Râsul lui Michel, obrajii lui roz, Michel bătând din palme și dansând, rotindu-se, poate că Michel o aștepta, poate că îi spunea în fiecare dimineață profesorului de vioară: vine Sirka azi? Când vine Sirka? A promis că se întoarce să mă ia, mi-a promis!*

Când se trezi dimineața, la cântatul unui cocoș, își dădu seama că perna îi era udă de lacrimi. Se îmbrăcă repede, cu hainele pe care i le pregătise Geneviève. Hainele unui băiat voinic, demodate, dar curate. Fetița se întrebă cui îi aparțineau. Lui Nicolas Dufaure, care își scrisese chinuit numele în toate cărțile acelea? Își puse cheia și banii în buzunar.

Jos, la parter, bucătăria răcoroasă era goală. Era încă devreme. Pisica dormea, ghemuită pe un scaun. Fetița ciuguli dintr-o pâine moale și

bău niște lapte. Pipăi în buzunar banii și cheia, ca să se asigure că erau în siguranță.

Era o dimineață fierbinte, cenușie. Știa că seara urmau să vină furtuni violente. Acele furtuni puternice și înspăimântătoare care îl speriau atât de tare pe Michel. Se întrebă cum avea să ajungă la gară. Era departe de Orléans? Nu avea nici cea mai vagă idee. Cum se va descurca? Cum va nimeri drumul? Am ajuns până aici, își repeta mereu, am ajuns până aici, așa că nu pot renunța acum, o să mă descurc, o să găsesc o cale. Și nu putea să plece fără să-și ia rămas-bun de la Jules și de la Geneviève. Așa că așteptă, aruncând din pragul casei firimituri la găini și la pui.

Geneviève coborî o jumătate de oră mai târziu. Pe chipul ei încă se zăreau urmele crizei de noaptea trecută. Câteva minute mai târziu apăru și Jules, depunând un sărut afectuos pe părul tuns scurt al lui Sarah. Fetița îi privi cum pregăteau micul dejun, cu gesturi încete și atente. Se atașase de ei, își zise. Mai mult de atât. Cum avea să le spună că urma să plece astăzi? Dar nu avea de ales. Trebuia să se întoarcă la Paris.

Când le spuse, își terminaseră micul dejun și făceau curat.

– Ah, dar nu poți să faci asta, gemu bătrâna, aproape scăpând ceașca pe care o ștergea. Sunt patrule pe drumuri, iar trenurile sunt supravegheate. Nu ai nici măcar un act de identitate. Vei fi oprită și trimisă înapoi în lagăr.

– Am bani, replică Sarah.

– Dar asta nu o să-i împiedice pe nemți să...

Jules o întrerupse pe soția sa ridicând o mână. Încercă să o convingă pe Sarah să mai rămână puțin. Îi vorbi cu calm și hotărâre, așa cum obișnuia să facă tatăl ei, își zise fetița. Ascultă, dând absentă din cap. Dar trebuia să-i facă să înțeleagă. Cum putea să le explice nevoia de a ajunge acasă? Cum putea să rămână la fel de calmă și de hotărâtă ca Jules?

Cuvintele își luau zborul, în devălmășie, de pe buzele ei. Se săturase să încerce să fie adult. Bătu nervoasă din picior.

– Dacă încercați să mă opriți, rosti ea sumbru, dacă mă opriți, o să fug.

Se ridică și se îndreptă spre ușă. Bătrânii nu făcură nici o mișcare, se uitau la ea, împietriți.

– Stai! rosti Jules, în cele din urmă. Stai o clipă.

– Nu. Nu mai stau. Mă duc la gară, zise Sarah, cu mâna pe clanță.

– Nici măcar nu știi unde e gara, replică Jules.

– O s-o găsesc. O să-mi găsesc drumul.

Trase zăvorul de la ușă.

– La revedere, le spuse ea celor doi bătrâni. La revedere și vă mulțumesc.

Se întoarse și porni spre porți. Fusese ușor. Simplu. Dar când trecu de porți și se aplecă să mângâie capul câinelui, își dădu brusc seama ce făcuse. Acum era pe cont propriu. Complet singură. Își aminti de țipătul ascuțit al lui Rachel. Pașii sonori, în marș. Râsul înfricoșător al locotenentului. Curajul începu să i se risipească. Fără să vrea, își întoarse capul și se uită spre casă.

Jules și Geneviève o priveau încă de la fereastră, înmărmuriți. Când se mișcară, o făcură amândoi odată. Jules își luă șapca și Geneviève, geanta. Ieșiră grăbiți afară, încuiară ușa din față, iar când ajunseră lângă fetiță, Jules își puse o mână pe umărul ei.

– Vă rog, nu mă opriți, murmură Sarah și se înroși la față.

Era și fericită, dar și supărată că o urmaseră.

– Să te oprim? zâmbi Jules. Nu te oprim, încăpățânată mică. Mergem cu tine.

Ne-am croit drum spre cimitir, sub un soare fierbinte și uscat. Brusc, am simțit că mi se face rău. Trebuia să mă opresc și să respir. Bamber își făcea griji. I-am spus să nu se neliniștească, era doar din cauză că nu dormisem. Încă o dată, pe chipul lui se citea neîncrederea, dar nu făcu nici un comentariu.

Cimitirul era mic, dar ne-a luat mult timp până să găsim ceva. Aproape că ne dăduserăm bătuți, când Bamber observă pietricele pe unul dintre morminte. O tradiție evreiască. Ne-am apropiat. Pe piatra albă și plată am citit:

> „Veteranii evrei deportați au ridicat acest monument la zece ani după internarea lor în lagăr, pentru a perpetua amintirea martirilor lor, victime ale barbariei hitleriste. Mai 1941 – mai 1951"

– Barbaria hitleristă! remarcă sec Bamber. Face să pară că francezii nu au avut nimic de-a face cu toată afacerea asta.

Pe o latură a pietrei funerare erau câteva nume și date. M-am aplecat să mă uit mai îndeaproape. Copii. De maximum doi sau trei ani. Copii care muriseră în lagăr, în iulie și august 1942. Copii de la Vel' d'Hiv'.

Fusesem conștientă că tot ce citisem despre razie era adevărat. Și totuși, în această dimineață fierbinte de primăvară, în timp ce priveam mormântul, am trăit un șoc. Întreaga realitate a acelui eveniment m-a izbit din plin.

Și am știut că nu voi mai avea odihnă, nu voi putea să-mi găsesc liniștea până când nu voi afla cu precizie ce se întâmplase cu Sarah Starzynski. Și ce anume știa familia Tézac și refuza să-mi spună.

Pe drumul de înapoiere spre centrul orășelului, am văzut un bătrân târșâindu-și picioarele, cu un coș cu legume în mână. Părea să aibă peste optzeci de ani, un chip rotund și roșu și părul alb. L-am întrebat dacă știa unde se afla fostul lagăr evreiesc. Ne-a privit cu suspiciune.

– Lagărul? ne întrebă el. Vreți să știți unde era lagărul?

Am dat afirmativ din cap.

– Nimeni nu întreabă de lagăr, murmură el, jucându-se cu prazul din coș și evitându-ne privirea.

– Știți unde se află? am insistat.

El tuși.

– Sigur că știu. Am trăit aici toată viața. Când eram copil, nu știam ce-i cu el. Nimeni nu vorbea despre asta. Ne purtam de parcă nici n-ar fi fost aici. Știam că avea de-a face cu evreii, dar nu întrebam. Ne era prea teamă. Așa că ne-am văzut de treburile noastre.

– Vă amintiți ceva anume despre lagăr? am întrebat.

– Aveam cam cincisprezece ani, răspunse el. Îmi amintesc de vara lui '42, de mulțimile de evrei care veneau dinspre gară și treceau chiar pe strada asta. Chiar aici.

Degetul lui strâmb arătă spre strada mare pe care ne aflam.

– Avenue de la Gare. Zeci de evrei. Și într-o zi s-a auzit un zgomot. Un zgomot îngrozitor. Deși părinții mei locuiau la oarecare distanță de lagăr. Dar tot am auzit. Un vuiet a străbătut tot orașul. A continuat întreaga zi. I-am auzit pe părinții mei vorbind cu vecinii. Spuneau că mamele erau separate de copii, acolo, în lagăr. De ce? Nu știam. Am văzut un grup de evreice mergând spre gară. Nu, nu mergeau. Se poticneau pe drum și plângeau, împinse de polițiști.

Ochii lui priviră din nou spre stradă, pe când își amintea. Apoi își ridică de jos coșul, cu un icnet.

– Într-o zi, reluă el, lagărul era gol. Mi-am zis: „Evreii au plecat". Nu știam unde. Și am încetat să mă gândesc la asta. Cu toții am făcut același lucru. Nu vorbim despre asta. Nu vrem să ne amintim. Unii oameni de aici nici măcar nu știu.

Se întoarse și se îndepărtă. Eu am notat totul, simțind că îmi vine iarăși rău. Dar de data asta nu eram sigură dacă grețurile matinale erau de vină sau ceea ce citisem în ochii bătrânului, indiferența, disprețul lui.

Am mers cu mașina pe rue Roland din Place du Marché și am parcat în fața școlii. Bamber îmi arătă că strada se numea „rue des Déportés", Drumul Deportaților. M-am simțit recunoscătoare pentru asta. Nu cred că aș fi suportat să se numească „avenue de la République".

Școala tehnică era o clădire sumbră, modernă, cu un turn de apă ridicându-se deasupra. Era greu de imaginat lagărul care se aflase aici, sub cimentul gros și locurile de parcare. Studenții stăteau lângă intrare și fumau. Era pauza de prânz. Pe un petic de iarbă neîngrijită, în fața școlii, am remarcat niște sculpturi ciudate, curbe, cu cifre sculptate. Pe una dintre ele am citit: „Trebuie să acționeze împreună cu și pentru celălalt, în spiritul fraternității". Nimic mai mult. Eu și Bamber ne-am uitat unul la altul, nedumeriți.

L-am întrebat pe unul dintre studenți dacă sculpturile aveau vreo legătură cu lagărul. „Ce lagăr?" întrebă el. Colega lui chicoti. I-am explicat natura lagărului. Asta păru să-l facă ceva mai serios. Apoi studenta zise că exista un fel de *plaque,* puțin mai departe pe drumul care ducea spre sat. Nu o observasem când veniserăm aici cu mașina. Am întrebat-o pe tânără dacă era un memorial. Ea așa credea.

Monumentul era din marmură neagră, cu litere aurii, șterse. Fusese ridicat în 1965 de primarul din Beaune-la-Rolande. O stea a lui David, din aur, era sculptată în vârf. Și erau nume. O listă nesfârșită. Am observat două nume care deveniseră dureros de familiare: „Starzynski, Wladyslaw. Starzynski, Rywka".

În partea de jos a monumentului de marmură am observat o urnă mică și pătrată. „Aici este depusă cenușa martirilor noștri de la Auschwitz-Birkenau." Ceva mai sus, sub lista de nume, am citit o altă frază: „Pentru cei 3 500 de copii evrei smulși de lângă

părinții lor, închiși la Beaune-la-Rolande și Pithiviers, deportați și exterminați la Auschwitz". Apoi Bamber citi cu glas tare, cu accentul lui britanic, cultivat: „Victime ale naziștilor, îngropate în cimitirul de la Beaune-la-Rolande". Mai jos am descoperit aceleași nume gravate și pe mormântul din cimitir. Copiii de la Vel' d'Hiv' care muriseră în lagăr.

– Din nou „victime ale naziștilor", murmură Bamber. Mie mi se pare un caz evident de răzbunare.

Am rămas amândoi privind în tăcere. Bamber făcuse câteva poze, dar acum aparatul era în husă. Pe marmura neagră nu se preciza nicăieri că numai poliția franceză fusese responsabilă pentru conducerea lagărului și pentru ceea ce se petrecuse în spatele sârmei ghimpate.

Am privit înapoi spre sat, la clopotnița sinistră și întunecată a bisericii din stânga mea.

Sarah Starzynski mersese chiar pe acel drum. Trecuse pe lângă locul unde mă aflam acum și o luase la stânga, spre lagăr. Câteva zile mai târziu, părinții ei ieșiseră din nou, ca să fie duși la gară și de-acolo, spre moarte. Copiii fuseseră lăsați singuri săptămâni întregi, apoi trimiși la Drancy. Și spre morțile lor solitare, după lungul drum spre Polonia.

Ce se întâmplase cu Sarah? Murise aici? Nu existase nici o urmă a numelui ei în cimitir, pe monument. Scăpase? Am privit dincolo de turnul de apă aflat la marginea satului, spre nord. Era încă în viață?

Telefonul meu celular sună și ne făcu pe amândoi să tresărim. Era sora mea, Charla.

– Ești bine? mă întrebă, iar vocea ei răsună surprinzător de clar.

Părea să se afle chiar lângă mine, nu la mii de kilometri depărtare, dincolo de Atlantic.

– Azi-dimineață mi-ai lăsat un mesaj trist.

Gândurile mele se smulseră de la Sarah Starzynski și se îndreptară spre copilul pe care îl purtam în pântece. Spre ceea ce îmi spusese Bertrand cu o seară în urmă: „Sfârșitul nostru".

Încă o dată, am simțit toată greutatea lumii apăsându-mă.

Gara din Orléans era aglomerată și zgomotoasă, un mușuroi de uniforme cenușii. Sarah se strânse lângă cuplul de bătrâni. Nu voia să-și arate teama. Dacă ajunsese până aici, asta însemna că exista speranță. Speranța de a ajunge înapoi la Paris. Trebuia să fie curajoasă, să fie puternică.

– Dacă te întreabă cineva, șopti Jules, în timp ce așteptau la coadă să-și cumpere bilete spre Paris, ești nepoata noastră, Stéphanie Dufaure. Ai părul ras din cauză că ai luat păduchi la școală.

Geneviève îndreptă gulerul lui Sarah.

– Așa, zise ea și zâmbi. Arăți îngrijită și curată. Și drăguță. Exact ca nepoata noastră!

– Chiar aveți o nepoată? întrebă Sarah. Și astea sunt hainele ei?

Geneviève râse.

– Nu avem decât niște nepoți zvăpăiați, pe Gaspard și pe Nicolas. Și un fiu, pe Alain. Are vreo patruzeci de ani. Locuiește la Orléans cu Henriette, nevasta lui. Astea sunt hainele lui Nicolas, e puțin mai mare ca tine. Și o mare pușlama!

Sarah admiră felul în care cei doi bătrâni se prefăceau a fi în largul lor, purtându-se de parcă era o dimineață perfect normală, o călătorie perfect normală la Paris. Dar observă cum privirile lor zvâcneau permanent în jur, mereu la pândă, mereu în mișcare. Neliniștea ei crescu atunci când văzu că soldații îi controlează pe toți călătorii care se urcau în trenuri. Își lungi gâtul să-i observe. Nemți? Nu, francezi. Soldați francezi. Ea nu avea nici un act de identitate asupra ei. Nimic. Nimic în afară de cheie și de bani. În tăcere, discret, îi strecură lui Jules teancul

gros de bani. Bătrânul o privi surprins. Fetița arătă cu bărbia către soldații care barau accesul înspre trenuri.

– Ce vrei să fac cu asta, Sarah? îi șopti el, uimit.

– O să ceară actul meu de identitate. Nu am așa ceva. Asta poate fi de ajutor.

Jules se uită la șirul de bărbați aflați în fața trenului și deveni agitat. Geneviève îi dădu un ghiont cu cotul.

– Jules! șuieră ea. Ar putea să meargă. Trebuie să încercăm. N-avem altă soluție.

Bătrânul își îndreptă ținuta și dădu din cap înspre nevasta lui. Părea să-și fi recăpătat stăpânirea de sine. Cumpărară biletele, apoi se îndreptară spre tren.

Peronul era ticsit. Pasagerii se înghesuiau în jurul lor din toate părțile, femei cu copii care urlau, bătrâni cu chipuri rigide, oameni de afaceri grăbiți, îmbrăcați la costum. Sarah știa ce are de făcut. Își aminti de băiatul care scăpase din stadionul închis, cel care se strecurase afară când era agitație. Asta trebuia să facă acum. Să profite la maximum de înghesuială și de ciorovăieli, de soldații care strigau tot felul de ordine, de mulțimea care se împingea.

Dădu drumul mâinii lui Jules și se lăsă în jos cât putu de mult. Era ca și cum ar fi mers pe sub apă, își zise. O masă compactă de fuste și pantaloni, pantofi și glezne. Se strecură cu greu, făcându-și loc cu pumnii, și trenul apăru chiar în fața ei.

În timp ce se urca în tren, o mână o apucă de umăr. Cât ai clipi, fetița își compuse o expresie adecvată, adoptând un zâmbet cât se poate de firesc. Zâmbetul unei fetițe normale. O fetiță normală, care lua trenul spre Paris. O fetiță normală, ca aceea în rochie liliachie, pe care o văzuse pe peron când fuseseră duși în lagăr, în ziua aceea care părea atât de îndepărtată.

– Sunt cu buni, zise ea, aruncând un zâmbet nevinovat și arătând spre vagon.

Soldatul dădu aprobator din cap și o lăsă să treacă. Fără suflare, fetița își croi drum prin tren, uitându-se pe fereastră. Inima îi bătea să-i spargă pieptul. Iată-i pe Jules și pe Geneviève cum ieșeau din mulțime și ridicau

spre ea priviri uimite. Le făcu triumfătoare cu mâna. Se simțea mândră de ea. Se suise în tren singură, iar soldații nici măcar nu o opriseră.

Zâmbetul i se evaporă însă când văzu numărul mare de ofițeri germani care se suiră în tren. Vocile lor răsunau zgomotoase și aspre în timp ce-și croiau drum pe coridorul aglomerat. Oamenii își întorceau fața, priveau în jos, se făceau cât mai mici cu putință.

Sarah stătea într-un colț al vagonului, pe jumătate ascunsă de Jules și de Geneviève. Nu i se vedea decât fața, privind pe furiș printre umerii bătrânilor. Observă apropierea nemților și îi privi fascinată. Nu-și putea lua ochii de la ei. Jules îi șopti să nu se mai uite la ei. Dar nu reușea.

Era un bărbat anume care îi provoca repulsie, înalt, slab, cu fața albă și colțuroasă. Ochii lui aveau o nuanță de albastru spălăcit care părea transparent sub pleoapele roz, grele. Când grupul de ofițeri trecu pe lângă ei, bărbatul înalt și slab întinse o mână lungă, îmbrăcată în haină cenușie, și o ciupi pe Sarah de ureche. Ea se cutremură de spaimă.

– Hei, băiete, chicoti ofițerul, nu trebuie să-ți fie teamă de mine. Într-o zi o să fii și tu soldat, nu-i așa?

Jules și Geneviève aveau un zâmbet țeapăn, pictat pe chipuri, care nu se clintea. O țineau firesc pe Sarah, dar fetița le simțea tremurul mâinilor.

– Aveți un nepot arătos, rânji ofițerul, frecând cu palma lui imensă părul tuns scurt al lui Sarah. Ochi albaștri, păr blond, la fel ca toți copiii de acasă, nu?

O cântări pentru ultima oară, rapid, cu ochii lui șterși, cu pleoape grele, apoi se întoarse și urmă grupul de bărbați. Crezuse că e băiat, își zise Sarah. Și nu își dăduse seama că era evreică. A fi evreu era ceva care se observa imediat? Nu era sigură. Odată o întrebase pe Armelle. Armelle îi zisese că ea nu arăta a evreică datorită părului blond și ochilor albaștri. Așadar, ochii și părul m-au salvat azi, își zise.

Își petrecu cea mai mare parte a călătoriei cuibărită lângă trupurile calde și moi ale bătrânilor. Nimeni nu vorbi cu ei, nimeni nu-i întrebă nimic. Privind pe fereastră, fetița se gândi la Parisul care se apropia cu fiecare minut, aducând-o mai aproape de Michel. Privi norii joși și cenușii care se adunau, și primele picături grele de ploaie se izbiră de sticlă și alunecară, turtite de vânt.

Trenul opri în stația Austerlitz. Stația din care plecase cu părinții în acea zi fierbinte și prăfoasă. Urmându-i pe bătrâni, fetița coborî din tren și o luară pe peron înspre metrou.

Pașii lui Jules deveneau șovăielnici. Ridicară privirea. Drept în față, văzură șirurile de polițiști în uniforme bleumarin, care îi opreau pe călători și le cereau actele la control. Geneviève nu zise nimic și îi împinse ușor să-și continue drumul. Pășea apăsat, înălțându-și bărbia rotundă. Jules o urmă, ținând-o strâns de mână pe Sarah.

În timp ce stătea la coadă, Sarah studie chipul polițistului. Un bărbat de vreo patruzeci de ani, cu o verighetă groasă de aur. Părea nepăsător. Dar ea observă că privirea lui se mișca rapid de la hârtiile din mâinile lui spre chipul persoanei care se afla în fața lui. Își făcea datoria cu atenție.

Sarah își alungă toate gândurile din minte. Nu voia să-și imagineze ce se putea întâmpla. Nu se simțea destul de puternică să vizualizeze acea imagine. Își lăsă gândurile să zboare. Se gândi la pisica pe care o avuseseră odată și care o făcea să strănute. Oare cum o chema? Nu-și putea aduce aminte. Ceva caraghios, ca Bonbon sau Réglisse. O dăduseră fiindcă din cauza ei o gâdila nasul și ochii i se înroșeau și i se umflau. Fusese tristă, iar Michel plânsese toată ziua. Michel zisese că era numai vina ei.

Bărbatul întinse o mână blazată. Jules îi dădu actele lor într-un plic. Bărbatul le răsfoi, privirea lui se ridică spre Jules, apoi spre Geneviève. Apoi zise:

– Fetița?

Jules arătă spre acte.

– Actele copilului sunt acolo, Monsieur. *Cu ale noastre.*

Bărbatul deschise mai larg plicul, cu un gest abil. La fundul plicului apăru o bancnotă mare, împăturită. Bărbatul nici nu tresări.

Se uită din nou la bani, apoi la chipul lui Sarah. Fetița îl privi. Nu se chirci și nici nu se rugă. Pur și simplu se uită la el.

Clipa păru să se prelungească la nesfârșit, ca acel minut interminabil când polițistul o lăsase, în cele din urmă, să scape din lagăr.

Bărbatul dădu scurt din cap. Îi înmână actele lui Jules și băgă plicul în buzunar, cu un gest fluid. Apoi se dădu la o parte ca să-i lase să treacă.

– Mulțumesc, Monsieur, *zise el. Următorul, vă rog.*

Vocea Charlei îmi răsună în ureche.

– Julia, tu vorbești serios? Nu se poate să fi spus una ca asta. Nu te poate pune într-o asemenea situație. Nu are nici un drept!

Era vocea avocatului pe care o auzeam acum, avocata dură și tupeistă din Manhattan, căreia nu-i era frică de nimeni și de nimic.

– Chiar a spus-o, am replicat eu apatică. A zis că va fi *sfârșitul nostru.* Că mă va părăsi dacă păstrez copilul. Spune că se simte bătrân, că nu poate face față unui alt copil, că pur și simplu nu vrea să fie un tată bătrân.

Urmă o pauză.

– Asta are vreo legătură cu femeia aia cu care a avut o aventură? întrebă Charla. Nu-mi amintesc numele ei.

– Nu. Bertrand nu a pomenit nimic de ea.

– Nu-l lăsa să te forțeze să faci ceva, Julia. Este și copilul tău. Nu uita asta, draga mea.

Întreaga zi, afirmația surorii mele îmi răsună în minte. „Este și copilul tău." Vorbisem cu doctorița mea. Nu fusese surprinsă de decizia lui Bertrand. Îmi sugerase că poate trecea prin criza vârstei de mijloc. Că responsabilitatea unui alt copil era prea greu de suportat pentru el. Că era fragil. Se întâmpla multor bărbați care se apropiau de cincizeci de ani.

Chiar trecea Bertrand printr-o criză? Dacă așa stăteau lucrurile, nu îmi dădusem seama că se apropiase. Cum fusese posibil? Pur și simplu crezusem că era egoist, că se gândea numai la el, ca de obicei. Îi spusesem asta în timpul discuției noastre. Îi spusesem

tot ce gândeam. Cum putea să-mi ceară să fac un avort după numeroasele sarcini pierdute, după atâta durere, speranțe spulberate, disperare? Chiar mă iubea? îl întrebasem, disperată. Chiar mă iubea cu adevărat? El mă privise, clătinând din cap. Desigur că mă iubea. Cum puteam să pun asemenea întrebări prostești. Mă iubea. Și îmi reveni în minte vocea lui frântă, felul afectat cum își recunoscuse teama că îmbătrânea. Criza vârstei de mijloc. Poate că doctorița avea dreptate, la urma urmelor. Și poate că eu nu-mi dădusem seama de asta fiindcă avusesem atât de multe lucruri pe cap în ultimele câteva luni. Mă simțeam cu totul pierdută. Incapabilă să mă ocup de Bertrand și de neliniștile lui.

Doctorița mă informase că nu aveam prea mult timp la dispoziție ca să mă decid. Sarcina avea deja șase săptămâni. Dacă voiam să avortez, trebuia s-o fac în următoarele două săptămâni. Trebuiau efectuate teste, găsită o clinică. Ea îmi sugerase să vorbim, eu și Bertrand, cu un consilier marital. Trebuia să discutăm despre asta, să aducem totul la suprafață. „Dacă întrerupi sarcina împotriva voinței tale", îmi subliniase doctorița, „nu o să-l ierți niciodată. Iar dacă nu o faci, el deja ți-a mărturisit cât de intolerabilă este această situație pentru el. Totul trebuie lămurit, și încă repede."

Avea dreptate. Dar nu mă puteam îndemna să grăbesc lucrurile. Cu fiecare minut, câștigam șaizeci de secunde de viață pentru acest copil. Un copil pe care deja îl iubeam. Nu era mai mare decât o boabă de fasole și deja îl iubeam la fel de mult ca pe Zoë.

M-am dus acasă la Isabelle. Locuia într-un duplex micuț și colorat, pe rue de Tolbiac. Simțeam că nu mă puteam duce acasă de la birou, să aștept întoarcerea soțului meu. Nu puteam să fac față la asta. Am sunat-o pe Elsa, babysitterul, și am rugat-o să vină. Isabelle mi-a făcut niște pâine prăjită cu *crottin de chavignol*[1]

---

[1] Cel mai faimos sortiment de brânză de capră dintre cele produse pe Valea Loarei (n.tr.)

și a încropit rapid o salată ușoară. Soțul ei era plecat într-o călătorie de afaceri.

– OK, *cocotte*, zise ea, așezându-se în fața mea și suflând fumul departe de mine, încearcă să vizualizezi viața fără Bertrand. Să ți-o imaginezi. Divorțul. Avocații. După aceea. Ce ar însemna asta pentru Zoë. Cum va fi viața voastră. Case separate. Existențe separate. Zoë făcând naveta de la tine la el. De la el la tine. Să nu mai fiți o familie adevărată. Să nu mai luați împreună micul dejun, să nu vă mai petreceți Crăciunul împreună, vacanțele împreună. Poți să faci asta? Îți poți imagina așa ceva?

M-am uitat țintă la ea. Părea de neconceput. Imposibil. Și totuși, se întâmpla de atâtea ori. Zoë era practic singurul copil din clasă cu părinți căsătoriți de cincisprezece ani. I-am spus lui Isabelle că nu mai puteam să vorbesc despre asta. Ea mi-a oferit niște spumă de ciocolată și ne-am uitat la *Domnișoarele din Rochefort* la DVD-player. Când am ajuns acasă, Bertrand era la duș, iar Zoë, în țara lui Moș Ene. M-am strecurat în pat. Soțul meu se dusese să se uite la televizor în living. Până să vină în pat, eu dormeam dusă.

Astăzi era ziua de „vizită la Mamé". Pentru prima dată, aproape că am telefonat să anulez. Mă simțeam sfârșită. Voiam să stau în pat și să dorm toată dimineața. Dar știam că mă așteaptă. Știam că va fi îmbrăcată în cea mai bună rochie, cenușiu cu mov, își va da pe buze cu rujul roșu și se va parfuma cu Shalimar. Nu puteam s-o dezamăgesc. Când am ajuns acolo, chiar înainte de amiază, am observat Mercedesul argintiu al socrului meu parcat în curtea căminului. Asta m-a speriat.

Se afla aici fiindcă voia să mă vadă. Nu venea niciodată în vizită la mama lui în același timp cu mine. Fiecare avea programul lui. Laure și Cécile veneau în weekend, Colette, lunea după-amiază, Édouard, marțea și vinerea, iar eu, de obicei, miercurea după-amiază cu Zoë și singură, joia la prânz. Și fiecare dintre noi își respecta programul.

Și iată-l, stând foarte bățos, în timp ce o asculta pe mama sa. Mamé tocmai își terminase prânzul, servit mereu ridicol de devreme. Brusc, m-am simțit neliniștită, ca o școlăriță vinovată. Ce voia de la mine? Nu putea să ia telefonul și să mă sune, dacă dorea să mă vadă? De ce să aștepte până acum?

Mi-am ascuns însă toate resentimentele în spatele unui zâmbet cald, l-am sărutat pe ambii obraji și m-am așezat lângă Mamé, luând-o de mână, așa cum făceam mereu. Mă așteptam oarecum ca el să plece, dar a rămas, privindu-ne cu o expresie amabilă. Nu mă simțeam în largul meu, de parcă îmi fusese invadată intimitatea și fiecare cuvânt pe care îl adresam lui Mamé era ascultat și judecat.

După o jumătate de oră se ridică și se uită la ceas. Îmi aruncă un zâmbet ciudat.

– Julia, trebuie să vorbesc cu tine, te rog, murmură el, coborându-și glasul astfel încât urechile bătrâne ale lui Mamé să nu poată auzi.

Am observat că deodată părea neliniștit, își târșâia picioarele și mă privea cu nerăbdare. Așa că am sărutat-o pe Mamé de rămas-bun și l-am urmat spre mașină. El mi-a făcut semn să urc. Se așeză lângă mine, se jucă apoi cu cheile, dar nu porni mașina. Am așteptat, surprinsă de mișcarea nervoasă a degetelor lui. Tăcerea se prelungi, deplină și gravă. Am privit în jur, la curtea pavată, uitându-mă la infirmierele care împingeau în și din clădire cărucioarele bătrânilor neputincioși.

În cele din urmă, vorbi:

– Ce mai faci? mă întrebă, cu același zâmbet forțat.

– Bine, am răspuns. Tu?

– Sunt bine. La fel și Colette.

Din nou, tăcere.

– Am vorbit cu Zoë aseară, când tu erai plecată, reluă, fără să mă privească.

I-am studiat profilul, nasul imperial, bărbia regală.

– Și? am zis, precaută.

– Mi-a spus că faci cercetări...

Se opri și se juca cu cheile.

– Faci cercetări despre apartament, reluă în cele din urmă și întoarse privirea spre mine.

Am dat aprobator din cap.

– Da, am descoperit cine a locuit acolo înainte să vă mutați. Probabil că Zoë ți-a spus asta.

El oftă și-și lăsă bărbia în piept, astfel încât mici pliuri de piele îi acopereau acum gulerul.

– Julia, te-am avertizat, ții minte?

Am simțit că sângele începe să-mi alerge mai repede prin vene.

– Mi-ai spus să nu-i mai pun întrebări lui Mamé, am replicat, fără menajamente. Și asta am și făcut.

– Atunci de ce a trebuit să te mai interesezi de trecut? întrebă el.

Chipul i se făcuse cenușiu și respira greoi, de parcă l-ar fi durut.

Așadar, asta era. Acum știam de ce dorise să vorbească astăzi cu mine.

– Am descoperit cine a locuit acolo, am continuat cu aprindere, și asta-i tot. Trebuia să știu cine erau. Nu știu altceva. Nu știu ce a avut de-a face familia voastră cu întreaga afacere...

– Nimic! mă întrerupse el, strigând aproape. Nu am avut nimic de-a face cu arestarea acelei familii.

Îl priveam în tăcere. Tremura, dar nu-mi dădeam seama dacă de furie sau din alt motiv.

– Nu am avut nimic de-a face cu arestarea acelei familii, repetă el cu convingere. Au fost luați în timpul raziei de la Vel' d'Hiv'. Nu i-am turnat noi, nu am făcut nimic de genul ăsta, înțelegi?

M-am uitat la el, șocată.

– Édouard, dar niciodată nu mi-am închipuit una ca asta. Niciodată!

El își frecă fruntea cu degete nervoase, încercând să-și recapete stăpânirea de sine.

– Ai pus prea multe întrebări, Julia. Ai fost foarte curioasă. Lasă-mă să-ți spun cum s-a întâmplat. Ascultă-mă. A fost acea

concierge, Madame Royer. Era prietenă cu portăreasa noastră în vremea când locuiam pe rue de Turenne, nu departe de rue de Saintonge. *Madame* Royer o plăcea pe Mamé. Mamé era amabilă cu ea. Ea a fost prima care le-a spus părinților mei că apartamentul e liber. Chiria era bună, mică. Apartamentul era mai mare decât cel de pe rue de Turenne. Asta s-a întâmplat. Așa ne-am mutat acolo. Asta-i tot!

Am continuat să-l privesc țintă, în timp ce el tremura în continuare. Nu-l văzusem niciodată atât de tulburat, de pierdut. L-am atins ușor pe mânecă.

– Te simți bine, Édouard?

L-am simțit cum tremură. Mă întrebam dacă îi era rău.

– Da, sunt bine, răspunse el, dar vocea îi era răgușită.

Nu puteam să înțeleg de ce părea atât de agitat, de livid.

– Mamé nu știe, continuă el și-și coborî glasul. Nimeni nu știe. Înțelegi? Nu trebuie să afle. Nu trebuie să afle vreodată.

Eram uimită.

– Ce să afle? am întrebat. Despre ce vorbești, Édouard?

– Julia, spuse el și mă privi pătrunzător, știi cine era familia, ai văzut numele.

– Nu înțeleg, am murmurat.

– Le-ai văzut numele, nu-i așa? se răsti el, făcându-mă să tresar. Știi ce s-a întâmplat. Nu?

Trebuie să fi părut complet pierdută, căci el oftă și-și îngropă fața în mâini.

Am rămas acolo, fără cuvinte. Despre ce naiba vorbea? Ce se întâmplase de nu știa nimeni?

– Fetița..., rosti el în cele din urmă, ridicând privirea, cu vocea atât de scăzută încât abia puteam să-l aud. Ce ai aflat despre fetiță?

– Ce vrei să spui? am întrebat, împietrită.

În glasul lui, în privirea lui era ceva care mă înspăimânta.

– Fetița, repetă el, cu o voce înăbușită și ciudată, s-a întors. La vreo două săptămâni după ce ne-am mutat. A venit înapoi pe rue

de Saintonge. Eu aveam doisprezece ani. N-am să uit niciodată. N-am s-o uit niciodată pe Sarah Starzynski.

Spre groaza mea, chipul i se boți și lacrimile începură să-i curgă pe obraji. Nu puteam să rostesc nici o vorbă. Nu puteam decât să stau și să ascult. Nu mai era nici urmă din socrul meu arogant.

Era altcineva. Cineva cu un secret pe care îl purtase prea mult timp. Vreme de șaizeci de ani.

Călătoria cu metroul spre rue de Saintonge fusese rapidă, numai vreo două stații și o schimbare la Bastille. Când intrară pe rue de Bretagne, inima lui Sarah începu să bată mai repede. Se ducea acasă. În câteva minute va ajunge acasă. Poate, cât timp fusese ea plecată, mama și tatăl ei reușiseră să se întoarcă și poate că o așteptau și pe ea, în apartament, împreună cu Michel. Era nebună să creadă una ca asta? Își ieșise din minți? Nu putea să spere, nu avea voie? Avea zece ani și voia să spere, să creadă, mai mult decât orice, mai mult decât viața însăși.

În vreme ce îl trăgea pe Jules de mână, grăbindu-l, simți cum speranța îi crește în suflet, ca o plantă sălbatică pe care nu o mai putea stăpâni. O voce calmă și gravă din mintea ei spunea: Sarah, nu spera, nu crede, încearcă să te pregătești, încearcă să-ți imaginezi că nimeni nu te așteaptă, că papà *și* maman *nu sunt acolo, că apartamentul este prăfuit și murdar și că Michel... Michel...*

Numărul 26 le apăru înaintea ochilor. Nimic nu se schimbase pe stradă, remarcă ea. Era același drum îngust și liniștit pe care îl știa dintotdeauna. Cum era posibil ca vieți întregi să se schimbe, să fie distruse, iar străzile și clădirile să rămână la fel? se întreba Sarah.

Jules împinse ușa grea. Curtea era exact la fel, cu frunzișul verde, cu mirosul vechi de praf, de umiditate. În timp ce străbăteau curtea, Madame *Royer deschise ușa apartamentului ei și își scoase capul afară. Sarah dădu drumul mâinii lui Jules și se repezi spre scări. Repede acum, trebuia să se grăbească, era acasă, în sfârșit, nu mai avea timp de pierdut.*

Auzi întrebarea curioasă a portăresei: „Căutați pe cineva?" când ajunsese la primul etaj, gâfâind deja. Glasul lui Jules o urmă pe scări:

– Căutăm familia Starzynski.

Sarah surprinse râsul lui Madame Royer, un sunet neplăcut, care îi zgârie auzul.

– Au plecat, Monsieur! Au dispărut! N-o să-i mai găsiți aici, asta-i sigur.

Sarah se opri pe palierul de la etajul doi și se uită în curte. O vedea de acolo pe Madame Royer, cu șorțul ei de un albastru murdar și cu micuța Suzanne agățată de un umăr. Au plecat... au dispărut... Ce voia să spună concierge? Unde au dispărut? Când?

Nu avea vreme de pierdut, nu avea timp să se gândească acum la asta, își zise fetița, care se afla acum la două șiruri de trepte distanță de casă.

– Au venit polițiștii și i-au luat, Monsieur. Au venit după toți evreii din zonă. I-au luat în niște autobuze mari. Acu'-s o mulțime de camere goale p-aici, Monsieur. Căutați ceva de închiriat? Apartamentul familiei Starzynski a fost luat, dar s-ar putea să vă fiu de folos... La etajul doi este un loc foarte drăguț, dacă vă interesează. Pot să vă arăt!

Cu răsuflarea întretăiată, Sarah ajunse la etajul patru. De-abia mai putea să respire, așa că trebui să se sprijine de perete și să-și apese pumnul de partea laterală a corpului, care o durea.

Bătu cu putere, cu palmele, în ușa apartamentului părinților ei, cu lovituri rapide și sonore. Nici un răspuns. Bătu din nou, mai tare, cu pumnii.

Atunci, auzi pași în spatele ușii. Aceasta se deschise.

În cadrul ușii se ivi un băiat de vreo doisprezece–treisprezece ani.

– Da? făcu el.

Cine era? Ce făcea în casa ei?

– Am venit să-l iau pe fratele meu, se bâlbâi ea. Cine ești? Unde e Michel?

– Fratele tău? repetă băiatul, încet. Aici nu-i nici un Michel.

Fetița îl împinse cu brutalitate la o parte, aproape fără să bage de seamă noile tablouri de pe peretele de la intrare, rafturile străine, un covor

necunoscut, cu roșu și verde. Uluit, băiatul strigă la ea, dar fata nu se opri, alergă de-a lungul holului familiar și o luă la stânga, spre dormitorul ei. Nu observă tapetul cel nou, patul cel nou, cărțile, obiectele care nu aveau nimic de-a face cu ea.

Băiatul își strigă tatăl și se auzi un zgomot de pași surprinși în camera de alături.

Sarah scoase cheia din buzunar, apăsă dispozitivul cu palma. Zăvorul ascuns apăru la vedere.

Auzi clinchetul soneriei de la ușă și un murmur de voci alarmate care se apropiau. Vocea lui Jules, a lui Geneviève și a unui bărbat necunoscut.

Repede acum, trebuia să se grăbească. Murmura încontinuu: Michel, Michel, Michel, sunt eu, Sirka... Degetele îi tremurau atât de tare, încât scăpă cheia din mână.

Băiatul sosi în fugă în spatele ei, cu răsuflarea întretăiată.

– Ce faci? zise el gâfâind. Ce faci în camera mea?

Ea nu îl băgă în seamă, ridică cheia și bâjbâi cu încuietoarea. Era prea nervoasă, prea nerăbdătoare. Îi luă o clipă până să reușească. În cele din urmă, se auzi clinchetul încuietorii și fetița deschise ușa secretă.

O duhoare de putreziciune o lovi ca un pumn. Se dădu înapoi. Băiatul aflat alături de ea se trase la o parte, înspăimântat. Sarah căzu în genunchi.

Un bărbat înalt, cu părul cărunt, intră grăbit în încăpere, urmat de Jules și de Geneviève.

Sarah nu putea să vorbească, tremura doar, acoperindu-și ochii și nasul, ca să se ferească de miros.

Jules se apropie de ea, îi puse o mână pe umăr, aruncă o privire în dulap. Fetița îl simți învăluind-o cu brațele și încercând să o tragă de acolo.

– Haide, Sarah, vino cu mine..., îi șoptea la ureche.

Ea se împotrivi cu toată puterea, zgâriind, mușcând și lovind cu picioarele, și reuși să se târască înapoi spre ușa deschisă a dulapului.

În fundul dulapului zări un ghemotoc mic și nemișcat, un trup încovrigat, apoi chipul micuț și iubit, acum înnegrit, de nerecunoscut.

Se prăbuși din nou în genunchi și începu să urle din toate puterile, urlă după mama ei, după tatăl ei, după Michel.

Édouard Tézac strânse cu putere volanul, până când încheieturile i se albiră. M-am uitat la el, ca hipnotizată.

– Și-acum parcă-i aud urletul, șopti el. N-am să pot să-l uit. Niciodată.

M-am simțit șocată de cele aflate. Sarah Starzynski scăpase de la Beaune-la-Rolande. Se întorsese în rue de Saintonge. Făcuse oribila descoperire.

Nu puteam să vorbesc. Nu puteam decât să mă uit la socrul meu. Acesta vorbi în continuare, cu o voce joasă, răgușită.

– A fost un moment îngrozitor, când tata s-a uitat în dulap. Am încercat și eu să mă uit. El m-a împins la o parte. Nu puteam să înțeleg ce se întâmplă. Și mai era și mirosul... Miros de ceva putrezit, descompus. Apoi tata a scos încet trupul unui băiat. Un copil, nu mai mare de trei sau patru ani. Până atunci nu mai văzusem niciodată un cadavru. A fost o priveliște cumplită. Băiețelul avea părul blond, ondulat. Era țeapăn, ghemuit, cu fața așezată pe mâini. Avea o culoare oribilă, verzuie.

Se opri, nu mai putea continua. Aveam impresia că o să-i vină rău. I-am atins brațul, încercând să-i transmit compasiunea și căldura mea. Era o situație ireală – eu încercând să-l consolez pe socrul meu mândru și trufaș, acum un bătrân tremurând, cu ochii înlăcrimați. Își șterse lacrimile cu degete nesigure. Apoi continuă:

– Am rămas acolo cu toții, îngroziți. Fetița leșinase, prăbușită la podea. Tata a ridicat-o și a dus-o în patul meu. Și-a revenit, l-a văzut, s-a tras înapoi și a început să țipe. Aflam ce se petrecuse,

din spusele tatălui meu și ale cuplului care venise cu ea. Băiețelul mort era fratele ei mai mic. Apartamentul nostru fusese al lor. Pe băiat îl ascunsese acolo în ziua raziei de la Vel' d'Hiv', pe 16 iulie. Fetița crezuse că avea să se întoarcă să-l elibereze, dar fusese dusă în lagăr, în afara Parisului.

Urmă o pauză care mi se păru fără sfârșit.

– Și apoi? Ce s-a întâmplat apoi? am întrebat, regăsindu-mi, în cele din urmă, vocea.

– Cei doi bătrâni veneau de la Orléans. Fetița scăpase dintr-un lagăr din apropiere și ajunsese pe proprietatea lor. Ei se hotărâseră s-o ajute, s-o aducă înapoi la Paris, acasă. Tata le-a spus că familia noastră se mutase la sfârșitul lui iulie. Nu știuse de dulapul din camera care era acum a mea. Nici unul dintre noi nu știuse. Eu simțisem un miros puternic, neplăcut, dar tata crezuse că era ceva defect la scurgere și așteptam instalatorul să vină chiar în acea săptămână.

– Ce a făcut tatăl tău cu... băiețelul?

– Nu știu. Îmi amintesc când a spus că voia să aibă el grijă de tot. Era șocat, teribil de nefericit. Cred că bătrânii au luat trupul. Nu sunt sigur. Nu-mi amintesc.

– Și apoi ce s-a întâmplat? am întrebat repede.

El mă privi sardonic.

– Și apoi ce s-a întâmplat? Și apoi ce s-a întâmplat...!

Un râs amar.

– Julia, îți poți imagina cum ne-am simțit după plecarea fetiței? Felul cum ne-a privit. Ne ura. Ne detesta. În ochii ei, noi eram responsabili. Noi eram criminalii. Criminali de cel mai rău soi. Ne mutaserăm în casa ei. Îl lăsasem să moară pe fratele ei. Ochii ei... Atâta ură, durere, disperare. Ochii unei femei pe chipul unei fetițe de zece ani.

Puteam să văd și eu acei ochi. M-am cutremurat.

Édouard oftă și își frecă fața obosită și ofilită.

– După ce au plecat, tata s-a așezat și și-a prins capul în mâini. A plâns. Mult timp. Nu-l văzusem niciodată plângând și nu l-am

mai văzut niciodată plângând de atunci. Mi se spunea că bărbații Tézac nu plâng niciodată. Că nu-și arată niciodată emoțiile. A fost un moment cumplit. Mi-a zis că s-a întâmplat ceva monstruos. Ceva de care ne vom aminti toată viața. Apoi a început să-mi spună lucruri de care nu vorbise niciodată. A zis că eram destul de mare ca să le aflu. A spus că nu o întrebase pe *Madame* Royer cine locuise în apartament înainte să ne mutăm. Știa că fusese o familie de evrei și că fuseseră arestați în timpul raziei. Dar închisese ochii. Închisese ochii ca atât de mulți parizieni, în timpul acelui an îngrozitor 1942. Închisese ochii în ziua raziei, când îi văzuse pe toți acei oameni ridicați, înghesuiți în autobuze, duși Dumnezeu știe unde. Nici măcar nu întrebase de ce era gol apartamentul, ce se întâmplase cu bunurile familiei. Se purtase la fel ca orice altă familie de parizieni, nerăbdătoare să se mute într-un apartament mai mare, mai bun. Închisese ochii. Iar acum se întâmplase asta. Fetița se întorsese, iar băiețelul era mort. Probabil că era deja mort când ne mutaserăm noi. Tata a zis că nu vom uita niciodată. Niciodată. Și a avut dreptate, Julia. A fost acolo, cu noi. Și a fost cu mine, în ultimii șaizeci de ani.

Se opri, cu bărbia încă în piept. Am încercat să-mi imaginez cum trebuie să fi fost pentru el să poarte acest secret pentru atâta vreme.

– Și Mamé? am întrebat, hotărâtă să-l fac pe Édouard să continue, să scot de la el întreaga poveste.

El clătină încet din cap.

– Mamé nu era acolo în acea după-amiază. Tata nu a vrut ca ea să afle ce s-a întâmplat. Se simțea copleșit de remușcări, considera că era vina lui, chiar dacă, evident, nu era. Nu suporta ideea ca ea să știe. Și poate să-l judece. Mi-a zis că eram destul de mare ca să păstrez un secret. Ea nu trebuie să afle niciodată, așa a zis. Părea atât de disperat, de trist. Așa că am fost de acord să păstrez taina.

– Și nici acum nu știe? am șoptit.

El oftă din nou, adânc.

– Nu sunt sigur, Julia. Știa despre razie. Toți știam despre razie, se întâmplase chiar sub ochii noștri. Când s-a întors în acea seară, eu și tata ne purtam ciudat, straniu, și ea a sesizat că se întâmplase ceva. În acea noapte și multe nopți după aceea, l-am văzut încontinuu pe băiețelul mort. Aveam coșmaruri care au durat până după vârsta de douăzeci de ani. Am fost ușurat când ne-am mutat din acel apartament. Cred că poate mama știa. Cred că poate știa prin ce trecea tata, cum trebuie să se fi simțit. Poate că până la urmă i-a spus, fiindcă era prea mare povara. Dar nu a vorbit niciodată cu mine despre asta.

– Și Bertrand? Și fiicele tale? Și Colette?

– Nu știu nimic.

– De ce nu? l-am întrebat.

Și-a pus mâna pe încheietura mea. Era înghețată și am simțit cum răceala atingerii lui mi se strecura prin piele ca gheața.

– Fiindcă i-am promis tatălui meu, pe patul de moarte, că nu o să le spun copiilor sau soției mele. El și-a purtat singur vina pentru tot restul vieții. Nu a putut să o împărtășească. Nu a putut să vorbească cu nimeni despre asta. Iar eu am respectat acest lucru. Înțelegi?

Am dat din cap.

– Desigur.

Am făcut o pauză.

– Édouard, ce s-a întâmplat cu Sarah?

El clătină din cap.

– Între 1942 și momentul morții sale, tata nu i-a rostit niciodată numele. Sarah a devenit un secret. Un secret la care nu am încetat nici o clipă să mă gândesc. Nu cred că tata și-a dat vreodată seama cât de mult mă gândeam la ea. Cât de mult mă făcea să sufăr tăcerea lui. Tânjeam să aflu ce făcea, unde era, ce se întâmplase cu ea. Dar de fiecare dată când încercam să-l întreb, mă reducea la tăcere. Nu puteam să cred că nu îi mai păsa, că întorsese

definitiv acea pagină, că ea nu mai însemna nimic pentru el. Se părea că dorise să îngroape totul în trecut.

– Ai fost supărat pe el pentru asta?

El aprobă din cap.

– Da, am fost. Am fost supărat. Mi-am pierdut pentru totdeauna admirația pentru el. Dar nu am putut să i-o spun. Nu am făcut-o niciodată.

Am rămas în tăcere o clipă. Probabil că infirmierele începeau să se întrebe de ce *Monsieur* Tézac și nora lui stăteau atâta timp în mașină.

– Édouard, nu vrei să afli ce s-a întâmplat cu Sarah Starzynski?

Pentru prima dată, socrul meu zâmbi.

– Dar nu aș ști de unde să încep, zise el.

Am zâmbit și eu.

– Dar asta e treaba mea. Te pot ajuta.

Chipul lui părea acum mai puțin tras, mai puțin cenușiu. Dintr-odată, ochii îi erau luminoși, plini de o strălucire nouă.

– Julia, mai e ceva. Când a murit tata, cu aproape treizeci de ani în urmă, avocatul lui mi-a spus că avea în seif mai multe hârtii confidențiale.

– Le-ai citit? am întrebat și am simțit cum mi se accelerează pulsul.

El privi în jos.

– M-am uitat prin ele, rapid, chiar după moartea tatei.

– Și? am zis, ținându-mi răsuflarea.

– Erau doar hârtii despre magazin, acte privind tablouri, mobilă, argintărie.

– Asta-i tot?

El zâmbi, văzându-mi dezamăgirea fățișă.

– Cred că da.

– Ce vrei să spui? am întrebat, uimită.

– Nu m-am mai uitat de atunci. Am parcurs teancul foarte repede și îmi amintesc că am fost foarte furios că nu era nimic despre Sarah. Am fost și mai mânios pe el pentru asta.

Mi-am mușcat buza.

– Nu ești sigur, deci, că nu e nimic acolo.

– Nu. Și nici nu am mai verificat de atunci.

– De ce?

El își strânse buzele.

– Fiindcă nu am vrut să fiu sigur.

– Și să ai și mai multe resentimente față de tatăl tău pentru asta.

– Da, recunoscu el.

– Așadar, nu știi sigur ce e acolo. Și nu ai știut vreme de treizeci de ani.

– Nu, spuse el.

Privirile ni s-au întâlnit și ne-am uitat unul la celălalt câteva secunde.

Apoi Édouard porni mașina și se îndreptă glonț spre locul unde presupuneam că era banca lui. Nu-l văzusem niciodată pe Édouard conducând atât de repede. Ceilalți șoferi își fluturau furioși pumnii. Pietonii săreau la o parte îngroziți. Nu am rostit nici o vorbă în timp ce goneam pe străzi, dar tăcerea noastră era una caldă, nerăbdătoare. Împărtășeam asta. Împărtășeam ceva pentru prima dată. Ne uitam unul la celălalt și zâmbeam.

Dar când am ajuns pe avenue Bosquet și ne-am grăbit spre bancă, era închisă pentru pauza de prânz – alt obicei tipic franțuzesc, care mă enerva, mai cu seamă astăzi. Eram atât de dezamăgită încât îmi venea să plâng.

Édouard mă sărută pe ambii obraji și mă împinse ușor.

– Du-te, Julia. O să mă întorc la ora două, când se deschide. O să te sun dacă găsesc ceva.

Am străbătut pe jos bulevardul și am prins autobuzul 92 care mă ducea direct la birou, dincolo de Sena.

În timp ce autobuzul se îndepărta, m-am întors și l-am văzut pe Édouard așteptând în fața băncii, o siluetă solitară, țeapănă, în haina lui verde-închis.

M-am întrebat cum se va simți dacă în seif nu va găsi nimic legat de Sarah, ci numai teancuri de hârtii despre tablouri ale vechilor maeștri și porțelanuri.

Și am simțit că mi se rupe inima pentru el.

– Sunteți sigură de asta, *Miss* Jarmond? mă întrebă doctorița, privindu-mă pe deasupra ochelarilor ei înguști.

– Nu, am răspuns sincer. Dar deocamdată trebuie să fac programările acelea.

Doctorița parcurse cu privirea fișa mea medicală.

– Vi le fac cu plăcere, dar mă îndoiesc că sunteți împăcată cu ceea ce ați hotărât.

Gândurile mi se îndreptară din nou spre seara trecută. Bertrand fusese extraordinar de tandru, de atent. Toată noaptea mă ținuse în brațe, îmi repetase de nenumărate ori că mă iubește, că avea nevoie de mine, dar că nu putea face față perspectivei de a avea un copil atât de târziu. Simțea că bătrânețea ne va apropia, că vom putea să călătorim mai des, pe măsură ce Zoë va deveni tot mai independentă. Își închipuise perioada de după cincizeci de ani ca o a doua lună de miere pentru noi.

Îl ascultasem, cu lacrimile curgându-mi în întuneric pe obraji. Ce ironie! Spunea tot ce trebuia, până la ultimul cuvânt, tot ce visasem mereu să-l aud zicând. Nu lipsea nimic – blândețea, angajamentele, generozitatea. Dar problema era că purtam un copil pe care nu-l dorea. Ultima mea șansă de a mai fi mamă. Mă gândeam întruna la ce îmi spusese Charla: „Este și copilul tău".

Ani de-a rândul, tânjisem să-i pot dărui lui Bertrand un alt copil. Pentru a-mi demonstra valoarea. Pentru a fi nevasta perfectă pe care și-o dorea familia Tézac, pe care s-o prețuiască. Dar acum îmi dădeam seama că îmi dorisem acest copil pentru mine.

Copilașul meu. Ultimul meu copil. Tânjeam să-l simt în brațe. Tânjeam după mirosul dulce, de lapte, al pielii lui. Copilașul meu. Da, Bertrand era tatăl, dar acesta era copilul meu. Carnea mea. Sângele meu. Voiam să dau naștere, tânjeam după senzația aceea a capului copilului care-și croia drum prin mine, după sentimentul inconfundabil, pur, dureros al aducerii unui copil pe lume, indiferent de durere, indiferent de lacrimi. Tânjeam după acele lacrimi, după acea durere. Nu voiam durerea vidului, lacrimile unui pântece gol, plin de cicatrice.

Am plecat din cabinetul doctoriței și m-am îndreptat spre Saint-Germain, unde urma să mă întâlnesc cu Hervé și cu Christophe să bem ceva la Café Flore. Nu avusesem de gând să le spun nimic, dar ei aruncaseră doar o privire spre chipul meu și își manifestaseră îngrijorarea. Așa că le-am mărturisit adevărul. Ca de obicei, aveau păreri opuse. Hervé credea că ar trebui să fac un avort, că mariajul meu era cel mai important. Christophe insista că bebelușul era elementul esențial. Nu se putea să nu păstrez copilul. Aveam să regret pentru tot restul vieții.

Disputa a devenit aprinsă, așa că au uitat de prezența mea și au început să se certe. Nu mai suportam. I-am oprit lovind cu pumnul strâns în masă și făcând paharele să zdrăngăne. S-au uitat la mine surprinși. Nu-mi stătea în fire. M-am scuzat, am spus că eram prea obosită să continui discuția pe această temă și am plecat. Ei au rămas privindu-mă cu gura căscată, șocați. Nu contează, mi-am zis, o să mă revanșez cu altă ocazie. Erau cei mai vechi prieteni ai mei. Aveau să înțeleagă.

M-am îndreptat spre casă prin grădina Luxembourg. Nu primisem nici o veste de la Édouard de ieri. Asta însemna că cercetase seiful tatălui său și nu găsise nimic despre Sarah? Îmi puteam imagina cum toate resentimentele, toată amărăciunea ieșeau din nou la suprafață. Și dezamăgirea. Mă simțeam vinovată, ca și cum ar fi fost vina mea. Ca și cum răsucisem cuțitul în rană.

M-am plimbat încet pe cărările întortocheate, pline de flori, ferindu-mă de cei care făceau jogging, de cărucioare, bătrâni,

grădinari, turiști, îndrăgostiți, pasionați de tai-chi, jucători de *pétanque*, adolescenți, cititori, oameni care făceau plajă. Mulțimea obișnuită din grădina Luxembourg. Și atât de mulți bebeluși. Și, desigur, fiecare bebeluș pe care îl vedeam mă făcea să mă gândesc la ființa minusculă pe care o purtam în mine.

Mai devreme în acea zi, înainte de programarea la doctor, vorbisem cu Isabelle. Ca de obicei, mă susținuse. Alegerea era a mea, subliniase, indiferent cu câți psihiatri sau prieteni aș fi vorbit, indiferent din al cui punct de vedere priveam lucrurile, a cui părere o cercetam. Era alegerea mea la final și din cauza asta era cu atât mai dureros.

Știam însă un lucru: Zoë nu trebuia să fie implicată în toate astea, cu orice preț. Peste vreo două zile urma să intre în vacanță, gata să-și petreacă o parte din vară cu copiii Charlei, Cooper și Alex, în Long Island, apoi cu părinții mei, în Nahant. Într-un fel, mă simțeam ușurată. Asta însemna că avortul urma să aibă loc cât timp ea va fi plecată. Asta dacă mă hotăram totuși să fac avort.

Când am ajuns acasă, pe birou mă aștepta un plic mare, bej. Zoë, care vorbea la telefon cu o prietenă, îmi strigă din camera ei că portăreasa de-abia îl adusese.

Nici o adresă, numai inițialele mele mâzgălite cu cerneală albastră. L-am deschis și am scos un dosar roșu, decolorat.

Numele „Sarah" îmi sări în ochi.

Am știut imediat ce era. Mulțumesc, Édouard, mi-am spus cu fervoare, mulțumesc, mulțumesc, mulțumesc.

În dosar era o duzină de scrisori, datate din septembrie 1942 până în aprilie 1952. Hârtie subțire, albastră. Un scris rotunjit, ordonat. Le-am citit cu atenție. Toate erau de la un anume Jules Dufaure, care locuia lângă Orléans. Fiecare scrisoare succintă era despre Sarah. Despre evoluția ei. Educația ei. Sănătatea ei. Propoziții scurte, politicoase. „Sarah e bine. Anul ăsta învață latină. Primăvara trecută a avut pojar." „Sarah s-a dus vara asta în Bretania cu nepoții mei și a vizitat Mont Saint Michel."

Am presupus că Jules Dufaure era domnul în vârstă care o ascunsese pe Sarah după ce scăpase de la Beaune și care o dusese la Paris în ziua oribilei descoperiri. Dar de ce îi scria Jules Dufaure lui André Tézac despre Sarah? Nu puteam să înțeleg. Îi ceruse André să facă asta?

Apoi am găsit explicația. Un extras bancar; în fiecare lună, André Tézac trimisese bani familiei Dufaure pentru Sarah. O sumă generoasă, după cum am observat. Totul durase zece ani.

Timp de zece ani, tatăl lui Édouard încercase să o ajute pe Sarah, în felul lui. Nu am putut să nu mă gândesc cât de ușurat se simțise Édouard când descoperise toate acestea încuiate în seif. Mi l-am imaginat citind aceste scrisori, făcând această descoperire. Aici era izbăvirea îndelung așteptată a tatălui său.

Am observat că scrisorile de la Jules Dufaure nu erau trimise în rue de Saintonge, ci la vechiul magazin al lui André, pe rue de Turenne. M-am întrebat de ce. Probabil din cauza lui Mamé, am presupus. André nu dorise ca ea să afle. Și nu dorise nici ca Sarah

să știe că el îi dădea acești bani în mod regulat. Cu scrisul lui îngrijit, Jules Dufaure spunea: „Așa cum ați cerut, donațiile dumneavoastră nu au fost dezvăluite lui Sarah".

La finalul dosarului am dat peste un plic mare, maroniu, din care am scos două fotografii. Ochii migdalați, care-mi erau deja familiari. Părul blond. Cum se schimbase față de acel portret din iunie 1942. Sarah era învăluită într-o tristețe palpabilă. Bucuria îi dispăruse de pe chip. Nu mai era un copil, ci o tânără zveltă de vreo optsprezece ani. Aceiași ochi triști, în ciuda zâmbetului. Doi tineri de vârsta ei îi erau alături pe o plajă. Am întors fotografia. Scrisul ordonat al lui Jules explica: „1950, Trouville. Sarah cu Gaspard și Nicolas Dufaure".

M-am gândit la tot ce pătimise. Vel' d'Hiv'. Beaune-la-Rolande. Părinții ei. Fratele ei. Prea mult de îndurat pentru un copil.

Eram atât de adâncită în povestea lui Sarah Starzynski încât nu am simțit mâna lui Zoë așezându-se ușor pe umărul meu.

– Mamă, cine e fata aceea?

Am acoperit grăbită fotografiile cu plicul, murmurând ceva despre un termen-limită strâns.

– Ei, cine e? întrebă ea.

– Nu o cunoști, iubito, am zis repede, în timp ce mă prefăceam că fac curat pe birou.

Ea oftă, apoi rosti cu voce matură, distinctă:

– Te porți ciudat, mamă. Crezi că nu știu, crezi că nu văd. Dar văd tot.

Se întoarse și se îndepărtă. M-am simțit cuprinsă de remușcări. M-am ridicat și am urmat-o în dormitorul ei.

– Ai dreptate, Zoë, mă port ciudat. Îmi pare rău. Nu meriți asta.

M-am așezat pe pat, incapabilă să înfrunt privirea ei înțeleaptă, calmă.

– Mamă, de ce nu vorbești cu mine? Spune-mi pur și simplu ce se întâmplă.

Am simțit că mă ia o durere de cap. Una dintre acele migrene puternice.

– Crezi că n-o să înțeleg, fiindcă am numai unsprezece ani, nu-i așa?

Am dat aprobator din cap.

Ea ridică din umeri.

– Nu ai încredere în mine, nu?

– Sigur că am încredere în tine. Dar sunt lucruri pe care nu pot să ți le spun fiindcă sunt prea triste, prea dificile. Nu vreau să fii rănită de lucrurile astea așa cum am fost eu.

Ea îmi atinse obrazul, cu blândețe, iar ochii îi sclipeau de lacrimi.

– Nu vreau să fiu rănită. Ai dreptate, nu-mi spune. N-o să mai dorm dacă o să știu. Dar promite-mi că o să fii bine curând.

Am luat-o în brațe și am ținut-o strâns. Fata mea frumoasă și curajoasă. Fiica mea frumoasă. Eram norocoasă să o am. Atât de norocoasă. În ciuda atacului migrenei, gândurile mi s-au întors spre bebeluș. Sora sau fratele lui Zoë. Ea nu știa nimic. Nimic din chinul prin care treceam. Mi-am mușcat buza și m-am chinuit să-mi rețin lacrimile. După un timp, m-a împins ușor la o parte și s-a uitat la mine.

– Spune-mi cine e fata aceea. Din pozele alb-negru. Cele pe care încercai să le ascunzi de mine.

– Bine, am zis. Dar e secret, da? Nu poți să spui nimănui. Îmi promiți?

Ea încuviință din cap.

– Îți promit. Pe cuvânt și toate cele.

– Îți aduci aminte când ți-am spus că am descoperit cine a locuit în apartamentul de pe rue de Saintonge înainte ca Mamé să se mute acolo?

Ea dădu din nou din cap.

– Ai spus că era o familie de polonezi. Cu o fată de vârsta mea.

– Numele ei este Sarah Starzynski. Acelea sunt pozele ei.

Zoë își îngustă privirea.

– Dar care-i secretul? Nu înțeleg.

– E un secret de familie. O întâmplare tristă. Bunicul tău nu vrea să vorbească despre ea. Iar tatăl tău nu știe nimic despre asta.

– S-a întâmplat ceva cu Sarah? întrebă ea, prudentă.

– Da, am replicat încet. Ceva foarte trist.

– O să încerci s-o găsești? se interesă, tonul meu făcând-o să devină serioasă.

– Da.

– De ce?

– Vreau să-i spun că familia noastră nu e cum crede. Vreau să-i explic ce s-a întâmplat. Nu cred că știe că străbunicul tău a încercat s-o ajute. Vreme de zece ani.

– Cum a ajutat-o?

– I-a trimis bani, în fiecare lună. Dar a cerut să nu i se spună.

Zoë rămase tăcută pentru o vreme.

– Cum o s-o găsești?

Am oftat.

– Nu știu, iubito. Sper să reușesc. După 1952 nu mai există nici o urmă a ei în tot acest dosar. Nici o altă scrisoare, nici o altă poză. Nici o adresă.

Zoë se așeză pe genunchii mei, apăsându-și spatele subțire de mine. I-am mirosit părul bogat, strălucitor, mirosul familiar de zahăr, care îmi amintea mereu de vremea când era mică, și i-am mângâiat cu palma câteva șuvițe zburlite.

M-am gândit la Sarah Starzynski, care era de vârsta lui Zoë când oroarea pătrunsese în viața ei.

Am închis ochii. Dar tot mai vedeam momentul când polițiștii îi smulseseră pe copii de lângă mamele lor la Beaune-la-Rolande. Nu-mi puteam scoate imaginea din minte.

Am strâns-o pe Zoë aproape, atât de tare încât scăpă un geamăt.

Ciudat cum se potrivesc datele. Aproape ironic. Marți, 16 iulie 2002. Comemorarea Vel' d'Hiv'. Și exact data avortului. Urma să aibă loc într-o clinică unde nu mai fusesem niciodată, undeva în arondismentul 17, aproape de căminul lui Mamé. Cerusem să fiu programată în altă zi, simțind că 16 iulie era mult prea plină de semnificații, dar nu fusese posibil.

Zoë, care de-abia termina școala, urma să plece în Long Island, prin New York, cu nașa ei, Alison, una dintre cele mai vechi prietene ale mele din Boston, care zbura deseori între Manhattan și Paris. Eu urma să mă alătur fiicei mele și familiei Charlei pe 27. Bertrand nu-și lua concediu până în august. De obicei, petreceam două săptămâni în Burgundia, în vechea casă a familiei Tézac. Nu mă bucurasem niciodată pe deplin de verile petrecute acolo. Socrii mei erau oricum, numai relaxați nu. Mesele trebuiau luate la oră fixă, conversațiile, ținute în frâu, iar copiii nu trebuiau văzuți sau auziți. Mă întrebam de ce insista mereu Bertrand să ne petrecem timpul acolo în loc să mergem într-o vacanță doar noi trei. Din fericire, Zoë se înțelegea bine cu băieții lui Laure și Cécile, iar Bertrand juca nesfârșite meciuri de tenis cu cumnații lui. Iar eu mă simțeam exclusă, ca de obicei. Laure și Cécile păstrau distanța, an după an. Le invitau pe prietenele lor divorțate și petreceau ore întregi la piscină, unde se bronzau metodic. Ideea era să ai sâni cafenii. Nici chiar după cincisprezece ani nu mă puteam obișnui cu asta. Niciodată nu făceam topless. Și simțeam că râdeau de mine pe la spate fiindcă eram *la prude Américaine*. Așa că îmi

petreceam zilele plimbându-mă prin pădure cu Zoë, mergând în epuizante excursii cu bicicleta până când simțeam că știu zona pe dinafară și făcând paradă cu stilul meu impecabil de înot fluture, în timp ce restul doamnelor fumau languros și se bronzau în minusculele costumele de baie Erès, care nu erau atinse niciodată de apa din piscină.

„Nu sunt decât niște vaci franțuzoaice geloase. Arăți mult prea bine în bikini", spunea disprețuitor Christophe, ori de câte ori mă plângeam de acele veri neplăcute. „Ar vorbi cu tine dacă ai fi plină de celulită și ai avea varice." Mă făcea să râd în hohote, dar tot nu puteam să cred în totalitate ce-mi spunea. Iubeam însă frumusețea acelui loc, casa veche și tăcută care era mereu răcoroasă, chiar și în timpul celor mai cumplite veri, grădina întinsă, plină de stejari bătrâni, cu vedere spre meandrele râului Yonne. Și pădurea din apropiere, unde eu și Zoë făceam plimbări îndelungate și unde, în copilărie, Zoë fusese vrăjită de trilul unei păsări, de o crenguță cu o formă ciudată sau de sclipirea sinistră a unei mlaștini ascunse.

După spusele lui Bertrand și Antoine, apartamentul din rue de Saintonge avea să fie gata în septembrie. Bertrand și echipa lui făcuseră o treabă grozavă. Dar încă nu mă vedeam locuind acolo, acum că știam ce se întâmplase. Peretele fusese dat jos, dar îmi aminteam de dulapul adânc, ascuns. Dulapul unde micuțul Michel o așteptase pe sora lui să se întoarcă. În zadar.

Povestea mă bântuia fără încetare. Trebuia să recunosc că nu eram câtuși de puțin nerăbdătoare să locuiesc în apartament. Mi-era groază de nopțile pe care aveam să le petrec acolo. Îmi era groază să reînviu trecutul și nu aveam nici cea mai vagă idee cum să mă împiedic să o fac.

Mi-era greu și să nu pot să vorbesc cu Bertrand despre asta. Aveam nevoie de abordarea lui realistă, tânjeam să-l aud spunând că, în ciuda grozăviei, o să mergem mai departe, o să găsim o cale. Nu puteam să-i spun. Îi promisesem socrului meu. Ce ar crede Bertrand despre toată povestea asta, m-am întrebat. Și surorile lui?

Am încercat să-mi imaginez reacția lor. Și a lui Mamé. Era imposibil. Francezii erau închiși, ca niște scoici. Nimic nu trebuie arătat. Nimic nu trebuie revelat. Totul trebuie să rămână nederanjat, netulburat. Așa stăteau lucrurile. Așa fusese mereu. Iar mie mi se părea din ce în ce mai greu să trăiesc astfel.

Cu Zoë plecată în America, locuința părea pustie. Petreceam mai mult timp la birou, lucrând la un articol inteligent pentru numărul din septembrie, despre tinerii scriitori francezi și scena literară franceză. Interesant și consumator de timp. În fiecare seară, îmi venea tot mai greu să plec de la birou, deloc atrasă de perspectiva camerelor goale care mă așteptau. O luam pe drumul cel mai lung, bucurându-mă de ceea ce Zoë numea „scurtăturile lungi ale mamei", de frumusețea sălbatică a orașului la apus. Parisul începuse să capete acea înfățișare delicioasă, abandonată, pe care o avea de pe la mijlocul lunii iulie. Magazinele își trăseseră obloanele și afișau anunțuri de genul: „Concediu de odihnă, magazinul se redeschide pe 1 septembrie". Trebuia să străbat distanțe mari ca să găsesc deschisă vreo farmacie, băcănie, *boulangerie* sau spălătorie. Parizienii fugeau în vacanța de vară, abandonându-și orașul în seama turiștilor neobosiți. În timp ce mergeam pe jos în acele seri de iulie înmiresmate, din Champs-Elysées spre Montparnasse, simțeam că Parisul fără parizieni îmi aparținea, în sfârșit, mie.

Da, iubeam Parisul dintotdeauna dar în vreme ce mă plimbam seara de-a lungul podului Alexandre III, cu auriul Dom al Invalizilor sclipind ca o nestemată uriașă, îmi era dor de State cu o asemenea intensitate încât simțeam că durerea îmi sfâșie măruntaiele. Îmi era dor de casă – ceea ce numeam casă, chiar dacă trăisem în Franța mai mult de jumătate din viață. Îmi lipseau nepăsarea, libertatea, spațiul, ușurința, limba, simplitatea cu care puteai tutui pe oricine, în locul complicatelor *„vous"* și *„tu"* pe care nu reușisem niciodată să le stăpânesc și care încă mă nedumereau. Trebuia să recunosc. Îmi era dor de sora mea, de părinți, de America. Îmi era dor cum nu-mi mai fusese vreodată.

În timp ce mă apropiam de cartierul nostru, chemată de înălțimea sumbră și cafenie a Turnului Montparnasse, pe care parizienii adorau să-l urască (dar care mie îmi plăcea fiindcă mă ajuta să-mi găsesc drumul spre casă din orice arondisment), m-am întrebat dintr-odată cum fusese Parisul în timpul Ocupației. Parisul lui Sarah. Uniforme gri-cenușii și căști rotunde. Implacabila stingere și *ausweis*[1]. Indicatoarele germane cu litere gotice. Svastici uriașe prinse de clădirile nobile din piatră.

Și copii care purtau steaua galbenă.

[1] Document de identitate (în limba germană, în original) (n.tr.)

Clinica era un loc confortabil, pentru oameni bogați, cu asistente surâzătoare, recepționere lingușitoare și aranjamente florale atent alcătuite. Întreruperea de sarcină urma să aibă loc a doua zi dimineață, la ora șapte. Mi se ceruse să mă internez cu o seară înainte, pe 15 iulie. Bertrand se dusese la Bruxelles, ca să încheie o afacere importantă. Nu insistasem să-mi fie alături. Cumva mă simțeam mai bine fără el în preajmă. Era mai simplu să mă instalez singură în rezerva elegantă, cu pereți de culoarea caisei. În alt moment, m-aș fi întrebat de ce prezența lui Bertrand îmi părea inutilă. Surprinzător, având în vedere că era o parte importantă a vieții mele de zi cu zi. Și totuși iată-mă traversând cea mai gravă criză din viața mea fără el și fiind ușurată de absența lui.

Mă mișcam ca un robot – mi-am împăturit mecanic hainele, mi-am pus periuța de dinți pe etajera de deasupra chiuvetei, am privit pe fereastră la fațadele burgheze de pe strada liniștită. Ce naiba faci? îmi șoptea o voce interioară pe care încercasem toată ziua să o ignor. Ai înnebunit, chiar ai de gând să mergi până la capăt cu asta? Nu spusesem nimănui despre decizia mea finală. Nimănui, în afară de Bertrand. Nu voiam să mă gândesc la zâmbetul lui fericit când îl anunțasem că o s-o fac, la felul cum mă îmbrățișase, sărutându-mă pe creștetul capului cu o ardoare nereținută.

M-am așezat pe patul îngust și am scos din geantă dosarul lui Sarah. Ea era singura persoană la care suportam să mă gândesc în acele momente. Găsirea ei era pentru mine ca o misiune sacră,

singura modalitate de a-mi păstra capul sus, de a risipi tristețea în care se cufundase viața mea. Găsirea ei, da, dar cum? În cartea de telefon nu exista nici o Sarah Starzynski sau Sarah Dufaure. Ar fi fost prea ușor. Adresa din scrisorile lui Jules Dufaure nu mai era de actualitate. Așa că m-am decis să dau de urma copiilor sau a nepoților, a celor doi tineri din fotografia de la Trouville: Gaspard și Nicolas Dufaure, care acum ar trebui să aibă în jur de șaizeci și cinci – șaptezeci de ani, bănuiam.

Din nefericire, Dufaure era un nume comun. Erau sute în zona Orléans. Asta însemna să telefonez fiecăruia în parte. În ultima săptămână lucrasem din greu la asta, petrecusem ore întregi pe internet, cercetasem cărți de telefon, dădusem nenumărate telefoane, pentru a mă trezi în niște fundături dezamăgitoare.

Și apoi, chiar în acea dimineață, vorbisem cu o Nathalie Dufaure, al cărei număr era înregistrat în Paris. O voce tânără și veselă îmi răspunsese. Am adoptat rutina obișnuită, repetând ceea ce le spusesem de nenumărate ori străinilor de la celălalt capăt al firului: „Numele meu este Julia Jarmond, sunt ziaristă, încerc să o găsesc pe Sarah Dufaure, născută în 1932, singurele nume pe care le am sunt Gaspard și Nicolas Dufaure..." Ea mă întrerupsese: da, Gaspard Dufaure era bunicul ei. Locuia în Aschères-le-Marché, chiar lângă Orléans. Numărul lui era la secret. Am strâns receptorul, cu răsuflarea tăiată. Am întrebat-o dacă și-o amintea pe Sarah Dufaure. Tânăra râsese. Avea un râs plăcut. Îmi explicase că era născută în 1982 și nu știa prea multe despre copilăria bunicului ei. Nu, nu auzise de Sarah Dufaure. Sau oricum nu-și amintea ceva anume. Putea să-i dea un telefon bunicului ei, dacă voiam. Era un bărbat morocănos, nu-i plăcea telefonul, dar putea s-o facă și apoi să mă sune pe mine. Îmi ceru numărul și apoi zise: „Sunteți americancă? Îmi place accentul dumneavoastră".

Așteptasem întreaga zi telefonul ei. Nimic. Îmi tot verificam mobilul, ca să mă asigur că bateria era încărcată, și aparatul, deschis. Încă nimic. Poate că Gaspard Dufaure nu era interesat să vorbească despre Sarah cu un ziarist. Poate că nu fusesem destul de

convingătoare. Poate că n-ar fi trebuit să spun că eram ziaristă. Ar fi trebuit să spun că sunt o prietenă de familie. Ba nu, nu puteam să spun asta. Nu era adevărat. Nu puteam să mint. Nu voiam s-o fac.

Aschères-le-Marché. Mă uitasem pe o hartă unde vine. Un sătuc la jumătatea distanței între Orléans și Pithiviers, lagărul înfrățit cu Beaune-la-Rolande, aflat, de altfel, la mică distanță. Nu era vechea adresă a lui Jules și Geneviève. Așadar, nu acolo își petrecuse Sarah zece ani din viață.

Am devenit nerăbdătoare. Ar trebui s-o sun din nou pe Nathalie Dufaure? În timp ce cochetam cu ideea asta, mi-a sunat mobilul. L-am apucat în grabă și am zis *„Allô?"*. Era soțul meu, care mă suna de la Bruxelles. Am simțit împunsătura dezamăgirii.

Mi-am dat seama că nu voiam să stau de vorbă cu Bertrand. Ce puteam să-i spun?

Noaptea a fost scurtă și neliniștită. În zori apăru o asistentă masivă, cu un halat de hârtie albastră împăturit. Urma să am nevoie de el pentru „operație", zâmbi ea. Mai adusese și o bonetă de hârtie albastră și pantofi din același material. Avea să se întoarcă în jumătate de oră și urma să fiu dusă direct în sala de operație. Mi-a amintit, cu același zâmbet deschis, că nu aveam voie să beau sau să mănânc nimic din cauza anesteziei. Apoi plecă, închizând ușor ușa. M-am întrebat câte femei avea să trezească în dimineața respectivă cu acel zâmbet, câte femei gravide pregătite să li se curețe un bebeluș din uter. Așa ca mine.

Mi-am pus docilă halatul. Hârtia îmi irita pielea. Nu aveam nimic de făcut decât să aștept. Am deschis televizorul, am parcurs programele până la LCI, canalul de știri non-stop. Am privit fără să mă concentrez. Mintea îmi era amorțită. Goală. După vreo oră, totul se va termina. Eram pregătită pentru asta? Puteam să fac față? Eram destul de puternică? Mă simțeam incapabilă să răspund acestor întrebări. Nu puteam decât să stau acolo întinsă, în halatul de hârtie, cu boneta de hârtie pe cap, și să aștept. Să aștept să fiu dusă în sala de operație. Nu voiam să mă gândesc

la acțiunile precise pe care doctorul urma să le facă în mine, între coapsele mele desfăcute. Am blocat acest gând, rapid, concentrată asupra blondei zvelte, ale cărei mâini, cu manichiură impecabilă, schițau mișcări largi, profesionale, deasupra unei hărți a Franței punctate de fețe rotunde și însorite. Mi-am amintit de ultima ședință la terapeut, cu o săptămână în urmă. Mâna lui Bertrand pe genunchiul meu. „Nu, nu dorim acest copil. Amândoi am căzut de acord." Eu rămăsesem tăcută. Terapeutul se uitase la mine. Încuviințasem din cap? Nu-mi aminteam. Îmi aduc aminte că mă simțeam sedată, hipnotizată. Apoi Bertrand, în mașină: „Am făcut ce trebuia, *amour*. O să vezi. O să se termine curând". Și felul cum mă sărutase, pasional, înfocat.

Blonda dispăru. În locul ei apăru un prezentator și se auzi fragmentul sonor familiar pentru grupajul de știri. „Astăzi, 16 iulie 2002, marchează a șaizecea comemorare a raziei de la Vélodrome d'Hiver, în care mii de familii de evrei au fost arestate de poliția franceză. Un moment întunecat în trecutul Franței."

Am dat imediat sonorul mai tare. În timp ce camera filma de aproape rue Nélaton, m-am gândit la Sarah, oriunde se afla acum. Astăzi își va aminti. Nu avea nevoie să i se reamintească. Niciodată. Pentru ea, pentru toate acele familii care îi pierduseră pe cei dragi, 16 iulie nu avea cum să fie uitată, iar în această dimineață, mai mult decât în toate celelalte, vor deschide pleoapele grele de durere. Voiam să îi spun, să le spun, să le spun tuturor acestor oameni – cum? m-am gândit, simțindu-mă neajutorată, inutilă – voiam să strig, să strig la ea, la ei, că eu știam, că eu îmi aminteam și că nu puteam să uit.

Câțiva supraviețuitori – cu unii dintre ei mă întâlnisem și stătusem de vorbă – erau prezentați în fața plăcuței de la Vel' d'Hiv'. Mi-am dat seama că încă nu văzusem numărul din această săptămână din *Seine Scenes*, în care se afla articolul meu. Astăzi apărea. M-am hotărât să-i las un mesaj lui Bamber pe mobil și să-i cer să-mi trimită un exemplar la clinică. Mi-am deschis telefonul, cu ochii țintă la televizor. Chipul grav al lui Franck Lévy se ivi

pe ecran. Vorbea despre comemorare. Urma să fie mai importantă decât în anii anteriori, sublinie el. Telefonul scoase un bip, anunțându-mă că aveam mesaje vocale. Un mesaj era de la Bertrand, târziu seara trecută, ca să-mi spună că mă iubește.

Următorul era de la Nathalie Dufaure. Se scuza că mă suna atât de târziu, nu putuse să telefoneze mai devreme. Avea vești bune: bunicul ei voia să mă întâlnească, spusese că putea să-mi povestească tot despre Sarah Dufaure. Păruse atât de entuziasmat încât îi trezise curiozitatea lui Nathalie. Vocea ei animată acoperi tonul jos al lui Franck Lévy: „Dacă vreți, vă pot duce la Aschères mâine, marți, v-aș putea duce cu mașina, nu-i nici o problemă. Chiar vreau să aud ce are de zis bunicul. Vă rog să mă sunați, ca să ne întâlnim undeva".

Inima îmi bătea repede, aproape dureros. Crainicul revenise pe ecran, prezentând un alt subiect. Era prea devreme să o sun acum pe Nathalie Dufaure. Trebuia să mai aștept vreo două ore. Picioarele îmi dansau de nerăbdare în papucii de hârtie. „...să povestească tot despre Sarah Dufaure." Ce avea de spus Gaspard Dufaure? Ce urma să aflu?

Un ciocănit în ușă mă făcu să tresar. Zâmbetul vesel al asistentei mă aduse înapoi cu picioarele pe pământ.

– E timpul să mergem, *Madame*, zise ea rapid, dezvelindu-și dinții și gingiile.

Am auzit roțile de cauciuc ale scaunului cu rotile scârțâind lângă ușă.

Brusc, totul mi-a devenit limpede precum cristalul. Niciodată nu fusese atât de clar, de ușor.

M-am ridicat și am privit-o.

– Îmi pare rău, am zis, calmă. M-am răzgândit.

Mi-am scos boneta de hârtie. Asistenta mă privi, fără să clipească.

– Dar *Madame*..., începu ea.

Mi-am scos halatul de hârtie. Asistenta își feri privirea, șocată de nuditatea mea expusă atât de brusc.

– Dar doctorii așteaptă, spuse ea.

– Nu-mi pasă, am replicat, hotărâtă. Nu o să fac asta. Vreau să păstrez copilul.

Buzele îi tremurau de indignare.

– O să-l trimit imediat pe domnul doctor la dumneavoastră.

Se întoarse și se îndepărtă. Am auzit bocănitul sandalelor ei pe linoleum, un sunet ascuțit, dezaprobator. Mi-am tras rochia de denim peste cap, m-am încălțat, mi-am luat geanta și am plecat din cameră. În timp ce coboram grăbită scările, pe lângă infirmierele uimite, care duceau tăvile cu micul dejun, mi-am dat seama că îmi lăsasem în baie periuța de dinți, prosoapele, șamponul, săpunul, deodorantul, trusa de machiaj și crema de față. Și ce dacă, mi-am zis, grăbindu-mă să ies pe intrarea pretențioasă și dichisită, și ce dacă! Și ce dacă!

Strada era pustie și avea acea înfățișare proaspătă și strălucitoare cu care trotuarele pariziene se mândresc în fiecare dimineață. Am oprit un taxi și m-am dus acasă.

16 iulie 2002.

Copilul meu. Copilul meu era în siguranță înăuntrul meu. Îmi venea să râd și să plâng. Și chiar am făcut-o. Șoferul de taxi mă privi de câteva ori în oglinda retrovizoare, dar nu-mi păsa. Eram hotărâtă să am acest copil.

După o estimare aproximativă, am apreciat că sunt peste două mii de oameni adunați lângă Sena, pe podul Bir-Hakeim. Supraviețuitori. Familii. Copii, nepoți. Rabini. Primarul orașului. Prim-ministrul. Ministrul Apărării. Numeroși politicieni. Ziariști. Fotografi. Franck Lévy. Mii de flori, un cort înalt, o platformă albă. O adunare impresionantă. Guillaume stătea alături de mine, cu chipul solemn, cu privirea în pământ.

Mi-am amintit în treacăt de bătrâna de pe rue Nélaton. Ce spusese? „Nimeni nu-și amintește. De ce ar face-o? Au fost cele mai negre zile din istoria țării noastre."

Brusc mi-am dorit să poată fi aici acum, să privească sutele de fețe emoționate, tăcute din jurul meu. De pe podium, o femeie frumoasă, de vârstă mijlocie, cu păr des și arămiu, cânta. Glasul ei limpede se ridică deasupra vuietului traficului din apropiere. Apoi prim-ministrul își începu discursul.

– În urmă cu șaizeci de ani, chiar aici, în Paris, dar și în întreaga Franță, a început o tragedie înfiorătoare. Marșul spre oroare prindea avânt. Deja umbra holocaustului se întindea asupra oamenilor nevinovați, mânați spre Vélodrome D'Hiver. Anul acesta, ca în fiecare an, ne-am adunat aici ca să ne aducem aminte. Astfel încât să nu uităm nimic din persecuțiile, vânătoarea și destinele sfărâmate ale atât de multor evrei francezi.

Un bătrân din stânga mea scoase din buzunar o batistă și începu să plângă în tăcere. Inima mi se frânse pentru el. Oare pentru cine plângea? Pe cine pierduse? În timp ce prim-ministrul

continua, privirea mea se mută asupra mulțimii. Exista aici cineva care să-și amintească de Sarah Starzynski? Oare era chiar ea aici? Chiar aici, în acest moment? Era aici cu un soț, un copil, un nepot? În spatele meu, în fața mea? Am ales cu atenție din priviri femeile în jur de șaptezeci de ani și le-am cercetat chipurile solemne, ridate, în căutarea ochilor verzi, migdalați. Dar nu mă simțeam în largul meu căscând ochii la acești străini îndurerați. Mi-am coborât privirea. Vocea prim-ministrului părea să capete putere și claritate, bubuind deasupra noastră.

– Da, Vel' d'Hiv', Drancy și toate lagărele de tranzit, acele anticamere ale morții, au fost organizate, conduse și păzite de francezi. Da, primul act al holocaustului a avut loc chiar aici, cu complicitatea statului francez.

Multe chipuri din jurul meu păreau senine, în timp ce-l ascultau pe premier. Le-am privit în timp ce el continua cu același glas puternic. Dar fiecare chip purta amprenta durerii. O durere care nu va putea fi ștearsă niciodată. Discursul premierului a fost îndelung aplaudat. Am observat cum oamenii plângeau, se îmbrățișau.

Însoțită de Guillaume, m-am dus să vorbesc cu Franck Lévy, care avea sub braț un exemplar din *Seine Scenes*. Mă întâmpină cu căldură și ne prezentă doi jurnaliști. Câteva momente mai târziu, am plecat. I-am spus lui Guillaume că am descoperit cine locuise în apartamentul familiei Tézac, că asta mă apropiase cumva de socrul meu, care ascunsese un secret întunecat vreme de mai bine de șaizeci de ani. Și că încercam să o găsesc pe Sarah, fetița care scăpase de la Beaune-la-Rolande.

O jumătate de oră mai târziu mă întâlneam cu Nathalie Dufaure în fața stației de metrou Pasteur. Urma să mă conducă la Orléans, la bunicul ei. Guillaume m-a sărutat, m-a îmbrățișat cu căldură și mi-a urat succes.

În timp ce traversam bulevardul aglomerat, mi-am atins ușor pântecele. Dacă nu aș fi plecat azi-dimineață din clinică, acum mi-aș fi recăpătat cunoștința în rezerva confortabilă, de culoarea

caisei, supravegheată de infirmiera surâzătoare. După un mic dejun rafinat – *croissant*, marmeladă de portocale și *café au lait* –, aș fi plecat de acolo după-amiaza, neînsoțită, un pic nesigură, cu un tampon între picioare și o durere surdă în josul abdomenului. Și un gol în minte și în suflet.

Nu primisem nici o veste de la Bertrand. Oare cei de la clinică îl sunaseră ca să-l informeze că plecasem înainte de întreruperea de sarcină? Nu știam. Era încă la Bruxelles și urma să se întoarcă diseară.

Mă întrebam cum aveam să-i spun. Cum avea să reacționeze.

În timp ce mergem pe avenue Émile Zola, nerăbdătoare să nu întârzii la întâlnirea cu Nathalie Dufaure, m-am întrebat dacă îmi mai păsa de ce gândea Bertrand, de ce simțea Bertrand. Gândul acesta neliniștitor mă înspăimântă.

Când m-am întors de la Orléans, la începutul serii, apartamentul era fierbinte și înăbușitor. M-am dus să deschid o fereastră și m-am aplecat spre zgomotosul boulevard du Montparnasse. Era ciudat să-mi închipui că în curând aveam să-l părăsim pentru liniștita rue de Santonge. Petrecuserăm aici doisprezece ani. Zoë nu locuise niciodată în altă parte. Avea să fie ultima noastră vară aici, mi-a trecut rapid prin minte. Ajunsesem să țin la acest apartament, unde soarele pătrundea în fiecare după-amiază în livingul spațios, cu grădina Luxembourg aflată chiar lângă rue Vavin, mă obișnuisem cu comoditatea de a locui într-unul dintre cele mai active arondismente din Paris, într-unul dintre locurile unde chiar simțeai pulsul orașului, ritmul lui rapid, incitant.

Mi-am aruncat sandalele din picioare și m-am întins pe canapeaua moale, bej. Ziua plină pe care o avusesem mă apăsa ca plumbul. Am închis ochii, dar am fost adusă brusc la realitate de sunetul telefonului. Era sora mea, care mă suna din biroul ei ce dădea spre Central Park. Mi-am imaginat-o în spatele biroului imens, cu ochelarii de citit cocoțați pe vârful nasului.

În câteva cuvinte, i-am spus că nu făcusem întreruperea de sarcină.

– Oh, Doamne, spuse Charla, cu răsuflarea aproape tăiată. Nu ai făcut-o.

– Nu am putut, am zis. Mi-a fost imposibil.

Aproape că-i vedeam zâmbetul la telefon, acel zâmbet larg, irezistibil.

– Fata mea minunată și curajoasă! Sunt mândră de tine, iubito.

– Bertrand încă nu știe, i-am spus. Se întoarce târziu în seara asta. Probabil își închipuie că am făcut-o.

O pauză transatlantică.

– O să-i spui, nu?

– Sigur că da. Va trebui, la un moment dat.

După conversația cu sora mea, am rămas întinsă mult timp pe canapea, cu mâna pe pântece, ca un scut de protecție. Încet, încet am simțit că îmi recapăt puterile.

Ca întotdeauna, m-am gândit la Sarah Starzynski și la ce știam acum. Nu fusese nevoie să-l înregistrez pe Gaspard Dufaure. Nici să-mi notez ceva. Totul era scris înăuntrul meu.

O casă mică și curată, în suburbiile orașului Orléans. Răzoare îngrijite. Un câine bătrân și apatic, cu vederea slabă. O bătrânică micuță de statură, care tăia legume la chiuvetă și care m-a salutat cu o înclinare din cap când am intrat.

Vocea morocănoasă a lui Gaspard Dufaure. Mâna lui cu vene albăstrii mângâind capul bătrânului câine. Și ce spusese:

– Eu și fratele meu știam că fuseseră probleme în timpul războiului. Dar cum pe-atunci eram mici, nu ne mai aminteam ce se întâmplase. De-abia după moartea bunicilor mei am aflat de la tata că pe Sarah Dufaure o chema de fapt Starzynski și că era evreică. Bunicii mei o ascunseseră în toți acei ani. Sarah era o fată tristă, lipsită de bucurie, cu o fire închisă. Era greu să ajungi la ea. Ni se spusese că fusese adoptată de bunicii mei din cauză că părinții ei muriseră în timpul războiului. Asta era tot ce știam. Dar ne dădeam seama că era diferită. Când ne însoțea la biserică, buzele ei nu rosteau niciodată cuvintele din *Tatăl nostru.* Nu se ruga niciodată. Nu a primit niciodată împărtășania. Se uita țintă înainte, cu o expresie înghețată, care mă înspăimânta. Bunicii mei ne spuneau să o lăsăm în pace. Părinții, la fel. Încetul cu încetul, Sarah a devenit parte din viața noastră, sora mai mare pe care nu am avut-o niciodată. Și s-a transformat într-o tânără încântătoare, melancolică. Era foarte serioasă și matură pentru vârsta ei. Uneori, după război, ne duceam la Paris cu părinții mei, dar ea nu voia niciodată să vină. Spunea că urăște Parisul. Spunea că nu mai vrea să se întoarcă acolo niciodată.

– Vorbea vreodată despre fratele ei? Despre părinții ei? am întrebat.

Gaspard clătină din cap.

– Niciodată. Am aflat de la tata despre fratele ei și despre ce s-a întâmplat, acum patruzeci de ani. Cât a locuit cu noi, nu am știut nimic.

Glasul subțire al lui Nathalie Dufaure interveni:

– Ce s-a întâmplat cu fratele ei?

Gaspard Dufaure se uită la nepoata lui, care aștepta fascinată, sorbindu-i fiecare cuvânt. Apoi se uită la soția lui, care nu rostise nici o vorbă în timpul acestei discuții, dar care avea aceeași privire blândă.

– O să-ți povestesc altă dată, Natou. E o poveste foarte tristă.

Urmă o pauză lungă.

– *Monsieur* Dufaure, am zis, trebuie să știu unde este acum Sarah Starzynski. De aceea am venit să vă văd. Mă puteți ajuta?

Gaspard Dufaure se scărpină în cap și îmi aruncă o privire întrebătoare.

– Ceea ce trebuie *eu* să știu, *Mademoiselle* Jarmond, zise el, cu un zâmbet ironic, este de ce acest lucru înseamnă atât de mult pentru dumneata.

Telefonul sună din nou. Era Zoë din Long Island. Se distra de minune, vremea era frumoasă, se bronzase, avea o bicicletă nouă, vărul ei Cooper era „ca lumea", dar îi era dor de mine. I-am spus că și mie îmi era dor de ea, că ne vom întâlni în mai puțin de zece zile. Apoi ea își coborî vocea și mă întrebă dacă am făcut vreun progres în găsirea lui Sarah Starzynski. Tonul ei serios m-a făcut să zâmbesc. I-am spus că, de fapt, chiar făcusem progrese și că aveam să-i povestesc despre asta foarte curând.

– Ah, mamă, ce progrese? rosti ea, nerăbdătoare. Trebuie să-mi spui acum! Acum!

– Bine, am cedat eu în fața entuziasmului ei. Astăzi m-am întâlnit cu un bărbat care a cunoscut-o în copilărie. El mi-a zis că Sarah a părăsit Franța în 1952 și a plecat la New York, ca să fie guvernantă într-o familie de americani.

Zoë scoase o exclamație de surpriză.

– Vrei să spui că e în State?

– Cred că da.

O scurtă tăcere.

– Cum o s-o găsești în State, mamă? mă întrebă ea, cu o voce evident mai lipsită de entuziasm. America e mult mai mare ca Franța.

– Dumnezeu știe, iubito, am oftat.

I-am transmis prin telefon sărutări și toată dragostea mea, după care am închis.

„Ceea ce trebuie eu să știu, *Mademoiselle* Jarmond, este de ce acest lucru înseamnă atât de mult pentru dumneata." Sub

impulsul momentului mă hotărâsem să-i spun lui Gaspard Dufaure adevărul. Cum apăruse Sarah Starzynski în viața mea. Cum îi descoperisem secretul teribil. Și cum era legată de rudele mele. Cum astăzi, când știam despre evenimentele petrecute în vara lui 1942 (atât despre cele publice – Vel' d'Hiv', Beaune-la-Rolande –, cât și despre cele particulare – moartea micului Michel Starzynski în apartamentul familiei Tézac), găsirea lui Sarah devenise un scop important, ceva ce îmi doream din toata inima să reușesc.

Gaspard Dufaure fusese surprins de încăpățânarea mea. De ce s-o găsesc, pentru ce, mă întrebase, clătinând din capul lui cărunt. Îi răspunsesem: ca să-i spun că nouă ne pasă, să-i spun că noi nu am uitat. „Noi", zâmbise el, cine erau acei „noi": rudele mele, poporul francez? Și apoi replicasem, ușor iritată de rânjetul lui: nu, eu, eu, eu voiam să-i spun că regret, voiam să-i spun că nu puteam să uit de razie, de lagăr, de moartea lui Michel și de trenul direct spre Auschwitz, care îi dusese pentru totdeauna pe părinții ei. Regret pentru ce, replicase la rândul lui, de ce eu, o americancă, aveam regrete, oare nu compatrioții mei eliberaseră Franța în iunie 1944, eu nu aveam ce să regret, râsese el.

Îl privisem drept în ochi.

– Îmi pare rău că nu am știut. Îmi pare rău că am ajuns la patruzeci și cinci de ani fără să știu.

Sarah părăsise Franța la sfârșitul anului 1952. Plecase în America.

– De ce acolo? am întrebat.

– Ne-a spus că trebuia să plece într-un loc care nu fusese atins direct de holocaust, așa cum era Franța. Toți am fost triști. Mai ales bunicii mei. O iubeau ca pe nepoata pe care nu o avuseseră niciodată. Dar ea nu s-a lăsat înduplecată. A plecat. Și nu s-a mai întors niciodată. Cel puțin, eu nu știu s-o fi făcut.

– Apoi ce s-a întâmplat cu ea? am întrebat, de parcă eram Nathalie, cu aceeași fervoare, cu aceeași nerăbdare.

Gaspard Dufaure ridică din umeri și oftă adânc. Se ridică, urmat de câinele orb. Soția lui îmi făcuse încă o ceașcă de cafea tare, aspră. Nepoata lor rămase tăcută, ghemuită în fotoliu, uitându-se când la mine, când la el, cu luare-aminte. Își va aminti de asta, mi-am zis. Își va aminti tot.

Bunicul ei se așeză din nou, cu un geamăt, și îmi dădu cafeaua. Se uită prin încăperea micuță, la fotografiile șterse de pe pereți, la mobila învechită. Se scărpină în cap și oftă. Am așteptat, la fel și Nathalie. În cele din urmă, bătrânul vorbi.

Nu mai primiseră nici o veste de la Sarah după 1955.

– Le-a scris bunicilor mei două scrisori. Un an mai târziu, ne-a trimis o vedere în care spunea că urma să se mărite. Îmi amintesc când tata ne-a zis că Sarah se mărită cu un yankeu.

Gaspard zâmbi.

– Am fost încântați pentru ea. Dar după asta nu a mai urmat nici un telefon, nici o scrisoare. Niciodată. Bunicii mei au încercat să-i dea de urmă. Au făcut tot posibilul să o găsească, au sunat la New York, au scris scrisori, au trimis telegrame. Au încercat să-l găsească pe soțul ei. Nimic. Sarah dispăruse. A fost îngrozitor pentru ei. Au așteptat și au așteptat, an după an, un semn, un telefon, o vedere. Nu a venit nimic. Bunicul a murit la începutul anilor '60, urmat, câțiva ani mai târziu, de bunica. Cred că au murit de inimă rea.

– Știți că bunicii dumneavoastră ar putea fi declarați „drepți între popoare"? am spus.

– Și ce înseamnă asta? întrebă el, nedumerit.

– Institutul Yad Vashem din Ierusalim conferă medalii non-evreilor care au salvat evrei în timpul războiului. Distincția poate fi obținută și post-mortem.

El își drese glasul, ferindu-și privirea.

– Găsește-o doar. Te rog, găsește-o, *Mademoiselle* Jarmond. Spune-i că îmi e dor de ea. Și fratelui meu, Nicolas. Spune-i că îi transmitem toată dragostea noastră.

Înainte să plec, mi-a dat o scrisoare.

– Bunica i-a scris-o lui tata, după război. Poate te interesează să-ți arunci o privire. Poți să i-o înapoiezi lui Nathalie, după ce o citești.

Mai târziu, acasă, singură, am descifrat scrisul demodat. Citeam și plângeam. Am reușit să-mi recapăt calmul, mi-am șters lacrimile, mi-am suflat nasul.

Apoi l-am sunat pe Édouard și i-am citit-o la telefon. Părea că plânge, dar încerca din răsputeri să mă facă să cred că nu era așa. Apoi mi-a mulțumit cu o voce gâtuită și a închis.

8 septembrie 1946

Alain, dragul meu fiu,

Când Sarah s-a întors săptămâna trecută din vacanța de vară petrecută cu tine și cu Henriette, avea bujori în obraji... și un zâmbet pe buze. Eu și Jules am fost uimiți și încântați. O să vă scrie chiar ea să vă mulțumească, dar am vrut să-ți spun personal cât de recunoscătoare sunt pentru ajutorul și ospitalitatea voastră. După cum știi, au fost patru ani sumbri. Patru ani de captivitate, de teamă, de privațiuni. Pentru noi toți, pentru țara noastră. Patru ani care și-au pus pecetea asupra mea și a lui Jules, dar mai ales asupra lui Sarah. Nu cred că și-a revenit vreodată după cele întâmplate în vara anului 1942, când am dus-o înapoi în apartamentul familiei ei din Marais. În acea zi, ceva s-a frânt în ea. Ceva s-a prăbușit.

Ne-a fost greu, iar sprijinul vostru a fost neprețuit. S-o ascundem pe Sarah și s-o ținem în siguranță, din acea vară îndepărtată până la armistițiu, a fost o sarcină cumplită. Dar Sarah are acum

o familie. Noi suntem familia ei. Fiii tăi, Gaspard și Nicolas, sunt frații ei. Ea este o Dufaure. Poartă numele nostru.

Știu că nu o să uite niciodată. În spatele acelor obraji trandafirii și al zâmbetului, există o asprime. Nu va fi niciodată un copil normal de paisprezece ani. E ca o femeie, o femeie plină de amărăciune. Uneori mi se pare că e mai bătrână ca mine. Niciodată nu vorbește despre familia ei, despre fratele ei. Dar știu că îi poartă în permanență cu ea. Știu că merge în fiecare săptămână la cimitir, uneori și mai des, la mormântul fratelui ei. Vrea să meargă singură. Refuză să o însoțesc. Uneori o urmăresc, doar ca să mă asigur că e bine. Stă în fața micii pietre funerare și rămâne nemișcată. Poate sta acolo ore întregi, ținând în mână cheia de alamă pe care o poartă întotdeauna cu ea. Cheia de la dulapul unde a murit sărmanul băiețel. Când se întoarce acasă, chipul îi este închis și rece. E greu pentru ea să vorbească, să se deschidă în fața mea. Încerc să-i ofer toată dragostea, fiindcă este fiica pe care nu am avut-o.

Nu vorbește niciodată despre Beaune-la-Rolande. Dacă ne apropiem de sat, se albește la față. Își întoarce capul și închide ochii. Mă întreb dacă, într-o zi, lumea o să afle. Dacă totul o să iasă la iveală, tot ce s-a întâmplat aici. Sau va rămâne mereu un secret, îngropat într-un trecut întunecat și tulbure.

În anul care a trecut de la încheierea războiului, Jules a fost de multe ori la Lutétia, uneori cu Sarah, ca să afle cine se mai întoarce din lagăre. Sperând, sperând mereu. Toți am sperat, din toată inima. Dar acum știm. Părinții ei nu se vor întoarce niciodată. Au fost uciși la Auschwitz, în timpul acelei veri oribile din 1942.

Uneori mă întreb câți copii, ca ea, au trăit în iad și au supraviețuit, iar acum trebuie să meargă mai departe, fără cei dragi. Atâta suferință, atâta durere. Sarah a trebuit să renunțe la tot ce avea: familie, nume, religie. Nu vorbim niciodată despre asta, dar știu cât de adânc este golul, cât de crudă este pierderea ei. Sarah vorbește despre plecarea din țară, despre o nouă viață, în altă parte, departe de tot ce a știut, de tot ce a trăit. E prea mică acum, prea

fragilă ca să plece de la fermă, dar ziua aceea va veni. Eu și Jules va trebui să o lăsăm să plece.

Da, războiul s-a terminat, în cele din urmă, dar pentru mine și pentru tatăl tău, nimic nu mai e la fel. Nimic nu va mai fi la fel. Pacea are un gust amar. Iar viitorul pare sumbru. Evenimentele care au avut loc au schimbat fața lumii. Și a Franței. Franța încă își revine după cei mai întunecați ani. Își va reveni vreodată cu adevărat, mă întreb? Aceasta nu mai este Franța pe care am cunoscut-o când eram mică. Este o altă Franță, pe care nu o recunosc. Acum sunt bătrână, și zilele îmi sunt numărate. Dar Sarah, Gaspard, Nicolas sunt încă mici. Ei vor trebui să trăiască în această Franță nouă. Mi-e milă de ei și mi-e teamă de ce-i așteaptă.

Dragul meu băiat, n-am vrut să fie o scrisoare tristă, dar, vai, iată că așa a ieșit și îmi pare tare rău. Grădina trebuie îngrijită, și puii – hrăniți, așa că închei. Dă-mi voie să vă mulțumesc încă o dată pentru tot ce ați făcut pentru Sarah. Domnul să vă aibă pe amândoi în pază, pentru generozitatea și credința voastră, și Domnul să-i binecuvânteze pe băieții voștri.

Mama ta iubitoare,

Geneviève

Un alt apel telefonic. Celularul. Ar fi trebuit să-l închid. Era Joshua. Am fost surprinsă să-l aud. De obicei, nu suna atât de târziu.

– Tocmai te-am văzut la știri, iubito, rosti el tărăgănat. Arătai frumoasă ca o cadră. Un pic palidă, dar foarte *glamour*.

– La știri? am zis eu, uimită. Ce știri?

– Am dat drumul la televizor, la știrile de la ora 20 pe TF1, și iat-o pe Julia mea, chiar mai jos de premier.

– Ah, am făcut, ceremonia de la Vel' d'Hiv'.

– Frumos discurs, nu crezi?

– Foarte frumos.

O pauză. Am auzit clinchetul brichetei în timp ce își aprindea un Marlboro *mild*, din cele în pachet argintiu, pe care le cumperi numai din State. Mă întrebam ce are să-mi spună. De obicei, era direct. Prea direct.

– Ce este, Joshua? l-am întrebat, precautā.

– Nimic, de fapt. Te-am sunat doar ca să-ți spun că ai făcut o treabă bună. Începe să se vorbească de articolul ăsta al tău despre Vel' d'Hiv'. Voiam doar să-ți spun asta. Și pozele lui Bamber sunt minunate. Ați făcut o treabă grozavă.

– Oh, mulțumesc.

Dar îl cunoșteam prea bine.

– Altceva? am adăugat cu prudență.

– E ceva ce mă deranjează.

– Spune, l-am îndemnat.

– După părerea mea, lipsește ceva. Ai vorbit cu supraviețuitori, cu martori, cu bătrânul ăla de la Beaune etc., totul e grozav. Chiar grozav. Dar ai uitat ceva. Polițiștii. Polițiștii francezi.

– Da? am întrebat, începând să simt că mă cuprinde exasperarea. Ce-i cu polițiștii francezi?

– Ar fi fost perfect dacă ai fi putut să-i faci să vorbească pe polițiștii care au participat la razie. Dacă ai fi reușit să găsești vreo doi, doar ca să auzi și partea lor de poveste. Chiar dacă acum sunt bătrâni. Ce le-au spus tipii ăștia copiilor lor? Familiile lor au aflat vreodată?

Avea dreptate, desigur. Nici nu-mi trecuse prin minte. Exasperarea începu să se risipească. Nu am zis nimic, rușinată.

– Hei, Julia, nu-i nici o problemă, chicoti Joshua. Ai făcut o treabă grozavă. Poate că polițiștii ăia nici nu ar fi vorbit. Probabil că nu ai citit multe despre ei în documentarea ta, nu?

– Nu, am răspuns. Dacă stau să mă gândesc, nu era nimic despre ce au simțit polițiștii francezi. Își făceau numai datoria.

– Da, datoria, repetă Joshua, ca un ecou. Dar mi-ar fi plăcut să știu cum au trăit cu ce au făcut. Și, dacă stau să mă gândesc, la fel și tipii ăia care au condus nenumăratele trenuri de la Drancy la Auschwitz. Știau ce transportă? Chiar credeau că erau animale? Știau unde îi duc pe acei oameni, ce urma să se întâmple cu ei? Și toți șoferii de autobuz? Au știut ceva?

Desigur, avea din nou dreptate. Am rămas tăcută. Un ziarist bun ar fi săpat mai adânc în acele tabuuri. Poliția franceză, căile ferate franceze, sistemul francez de transport în comun.

Dar eu fusesem obsedată de copiii de la Vel' d'Hiv'. De un copil, în mod deosebit.

– Ești bine, Julia? se auzi glasul lui.

– Minunat, am mințit.

– Ai nevoie de un concediu, declară el. E vremea să te sui în avion și să te duci acasă.

– Exact asta aveam de gând.

Ultimul apel telefonic din acea seară a venit de la Nathalie Dufaure. Părea extatică. Mi-am imaginat fața aceea de copil pribeag, luminată de entuziasm, cu ochii căprui sclipind.

– Julia! M-am uitat prin toate hârtiile bunicului și am găsit. Am găsit vederea de la Sarah!

– Vederea de la Sarah? am repetat, pierdută.

– Vederea pe care a trimis-o și-n care anunța că se mărită. Ultima vedere. Scrie numele soțului ei.

Am apucat un pix, am scotocit zadarnic după o bucată de hârtie. Nici una. Am pus vârful pixului pe dosul palmei.

– Și numele este...?

– A scris că se mărită cu Richard J. Rainsferd.

Îmi dictă numele pe litere.

– Vederea poartă data de 15 martie 1955. Nici o adresă. Nimic altceva. Doar asta.

– Richard J. Rainsferd, am repetat și am început să scriu cu litere de tipar direct pe piele.

I-am mulțumit apoi lui Nathalie, i-am promis să o țin la curent cu progresele mele, apoi am format numărul Charlei în Manhattan. A răspuns asistenta ei, Tina, care m-a pus să aștept o vreme. Apoi Charla a venit la telefon.

– Iarăși tu, dulceață?

Am trecut direct la subiect.

– Cum găsești pe cineva din State? De unde-l iei?

– Din cartea de telefon, zise ea.

– Așa ușor?

– Mai sunt și alte moduri, răspunse ea criptic.

– Dar o persoană care a dispărut în 1955?

– Ai un număr de asigurare socială, un număr de înmatriculare sau măcar o adresă?

– Nu. Nimic.

Ea fluieră printre dinți.

– O să fie dificil. S-ar putea să nu meargă. Dar o să încerc, am vreo doi amici care m-ar putea ajuta. Dă-mi numele.

În acel moment am auzit ușa de la intrare trântindu-se și clinchetul cheilor aruncate pe masă.

Soțul meu, întors de la Bruxelles.

– Te sun eu înapoi, i-am zis în șoaptă surorii mele și am închis.

Bertrand intră în cameră. Părea încordat, palid, tras la față. Veni spre mine și mă luă în brațe. I-am simțit obrazul cum i se odihnea pe creștet.

Am simțit că trebuia să vorbesc cât mai repede.

– N-am făcut-o, am spus.

El aproape că nici nu se mișcă.

– Știu, îmi răspunse. Doctorul m-a sunat.

M-am tras din îmbrățișare.

– Nu am putut, Bertrand.

El zâmbi – un zâmbet ciudat, disperat. Se duse spre tava de lângă fereastră, unde țineam sticlele cu băutură, și își turnă coniac într-un pahar. Am observat cât de repede l-a băut, dându-l dintr-odată peste cap. Era un gest urât, care m-a tulburat.

– Și acum? zise el și puse jos paharul. Ce facem acum?

Am încercat să zâmbesc, dar simțeam că este un zâmbet fals, lipsit de veselie. Bertrand se așeză pe canapea, își lărgi cravata și își deschise primii doi nasturi de la cămașă.

– Nu pot să accept ideea acestui copil, Julia, zise el. Am încercat să-ți spun. N-ai vrut să m-asculți.

Ceva din vocea lui m-a făcut să-l privesc mai îndeaproape. Părea vulnerabil, epuizat. Pentru o fracțiune de secundă am văzut chipul obosit al lui Édouard Tézac, expresia pe care o avusese în mașină, când îmi spusese că Sarah se întorsese.

– Nu te pot împiedica să ai acest copil. Dar trebuie să știi că eu nu pot accepta ideea. Nașterea acestui copil o să mă distrugă.

Am vrut să-mi exprim mila – părea pierdut, lipsit de apărare –, dar, în schimb, am fost copleșită de un resentiment neașteptat.

– Să te distrugă? am repetat.

Bertrand se ridică și își mai turnă un pahar. M-am uitat în altă parte când l-a dat pe gât.

– Ai auzit vreodată de criza vârstei de mijloc, *amour?* Vouă, americanilor, vă place la nebunie expresia asta. Ai fost preocupată numai de slujba ta, de prietenii tăi, de fiica ta, și nici măcar nu ai observat prin ce treceam eu. Ca să fim sinceri, nu-ți pasă. Îți pasă?

Îl fixam cu privirea, uimită.

El se întinse pe canapea, încet, cu grijă, cu ochii în tavan. Gesturi lente, precaute, pe care nu le observasem la el înainte. Pielea feței îi părea ridată; dintr-odată, mă uitam la un soț care îmbătrânea. Tânărul Bertrand dispăruse. Bertrand, care fusese mereu triumfător de tânăr, vibrant, energic. Genul de persoană care nu stă niciodată locului, mereu în mișcare, efervescent, rapid, nerăbdător. Bărbatul la care mă uitam era ca o umbră a celui pe care-l cunoșteam eu. Când se întâmplase asta? Cum de nu observasem? Bertrand și râsul lui formidabil. Glumele lui. Încăpățânarea lui. Acela este soțul tău? obișnuiau oamenii să șoptească uimiți, fermecați. Bertrand la petreceri, monopolizând conversațiile, dar nimănui nu-i păsa, într-atât era de electrizant. Felul în care Bertrand se uita la tine, sclipirea plină de forță a ochilor albaștri, zâmbetul răutăcios.

În seara asta nu era nimic încordat, nimic tensionat în trupul lui. Parcă se dăduse bătut. Stătea acolo apatic, moale. Ochii îi erau triști, pleoapele, căzute.

– Nu ai observat deloc prin ce treceam, nu-i așa?

Glasul lui era plat, lipsit de tonalitate. M-am așezat lângă el și l-am mângâiat pe mână. Cum aș putea să recunosc vreodată că avea dreptate? Cum aș putea să explic vreodată cât de vinovată mă simțeam?

– De ce nu mi-ai spus, Bertrand?

Colțurile gurii i se răsuciră în jos.

– Am încercat. N-am reușit.

– De ce?

Chipul i se crispă. Lăsă să-i scape un râs scurt, sec.

– Tu nu mă asculți, Julia.

Și am știut că avea dreptate. În noaptea aceea, când vocea îi devenise deodată răgușită. Când își exprimase cea mai mare temere a lui, aceea de a îmbătrâni. Când mi-am dat seama că era fragil. Mult mai fragil decât îmi imaginasem vreodată. Și îmi ferisem privirea. Mă tulburase. Mă dezgustase. Și el simțise asta. Și nu îndrăznise să-mi spună cât de prost îl făcuse să se simtă.

Nu am zis nimic, ci am rămas lângă el, ținându-l de mână. Am devenit conștientă de ironia situației. Un soț deprimat. O căsnicie pe cale să se destrame. Un copil pe drum.

– Hai să mergem să mâncăm în oraș, la Select sau la Rotonde, i-am zis cu blândețe. Putem să stăm de vorbă.

Se ridică cu greu.

– Poate altă dată. Acum sunt obosit.

Mi-a trecut prin minte că în ultimele luni fusese deseori obosit. Prea obosit să meargă la film, prea obosit să facă jogging în grădina Luxembourg, prea obosit să o ducă pe Zoë la Versailles într-o duminică după-amiază. Prea obosit să facem dragoste. Să facem dragoste... Oare când se întâmplase ultima dată? Cu săptămâni în urmă. L-am privit străbătând agale încăperea, cu pași greoi. Se îngrășase. Nu observasem până acum. Bertrand era atât de grijuliu cu înfățișarea lui. „Ai fost preocupată numai de slujba ta, de prietenii tăi, de fiica ta și nici măcar nu ai observat. Tu nu mă asculți, Julia." M-am simțit cuprinsă de rușine. Oare nu trebuia să înfrunt adevărul? În ultimele săptămâni, Bertrand nu făcuse parte din viața mea, chiar dacă împărțeam același pat și trăiam sub același acoperiș. Nu îi spusesem despre Sarah Starzynski. Despre noua mea relație cu Édouard. Oare nu-l exclusesem pe Bertrand din tot ce era important pentru mine? Îl scosesem din viața mea, iar ironia era că îi purtam copilul.

Am auzit frigiderul deschizându-se în bucătărie, apoi foșnetul foliei de aluminiu. Bertrand se întoarse în living, cu un copan în mână și folia în cealaltă.

– Încă ceva, Julia.

– Da?

– Când ți-am zis că nu pot accepta acest copil, am vorbit serios. Tu te-ai hotărât. Foarte bine. Acum este decizia mea. Am nevoie de timp pentru mine. Am nevoie de distanță. Tu și cu Zoë o să vă mutați la sfârșitul verii în apartamentul din rue de Saintonge. Eu o să găsesc un alt loc unde să stau, în apropiere. Apoi o să vedem cum evoluează lucrurile. Poate până atunci o să accept ideea. Dacă nu, o să divorțăm.

Nu era o surpriză. Mă așteptasem la asta. M-am ridicat și mi-am netezit cutele rochiei. Apoi am zis, calmă:

– Tot ce contează acum e Zoë. Orice s-ar întâmpla, va trebui să vorbim cu ea, amândoi. Va trebui s-o pregătim. Și trebuie s-o facem așa cum se cuvine.

El puse înapoi în folie copanul de pui.

– De ce ești atât de dură, Julia? mă întrebă.

Nu se simțea deloc sarcasm în tonul lui. Numai amărăciune.

– Semeni cu sora ta.

Nu am zis nimic și am ieșit din cameră. M-am dus la baie și am dat drumul la apă. Apoi mi-am dat seama: oare nu mă decisesem? Alesesem copilul în defavoarea lui Bertrand. Nu mă impresionaseră punctul lui de vedere, temerile lui interioare, nu fusesem speriată de faptul că se muta de acasă pentru câteva luni sau pentru totdeauna. Bertrand nu putea să dispară. Era tatăl fiicei mele, al copilului pe care îl purtam. Nu putea să iasă cu totul din viața noastră.

Dar în timp ce mă uitam în oglindă, aburul începea să umple încet baia, ștergându-mi reflexia cu răsuflarea lui cețoasă. Am simțit că totul se schimbase dramatic. Îl mai iubeam pe Bertrand? Mai aveam nevoie de el? Cum era posibil să vreau copilul lui, dar nu și pe el?

Voiam să plâng, dar lacrimile nu veneau.

Eram încă în cadă, când Bertrand intră, ținând în mână dosarul roșu al lui Sarah, pe care îl lăsasem în geantă.

– Ce e asta? mă întrebă și flutură dosarul.

M-am mișcat brusc, surprinsă, făcând apa să dea peste marginea căzii. Chipul lui era confuz, îmbujorat. Se așeză imediat pe capacul de toaletă. Altădată aș fi râs de această poziție caraghioasă.

– Lasă-mă să-ți explic..., am început.

El ridică o mână.

– Nu poți să te abții, nu-i așa? Pur și simplu, nu poți să lași trecutul în pace.

Se uită prin dosar, răsfoi scrisorile trimise de Jules Dufaure lui André Tézac, cercetă pozele lui Sarah.

– Ce sunt toate astea? Cine ți le-a dat?

– Tatăl tău, am răspuns încet.

El mă privi țintă.

– Ce are tata de-a face cu astea?

Am ieșit din cadă, am luat un prosop, m-am întors cu spatele la el și m-am șters. Cumva, nu-i doream privirea pe trupul meu gol.

– E o poveste lungă, Bertrand.

– De ce a trebuit să scoți toate astea la lumină? S-au petrecut acum șaizeci de ani! Sunt lucruri îngropate și uitate de mult.

M-am întors rapid spre el.

– Nu, nu-i așa. Acum șaizeci de ani, familiei tale i s-a întâmplat ceva. Ceva ce tu nu știi. Tu și surorile tale nu știți nimic. Și nici Mamé.

Rămase cu gura căscată. Părea șocat.

– Ce s-a întâmplat? Spune-mi! îmi ceru el.

I-am smuls dosarul din mână și l-am strâns la piept.

– *Tu* să-mi spui ce ai căutat în geanta mea.

Păream doi copii care se ceartă în pauză. El își dădu ochii peste cap.

– Am văzut dosarul în geanta ta și m-am întrebat ce-i cu el. Atâta tot.

– De atâtea ori am avut dosare în geantă și niciodată nu te-ai uitat la ele.

– Nu asta e problema. Spune-mi despre ce e vorba. Spune-mi acum.

Am clătinat din cap.

– Bertrand, sună-l pe tatăl tău. Spune-i că ai găsit dosarul. Întreabă-l.

– N-ai încredere în mine, nu-i așa?

Chipul îi părea obosit și brusc am simțit că mi-e milă de el. Părea rănit, parcă nu-i venea să creadă.

– Tatăl tău m-a rugat să nu-ți spun, am rostit cu blândețe.

Bertrand se ridică greoi de pe capacul de toaletă și întinse mâna spre clanță. Părea înfrânt, epuizat.

Făcu un pas înapoi și mă mângâie ușor pe obraz. Îi simțeam degetele calde pe fața mea.

– Julia, ce s-a întâmplat cu noi? Unde a dispărut totul?

Apoi plecă.

Și lacrimile au venit, iar eu le-am lăsat să mi se prelingă pe obraji. El m-a auzit suspinând, dar nu s-a întors.

În vara anului 2002, știind că Sarah Starzynski părăsise cu cincizeci de ani în urmă Parisul, cu destinația New York, m-am simțit propulsată înapoi peste Atlantic ca o bucată de metal atrasă de un magnet puternic. Abia așteptam să plec din oraș. Abia așteptam să o văd pe Zoë și să-l caut pe Richard J. Rainsferd. Abia așteptam să mă urc în avion.

Mă întrebam dacă Bertrand îl sunase pe tatăl lui ca să afle ce se întâmplase în rue de Saintonge în urmă cu toți acei ani. Cu mine rămăsese cordial, dar rece. Simțeam că și el era nerăbdător să plec. Ca să se gândească la relația noastră? Să se întâlnească cu Amélie? Nu știam. Nu-mi păsa. Mi-am spus că nu îmi pasă.

Cu vreo două ore înainte să plec spre New York, l-am sunat pe socrul meu ca să-mi iau rămas-bun. El nu pomeni nimic de vreo conversație cu Bertrand și nici eu nu l-am întrebat.

– De ce nu le-a mai scris Sarah celor din familia Dufaure? mă întrebase Édouard. Ce crezi că s-a întâmplat, Julia?

– Nu știu, Édouard. Dar o să fac tot posibilul să aflu.

Aceleași întrebări mă urmăreau și pe mine, zi și noapte. Când m-am suit în avion, câteva ore mai târziu, încă mă întrebam asta.

Oare Sarah Starzynski mai trăia?

Sora mea. Părul ei castaniu, lucios, pistruii, frumoșii ei ochi albaștri. Trupul ei atletic, puternic, atât de asemănător cu al mamei. *Les soeurs* Jarmond. Mult mai înalte decât toate celelalte femei Tézac. Zâmbetele uimite, strălucitoare. O urmă de invidie. De ce sunteți voi, *les Américaines*, atât de înalte, are legătură cu mâncarea, cu vitaminele, cu hormonii? Charla era chiar mai înaltă decât mine. Cele două sarcini nu adăugaseră deloc pernuțe siluetei ei puternice, zvelte.

Din clipa în care mi-a zărit chipul pe aeroport, Charla a știut că mă preocupa ceva, ceva ce nu avea nimic de-a face cu copilul pe care mă hotărâsem să-l păstrez sau cu problemele din căsnicia mea. În timp ce mergeam cu mașina spre oraș, telefonul îi sună încontinuu. Asistenta ei, șeful ei, clienții ei, copiii ei, babysitterul, Ben, fostul ei soț din Long Island, Barry, actualul soț aflat într-o delegație în Atlanta – apelurile păreau să nu mai contenească. Eram atât de bucuroasă s-o văd încât nici nu-mi păsa. Doar să fiu lângă ea, umăr lângă umăr, mă făcea fericită.

Odată rămase singure în casa ei îngustă și elegantă de pe East 81rst Street, în bucătăria cromată, de o curățenie impecabilă, și după ce turnă un pahar de vin alb pentru ea și unul de suc de mere pentru mine (din cauza sarcinii), i-am spus întreaga poveste. Charla cunoștea puține lucruri despre Franța. Nu știa prea bine franceza, spaniola fiind singura limbă străină pe care o vorbea fluent. Franța sub Ocupație nu însemna mare lucru pentru ea. Rămase tăcută în timp ce eu îi explicam despre razie, lagăre,

trenurile spre Polonia. Parisul în iulie 1942. Apartamentul din rue de Saintonge. Sarah. Michel, fratele ei.

Am văzut cum chipul ei încântător pălește de groază. Paharul cu vin rămase neatins. Își apăsă degetele cu putere peste buze și clătină din cap. Am sărit direct la sfârșitul poveștii, la ultima vedere de la Sarah, datată 1955, expediată din New York.

– Oh, Dumnezeule! spuse ea și înghiți repede o gură de vin. Ai venit aici pentru ea, nu-i așa?

Am dat aprobator din cap.

– Și cum ai de gând să începi?

– Îți amintești de numele acela pentru care te-am sunat? Richard J. Rainsferd. Este numele soțului ei.

– Rainsferd?

I l-am spus pe litere.

Charla se ridică rapid și luă telefonul fără fir.

– Ce faci? am întrebat-o.

Ridică mâna, făcându-mi semn să tac.

– Bună ziua, caut un anume Richard J. Rainsferd. Statul New York. Da, R-A-I-N-S-F-E-R-D. Nimic? OK, puteți verifica în New Jersey, vă rog? Nimic... Connecticut? Grozav. Da, mulțumesc. O clipă, vă rog.

Notă ceva pe o bucată de hârtie. Apoi mi-o întinse, cu un gest extravagant.

– Am găsit-o, zise ea, triumfătoare.

Am citit, neîncrezătoare, numărul și adresa.

„Domnul și doamna R.J. Rainsferd, Shepaug Dive nr. 2299, Roxbury, Connecticut."

– Nu se poate să fie ei, am murmurat. E imposibil să meargă atât de ușor.

– Roxbury, medită Charla. Nu e în districtul Litchfield? Am avut un iubit acolo. Tu erai deja plecată. Greg Tanner. Un tip tare drăguț. Tatăl lui era doctor. E un loc plăcut, Roxbury. Cam la o sută șaizeci de kilometri de Manhattan.

Am rămas așezată pe scaunul înalt de bar, uluită. Pur și simplu nu-mi venea să cred că o găsisem atât de ușor, atât de rapid pe Sarah Starzynski. De-abia aterizasem. Nici măcar nu vorbisem cu fiica mea. Și deja o localizasem pe Sarah. Era încă în viață. Mi se părea imposibil, ireal.

– Ascultă, i-am zis, cum știm sigur că ea e?

Charla se așeză la masă și își deschise rapid laptopul. Își pescui din geantă ochelarii și și-i puse pe nas.

– O să aflăm imediat.

Am venit în spatele ei în timp ce degetele îi zburau cu dexteritate pe taste.

– Ce faci acum? am întrebat-o, năucită.

– Nu te agita, replică ea scurt și tastă în continuare.

Peste umărul ei, am văzut că deja intrase pe internet.

Pe ecran apăru:

„Bine ați venit la Roxbury, Connecticut. Evenimente, întruniri sociale, persoane, proprietăți."

– Perfect. Exact ce ne trebuie, zise Charla, privind cu atenție ecranul.

Apoi îmi luă ușurel bucățica de hârtie dintre degete, ridică din nou telefonul și formă numărul de pe hârtie.

Totul se petrecea prea repede. Simțeam că îmi pierd suflul.

– Charla! Stai! Ce naiba faci, pentru numele lui Dumnezeu!

Charla acoperi receptorul cu mâna și îmi aruncă o privire indignată peste marginea ochelarilor.

– Ai încredere în mine, nu?

Folosise tonul avocatului. Puternic, stăpân pe situație. Nu am putut decât să dau afirmativ din cap. Mă simțeam neputincioasă, panicată. M-am ridicat în picioare și am început să mă plimb prin bucătărie, atingând aparatele electrocasnice, suprafețele fine.

Când am ridicat privirea spre ea, Charla rânjea.

– Poate că ar trebui totuși să bei un pahar de vin. Și nu-ți face probleme în legătură cu identificarea apelantului. Nu apare prefixul.

Ridică brusc un deget și arătă spre telefon.

– Da, bună seara, sunteți... ăăă... doamna Rainsferd?

Nu m-am putut abține să nu zâmbesc la auzul glasului ei prefăcut nazal. Se pricepuse mereu să-și schimbe vocea.

– A, îmi pare rău... E plecată în oraș?

„Doamna Rainsferd" era plecată în oraș. Așadar, chiar exista o doamnă Rainsferd. Am ascultat mai departe conversația. Nu-mi venea să cred.

– Da... ăăă... sunt Sharon Burstall de la biblioteca Minor Memorial de pe South Street. Voiam să vă întreb dacă v-ar interesa să participați la prima noastră întrunire de vară, programată pe 2 august... A, înțeleg. Oh, îmi pare rău, doamnă. Hm. Da. Mă scuzați de deranj, doamnă. Mulțumesc, la revedere.

Puse telefonul jos și îmi aruncă un zâmbet de satisfacție.

– Ei bine? am întrebat, nerăbdătoare.

– Femeia cu care am vorbit este infirmiera lui Richard Rainsferd. E un bătrân bolnav, țintuit la pat. Are nevoie de tratament intensiv. Vine în fiecare după-amiază.

– Și doamna Rainsferd?

– O aștepta să se întoarcă din clipă-n clipă.

M-am uitat la Charla, cu o privire pierdută.

– Și acum ce fac? am zis. Mă duc, pur și simplu, acolo?

Sora mea izbucni în râs.

– Ai altă idee?

Iată. Shepaug Drive nr. 2299. Am oprit motorul și am rămas în mașină, cu palmele umede așezate pe genunchi.

De unde mă aflam, puteam să văd casa, dincolo de stâlpii gemeni, în piatră cenușie, de la poartă. Era o construcție pătrățoasă, în stil colonial, ridicată, după estimările mele, la sfârșitul anilor '30, mai puțin impresionantă decât proprietățile întinse, de un milion de dolari, pe care le zărisem pe drum, dar totuși armonioasă și de bun gust.

În timp ce străbăteam Route 67, fusesem uimită de frumusețea rurală nealterată a districtului Litchfield: dealuri unduitoare, râuri sclipitoare, vegetație bogată, chiar și sub arșița verii. Uitasem cât de cald poate fi în New England. În pofida aerului condiționat puternic, transpiram. Îmi părea rău că nu îmi luasem o sticlă cu apă minerală. Îmi simțeam gâtul uscat ca iasca.

Charla îmi spusese că locuitorii din Roxbury erau bogați. Îmi explicase că Roxbury era unul dintre acele locuri speciale de altădată, la modă, artistice, de care nimeni nu se plictisea. Artiști, scriitori, staruri de cinema: se pare că mulți locuiau aici. M-am întrebat cu ce se ocupa Richard Rainsferd. Avusese mereu o casă aici? Ori el și Sarah locuiseră în Manhattan și se retrăseseră aici la pensie? Și copiii? Oare câți copii aveau? M-am uitat prin parbriz la fațada de piatră și am numărat ferestrele. Casa trebuie că avea două sau trei dormitoare, dacă nu cumva în spate era mai mare decât îmi imaginam. Copii care probabil că erau de vârsta mea.

Și nepoți. Mi-am lungit gâtul să văd dacă erau mașini parcate în fața casei. Nu am reușit să văd decât un garaj anexat, cu ușile închise.

M-am uitat la ceas. Abia trecuse de ora două. Îmi luase numai vreo două ore să ajung cu mașina din oraș. Charla îmi împrumutase Volvo-ul ei. Era impecabil, la fel ca bucătăria ei. Brusc, mi-am dorit să fi fost cu mine azi. Dar nu putuse să-și anuleze întâlnirile. „O să te descurci, surioară", îmi zisese, aruncându-mi cheile de la mașină. „Ține-mă la curent, bine?"

Am rămas în Volvo, simțind cum neliniștea se ridică în mine precum căldura înăbușitoare. Ce naiba aveam să-i zic lui Sarah Starzyinski? Nici măcar nu puteam să-i spun așa. Nici Dufaure. Acum era doamna Rainsferd și fusese doamna Rainsferd în ultimii cincizeci de ani. Mi se părea imposibil să cobor din mașină și să sun la soneria de alamă pe care o zăream în dreapta ușii de la intrare. „Da, bună ziua, doamnă Rainsferd, nu mă cunoașteți, numele meu este Julia Jarmond, dar voiam să vorbesc cu dumneavoastră despre rue de Saintonge și ce s-a întâmplat atunci, și familia Tézac, și..."

Suna jalnic, artificial. Ce căutam aici? De ce bătusem atâta drum? Ar fi trebuit să-i scriu o scrisoare, să aștept să-mi răspundă. Vizita mea era ridicolă. O idee ridicolă. Și, în definitiv, ce sperasem? Să mă întâmpine cu brațele deschise, să-mi ofere o ceașcă de ceai și să murmure: „Desigur că îi iert pe cei din familia Tézac". Ce nebunie. Suprarealist. Venisem degeaba aici. Ar trebui să plec chiar acum.

Tocmai mă pregăteam să dau înapoi și să plec când o voce mă făcu să tresar.

– Căutați pe cineva?

M-am răsucit în scaunul umed și am văzut o femeie bronzată, de vreo treizeci și cinci de ani. Avea părul tuns scurt, negru, era scundă și îndesată.

– O caut pe doamna Rainsferd, dar nu sunt sigură că am nimerit unde trebuie...

Femeia zâmbi.

– Ați nimerit unde trebuie. Dar mama e plecată la cumpărături. O să se întoarcă însă în vreo douăzeci de minute. Eu sunt Ornella Harris. Locuiesc alături.

O aveam înaintea ochilor pe fiica lui Sarah. Fiica lui Sarah Starzyinski.

Am încercat să-mi păstrez calmul și am reușit să afișez un zâmbet politicos.

– Sunt Julia Jarmond.

– Mă bucur să vă cunosc, zise ea. Vă pot ajuta cu ceva?

Mi-am stors creierii să răspund ceva.

– Păi, speram să o întâlnesc pe mama dumneavoastră. Ar fi trebuit să telefonez înainte, dar cum treceam prin Roxbury, m-am gândit să mă opresc...

– Sunteți prietenă cu mama? se interesă ea.

– Nu chiar. De curând l-am cunoscut pe unul dintre verii ei și mi-a spus că locuiește aici.

Chipul Ornellei se lumină.

– A, probabil, l-ați cunoscut pe Lorenzo! Unde, în Europa?

Am încercat să nu par pierdută. Cine naiba era Lorenzo?

– De fapt, da, la Paris.

Ornella chicoti.

– Da, e o figură, unchiul Lorenzo. Mama îl adoră. Nu prea vine să ne viziteze, dar sună des.

Își înclină capul spre mine.

– Hei, nu vreți să intrați să beți un ceai cu gheață sau altceva? E al naibii de cald aici. Și s-o așteptați înăuntru pe mama? O să-i auzim mașina când vine.

– Nu vreau să vă deranjez...

– Copiii mei sunt cu tatăl lor, cu barca pe lacul Lillinonah, așa că vă rog, intrați.

Am ieșit din mașină, simțindu-mă din ce în ce mai agitată, și am urmat-o pe Ornella în curtea interioară a unei case alăturate, construită în același stil ca locuința familiei Rainsferd. Peluza era plină de jucării de plastic, discuri Frisbee, păpuși Barbie fără cap

și piese de lego. În timp ce mă așezam în umbra răcoroasă, m-am întrebat de câte ori Sarah Starzyinski venise să-și privească nepoții cum se jucau. Cum locuia alături, probabil că venea în fiecare zi.

Ornella îmi oferi un pahar mare de ceai cu gheață, pe care l-am acceptat recunoscătoare. Am băut în tăcere.

– Locuiți aici? mă întrebă, în cele din urmă.

– Nu, locuiesc în Franța. La Paris. Sunt măritată cu un francez.

– Paris, uau! exclamă ea. E frumos, nu?

– Mda, dar mă bucur că sunt acasă. Sora mea locuiește în Manhattan, iar părinții mei, la Boston. Am venit să-mi petrec vara cu ei.

Se auzi telefonul, și Ornella se duse să răspundă. Murmură câteva cuvinte în surdină și se întoarse în grădină.

– Era Mildred, explică ea.

– Mildred? am întrebat, nedumerită.

– Infirmiera tatălui meu.

Femeia cu care vorbise Charla cu o zi înainte. Care pomenise de un bătrân țintuit la pat.

– Tatăl dumneavoastră e... mai bine? am întrebat pe un ton ezitant.

Ornella clătină din cap.

– Nu, nu e. Cancerul e într-un stadiu prea avansat. N-o să supraviețuiască. Nici nu mai poate să vorbească, e inconștient.

– Îmi pare tare rău, am murmurat.

– Slavă Domnului că mama este atât de puternică. Ea mă ajută să trec prin asta, în loc să fie invers. E minunată. Ca și soțul meu, Eric. Nu știu ce m-aș fi făcut fără ei.

Am dat din cap. Apoi am auzit scrâșnetul roților pe pietriș.

– E mama! anunță Ornella.

Am auzit portiera unei mașini închizându-se și zgomotul pașilor pe pietriș. Apoi o voce răsună peste gardul viu, pe o tonalitate înaltă și dulce:

– Nella! Nella!

Avea un ton străin, melodios.

– Vin, mamă.

Inima îmi zvâcnea cu putere. A trebuit să-mi duc mâna la piept ca să mă liniștesc. În timp ce urmam șoldurile pătrate ale Ornellei de-a lungul peluzei, simțeam că o să leșin de emoție și agitație.

Aveam să o întâlnesc pe Sarah Starzyinski. Să o văd cu ochii mei. Numai Dumnezeu știa ce aveam să-i spun.

Deși se afla chiar lângă mine, am auzit glasul Ornellei parcă de la mare depărtare.

– Mamă, ea e Julia Jarmond, o prietenă a unchiului Lorenzo. Vine de la Paris și cum trecea prin Roxbury...

Femeia zâmbitoare care se apropia de mine purta o rochie roșie care îi ajungea până la glezne. Avea înspre șaizeci de ani și era scundă și îndesată, ca și fiica ei: umeri rotunzi, coapse pline și brațe groase, generoase. Părul negru, încărunțit, era prins într-un coc, avea pielea bronzată și ochi negri ca tăciunele.

Ochi negri.

Femeia aceasta nu era Sarah Starzyinski. Măcar atâta lucru știam.

– Ah, sunteți prietenă cu Lorenzo, *si?* Mă bucur să vă cunosc!

Accentul era pur italian, fără nici o îndoială. Totul în legătură cu femeia aceasta era italian.

M-am dat înapoi și am început să mă bâlbâi îngrozitor.

– Îmi pare rău, foarte rău...

Ornella și mama ei mă priveau țintă. Zâmbetele le zăboviră pe buze, apoi dispărură.

– Cred că am nimerit o altă doamnă Rainsferd.

– O altă doamnă Rainsferd? repetă Ornella.

– Eu o caut pe o Sarah Starzynski, am explicat. Am făcut o greșeală.

Mama Ornellei oftă și mă bătu ușor pe braț.

– Vă rog, nu vă faceți probleme. Se mai întâmplă.

– O să plec acum, am murmurat, cu obrajii în flăcări. Îmi pare rău că v-am făcut să vă pierdeți timpul.

M-am întors și m-am îndreptat înspre mașină, tremurând de rușine și de dezamăgire.

– Stați! se auzi vocea clară a doamnei Rainsferd. Domnișoară, stați!

M-am oprit. Ea se apropie de mine și își puse mâna grăsuță pe umărul meu.

– Uitați, nu faceți nici o greșeală, domnișoară.

M-am încruntat.

– Ce vreți să spuneți?

– Fata franțuzoaică, Sarah, ea prima nevastă la soțul meu.

Am rămas cu privirea ațintită asupra ei.

– Știți unde se află? am întrebat cu glas întretăiat.

Mâna grăsuță mă bătu din nou ușor. Ochii negri păreau triști.

– Iubito, e moartă. A murit în 1972. Îmi pare rău să zic asta.

Trecură parcă secole întregi până să pricep cuvintele ei. Capul îmi vâjâia. Poate că de vină era și căldura, soarele care mă asalta fără milă.

– Nella! Adu niște apă!

Doamna Rainsferd mă luă de braț, mă conduse din nou spre verandă și mă puse să mă așez pe o bancă de lemn, tapițată. Îmi dădu niște apă. Am băut, cu dinții clănțănindu-mi pe marginea paharului, apoi i l-am dat înapoi după ce am terminat.

– Îmi pare rău să-ți dau așa vești, crede-mă.

– Cum a murit? am întrebat eu, cu un glas spart.

– Accident de mașină. Ea și Richard locuiau în Roxbury de la început de ani șaizeci. Mașina lui Sarah a alunecat pe polei. S-a izbit în copac. Drumurile foarte periculoase aici iarna, știi. Ea murit pe loc.

Nu puteam să vorbesc. Mă simțeam complet distrusă.

– Ești supărată, biata de tine, acum, șopti ea și-mi mângâie obrazul cu un gest profund matern.

Am clătinat din cap și-am murmurat ceva. Mă simțeam epuizată, stoarsă de puteri. O carapace goală. Ideea drumului lung înapoi la New York mă făcea să vreau să urlu. Și după asta... Ce aveam să le spun lui Édouard, lui Gaspard? Cum? Că era moartă? Pur și simplu? Că nu se mai putea face nimic?

Era moartă. Murise la patruzeci de ani. Era dispărută. Moartă. Dispărută.

Sarah era moartă. Nu o să pot niciodată să vorbesc cu ea. Nu o să pot niciodată să-i spun că-mi pare rău, să-i transmit regretele lui Édouard, să-i spun cât de mult contase pentru familia Tézac. Nu o să pot niciodată să-i spun că Gaspard și Nicolas Dufaure îi simțeau lipsa, că îi trimiteau dragostea lor. Întârziasem. Întârziasem treizeci de ani.

– Știi, eu n-am cunoscut la ea niciodată, spunea doamna Rainsferd. Am întâlnit pe Richard cam doi ani mai târziu. El om trist. Și băiatul...

Am ridicat deodată capul, atentă.

– Băiatul?

– Da, William. Știi pe William?

– Fiul lui Sarah?

– Da, băiatul lui Sarah.

– Fratele meu vitreg, explică Ornella.

Am simțit că îmi renasc speranțele.

– Nu, nu-l cunosc. Vorbiți-mi despre el.

– Bietul *bambino*, avea numai doisprezece ani când mama lui a murit. Un băiat tare trist. Am crescut ca pe al meu. Am dat iubirea Italiei. S-a însurat cu o fată din Italia, de la mine din sat.

Radia de mândrie.

– Locuiește în Roxbury? am întrebat-o.

Ea zâmbi și mă mângâie iar pe obraz.

– *Mammamia*, nu, William locuiește în Italia. Plecat din Roxbury în 1980, la douăzeci de ani. S-a însurat cu Francesca în 1985. Are două fetițe minunate. Din când în când vine să vadă pe tatăl lui, și pe mine și Nella, dar nu foarte des. Nu-i place aici. Îi aduce aminte de moartea mamei lui.

Brusc, m-am simțit mult mai bine. Părea mai puțin cald, mai puțin înăbușitor. Am simțit că puteam să respir mai ușor.

– Doamnă Rainsferd..., am început.

– Te rog, spune-mi Mara, zise ea.

– Mara, am repetat, ascultătoare. Trebuie să vorbesc cu William. Trebuie să-l întâlnesc. E foarte important. Poți să-mi dai adresa lui din Italia?

Legătura era slabă și abia îl auzeam pe Joshua.

– Ai nevoie de un avans? mă întrebă el. În miezul verii?

– Da! am strigat, speriată brusc de tonul lui mirat.

– Cât?

I-am spus.

– Hei, Julia, ce se întâmplă? Banditul ăla de soț al tău a devenit strâns la pungă sau ce?

Am oftat, nerăbdătoare.

– Joshua, poți să-mi dai sau nu? E important.

– Sigur că îți dau, mă repezi el. E prima dată în ani de zile când îmi ceri bani. Sper că n-ai probleme, nu?

– Nu am nici o problemă. Însă am de făcut o călătorie. Asta-i tot. Și cât mai repede.

– Oh, zise el și am simțit că i-a fost stârnită curiozitatea. Și unde te duci?

– O duc pe fiica mea în Toscana. O să-ți explic altă dată.

Tonul meu era plat și categoric. Probabil că Joshua își dădu seama că nu are rost să încerce să mai smulgă ceva de la mine. I-am simțit iritarea pulsând pe firul telefonic de la Paris. Avansul urma să intre în contul meu în acea după-amiază, îmi spuse scurt. I-am mulțumit și am închis.

Apoi mi-am pus mâinile sub bărbie și am început să mă gândesc. Dacă îi spuneam lui Bertrand ce aveam de gând, va face o scenă. Va complica lucrurile, va face totul dificil. Puteam să-i spun lui Édouard... Nu, era prea devreme. Prea curând. Trebuia să

vorbesc mai întâi cu William Rainsferd. Acum aveam adresa lui și va fi ușor să-l găsesc. Să-i vorbesc era o cu totul altă problemă.

Apoi mai era și Zoë. Ce părere o să aibă să-i întrerup distracția din Long Island? Și să nu mergem în Nahant, la bunicii ei? Asta m-a îngrijorat la început. Totuși, cumva știam că nu o să se supere. Nu mai fusese niciodată în Italia. Și puteam să-i împărtășesc secretul. Puteam să-i spun adevărul, să-i destăinuiesc că urma să-l întâlnim pe fiul lui Sarah Starzynski.

Și mai erau și părinții mei. Ce puteam să le spun? De unde să încep? Și ei mă așteptau la Nahant, după șederea în Long Island. Ce naiba aveam să le zic?

– Mda, făcu Charla mai târziu, după ce i-am explicat toate astea, mda, sigur, o să fugi în Toscana cu Zoë, o să-l găsești pe tipul ăsta și o să-i spui așa, din senin, că-ți pare rău, șaizeci de ani mai târziu?

Ironia din glasul ei mă făcu să tresar.

– Păi de ce naiba nu? am replicat.

Ea oftă. Ne aflam în camera spațioasă din față, de la etajul unu al casei ei, pe care ea o folosea drept birou. Soțul ei urma să ajungă mai târziu în acea seară. Cina aștepta în bucătărie; o pregătisem amândouă mai devreme. Charlei îi plăceau culorile vii, la fel ca lui Zoë. Camera asta era un creuzet de verde-fistic, roșu-rubiniu și portocaliu-luminos. Prima dată când o văzusem, simțisem că mă ia durerea de cap, dar mă obișnuisem cu ea și în sinea mea o găseam extrem de exotică. Eu tindeam mereu spre culorile neutre, calme, ca maro, bej, alb sau gri, chiar și în codul vestimentar. Charla și Zoë preferau o supradoză din tot ce era strălucitor, dar ambele știau să poarte astfel de culori. Le invidiam pe amândouă și le admiram îndrăzneala.

– Nu mai face pe sora cea mare care le știe pe toate. Ești însărcinată, nu uita. Nu sunt sigură că toate drumurile astea sunt ceea ce îți trebuie acum.

Nu am zis nimic. Avea dreptate. Se ridică și se duse să pună un disc cu Carly Simon: *You're so vain,* cu Mick Jagger care se tânguia ca acompaniament vocal.

Apoi se întoarse și mă privi furioasă.

– Trebuie neapărat să-l găsești pe omul ăsta chiar acum, în clipa asta? Adică, toată chestia asta nu mai poate să aștepte?

Din nou, avea dreptate.

Am privit-o la rândul meu.

– Charla, nu e așa de simplu. Și nu, nu poate să aștepte. Nu, nu am cum să-ți explic. E prea important. E cel mai important lucru din viața mea de acum. În afară de copil.

Ea oftă din nou.

– Cântecul ăsta de Carly Simon îmi amintește întotdeauna de soțul tău.

Am chicotit ironic.

– Și părinților ce o să le spui? mă întrebă. De ce nu te duci la Nahant? Și despre copil?

– Dumnezeu știe.

– Atunci, gândește-te bine. Gândește-te cu mare atenție.

– Mă gândesc. M-am gândit.

Veni în spatele meu și îmi masă umerii.

– Asta înseamnă că ai organizat totul? Deja?

– Da.

– Nu pierzi vremea.

Îmi plăcea senzația mâinilor ei pe umerii mei, mă moleșea și mă încălzea. M-am uitat în jur la biroul colorat al Charlei, la masa de lucru acoperită cu dosare și cărți, la perdelele de un rubiniu-deschis, care fluturau ușor în vânt. Casa era tăcută fără copiii ei.

– Și unde locuiește tipul ăsta? mă întrebă.

– Are un nume. William Rainsferd. Locuiește în Lucca.

– Unde-i asta?

– E un orășel între Florența și Pisa.

– Și cu ce se ocupă?

– M-am uitat pe internet, dar mama lui vitregă mi-a spus oricum. Este critic culinar. Soția lui este sculptoriță. Au doi copii.

– Și câți ani are William Rainsferd?

– Parcă ai fi de la poliție. S-a născut în 1959.

– Și tu ai de gând să intri în pași de dans în viața lui și să deschizi cutia Pandorei.

I-am împins la o parte mâinile, exasperată.

– Sigur că nu! Vreau doar să știe și varianta noastră. Vreau să mă asigur că știe că nimeni nu a uitat ce s-a întâmplat.

Un rânjet strâmb.

– Probabil că nici el. Mama lui a purtat povara asta toată viața ei... Poate că el nu vrea să i se readucă aminte.

Se auzi sunetul unei uși închise la parter.

– E cineva acasă? Doamna cea frumoasă și sora ei de la Parri?

Zgomot de pași urcând scările.

Barry, cumnatul meu. Chipul Charlei se lumină. Atât de îndrăgostită, m-am gândit. M-am simțit fericită pentru ea. După un divorț dureros și dificil, era din nou cu adevărat fericită.

Privindu-i cum se sărută, m-am gândit la Bertrand. Ce o să se întâmple cu căsnicia mea? Pe ce drum o s-o apuce? O să se rezolve ceva? Am împins gândurile astea la o parte în timp ce îi urmam pe Charla și pe Barry la parter.

Mai târziu, când stăteam întinsă în pat, vorbele Charlei despre William Rainsferd îmi reveniră în minte. „Poate că el nu vrea să i se readucă aminte." M-am sucit și m-am răsucit aproape toată noaptea. A doua zi dimineață mi-am zis că urma să descopăr curând dacă William Rainsferd avea o problemă în a discuta despre mama lui și despre trecutul ei. Aveam de gând să mă întâlnesc cu el. Urma să-i vorbesc. Două zile mai târziu, eu și Zoë plecam spre Paris de pe aeroportul JFK, apoi spre Florența.

William Rainsferd își petrecea întotdeauna vacanța de vară în Lucca, îmi spusese Mara când îmi dăduse adresa. Și Mara îi telefonase ca să-i spună că o să-l caut.

William Rainsferd știa că o anume Julia Jarmond avea să-l sune. Asta era tot ce știa.

Căldura toscană nu se asemăna deloc cu cea din New England. Era extrem de uscată, lipsită de orice umiditate. În timp ce ieșeam de pe aeroportul Peretola din Florența, cu Zoë după mine, căldura devenea atât de devastatoare încât am avut impresia că o să mă topesc pe loc, deshidratată. Tot dădeam vina pe sarcină, mă consolam și îmi spuneam că de obicei nu mă simțeam atât de stoarsă, de pârjolită. Diferența de fus orar nu ajuta nici ea prea mult. Soarele părea să mă muște, să-mi ardă pielea și ochii, în ciuda pălăriei de paie și a ochelarilor negri.

Închiriasem o mașină, un Fiat cu aspect modest, care ne aștepta în mijlocul parcării pârjolite de soare. Aerul condiționat era mai mult decât slab. În timp ce dădeam cu spatele, m-am întrebat dintr-odată dacă o să rezist cele patruzeci de minute cât dura drumul până la Lucca. Tânjeam după o cameră umbrită și răcoroasă, unde să adorm între niște cearșafuri moi și ușoare. Vitalitatea lui Zoë reuși să mă mai înviorzeze. Vorbea încontinuu, când despre culoarea cerului – un albastru profund, fără pată –, când despre chiparoșii care mărgineau autostrada, când despre măslinii plantați în șiruri mici, când despre casele vechi și părăginite care se zăreau în depărtare, cocoțate pe coama dealurilor.

– Aici e Montecatini, ciripi ea cu voce de cunoscător, citind dintr-un ghid. Faimos pentru vinul și spa-ul de lux.

În timp ce eu conduceam, Zoë citea cu glas tare despre Lucca. Era unul dintre puținele orășele toscane care păstrase faimosul

zid de apărare medieval ce înconjura centrul vechi nealterat, pe unde puține mașini erau lăsate să treacă.

– Ar fi multe de văzut, continuă Zoë, catedrala, biserica San Michele, turnul Guinigui, Muzeul Puccini, Palazzo Mansi...

I-am zâmbit, amuzată de buna ei dispoziție. Ea îmi aruncă o privire.

– Bănuiesc că nu o să ne rămână prea mult timp de vizitat..., rânji ea. Avem de lucru, nu-i așa, mamă?

– Sigur că avem, am fost de acord.

Zoë găsise deja adresa lui William Rainsferd pe harta orășelului Lucca. Nu era departe de via Fillungo, artera principală a orașului, o stradă pietonală largă, unde închiriasem o cameră într-o pensiune: Casa Giovanna.

În timp ce ne apropiam de Lucca, cu amețitorul său labirint de străzi, am descoperit că trebuia să mă concentrez asupra mersului haotic al mașinilor din jurul meu, care ieșeau din trafic, se opreau sau întorceau fără nici un fel de avertisment. Era mult mai rău ca la Paris, am decis, începând să mă simt agitată și nervoasă. La asta se adăuga și o frământare vagă la baza abdomenului, care nu-mi plăcea și care semăna în mod ciudat cu începutul menstruației. Să fi fost de la ceva ce mâncasem în avion și nu-mi căzuse bine? Sau mai rău? M-am simțit cuprinsă de neliniște.

Charla avea dreptate. Era o nebunie să vin aici în starea în care mă aflam, cu o sarcină de nici măcar trei luni. Călătoria asta ar fi putut să mai aștepte. William Rainsferd ar fi putut să mai aștepte șase luni pentru vizita mea.

Dar apoi m-am uitat la chipul lui Zoë. Era frumos, luminat de bucurie și de nerăbdare. Nu știa nimic despre faptul că eu și Bertrand ne separam. Fusese cruțată, neștiind ce planuri aveam. Asta urma să fie o vară pe care nu o va uita niciodată.

În timp ce duceam Fiatul spre unul dintre locurile de parcare libere de lângă zidurile orașului, știam că voiam să fac această perioadă cât mai frumoasă cu putință pentru ea.

I-am spus lui Zoë că simțeam nevoia să stau puțin întinsă. În timp ce ea discuta pe hol cu amabila Giovanna, o doamnă durdulie, cu o voce aprigă, eu am făcut un duș răcoros și m-am întins pe pat. Durerea din partea de jos a abdomenului a început, încetul cu încetul, să se risipească.

Camerele noastre alăturate erau mici, în partea de sus a unei clădiri înalte și vechi, dar foarte confortabile. Mă tot gândeam la vocea mamei, când o sunasem de la Charla ca să-i spun că nu veneam la Nahant, că o luam pe Zoë înapoi în Europa. Mi-am dat seama, din scurtele pauze din discuție și din modul cum își dregea glasul, că era îngrijorată. În cele din urmă mă întrebase dacă totul era în regulă. Am răspuns veselă că totul era bine, că aveam ocazia să vizitez Florența împreună cu Zoë, și că mă voi întoarce mai târziu în State ca să îi vizitez pe ea și pe tata.

„Dar de-abia ai ajuns! Și de ce să pleci când ai stat cu Charla doar două zile? protestase ea. Și să întrerupi vacanța lui Zoë aici? Pur și simplu nu înțeleg. Și spuneai cât de dor îți era de America. Totul e atât de precipitat..."

Mă simțisem vinovată. Dar cum puteam să le relatez ei și tatei întreaga poveste la telefon? Va veni și ziua aceea, mi-am zis. Nu acum. Încă mă simțeam vinovată, stând întinsă pe cuvertura roz-deschis, care mirosea vag a lavandă. Nu-i spusesem mamei nici măcar despre sarcină. Și nici lui Zoë. Tânjeam să le împărtășesc secretul, la fel și tatălui meu. Dar ceva mă reținea. O superstiție bizară, o neliniște adânc înrădăcinată, pe care nu o mai

simțisem până acum. În ultimele câteva luni, în viața mea păreau să se fi produs schimbări subtile.

Să fi avut de-a face cu Sarah, cu rue de Saintonge? Sau era doar o maturizare târzie? Nu-mi dădeam seama. Știam doar că mă simțeam de parcă ieșisem dintr-o ceață protectoare, suavă, care mă înconjurase multă vreme. Acum, simțurile mele erau ascuțite, în alertă. Nu mai exista nici o negură. Erau numai fapte. Să-l găsesc pe acest bărbat. Să-i spun că mama lui nu fusese niciodată uitată de familia Tézac, de familia Dufaure.

Eram nerăbdătoare să-l văd. Se afla chiar aici, în acest oraș; poate că se plimba pe aglomerata via Fillungo acum, chiar în acest moment. Cumva, în timp ce stăteam întinsă în patul din camera mea micuță, sunetele vocilor și râsetele care se înălțau din strada îngustă prin fereastra deschisă, însoțite de vuietul ocazional al unei motociclete Vespa sau de clinchetul ascuțit al unei sonerii de bicicletă, m-am simțit apropiată de Sarah, mai aproape decât fusesem vreodată, fiindcă urma să-l cunosc pe fiul ei, carne din carnea ei și sânge din sângele ei. Mai aproape de-atât nu voi fi niciodată de fetița cu steaua galbenă.

„Haide, întinde doar mâna, ridică receptorul ăla și sună-l. Simplu. Ușor." Totuși, eram incapabilă s-o fac. M-am uitat lung la telefonul vechi, negru, simțindu-mă neajutorată, și am oftat de disperare și de iritare. Stăteam întinsă și mă simțeam prost, aproape rușinată. Mi-am dat seama că eram atât de obsedată de fiul lui Sarah încât nici măcar nu observasem orașul, farmecul și frumusețea lui. Îmi târșâisem picioarele înspre pensiune ca un somnambul, mergând în urma lui Zoë, care părea să plutească prin încâlceala vechilor străduțe întortocheate, de parcă locuise aici toată viața. Eu nu văzusem nimic din oraș. Nimic nu conta pentru mine în afară de William Rainsferd. Și nu eram în stare nici măcar să-l sun.

Zoë intră și se așeză pe marginea patului.

– Cum te simți?

– M-am odihnit bine, am răspuns.

Ea mă cercetă atentă, cu ochii ei căprui.

– Cred că ar trebui să te mai odihnești puțin, mamă.

M-am încruntat.

– Par chiar atât de obosită?

Ea încuviință din cap.

– Odihnește-te, mamă. Giovanna mi-a dat ceva să mănânc. Nu-ți face griji în privința mea. Totul e în ordine.

Nu mi-am putut stăpâni un zâmbet când am văzut cât de serioasă e. Din ușă, se întoarse spre mine.

– Mamă...

– Da, iubito.

– Tata știe că suntem aici?

Încă nu-i spusesem lui Bertrand că aveam de gând s-o aduc pe Zoë la Lucca. Fără îndoială că avea să explodeze la aflarea veștii.

– Nu, nu știe, draga mea.

Ea se jucă cu clanța.

– Tu și tata v-ați certat?

Nu avea sens să mint ochii aceia limpezi, solemni.

– Da, iubito. Tata nu e de acord cu mine că încerc să aflu mai multe despre Sarah. Nu s-ar bucura deloc dacă ar afla.

– *Grand-père* știe.

M-am ridicat în capul oaselor, uimită.

– Ai vorbit cu bunicul despre asta?

Ea dădu din cap.

– Da. Chiar îl interesează Sarah, să știi. L-am sunat din Long Island și i-am spus că venim amândouă aici să ne întâlnim cu fiul ei. Știam că aveai să-l suni la un moment dat, dar eram atât de nerăbdătoare, încât a trebuit să-i spun.

– Și ce a zis? am întrebat, uimită de franchețea fiicei mele.

– A zis c-am făcut bine să venim aici. Și că o să-i spună lui *papà*, dacă *papà* o să înceapă să se agite. A mai spus că ești o persoană minunată.

– A zis Édouard una ca asta?

– Da.

Am clătinat din cap, uimită și impresionată deopotrivă.

– *Grand-père* a mai spus și altceva. Că trebuie s-o iei ușor. Mi-a zis să mă asigur că nu te obosești prea tare.

Deci, Édouard știa. Știa că sunt însărcinată. Vorbise cu Bertrand. Probabil că fusese o discuție lungă tată-fiu. Și Bertrand aflase acum tot ce se petrecuse în apartamentul din rue de Saintonge în vara lui 1942.

Vocea lui Zoë îmi îndepărtă gândurile de la Édouard.

– De ce nu-l suni pur și simplu pe William, mamă? Să stabilești o întâlnire?

M-am ridicat din nou.

– Ai dreptate, iubito.

Am luat bucățica de hârtie cu numărul lui William scris de Mara și am format numărul la telefonul vechi. Inima îmi bătea să-mi spargă pieptul. Era suprarealist, mi-am zis. Iată-mă sunându-l pe fiul lui Sarah.

Am auzit telefonul sunând neregulat de vreo două ori, apoi uruitul unui robot telefonic. O voce de femeie vorbea rapid în italiană. Am închis în grabă, jenată.

– Asta chiar a fost o prostie, remarcă Zoë. Nu închide niciodată când răspunde robotul. Mi-ai zis asta de o mie de ori.

Am format din nou, zâmbind la vederea exasperării atât de mature a lui Zoë față de comportamentul meu. De data asta am așteptat să aud semnalul sonor. Și când am vorbit, cuvintele mi-au ieșit minunat, de parcă aș fi repetat zile întregi textul.

– Bună ziua, sunt Julia Jarmond și sun în numele doamnei Mara Rainsferd. Eu și fiica mea suntem în Lucca, stăm la Casa Giovanna, pe via Fillungo. Stăm aici vreo două zile. Sper să ne dați de veste. Mulțumesc, la revedere.

Am pus receptorul la loc în furca neagră, ușurată și dezamăgită în același timp.

– Bine, zise Zoë. Acum odihnește-te în continuare. Ne vedem mai târziu.

Mă sărută pe frunte și ieși din cameră.

Am luat masa într-un restaurant mic și pitoresc din spatele hotelului, lângă *anfiteatro,* un cerc larg de case vechi, care, cu secole în urmă, găzduia jocuri medievale. Mă simțeam refăcută acum, după ce mă odihnisem, și admiram parada colorată de turiști, localnici, vânzători ambulanți, copii, porumbei. Am descoperit că italienii iubeau copiii. Chelnerii și vânzătorii îi spuneau *principessa* lui Zoë, se gudurau pe lângă ea, îi zâmbeau, o ciupeau de urechi, de nas, o mângâiau pe păr. La început, lucrul ăsta m-a neliniștit, dar ei îi făcea plăcere atenția și se străduia cu ardoare să-și folosească italiana rudimentară: *Sono Francese e Americana, mi chiama Zoë.* Căldura se domolise, lăsând în urmă valuri de răcoare. Totuși, știam că o să fie cald și înăbușitor în cămăruțele noastre, sus, deasupra străzii. Italienilor, ca și francezilor, nu le plăcea aerul condiționat. În seara asta nu m-ar fi deranjat suflul înghețat al unui aparat.

Când am ajuns înapoi la Casa Giovanna, amețită de decalajul de fus orar, pe ușa noastră era prins un bilet. „*Per favore telefonare* William Rainsferd."

Am rămas pe loc, uluită. Zoë scoase o exclamație de bucurie.

– Acum? am zis.

– Păi, e numai nouă fără un sfert, zise Zoë.

– OK, am răspuns, în timp ce deschideam ușa cu degete tremurătoare.

Mi-am lipit de ureche receptorul negru și am format numărul pentru a treia oară în acea zi. „Robotul", am mimat către Zoë.

„Vorbește", mi-a răspuns ea, în același fel. După un bip, mi-am murmurat numele, am ezitat și tocmai mă pregăteam să închid când o voce masculină a zis:

– Alo?

Accent american. El era.

– Bună, am zis, sunt Julia Jarmond.

– Bună, răspunse el, tocmai eram la masă...

– Ah, scuză-mă...

– Nu-i nici o problemă. Vrei să ne întâlnim mâine înainte de prânz?

– Sigur, am zis.

– E o cafenea micuță pe ziduri, chiar după Palazzo Mansi. Putem să ne întâlnim acolo la amiază?

– Bine, am spus. Hm... cum ne găsim unul pe celălalt?

El râse.

– Nu-ți face probleme. Lucca este un loc micuț. O să te găsesc.

O pauză.

– La revedere, spuse el și închise.

A doua zi dimineață, durerea din abdomen revenise. Nimic puternic, dar mă deranja cu o persistență discretă. M-am decis s-o ignor. Dacă până la prânz nu dispărea, aveam să o întreb pe Giovanna de adresa unui doctor. În timp ce mă îndreptam spre cafenea, m-am întrebat cum urma să abordez subiectul cu William. Amânasem să mă gândesc la asta și mi-am dat seama acum că nu ar fi trebuit s-o fac. Urma să tulbur amintiri dureroase, triste. Poate că nu voia să vorbească deloc despre mama lui. Poate că era ceva ce lăsase în urmă. Aici avea viața lui, departe de Roxbury, departe de rue de Saintonge. O viață bucolică, liniștită. Și iată-mă aducând înapoi trecutul. Morții.

Eu și Zoë am descoperit că se putea merge pe zidurile medievale groase care înconjurau micuțul oraș. Erau înalte și late, cu o alee largă pe creastă, mărginită de un șir des de castani. Ne amestecam cu un șir nesfârșit de oameni care făceau jogging, se plimbau, mergeau cu bicicleta, cu rolele, mame cu copii, bătrâni care vorbeau tare, adolescenți cu scutere, turiști.

Cafeneaua era puțin mai departe, la umbra unor pomi înverziți. În timp ce mă apropiam cu Zoë, mă simțeam ciudat de amețită, aproape amorțită. Terasa era goală, în afară de un cuplu de vârstă mijlocie, care mânca înghețată, și de niște turiști nemți, care studiau o hartă. Mi-am tras pălăria pe ochi și mi-am netezit fusta șifonată.

Când mi-a rostit numele, eu tocmai îi citeam meniul lui Zoë.

– Julia Jarmond.

Am ridicat privirea spre un bărbat înalt, bine făcut, de vreo patruzeci și cinci de ani. Se așeză în fața mea și a lui Zoë.

– Bună, îl salută Zoë.

Eu am descoperit că îmi pierdusem glasul. Nu puteam decât să mă uit la el. Avea părul blond-închis, vârstat cu cenușiu. Un ușor început de chelie. Bărbie pătrată. Un nas frumos arcuit.

– Bună, îi răspunse el. Ia tiramisu. O să-ți placă.

Apoi își ridică ochelarii de soare și și-i puse pe cap. Ochii mamei lui. Turcoaz și migdalați. Zâmbi.

– Ești ziaristă, să înțeleg. Stai la Paris? Te-am căutat pe internet.

Am tușit, jucându-mă nervoasă cu ceasul de la mână.

– Și eu te-am căutat, să știi. Ultima ta carte a fost grozavă. *Tuscan Feasts.*

William Rainsferd oftă și se bătu ușor peste burtă.

– Ah, cartea asta a avut o frumoasă contribuție la cele cinci kilograme suplimentare de care n-am mai reușit să scap.

Am zâmbit larg. Urma să fie dificil să trecem de la conversația asta plăcută și ușoară la ceea ce știam că va urma. Zoë mă privi semnificativ.

– E foarte amabil din partea ta că ai venit să te întâlnești cu noi aici... Apreciez asta...

Glasul meu părea jalnic, pierdut.

– Nici o problemă, zâmbi el și pocni din degete ca să atragă atenția chelnerului.

Am comandat tiramisu și o cola pentru Zoë, și două cappuccino.

– Sunteți pentru prima dată la Lucca? întrebă.

Am dat din cap afirmativ. Chelnerul se întoarse cu comanda. William Rainsferd i se adresă într-o italiană rapidă și fluentă. Amândoi râseră.

– Vin de multe ori la cafeneaua asta, explică el. Îmi place să pierd vremea pe-aici. Chiar și în zilele fierbinți ca asta.

Zoë își începu prăjitura, iar lingurița scotea clinchete când se lovea de bolul de sticlă. O tăcere bruscă se lăsă asupra noastră.

– Cu ce te pot ajuta? întrebă el, vesel. Mara a pomenit ceva de mama.

În sinea mea am lăudat-o pe Mara. Se pare că ușurase lucrurile.

– Nu am știut că mama ta a murit, am zis. Îmi pare rău.

– E în regulă, zise el și ridică din umeri, punându-și în cafea un cub de zahăr. S-a întâmplat cu multă vreme în urmă. Eram copil. Ai cunoscut-o? Ești cam tânără pentru asta.

Am clătinat din cap.

– Nu, nu am întâlnit-o niciodată. S-a întâmplat să mă mut în apartamentul unde a locuit, în timpul războiului. Rue de Saintonge, la Paris. Și îi cunosc pe oamenii care i-au fost apropiați. De asta sunt aici. De aceea am venit să te văd.

El puse ceașca jos și mă privi în tăcere. Ochii lui limpezi mă priveau gânditori, calmi.

Pe sub masă, Zoë își puse o mână lipicioasă pe genunchiul meu gol. Am privit doi cicliști care treceau pe alee. Căldura ne copleșea din nou. Am inspirat adânc.

– Nu sunt foarte sigură de unde să încep, am ezitat. Și știu că trebuie să fie dificil pentru tine să te gândești din nou la asta, dar am simțit că trebuie s-o fac. Rudele mele, familia Tézac, au cunoscut-o pe mama ta în rue de Saintonge, în 1942.

Am crezut că numele de Tézac avea să-i provoace o reacție, dar William rămăsese nemișcat. Nici rue de Saintonge nu-i spunea nimic.

– După cele întâmplate, mă refer la evenimentele tragice din iulie 1942 și la moartea unchiului tău, voiam doar să te asigur că familia Tézac nu a putut niciodată s-o uite pe mama ta. Socrul meu, în special, se gândește la ea în fiecare zi.

Tăcerea se prelungi. Ochii lui William Rainsferd părură să se îngusteze.

– Îmi pare rău, am adăugat rapid, știu că toate astea vor fi dureroase pentru tine, îmi pare rău.

Când vorbi în cele din urmă, glasul lui sună ciudat, aproape înăbușit.

– Ce vrei să spui prin „evenimente tragice"?

– Păi, razia de la Vel' d'Hiv'..., m-am bâlbâit. Familiile de evrei arestate la Paris, în iulie 1942...

– Continuă, zise el.

– Și lagărele... Familiile trimise de la Drancy la Auschwitz...

William Rainsferd își întinse palmele deschise și clătină din cap.

– Îmi pare rău, dar nu înțeleg ce au toate astea de-a face cu mama.

Eu și Zoë am schimbat o privire.

Un minut lung se târî în tăcere. Mă simțeam teribil de stânjenită.

– Ai pomenit de moartea unui unchi? rosti el, în cele din urmă.

– Da... Michel. Fratele mai mic al mamei tale. În rue de Saintonge.

Tăcere.

– Michel?

William părea uimit.

– Mama nu a avut niciodată un frate pe nume Michel. Și n-am auzit niciodată de rue de Saintonge. Știi, cred că nu vorbim de aceeași persoană.

– Dar pe mama ta o chema Sarah, nu? am murmurat, confuză.

El dădu din cap.

– Așa e. Sarah Dufaure.

– Da, Sarah Dufaure, despre ea e vorba, am zis, nerăbdătoare. Sau, mai corect, Sarah Starzynski.

Mă așteptam să se lumineze la față.

– Pardon? făcu el și se încruntă. Sarah și mai cum?

– Starzynski. Numele de fată al mamei tale.

William Rainsferd mă privi țintă, ridicându-și bărbia.

– Numele de fată al mamei mele a fost Dufaure.

Un clopoțel de alarmă se declanșă în mintea mea. Ceva nu era în regulă. Nu știa.

Încă mai aveam timp să plec, să dispar înainte să fac țăndări liniștea vieții acestui om.

Mi-am lipit un zâmbet vesel, am murmurat ceva despre o greșeală și mi-am dat scaunul înapoi câțiva centimetri, grăbind-o ușor pe Zoë să-și lase desertul neterminat. Nu aveam să-l fac să-și piardă timpul, îmi părea rău. M-am ridicat de pe scaun. La fel și el.

– Cred că e vorba despre altă Sarah, zise el zâmbitor. Nu contează, bucură-te de șederea în Lucca. Oricum, îmi pare bine că ne-am cunoscut.

Înainte să pot scoate o vorbă, Zoë băgă mâna în geanta mea și îi dădu ceva.

William Rainsferd se uită la fotografia fetiței cu steaua galbenă.

– Este mama ta? întrebă Zoë, cu glas slab.

Părea că în jurul nostru totul se cufundase în tăcere. Nu se mai auzea nici un zgomot dinspre aleea aglomerată. Chiar și păsările păreau să nu mai ciripească. Nu rămăsese decât căldura. Și tăcerea.

– Iisuse, făcu el.

Și apoi se lăsă din nou pe scaun, cu greutate.

Fotografia stătea între noi pe masă. William Rainsferd se uita când la ea, când la mine, iarăși și iarăși. Citi inscripția de pe spate de câteva ori, cu o expresie de uimire și neîncredere.

– Arată exact ca mama când era copil, zise el, în cele din urmă. Nu pot să neg.

Eu și Zoë nu am spus nimic.

– Nu înțeleg. Nu se poate. E imposibil.

Își freca mâinile, agitat. Am observat că purta o verighetă de argint. Avea degete lungi și subțiri.

– Steaua...

Clătina încontinuu din cap.

– Steaua de pe piept...

Era posibil ca acest om să nu știe adevărul despre trecutul mamei lui? Despre religia ei? Era posibil ca Sarah să nu fi spus nimic familiei Rainsferd?

În timp ce îi priveam chipul uluit, neliniștea, am simțit că știam răspunsul. Nu, nu le spusese. Nu-și dezvăluise copilăria, originile, religia. Se rupsese cu totul de trecutul ei îngrozitor.

Îmi doream să fiu undeva, departe. Departe de orașul ăsta, de țara asta, de ignoranța acestui om. Cum am putut să fiu atât de oarbă? Cum de nu îmi dădusem seama de realitate? Nici măcar o dată nu mă gândisem că era posibil ca Sarah să fi ținut totul secret. Suferința ei fusese prea mare. De aceea nu mai scrisese niciodată familiei Dufaure. De aceea nu-i spusese niciodată fiului ei cine era în realitate. În America, dorise să înceapă o viață nouă.

Și iată-mă pe mine, o străină, dezvăluindu-i acestui om adevărul gol-goluț, aducându-i cu stângăcie niște vești teribile.

William Rainsferd împinse poza înspre mine, cu buzele strânse.

– De ce ai venit aici? șopti el.

Mi-am simțit gâtul uscat ca iasca.

– Să-mi spui că pe mama o chema altfel? Că a fost implicată într-o tragedie? De aceea ești aici?

Îmi simțeam picioarele tremurând pe sub masă. Nu asta îmi imaginasem. Îmi imaginasem durere, regret, dar nu asta. Nu furie.

– Am crezut că știi, am îndrăznit. Am venit fiindcă familia mea își amintește prin ce a trecut ea, în 1942. De aceea sunt aici.

El clătină din nou din cap, își trecu agitat degetele prin păr. Ochelarii de soare căzură cu un zăngănit pe masă.

– Nu, zise el cu glas șoptit. Nu. Nu, nu. Este o nebunie. Mama era franțuzoaică. Se numea Dufaure. S-a născut în Orléans. Și-a pierdut părinții în timpul războiului. Nu a avut frați. Nu a avut nici o altă familie. Nu a locuit niciodată la Paris, pe acea rue de Saintonge. Această fetiță evreică nu poate fi ea. Ai încurcat lucrurile.

– Te rog, am spus cu blândețe, dă-mi voie să-ți spun toată povestea...

El își ridică palmele înspre mine, de parcă ar fi vrut să mă împingă la o parte.

– Nu vreau să știu. Ține-ți „toată povestea" pentru tine.

Am simțit din nou împunsătura familiară de durere înăuntrul meu, săgetându-mi uterul cu o înțepătură abilă.

– Te rog, am zis, cu glas pierit. Te rog, ascultă-mă.

William Rainsferd se ridicase în picioare, un gest rapid și suplu pentru un bărbat atât de mare. Se uită în jos la mine, cu chipul întunecat.

– O să fiu foarte clar. Nu vreau să te mai văd. Nu vreau să mai vorbesc niciodată despre asta. Te rog să nu mă suni.

Și dispăru.

Eu și Zoë am rămas uitându-ne după el. Toate astea, pentru nimic. Toată călătoria, toate eforturile, pentru așa ceva. Pentru această fundătură. Nu-mi venea să cred că povestea lui Sarah se putea încheia aici, atât de rapid. Nu putea să dispară așa.

Am rămas tăcute o vreme. Apoi, tremurând în ciuda căldurii, am plătit nota. Zoë nu zicea nimic. Părea uluită.

M-am ridicat în picioare, dar oboseala îmi încetinea fiecare mișcare. Și acum? Unde să mergem? Înapoi la Paris? Înapoi la Charla?

Am continuat să merg, cu picioarele grele ca de plumb. O auzeam pe Zoë cum mă strigă, dar nu am vrut să mă întorc. Voiam să ajung rapid înapoi la hotel. Să mă gândesc. Să pun lucrurile în mișcare. Să o sun pe sora mea. Și pe Édouard. Și pe Gaspard.

Glasul lui Zoë era acum puternic, plin de neliniște. Ce voia? De ce plângea? Am observat că trecătorii se uită la mine. M-am răsucit spre fiica mea, exasperată, să-i spun să se grăbească.

Ea veni în grabă alături de mine și mă apucă de mână. Avea chipul palid.

– Mamă..., șopti ea, cu o voce încordată și subțire.

– Ce? Ce e? am izbucnit.

Ea arătă spre picioarele mele. Apoi începu să scâncească, precum un cățeluș.

Am privit în jos. Fusta mea albă era plină de sânge. M-am uitat înapoi spre scaun, pe care era imprimată o semilună purpurie. Pârâiașe groase și roșii mi se scurgeau pe coapse.

– Ești rănită, mamă? gâfâi Zoë.

M-am prins de burtă.

– Copilul, am zis, îngrozită.

Zoë mă privi țintă.

– Copilul? țipă ea și-și înfipse degetele în brațul meu. Mamă, ce copil? Despre ce vorbești?

Chipul ei ascuțit se îndepărta de mine. Picioarele îmi cedară. Am căzut cu bărbia pe aleea fierbinte și uscată.

Apoi tăcere. Și întuneric.

Am deschis ochii și am zărit chipul lui Zoë, la câțiva centimetri de al meu. Simțeam în jurul meu mirosul inconfundabil de spital. O cameră mică și verde. O perfuzie în antebraț. O femeie îmbrăcată în bluză albă mâzgălea ceva pe o fișă medicală.

– Mamă, șopti Zoë și mă strânse de mână. Mamă, totul e în regulă, nu-ți face griji.

Tânăra veni pe o latură a patului, zâmbi și o mângâie ușor pe cap pe Zoë.

– O să fiți bine, *signora*, zise ea, într-o engleză surprinzător de bună. Ați pierdut sânge, și încă mult, dar acum sunteți bine.

Vocea mi se auzi ca un geamăt.

– Și copilul?

– Și copilul e bine. Am făcut o ecografie. A fost o problemă cu placenta. Acum trebuie să vă odihniți. Nu trebuie să vă ridicați din pat o vreme.

Plecă din cameră și închise încet ușa în urma ei.

– M-ai speriat ca dracu', îmi spuse Zoë. Și pot să spun „dracu'" azi. Nu cred c-o să mă cerți.

Am tras-o aproape și am strâns-o la piept cu toată puterea, în ciuda perfuziei.

– Mamă, de ce nu mi-ai spus de copil?

– Aveam de gând, iubito.

Mă privi cu atenție.

– Din cauza copilului aveți tu și *papà* probleme?

– Da.

– Tu vrei copilul, și *papà* nu, așa-i?

– Ceva de genul ăsta.

Mă mângâie ușor pe mână.

– *Papà* vine încoace.

– Oh, Doamne, am zis.

Bertrand aici. Bertrand după toate astea.

– I-am telefonat, explică Zoë. O să ajungă aici în vreo două ore.

Ochii mi s-au umplut de lacrimi, care au început să-mi curgă încet pe obraji.

– Mamă, nu plânge, mă rugă Zoë, care-mi ștergea agitată fața. E bine, totul e bine acum.

Am zâmbit obosită, dând din cap ca s-o liniștesc. Dar universul meu părea gol, pustiit. Nu mă gândeam decât la felul cum William Rainsferd plecase. „Nu vreau să te mai văd. Nu vreau să mai vorbesc niciodată despre asta. Te rog să nu mă suni." Umerii lui aplecați, căzuți. Încordarea buzelor.

Zilele, săptămânile, lunile care aveau să vină se întindeau înaintea mea, sumbre și cenușii. Niciodată nu mă simțisem atât de deznădăjduită, de pierdută. Parcă însăși esența mea dispăruse. Ce mă mai aștepta? Un copil pe care viitorul meu fost soț nu-l dorea și pe care voi fi nevoită să-l cresc singură. O fiică în curând adolescentă, care s-ar putea să nu mai rămână fetița minunată de acum.

Bertrand sosi, calm, eficient, tandru. M-am lăsat în mâinile lui, l-am ascultat vorbind cu doctorul, l-am privit liniștind-o din când în când pe Zoë cu câte o privire caldă. Se ocupă de toate detaliile. Urma să rămân în spital până când sângerarea se oprea complet. Apoi aveam să zbor înapoi la Paris și să o iau ușor până în toamnă, când urma să fiu în luna a cincea de sarcină. M-am retras într-o tăcere plăcută. Nu voiam să vorbesc despre Sarah.

Am început să mă simt ca o bătrânică, dusă de colo până colo, așa cum i se întâmpla lui Mamé, între granițele familiare ale „casei" ei, primind aceleași zâmbete placide, aceeași bunăvoință banală. Era ușor să lași pe altcineva să-ți controleze viața. Oricum, nu aveam prea multe pentru care să lupt. În afară de acest copil. Copilul de care Bertrand nu pomenise nici măcar o dată.

Când am aterizat la Paris, câteva săptămâni mai târziu, parcă trecuse un an întreg. Încă mă simțeam obosită și tristă. Mă gândeam zilnic la William Rainsferd. De câteva ori, am luat telefonul sau hârtie și pix, având de gând să vorbesc cu el, să-i scriu, să-i explic, să spun ceva, să îmi cer scuze, dar nu am îndrăznit niciodată.

Am lăsat zilele să treacă, vara să se îndrepte spre toamnă. Stăteam în pat și citeam, scriam articole pe laptop, vorbeam la telefon cu Joshua, cu Bamber, cu Alessandra, cu familia și prietenii. Lucram din dormitor. Totul păruse complicat la început, dar mă descurcasem. Prietenele mele, Isabelle, Holly sau Susan, veneau cu rândul să-mi pregătească prânzul. O dată pe săptămână, una dintre cumnatele mele se ducea cu Zoë la cumpărături în apropiere, la Inno sau Franprix. Cécile cea durdulie și senzuală făcea *crêpes* pufoase, pline de unt, iar Laure cea estetică și ascuțită pregătea salate exotice, cu puține calorii, care erau surprinzător de savuroase. Soacra mea venea mai rar, dar o trimitea pe menajera ei, o oarecare *Madame* Leclère, dinamică și transpirată, care dădea cu aspiratorul cu o asemenea energie încât mă făcea să am contracții. Părinții mei veniseră să stea o săptămână la micuțul lor hotel favorit de pe rue Delambre, extaziați de ideea de a deveni din nou bunici.

Édouard sosea în vizită în fiecare vineri, cu un buchet de trandafiri roz. Stătea pe fotoliu lângă pat și îmi cerea iar și iar să-i relatez conversația care avusese loc între mine și William, în Lucca. Clătina din cap și ofta. Spunea de fiecare dată că el ar fi trebuit

să anticipeze reacția lui William, că nici el, nici eu nu ne-am imaginat că William nu știa nimic, că Sarah nu scosese o vorbă. Sau spunea, cu o privire plină de speranță: „N-aș putea să-i telefonez eu și să-i explic?" Apoi se uita la mine și murmura: „Nu, sigur că nu, nu pot să fac asta, ce prostie din partea mea. Ce ridicol să mă gândesc la asta!"

Am întrebat-o pe doctoriță dacă aș putea găzdui o mică întrunire, stând întinsă pe canapeaua din living. Ea a fost de acord, dar m-a pus să promit că nu o să car nimic greu și că o să rămân la orizontală, *à la récamier*. Într-o seară, la sfârșitul verii, Gaspard și Nicolas Dufaure au venit să-l cunoască pe Édouard. Nathalie Dufaure era și ea prezentă. Îl invitasem și pe Guillaume. A fost un moment mișcător, magic. Trei bătrâni care aveau în comun o fetiță pe care nu o putuseră uita. I-am privit cum studiau cu atenție vechile poze cu Sarah, scrisorile ei. Gaspard și Nicolas ne-au întrebat despre William, iar Nathalie era numai urechi, ajutând-o în același timp pe Zoë să servească mâncarea și băuturile.

Nicolas, o versiune ușor mai tânără a lui Gaspard, cu aceeași față rotundă și păr alb și subțire, ne vorbi despre relația lui specială cu Sarah, cum obișnuia s-o necăjească fiindcă tăcerea ei îl îndurera atât de tare și cum orice reacție, în afară de o ridicare din umeri, o insultă sau un șut, reprezenta un triumf, fiindcă, pentru o clipă, Sarah ieșea din izolarea ei, din lumea ei secretă. Ne povesti despre prima dată când Sarah făcuse baie în mare, la Trouville, la începutul anilor '50. Se uitase țintă la ocean, cu o mirare absolută, apoi își întinsese brațele, strigase de bucurie și alergase spre apă cu picioarele ei slabe și sprintene, aruncându-se în valurile albastre și reci, cu țipete vesele. Iar ei o urmaseră, chiuind la fel de tare, vrăjiți de noua Sarah, pe care nu o mai văzuseră niciodată.

– Era frumoasă, își aminti Nicolas, o adolescentă frumoasă, de optsprezece ani, debordând de viață și de energie, și am simțit în acea zi, pentru prima dată, că mai exista fericire în ea, că mai exista speranță pentru ea în viitor.

Iar după doi ani, m-am gândit, Sarah ieșea pentru totdeauna din viața familiei Dufaure, ducând în America secretul trecutului. Și douăzeci de ani mai târziu era moartă. Cum fuseseră acei douăzeci de ani în America, m-am întrebat. Căsătoria, nașterea fiului ei. Fusese fericită la Roxbury? Numai William avea aceste răspunsuri, mi-am zis. Numai William ne putea spune. Ochii mei i-au întâlnit pe ai lui Édouard și mi-am dat seama că se gândea la același lucru.

Am auzit cheia lui Bertrand în ușă, și soțul meu apăru, bronzat, frumos, parfumat cu *Habit Rouge*, zâmbind însuflețit și dând mâna firesc cu invitații mei și n-am putut să nu-mi aduc aminte de cântecul lui Carly Simon, care îi amintea Charlei de Bertrand: „Vii la petrecere de parcă ai urca la bordul unui iaht".

Bertrand se decisese să amâne mutarea în rue de Saintonge din cauza problemelor cu sarcina mea. În acest nou și ciudat mod de viață cu care nu mă puteam obișnui, Bertrand era prezent fizic, într-un mod prietenesc, util, dar fără să-mi fie propriu-zis alături. Călătorea mai des ca de obicei, venea acasă târziu, pleca devreme. Împărțeam încă același pat, dar nu mai era un pat matrimonial. În mijlocul lui răsărise Zidul Berlinului.

Zoë părea să ia toate astea cu calm. Deseori vorbea despre copil, cât de mult însemna pentru ea, cât de emoționată era. Fusese cu mama la cumpărături, în timpul vizitei părinților mei în Paris, și se dezlănțuiseră de-a dreptul la Bonpoint, magazinul cu hăinuțe pentru bebeluși, splendide, dar revoltător de scumpe, de pe rue de l'Université.

Majoritatea oamenilor reacționau ca fiica mea, ca părinții și sora mea sau ca rudele mele prin alianță și Mamé: erau încântați de venirea bebelușului. Chiar și Joshua, cunoscut pentru disprețul cu care privea bebelușii și concediile de boală, părea interesat. „Nu știam că poți să ai copii la vârsta a doua", afirmase el ironic. Nimeni nu pomenea de criza prin care trecea căsnicia mea. Nimeni nu părea să observe. Oare cu toții credeau în secret că, după nașterea copilului, Bertrand avea să-și vină în fire? Că o să-l primească cu brațele deschise?

Mi-am dat seama că atât eu, cât și Bertrand ne închiseserăm într-o stare de amorțeală – nu vorbeam, nu discutam nimic despre asta. Amândoi așteptam să se nască bebelușul. Apoi rămânea de

văzut. Atunci va trebui să mergem mai departe. Atunci vor trebui luate deciziile.

Într-o dimineață, am simțit că bebelușul începe să miște, să dea acele mici lovituri care pot fi confundate cu gazele. Voiam să nasc copilul, să-l țin în brațe. Uram starea asta de letargie tăcută, așteptarea. Mă simțeam prinsă în capcană. Voiam să vină odată iarna, începutul anului viitor, nașterea.

Uram sfârșitul de vară care zăbovea, căldura care se atenua, praful, minutele tainice care treceau cu viteza melcului. Uram cuvântul francez pentru începutul de septembrie, întoarcerea la școală și noul început după vacanța de vară: *„la rentrée"*, repetat obsedant la radio, la televizor, în ziare. Mă enerva când oamenii mă întrebau cum îl va chema pe bebeluș. Amniocenteza dezvăluise sexul, dar nu am vrut să aflu. Bebelușul încă nu avea un nume. Ceea ce nu însemna că nu îl așteptam.

Tăiam fiecare zi din calendar. Septembrie se transformă în octombrie. Burtica mi se rotunjea frumușel. Acum puteam să mă ridic din pat, să mă duc la birou, să o iau pe Zoë de la școală, să merg la film cu Isabelle, să mă întâlnesc cu Guillaume la Select, ca să luăm prânzul.

Dar, deși zilele păreau mai pline, mai ocupate, golul, durerea rămăseseră.

William Rainsferd. Chipul lui, ochii lui. Expresia lui când se uitase la fetița cu steaua galbenă. „Iisuse!" Vocea lui când spusese asta.

Cum era viața lui acum? Își ștersese totul din minte în momentul când ne întorsese spatele mie și lui Zoë? Deja uitase de îndată ce ajunsese acasă?

Sau lucrurile stăteau cu totul altfel? Era un adevărat iad pentru el din cauză că nu se putea opri să nu se gândească la ceea ce îi spusesem, din cauză că revelațiile mele îi schimbaseră întreaga viață? Mama lui devenise o străină. Cineva cu un trecut despre care el nu știa nimic.

Mă întrebam dacă le dezvăluise ceva soției lui, fiicelor lui. Ceva despre americanca aceea care apăruse în Lucca cu un copil, îi arătase o poză, îi spusese că mama lui era evreică și că fusese

arestată în timpul războiului, că suferise, că își pierduse fratele și părinții, despre care el nu auzise niciodată.

M-am întrebat dacă făcuse cercetări referitoare la Vel' d'Hiv', dacă citise articole, cărți despre ceea ce se întâmplase în iulie 1942, în inima Parisului.

M-am întrebat dacă stătea treaz noaptea în pat și se gândea la mama lui, la trecutul ei, la adevărul despre el, la ce rămăsese secret, nespus, învăluit în întuneric.

Apartamentul din rue de Saintonge era aproape gata. Bertrand aranjase ca eu și Zoë să ne mutăm imediat după nașterea bebelușului, în februarie. Arăta minunat, diferit. Echipa lui făcuse o treabă excelentă. Nu mai purta amprenta lui Mamé și îmi închipuiam că trebuie să fie foarte diferit de cum îl știa Sarah.

Dar în timp ce mă plimbam prin camerele goale, proaspăt zugrăvite, prin noua bucătărie și biroul propriu, mă întrebam dacă puteam suporta să trăiesc aici. În acest loc, unde murise fratele mai mic al lui Sarah. Dulapul ascuns nu mai exista, de când două camere fuseseră unite într-una singură, dar, cumva, asta nu schimba nimic pentru mine.

Aici se întâmplase și nu puteam să-mi scot asta din minte. Nu-i spusesem fiicei mele nimic despre tragedia care se petrecuse aici. Dar ea simțise, în felul ei special, empatic.

Într-o dimineață ploioasă de noiembrie, m-am dus la apartament ca să încep să mă ocup de perdele, tapet, covoare. Isabelle îmi fusese de mare ajutor și mă însoțise prin tot felul de magazine. Spre încântarea lui Zoë, decisesem să ignor tonurile liniștite și placide la care apelasem în trecut și să mă dezlănțui în culori noi și îndrăznețe. Bertrand fluturase nepăsător din mână: „Tu și Zoë hotărâți, e casa voastră, la urma urmelor". Zoë alesese pentru dormitorul ei verde-lime și mov-deschis. Îmi amintea atât de mult de gusturile Charlei, încât n-am putut să-mi rețin un zâmbet.

Un teanc de cataloage mă aștepta pe podelele goale, lustruite. Le răsfoiam cu atenție când mi-a sunat celularul. Am recunoscut

numărul: era de la azilul lui Mamé. Mamé se simțise obosită în ultimul timp, devenise iritabilă, uneori chiar de nesuportat. Era dificil s-o mai faci să zâmbească, chiar și lui Zoë îi fusese greu să reușească. Nu avea răbdare cu nimeni. Vizitele la ea deveniseră aproape o corvoadă în ultima vreme.

– *Mademoiselle* Jarmond? Sunt Véronique, de la sanatoriu. Mi-e teamă că nu am vești prea bune. *Madame* Tézac nu se simte bine, a suferit un atac cerebral.

M-am ridicat, resimțind șocul în tot corpul.

– Un atac cerebral?

– Acum e ceva mai bine, doctorul Roche e cu dânsa, dar trebuie să veniți. L-am contactat și pe socrul dumneavoastră, dar nu reușim să dăm de soțul dumneavoastră.

Am închis. Mă simțeam agitată, panicată. Auzeam ploaia cum bate în geam. Unde era Bertrand? Am format numărul lui și a intrat căsuța vocală. La biroul de lângă Madeleine, nimeni nu părea să știe unde este, nici măcar Antoine. I-am spus lui Antoine că eram în rue de Saintonge și l-am rugat să-i transmită lui Bertrand să mă sune urgent. Am subliniat că e foarte urgent.

– *Mon Dieu,* copilul? se bâlbâi el.

– Nu, Antoine, nu *bébé, grand-mère,* am replicat și am închis.

Am aruncat o privire afară. Ploaia era deasă acum, o cortină cenușie, sclipitoare. O să mă ud. Asta e, mi-am zis. Cui îi pasă? Mamé. Minunata, draga de Mamé. Mamé a mea. Nu, era imposibil ca Mamé să moară acum, aveam nevoie de ea. Era prea curând, nu eram pregătită. Dar cum aș putea fi pregătită vreodată pentru moartea ei, m-am gândit. Am privit în jur, în living, amintindu-mi că exact în acest loc o întâlnisem pentru prima oară. Și încă o dată m-am simțit copleșită de toate evenimentele care avuseseră loc aici și care păreau să se întoarcă să mă bântuie.

M-am hotărât să le sun pe Cécile și pe Laure ca să mă asigur că știau și că veneau și ele. Laure îmi vorbi concis, profesional, era deja în mașină. Ne întâlnim acolo, mi-a zis. Cécile păru mai emoționată, fragilă, lacrimile i se simțeau în glas.

– Oh, Julia, nu pot să mă gândesc că Mamé... Știi... E mult prea îngrozitor.

I-am spus că nu reușeam să dau de Bertrand. Păru surprinsă.

– Dar tocmai am vorbit cu el, spuse ea.

– L-ai găsit la telefon?

– Nu, răspunse ea pe un ton ezitant.

– Atunci la birou?

– Trebuie să vină din clipă în clipă să mă ia. Mă duce el la sanatoriu.

– Eu nu am putut să iau legătura cu el.

– Ah, făcu ea precaută. Înțeleg.

Atunci am priceput. M-am simțit cuprinsă de un val de furie.

– Era la Amélie, nu?

– La Amélie? repetă ea mecanic.

Am bătut nerăbdătoare din picior.

– Oh, haide, Cécile. Știi foarte bine despre cine vorbesc.

– Se aude soneria, e Bertrand, se grăbi ea să spună.

Și închise. Am rămas în mijlocul încăperii goale, cu telefonul mobil strâns în mână, ca o armă. Mi-am apăsat fruntea de un ochi rece de geam. Simțeam nevoia să-l lovesc pe Bertrand. Nu mă mai enerva aventura nesfârșită cu Amélie, ci faptul că surorile lui aveau numărul acelei femei și știau unde să-l găsească într-un caz de urgență ca acesta. Eu nu știam. Faptul că nici acum, când căsnicia noastră era pe moarte, el tot nu avea curajul să-mi spună că încă se întâlnea cu femeia asta. Ca de obicei, eu eram ultima care afla. Eterna, *vaudevillesque*, nevastă înșelată.

Am rămas acolo multă vreme, nemișcată. Simțeam copilul mișcându-se în mine. Nu știam dacă să râd sau să plâng.

Mai țineam la Bertrand, de aceea încă mă durea? Sau era doar o chestiune de orgoliu rănit? Amélie, cu strălucirea și perfecțiunea ei pariziană, cu apartamentul ei îndrăzneț de modern, cu vedere spre Trocadéro, cu copiii ei bine-crescuți – *Bonjour, Madame* – și cu parfumul ei tare, care rămânea pe hainele și în părul lui Bertrand. Dacă o iubea pe ea, și nu pe mine, de ce îi era teamă

să-mi spună? Ca să nu mă rănească? Să nu o rănească pe Zoë? Ce îl înspăimânta în asemenea măsură? Când o să-și dea seama că nu infidelitatea lui era greu de suportat, ci lașitatea?

M-am dus în bucătărie. Îmi simțeam gura uscată. Am dat drumul la apă și am băut direct de la robinet, presându-mi pântecul imens de chiuvetă. M-am uitat din nou pe geam. Ploaia părea să se mai fi domolit. Mi-am luat haina de ploaie, geanta și m-am îndreptat spre ieșire.

Chiar atunci cineva bătu la ușă – trei lovituri scurte.

Bertrand, m-am gândit, înverșunată. Antoine sau Cécile probabil îi spusese să sune sau să vină aici.

Mi-am imaginat-o pe Cécile așteptând jos, în mașină. Stânjeneala ei. Tăcerea încordată, nervoasă, care va urma de îndată ce mă voi urca în Audi.

Ei, las' că le arăt eu lor. O să le zic ce-am pe suflet. Nu o s-o fac pe nevasta franțuzoaică, timidă și drăguță. O să-i cer lui Bertrand să-mi spună adevărul de acum încolo.

Am deschis cu un gest larg ușa.

Dar bărbatul care mă aștepta în prag nu era Bertrand.

Am recunoscut imediat statura, umerii lați. Părul blond-cenușiu, întunecat de ploaie și lipit de cap.

William Rainsferd.

M-am dat un pas înapoi, uimită.

– E un moment nepotrivit? mă întrebă.

– Nu, am îngăimat.

Ce Dumnezeu căuta aici? Ce voia?

Ne-am uitat țintă unul la celălalt. Ceva de pe chipul lui se schimbase de ultima oară când îl văzusem. Părea tras la față, hăituit. Nu mai era gurmandul vesel și bronzat.

– Trebuie să vorbesc cu tine, continuă el. E urgent. Îmi pare rău, nu am găsit numărul de telefon. Așa că am venit aici. Nu erai acasă aseară, așa că m-am gândit să revin de dimineață.

– De unde ai adresa asta? l-am întrebat, nedumerită. Încă nu figurează în cartea de telefon, nu ne-am mutat aici deocamdată.

El scoase un plic din buzunarul de la haină.

– Adresa era aici. Aceeași stradă pe care ai pomenit-o în Lucca. Rue de Saintonge.

Am clătinat din cap.

– Nu înțeleg.

Îmi dădu plicul. Era vechi, rupt la colțuri. Pe el nu scria nimic.

– Deschide-l.

Am scos dinăuntru un carnețel subțire, zdrențuit, un desen decolorat și o cheie de alamă lungă, care căzu cu un clinchet pe podea. El se aplecă să o ridice și o ținu în palma întinsă, ca să o văd.

– Ce sunt astea? am întrebat, precaută.

– După ce ai plecat din Lucca, eu am rămas într-o stare de șoc. Nu puteam să-mi scot din minte poza aceea. Nu puteam să nu mă gândesc la ea.

– Da, am zis, iar inima-mi bătea cu putere.

– Am luat avionul spre Roxbury, să-l văd pe tata. E foarte bolnav, după cum cred că știi. Are cancer. Nu mai poate să vorbească. Am căutat prin casă și am găsit plicul ăsta în biroul lui. Îl păstrase, după toți anii ăștia. Nu mi-l arătase niciodată.

– De ce ai venit? am șoptit.

În ochii lui se citea durere. Durere și teamă.

– Fiindcă vreau să-mi spui ce s-a întâmplat. Ce i s-a întâmplat mamei în copilărie. Trebuie să știu tot. Ești singura persoană care mă poate ajuta.

M-am uitat la cheia din mâna lui. Apoi la desen. O schiță neîndemânatică a unui băiețel cu păr blond, ondulat. Părea să stea într-un dulap mic, cu o carte pe genunchi și un ursuleț de jucărie alături. Pe spate, un scris decolorat: „Michel, rue de Saintonge, nr. 26". Am răsfoit carnețelul. Nici o dată. Propoziții scurte, scrise ca o poezie, în franceză, dificil de înțeles. Câteva cuvinte îmi săriră în ochi: *„le camp"*, *„la clef"*, *„ne jamais oublier"*, *„mourir"*.

– Ai citit asta? l-am întrebat.

– Am încercat. Franceza mea nu e prea grozavă. Am înțeles numai anumite pasaje.

Telefonul îmi sună în buzunar, făcându-ne să tresărim. Am scotocit după el. Era Édouard.

– Unde ești, Julia? mă întrebă cu blândețe. Nu se simte bine. Vrea să te vadă.

– Vin, am răspuns.

William Rainsferd se uită la mine.

– Trebuie să pleci?

– Da. O urgență în familie. Bunica soțului meu a suferit un atac cerebral.

– Îmi pare rău.

Ezită, apoi îmi puse o mână pe umăr.

– Când pot să te mai văd? Să vorbim?

Am deschis ușa, m-am întors spre el și am privit mâna de pe umărul meu. Era ciudat, tulburător, să-l văd în pragul acelui apartament, chiar locul care îi provocase mamei lui atâta durere, atâtea regrete, și să mă gândesc că încă nu știe, că încă nu știe ce s-a petrecut aici, nici ce consecințe au avut cele întâmplate asupra familiei lui, bunicilor lui, unchiului lui.

– Vii cu mine, am zis. Vreau să cunoști pe cineva.

Chipul obosit, palid al lui Mamé. Părea să doarmă. I-am vorbit, dar nu eram sigură că mă aude. Apoi i-am simțit degetele cum îmi prind încheietura mâinii și mă strâng. Știa că sunt acolo.

În spatele meu, familia Tézac stătea în jurul patului. Bertrand. Mama lui, Colette. Édouard. Laure și Cécile. În spatele lor, pe hol, stătea, cu un aer încurcat, William Rainsferd. Bertrand îl privise cu coada ochiului o dată sau de două ori, nedumerit. Probabil își închipuia că e noul meu iubit. În alte împrejurări, aș fi râs. Édouard se uitase la el de câteva ori, curios, cu privirea mijită, apoi la mine, insistent.

Abia mai târziu, când plecam de la sanatoriu, l-am luat de braț pe socrul meu. Doctorul Roche tocmai ne spusese că starea lui Mamé se stabilizase. Dar era slăbită. Nu se putea spune ce urma. Trebuia să fim pregătiți, ne zisese. Trebuia să ne convingem că acesta era, probabil, sfârșitul.

– Îmi pare atât de rău, Édouard, am murmurat.

El mă mângâie pe obraz.

– Mama te iubește, Julia. Te iubește foarte mult.

Bertrand apăru cu chipul sumbru. I-am aruncat o privire și m-am gândit în treacăt la Amélie, cochetând cu ideea de a-i zice ceva care să-l rănească, să-l înțepe, însă, în cele din urmă, am lăsat-o baltă. În fond, aveam destul timp să discutăm despre asta. Acum nu conta. Acum conta numai Mamé și silueta înaltă care mă aștepta pe hol.

– Julia, zise Édouard și aruncă o privire peste umăr, cine e bărbatul acela?

– Fiul lui Sarah.

Uluit, Édouard se uită lung, vreme de vreo două minute, la bărbatul înalt.

– L-ai sunat?

– Nu. De curând a descoperit niște hârtii pe care tatăl lui le ascunsese în tot acest timp. Ceva scris de Sarah. E aici fiindcă vrea să afle întreaga poveste. A venit azi.

– Aș vrea să-i vorbesc, spuse Édouard.

M-am dus să-l aduc pe William, i-am spus că socrul meu dorea să-l cunoască. Mă urmă, făcându-i pe toți – pe Bertrand și pe Édouard, pe Colette și pe fiicele ei – să pară niște pitici.

Édouard Tézac ridică privirea spre el. Era calm, stăpânit, dar ochii îi erau umezi.

Îi întinse mâna și William i-o luă. Era un moment plin de forță, tăcut. Nimeni nu zicea nimic

– Fiul lui Sarah Starzynski, murmură Édouard.

Am aruncat o privire spre Colette, Cécile și Laure, care priveau întreaga scenă cu o curiozitate politicoasă. Nu puteau pricepe ce se petrecea. Numai Bertrand înțelegea, numai el știa întreaga poveste, deși nu discutase niciodată cu mine despre asta, din seara în care descoperise dosarul roșu al lui Sarah. Nici măcar nu mai adusese vorba despre asta după întâlnirea din apartamentul nostru cu familia Dufaure, în urmă cu două luni.

Édouard își drese glasul. Mâinile lor erau încă unite. I se adresă în engleză, o engleză bună, cu un puternic accent franțuzesc.

– Sunt Édouard Tézac. Ne întâlnim într-un moment dificil pentru mine. Mama e pe moarte.

– Da. Îmi pare rău, zise William.

– Julia îți va spune întreaga poveste. Dar mama ta, Sarah...

Édouard făcu o pauză. Glasul i se frânse. Soția și fiicele lui îl priviră surprinse.

– Ce se întâmplă? murmură Colette, îngrijorată. Cine e Sarah?

– Este vorba despre ceva ce s-a întâmplat cu șaizeci de ani în urmă, explică Édouard, străduindu-se să-și recapete vocea.

Mi-am stăpânit impulsul de a mă duce să-l cuprind cu brațul pe după umeri. Édouard inspiră adânc și culoarea începu să-i revină în obraji. Îi zâmbi lui William – un zâmbet mic, timid, cum nu mai văzusem să aibă vreodată.

– Niciodată n-am s-o uit pe mama dumitale. Niciodată.

Mușchii feței îi tresăriră, zâmbetul îi dispăru și am văzut durerea, tristețea care-l sufocau, ca în ziua când îmi mărturisise întreaga poveste.

Tăcerea se așternu grea, insuportabilă; femeile continuau să se uite nedumerite.

– Sunt aproape ușurat că pot să-ți spun asta azi, după toți acești ani.

William Rainsferd dădu din cap.

– Vă mulțumesc, domnule, rosti, cu voce joasă.

Am observat că și el era palid la față.

– Nu știu multe, am venit aici ca să înțeleg. Cred că mama a suferit. Și trebuie să știu de ce.

– Am făcut ce am putut pentru ea, zise Édouard. Asta pot să ți-o spun. Julia îți va povesti. Îți va explica. Îți va spune povestea mamei tale, ce a făcut tatăl meu pentru mama dumitale. La revedere.

Se retrase apoi. Părea deodată un om bătrân, împuținat și palid. Privirea lui Bertrand îl urmărea, curioasă, detașată. Probabil că nu-l văzuse niciodată pe tatăl lui atât de mișcat. M-am întrebat ce efect a avut întâlnirea asta asupra lui, ce a însemnat pentru el.

Édouard se îndepărtă, urmat de soția și de fiicele lui, care îl bombardau cu întrebări. Fiul lui îi urmă, cu mâinile în buzunare, tăcut. M-am întrebat dacă Édouard avea să le spună adevărul lui Colette și fiicelor lui. Probabil că da, m-am gândit. Și mi-am imaginat șocul lor.

Eu și William Rainsferd stăteam singuri în holul sanatoriului. Afară, pe rue de Courcelles, încă ploua.

– Vrei să bem o cafea? mă întrebă el.

Avea un zâmbet frumos.

Am mers prin burniță până la cea mai apropiată cafenea. Ne-am așezat și am comandat două espresso. Pentru o clipă, am rămas în tăcere.

Apoi el mă întrebă:

– Ești apropiată de doamna aceea în vârstă?

– Da, am răspuns. Foarte apropiată.

– Văd că aștepți un copil.

Mi-am mângâiat pântecul rotunjit.

– Se va naște în februarie.

În cele din urmă, el rosti încet:

– Spune-mi povestea mamei.

– Nu o să fie ușor, am zis.

– Da. Dar trebuie să o aud. Te rog, Julia.

Încet, am început să vorbesc, cu o voce joasă și măsurată, aruncându-i doar câte o privire, din când în când. În timp ce vorbeam, gândurile mele se îndreptau spre Édouard, aflat probabil în livingul său elegant, de culoarea somonului, din rue de l'Université, spunându-le exact aceeași poveste soției, fiicelor și fiului său. Razia. Vel' d'Hiv'. Lagărul. Fuga. Fetița care se întorsese. Copilul mort în dulap. Două familii, unite prin moarte, și un secret. Două familii unite prin durere. O parte din mine voia ca acest bărbat

să știe tot adevărul. O alta dorea să-l protejeze, să-l ferească de realitatea crudă. De imaginea îngrozitoare a fetiței și de suferința ei. Durerea ei, pierderea ei. Durerea lui, pierderea lui. Cu cât vorbeam mai mult, cu cât dădeam mai multe detalii, cu cât răspundeam la mai multe întrebări, cu atât simțeam mai mult că vorbele mele îl pătrundeau ca niște lame și îl răneau.

După ce am terminat, am ridicat privirea spre el. Avea fața și buzele palide. Scoase carnețelul din plic și mi-l dădu în tăcere. Cheia de alamă stătea pe masă între noi.

Țineam carnețelul între palme, în timp ce-l priveam fix pe William. Ochii lui mă îndemnau să continui.

Am deschis carnețelul și am citit în gând prima propoziție. Apoi am citit cu glas tare, traducând din franceză direct în limba noastră maternă. Era un proces lent; scrisul, subțire și înclinat, se descifra greu.

Unde ești, micul meu Michel? Frumosul meu Michel.
Unde ești acum?
Îți vei aminti de mine?
Michel.
Eu, Sarah, sora ta.
Cea care nu s-a mai întors. Cea care te-a lăsat în dulap. Cea care a crezut că vei fi în siguranță.

Michel.
Anii au trecut, dar eu încă am cheia.
Cheia ascunzătorii noastre secrete.
Știi, am păstrat-o, zi după zi, am atins-o și mi-am amintit de tine.
A fost mereu cu mine încă din ziua de 16 iulie 1942.
Nimeni de aici nu știe. Nimeni de aici nu știe de cheie, de tine.
De tine în dulap.
De mama, de tata.
De lagăr.

De vara lui 1942.
De cine sunt cu adevărat.

Michel.
Nu trece nici o zi fără să mă gândesc la tine.
Fără să-mi amintesc de rue de Saintonge nr. 26.
Port povara morții tale așa cum aș purta un copil în pântece.
Am să o port până voi muri.
Uneori, vreau să mor.
Nu pot îndura povara morții tale.
A morții mamei, a morții tatălui.
Imaginea trenului de vite care îi duce spre pierzanie.
Aud în minte trenul, în ultimii treizeci de ani l-am auzit de nenumărate ori.
Nu pot îndura povara trecutului meu.
Și totuși nu pot arunca cheia de la dulapul tău.
Este singurul lucru concret care mă leagă de tine, în afară de mormântul tău.

Michel.
Cum pot să mă prefac că sunt altcineva.
Cum pot să-i fac să creadă că sunt o altă femeie.
Nu, nu pot să uit.
Velodromul.
Lagărul.
Trenul.
Jules și Geneviève.
Alain și Henriette.
Nicolas și Gaspard.

Copilul meu nu mă poate face să uit. Îl iubesc. E fiul meu.
Soțul meu nu știe cine sunt.
Nu-mi știe povestea.
Dar eu nu pot să uit.

A fost o greșeală îngrozitoare să vin aici.
Credeam că mă pot schimba. Credeam că pot să las totul în urmă.
Dar nu pot.

S-au dus la Auschwitz. Au fost uciși.
Fratele meu. A murit în dulap.
Nu mi-a mai rămas nimic.
Credeam că a mai rămas, dar m-am înșelat.
Un copil și un soț nu sunt de ajuns.
Ei nu știu nimic.
Ei nu știu cine sunt.
Nu vor ști niciodată.

Michel.
În vise, vii și mă iei.
Mă iei de mână și mă duci departe,
Viața asta este prea greu de suportat pentru mine.
Mă uit la cheie și mi-e dor de tine și de trecut.
De zilele simple, nevinovate, de dinainte de război.
Știu că rănile mele nu se vor vindeca niciodată.
Sper că fiul meu mă va ierta.
El nu va ști niciodată.
Nimeni nu va ști niciodată.

Zakhor. Al Tichkah.
Amintește-ți. Nu uita niciodată.

Cafeneaua era zgomotoasă, însuflețită, și totuși, în jurul meu și al lui William, se crease o tăcere deplină.

Am lăsat jos carnețelul, devastată de tot ceea ce știam acum.

– S-a sinucis, rosti William sec. Nu a fost nici un accident. A intrat cu mașina direct în copac.

Nu am spus nimic. Nu puteam să vorbesc. Nu știam ce să spun.

Voiam să-l iau de mână, dar ceva mă reținea. Am inspirat adânc. Dar cuvintele nu veneau.

Cheia de alamă stătea pe masă între noi, martor tăcut al trecutului, al morții lui Michel. L-am simțit pe William închizându-se în sine, cum o făcuse mai înainte în Lucca, atunci când își ridicase palmele, ca să mă împingă parcă la o parte. Nu se mișcă, dar l-am simțit cu claritate retrăgându-se. Încă o dată m-am împotrivit impulsului puternic, de nestăpânit, de a-l reține. De ce simțeam că erau atât de multe lucruri pe care le puteam împărtăși cu acest bărbat? Cumva, nu-mi era străin și, chiar și mai ciudat, mă simțeam și mai puțin străină pentru el. Ce ne adusese împreună? Căutarea mea, setea de adevăr, compasiunea mea pentru mama lui? El nu știa nimic despre mine, nimic despre mariajul meu pe cale să se destrăme, despre faptul că în Lucca era cât pe ce să pierd copilul, despre slujba mea, despre viața mea. Ce știam eu despre el, despre soția lui, despre copiii lui, despre cariera lui? Prezentul lui era un mister. Dar trecutul lui, trecutul mamei lui, fusese marcat pentru mine asemenea unui drum întunecat, luminat de torțe

aprinse. Și tânjeam să-i arăt acestui bărbat că îmi pasă, că tot ce i se întâmplase mamei lui îmi schimbase viața.

– Mulțumesc, zise el, în cele din urmă. Mulțumesc pentru că mi-ai spus toate astea.

Vocea lui părea ciudată, artificială. Mi-am dat seama că voiam să cedeze, să plângă, să-mi arate vreo formă de emoție. De ce? Fără îndoială fiindcă simțeam nevoia să mă eliberez, aveam nevoie de lacrimi care să spele durerea, regretul, golul, aveam nevoie să-mi împărtășesc sentimentele cu el, într-o comuniune particulară, intimă.

Se pregătea de plecare. Se ridică și-și adună de pe masă cheia și carnețelul. Nu suportam ideea că o să plece atât de curând. Dacă pleca acum, eram sigură că nu o să-l mai văd niciodată. Nu va mai dori să mă vadă sau să stea de vorbă cu mine. Voi pierde ultima legătură cu Sarah. Îl voi pierde. Și, dintr-un motiv obscur, necunoscut, William Rainsferd era singura persoană cu care voiam să fiu în acele clipe.

El trebuie să fi citit ceva pe chipul meu fiindcă ezita, în picioare, lângă masă.

– O să mă duc în locurile acelea, zise el. Beaune-la-Rolande și rue Nélaton.

– Aș putea să vin cu tine, dacă vrei.

Privirea lui zăbovi asupra mea. Din nou, am sesizat sentimentele contradictorii pe care i le inspiram, un amestec complex de resentimente și recunoștință.

– Nu, prefer să mă duc singur. Dar aș aprecia dacă mi-ai da adresele fraților Dufaure. Aș vrea să-i vizitez.

– Sigur, am replicat.

M-am uitat în agendă și am notat adresele pe o bucată de hârtie.

Se așeză apoi brusc, greoi.

– Știi, aș avea nevoie de o băutură, zise el.

– Bine. Desigur, am zis și i-am făcut semn chelnerului.

Am comandat vin.

În timp ce beam tăcuți, mi-am dat seama cât de confortabil mă simțeam în prezența lui. Doi americani care savurau în tăcere o băutură. Cumva, nu aveam nevoie să vorbim. Și nu mă simțeam stânjenită. Dar știam că, de îndată ce va termina paharul de vin, va pleca.

Și momentul acesta sosi.

– Mulțumesc, Julia, mulțumesc pentru tot.

Nu a zis „hai să păstrăm legătura, să ne trimitem e-mailuri, să vorbim din când în când la telefon". Nu, nu a zis nimic. Dar știam ce spunea tăcerea lui, clar și răspicat. „Nu mă suna. Nu mă contacta, te rog. Trebuie să-mi clarific viața. Am nevoie de timp, de tăcere și de pace. Trebuie să aflu cine sunt."

L-am privit cum se îndepărta prin ploaie, până când silueta lui înaltă s-a pierdut pe strada aglomerată.

Mi-am pus palmele pe pântecul rotund și am lăsat singurătatea să mă învăluie.

Când am ajuns acasă seara, toată familia Tézac mă aștepta. Stăteau cu Bertrand și cu Zoë în living. Am remarcat imediat atmosfera încordată.

Se părea că se împărțiseră în două tabere: Édouard, Zoë și Cécile, care erau „de partea mea", fiind de acord cu ceea ce făcusem, și Colette și Laure, care mă dezaprobau.

Bertrand nu zicea nimic, rămânând ciudat de tăcut. Avea un chip trist, cu colțurile gurii lăsate. Nu se uita la mine.

Cum am putut să fac așa ceva, explodă Colette. Să dau de urma acelei familii, să-l contactez pe acel bărbat, care nici măcar nu știa nimic despre trecutul mamei lui.

– Bietul om, se auzi și cumnata mea, profund șocată. Imaginează-ți, acum află cine e cu adevărat, află că mama lui era evreică și că întreaga lui familie a fost ucisă în Polonia, că unchiul lui a murit de foame. Julia, trebuia să-i fi lăsat în pace.

Édouard se ridică brusc și își aruncă mâinile în aer.

– Dumnezeule! izbucni el. Ce s-a întâmplat cu familia asta!

Zoë se adăposti sub brațul meu.

– Julia a făcut un gest plin de curaj, generos, continuă el, tremurând de furie. A vrut să se asigure că familia fetiței știa. Știa că ne pasă. Știa că tatălui meu îi păsa îndeajuns ca să se asigure că Sarah Starzynski era îngrijită de o familie adoptivă, că era iubită.

– Ah, tată, te rog, îl întrerupse Laure. Ce a făcut Julia a fost patetic. Să dezgropi trecutul nu e niciodată o idee bună, mai ales

când vorbim de ce s-a întâmplat în război. Nimeni nu vrea să i se aducă aminte, nimeni nu vrea să se gândească la asta.

Nu se uita la mine, dar am simțit întreaga forță a antipatiei ei. Îi citeam cu ușurință gândurile. Este exact genul de lucru pe care l-ar face un american. Fără nici un fel de respect pentru trecut. Fără să știe ce înseamnă un secret de familie. Fără maniere. Fără sensibilitate. Americanul necioplit și needucat: *l'Américaine avec ses gros sabots.*

– Nu sunt de acord! zise Cécile, cu o voce ascuțită. Eu mă bucur că mi-ai spus ce s-a întâmplat, *père.* E o poveste oribilă, bietul băiețel care a murit în apartament, fetița care s-a întors. Cred că Julia a avut dreptate să ia legătura cu familia aceea. La urma urmelor, nu am făcut nimic de care să ne fie rușine.

– Poate, zise Colette, cu buzele strânse, dar dacă Julia nu ar fi fost atât de băgăcioasă, Édouard nu ar fi pomenit niciodată de asta. Nu-i așa?

Édouard se uită la soția lui. Chipul lui era rece, la fel și vocea.

– Colette, tata m-a pus să promit că n-o să dezvălui niciodată ce s-a întâmplat. I-am respectat dorința, cu greutate, vreme de șaizeci de ani. Dar acum mă bucur că știți. Acum pot împărtăși asta cu voi, chiar dacă pe unii dintre voi se pare că îi deranjează.

– Slavă Domnului că Mamé nu știe nimic, oftă Colette, în timp ce-și aranja părul blond-cenușiu.

– Oh, dar Mamé știe, se auzi glasul lui Zoë.

Obrajii i se făcuseră roșii ca focul, dar ne înfruntă curajoasă.

– Mi-a spus ce s-a întâmplat. Nu știam de băiețel, cred că mama n-a vrut să aflu partea asta. Dar Mamé mi-a zis tot. Știa despre asta de când s-a întâmplat, continuă Zoë, portăreasa i-a zis că Sarah s-a întors. Și a zis că *grand-père* avea coșmarurile astea despre un copilaș mort în camera lui. Mi-a spus că a fost oribil, să știe și să nu poată vorbi niciodată despre asta cu soțul ei, cu fiul ei și, mai târziu, cu familia. A spus că asta l-a schimbat pe străbunicul, că i-a făcut ceva, ceva despre care nu putea să vorbească nici măcar cu ea.

M-am uitat la socrul meu. El o privea țintă pe fiica mea, nevenindu-i să creadă.

– Zoë, știa? A știut în toți acești ani?

Zoë dădu afirmativ din cap.

– Mamé a spus că a fost un secret îngrozitor pe care l-a purtat, că s-a gândit tot timpul la fetiță, a spus că era bucuroasă că acum știu. Spunea că ar fi trebuit să vorbească despre asta mult mai devreme, că ar fi trebuit să facem ce a făcut mama, că nu ar fi trebuit să așteptăm. Ar fi trebuit să găsim familia fetiței. Am greșit păstrând totul ascuns. Asta mi-a spus. Chiar înainte de atacul cerebral.

Urmă o tăcere lungă, dureroasă.

Zoë își îndreptă spatele, apoi se uită la Colette, la Édouard, la mătușile ei, la tatăl ei. La mine.

– Mai vreau să vă spun ceva, adăugă ea, trecând ușor de la franceză la engleză și subliniindu-și accentul american. Nu-mi pasă ce cred unii dintre voi. Nu-mi pasă dacă voi credeți că mama a greșit, că a făcut ceva prostesc. Eu sunt foarte mândră de ceea ce a făcut. Cum l-a găsit pe William, cum i-a spus. Nu aveți idee ce a însemnat asta pentru ea, cât de greu i-a fost. Ce înseamnă pentru mine. Și probabil ce înseamnă pentru el. Și știți ceva? Când o să cresc, vreau să fiu ca ea. Vreau să fiu o mamă de care copiii mei să fie mândri. *Bonne nuit.*

Făcu o plecăciune caraghioasă, ieși din încăpere și închise în liniște ușa.

Am rămas tăcuți multă vreme. Am văzut cum chipul lui Colette se înăsprește, devenind aproape rigid. Laure își verifica machiajul într-o oglinjoară. Cécile părea împietrită.

Bertrand nu rostise nici o vorbă. Se uita pe fereastră, cu mâinile la spate. Nu mă privise nici măcar o dată. Pe nici unul dintre noi, de altfel.

Édouard se ridică, mă mângâie pe cap cu un gest tandru, patern. Ochii lui de un albastru-palid sclipiră înspre mine. Murmură ceva în franceză, lângă urechea mea.

– Ai făcut ce trebuia. Ai procedat corect.

Dar mai târziu în acea seară, în timp ce stăteam întinsă în patul meu solitar, incapabilă să citesc, să mă gândesc, să fac orice altceva decât să contemplu tavanul, m-am întrebat.

M-am gândit la William, oriunde s-ar fi aflat, încercând să potrivească la loc noile piese ale vieții lui.

M-am gândit la familia Tézac, obligată pentru prima oară să iasă din carapace, să fie nevoită să comunice, la tristul secret întunecat, acum dezvăluit. M-am gândit la Bertrand, cum mi-a întors spatele.

Tu as fait ce qu'il fallait. Tu as bien fait.

Avea dreptate Édouard? Nu știam. Încă mă întrebam asta.

Zoë deschise ușa, se strecură în patul meu ca un cățeluș lung și tăcut și se ghemui lângă mine. Mă luă de mână, mi-o sărută încet și își odihni capul pe umărul meu.

Ascultam vuietul înăbușit al traficului de pe boulevard du Montparnasse. Se făcea târziu. Bertrand era cu Amélie, fără îndoială. Era atât de îndepărtat de mine, ca un străin. Ca o persoană pe care de-abia o cunoșteam.

Două familii, pe care le adusesem împreună, doar pentru o zi. Două familii care nu vor mai fi niciodată la fel.

Făcusem ce trebuia?

Nu știam ce să gândesc. Nu știam ce să cred.

Zoë adormi lângă mine, iar respirația ei rară îmi gâdila obrazul. M-am gândit la copilul care avea să vină și m-am simțit cuprinsă de un soi de pace. Un sentiment liniștitor, care mă calmă o vreme.

Dar durerea, tristețea rămaseră.

NEW YORK CITY, 2005

– Zoë! am țipat. Pentru Dumnezeu, ține-o pe sora ta de mână! O să cadă de acolo și-o să-și frângă gâtul!

Fiica mea cu picioare lungi mă privi urât.

– Ești o adevărată mamă paranoică!

Apucă brațul grăsuț al copilașului și îl împinse înapoi pe tricicletă. Piciorușele ei se mișcau cu rapiditate pe alee, iar Zoë o urma îndeaproape. Micuța chicotea de încântare, întinzându-și gâtul înapoi ca să se asigure că o vedeam, cu mândria excesivă a unui copilaș de doi ani.

Central Park și prima promisiune ademenitoare a primăverii. Mi-am întins picioarele și mi-am îndreptat fața spre soare.

Bărbatul aflat alături de mine mă mângâie pe obraz.

Neil. Prietenul meu. Un pic mai în vârstă ca mine. Avocat. Divorțat. Locuia în cartierul Flat Iron, împreună cu fiii lui adolescenți. Prezentat de sora mea. Îmi plăcea. Nu-l iubeam, dar îmi făcea plăcere compania lui. Era un bărbat inteligent, cultivat. Nu avea de gând să se însoare cu mine, slavă Domnului, și le suporta din când în când pe fiicele mele.

De când venisem să locuiesc aici existaseră vreo doi prieteni. Nimic serios. Nimic important. Zoë îi numea pretendenți, Charla, amorezi, în stilul Scarlett. Înainte de Neil, ultimul pretendent, pe nume Peter, avea o galerie de artă, o chelie la ceafă – motiv de suferință pentru el – și un apartament în TriBeCa[1] în care era

---

[1] Prescurtare de la Triangle Below Canal Street, cartier în sudul Manhattanului, New York (n.red.)

mereu curent. Erau bărbați de vârstă mijlocie, americani get-beget, decenți, ușor cam plicticoși. Politicoși, corecți și meticuloși. Aveau slujbe bune, erau bine educați, cultivați și în general divorțați. Veneau să mă ia de acasă, mă conduceau înapoi, îmi ofereau brațul și umbrela. Mă duceau la masă, la operă, la Muzeul de Artă Modernă, la balet, la spectacole pe Broadway, la cină și uneori în pat. Suportam asta. Sexul era ceva ce făceam acum fiindcă simțeam că trebuie. Era mecanic și plictisitor. Și în privința asta dispăruse ceva. Pasiunea. Emoția. Căldura. Toate dispăruseră.

Simțeam că cineva – eu? – derulase înainte filmul vieții mele și acolo apăream ca un personaj Charlie Chaplin, țeapăn, făcând totul într-un mod grăbit și neîndemânatic, de parcă nu aveam de ales, cu un rânjet înțepenit pe chip, prefăcându-mă că sunt mulțumită de noua mea viață. Uneori, Charla furișa câte o privire spre mine și spunea: „Hei, ești bine?" Îmi dădea un ghiont și eu murmuram: „Da, sigur, sunt bine". Ea nu părea convinsă, dar pe moment mă lăsa în pace. La fel și mama, mă cerceta cu privirea și își strângea buzele, îngrijorată. „Totul e în regulă, iubito?"

Dădeam din umeri la îngrijorarea ei și îi zâmbeam senin.

O zi minunată, proaspătă, în New York. Genul de zi pe care nu o vezi niciodată la Paris. Aer proaspăt și curat. Cer albastru, fără pată. Conturul orașului profilat deasupra copacilor. Clădirea Dakota, gălbuie și masivă, în fața noastră. Mirosul de hotdog și de covrigi, care plutește adus de vântul ușor.

Am întins mâna și am mângâiat genunchiul lui Neil, cu ochii încă închiși înspre soarele tot mai fierbinte. New York și vremea sa aprigă, contrastantă. Veri fierbinți. Ierni albe, teribil de reci. Și lumina care cădea peste oraș, o lumină argintie, dură și strălucitoare, pe care ajunsesem să o iubesc. Parisul, cu burnița lui umedă și cenușie, părea să vină dintr-o altă lume.

Am deschis ochii și le-am privit pe fiicele mele, cum săreau și se jucau. Peste noapte – sau așa mi se părea –, Zoë se transformase într-o adolescentă superbă, mai înaltă ca mine, cu membre puternice și suple. Semăna cu Charla și cu Bertrand, le moștenise clasa și alura, farmecul, acea combinație puternică și îndrăzneață de Jarmond și Tézac, care mă încânta.

Micuța era cu totul altfel. Mai moale, mai rotundă, mai fragilă. Avea nevoie să fie alintată, sărutată, să i se acorde mai multă atenție decât primise Zoë la vârsta ei. Oare din cauză că tatăl ei nu era prin preajmă? Din cauză că eu, Zoë și copilul plecaserăm din Franța, la New York, la scurt timp după naștere? Nu știam. Nu îmi puneam prea multe întrebări pe tema asta.

Fusese ciudat să mă întorc să trăiesc în America după atâția ani în care locuisem la Paris. Încă mă simțeam ciudat uneori. Încă

nu mă simțeam ca acasă. Mă întrebam cât timp o să mai dureze. Dar se întâmplase. Nu fusese o decizie ușor de luat.

Copilul s-a născut prematur, motiv de panică și de durere, imediat după Crăciun, cu două luni înainte de termen. Suportasem o operație de cezariană îngrozitor de lungă în camera de urgență a spitalului Saint-Vincent de Paul. Bertrand fusese acolo, ciudat de încordat, emoționat fără să vrea. O fetiță micuță, perfectă. Oare fusese dezamăgit, m-am întrebat? Eu nu eram. Copilul însemna atât de mult pentru mine. Mă luptasem pentru ea. Nu cedasem. Ea era victoria mea.

La scurt timp după naștere, chiar înainte să ne mutăm în rue de Saintonge, Bertrand își adunase curajul să-mi spună că o iubea pe Amélie, că voia să trăiască de acum încolo cu ea, că dorea să se mute cu ea în apartamentul de pe Trocadéro, că nu mai putea să mă mintă pe mine, pe Zoë, că trebuia să aibă loc un divorț, dar că va merge rapid și ușor. Atunci, în timp ce îl priveam făcându-și confesiunea lungă și complicată și măsurând încăperea cu pasul, cu mâinile la spate, cu privirea plecată, mi-a trecut prima oară prin minte ideea de a mă muta în America. L-am ascultat pe Bertrand până la sfârșit. Părea epuizat, distrus, dar o făcuse. Fusese cinstit cu mine, în sfârșit. Și cinstit cu sine însuși. Și mă uitasem la soțul meu frumos, senzual, și îi mulțumisem. Păruse surprins. Recunoscuse că se așteptase la o reacție mai vehementă, un pic mai amară. Strigăte, insulte, agitație. În brațele mele, bebelușul scâncea și-și agita pumnii micuți prin aer.

– Fără agitație, spusesem. Fără strigăte, fără insulte. Bine?

– Bine, zisese și ne sărutase, pe mine și pe copil.

Deja părea că ieșise din viața mea. Că plecase deja.

În acea noapte, de câte ori mă trezeam să hrănesc bebelușul înfometat, mă gândeam la State. Boston? Nu, uram ideea de a mă întoarce în trecut, în orașul copilăriei.

Și apoi mi-am dat seama.

New York. Eu, Zoë și copilul ne puteam duce la New York. Charla era acolo, părinții, nu departe. New York. De ce nu?

Nu știam orașul atât de bine, nu locuisem multă vreme acolo, în afară de vizitele anuale la sora mea.

New York. Poate singurul oraș care rivaliza cu Parisul, tocmai datorită diferențelor totale și depline. Cu cât mă gândeam mai mult la asta, cu atât ideea mă atrăgea, în secret, mai mult. Nu am discutat despre asta cu prietenii mei. Știam că Hervé, Christophe, Guillaume, Susannah, Holly, Jan și Isabelle vor fi supărați la ideea plecării mele. Dar știam că, totodată, o vor înțelege și accepta.

Apoi a murit Mamé. Rezistase după atacul cerebral din noiembrie, fără să mai poată vorbi, deși își recăpătase cunoștința. Fusese mutată la terapie intensivă, la spitalul Cochin. Mă așteptam să moară, încercam să fiu pregătită, dar tot a fost un șoc.

După înmormântarea din Burgundia, în micuțul cimitir trist, Zoë mă întrebase:

– Mamă, trebuie să mergem să locuim în rue de Saintonge?

– Cred că tatăl tău așa se așteaptă.

– Dar *tu* vrei asta?

– Nu, am recunoscut cu sinceritate. De când am aflat ce s-a întâmplat acolo, nu mai vreau.

– Nici eu nu vreau.

Apoi adăugase:

– Dar unde ne-am putea muta, mamă?

Și eu îi răspunsesem, pe un ton lejer, glumeț, așteptându-mă să pufnească dezaprobator:

– Ei, atunci ce zici de New York?

Atât de ușor mersese cu Zoë. Bertrand nu fusese deloc încântat de decizia noastră. Nu dorea ca fiica lui să se mute atât de departe. Dar Zoë fusese fermă în hotărârea ei de a pleca. Spusese că se va întoarce la fiecare două luni, iar Bertrand putea veni și el în vizită, să o vadă pe ea și pe copil. I-am explicat lui Bertrand că nu era nimic stabilit, nimic definitiv în legătură cu mutatul. Nu era pentru totdeauna. Era doar pentru vreo doi ani. Să o las pe Zoë să-și cunoască „latura" americană. Să mă ajute să merg mai departe. Să încep ceva nou. El era acum cu Amélie. Formau un cuplu, unul oficial. Copiii lui Amélie erau aproape adulți. Nu mai locuiau acasă și își petreceau timpul și cu tatăl lor. Să fi fost Bertrand tentat de ideea unei vieți noi, fără responsabilitățile zilnice presupuse de creșterea copiilor – ai lui, ai ei? Poate. În cele din urmă, fusese de acord. Și apoi am pus lucrurile în mișcare.

După ce la început am locuit la ea, Charla mă ajutase să-mi găsesc un loc unde să stau, un apartament simplu, alb, cu două dormitoare, cu o „priveliște deschisă asupra orașului" și portar, pe West 86th Street, între Amsterdam și Columbus. Îl subînchiriasem de la una dintre prietenele ei care se mutase în L.A. Clădirea era plină de familii și de părinți divorțați, un stup gălăgios de bebeluși, copii, biciclete, cărucioare, scutere. Era o locuință confortabilă, plăcută, dar și acolo ceva lipsea. Ce? Nu puteam să-mi dau seama.

Mulțumită lui Joshua, fusesem angajată corespondent la New York pentru un site francez la modă. Lucram de acasă și încă îl foloseam pe Bamber ca fotograf când aveam nevoie de poze de la Paris.

Zoë se ducea la o școală nouă, Trinity College, la vreo două străzi distanță.

– Mamă, n-o să mă integrez niciodată, acum îmi zic „franțuzoaica", se plânsese ea, și eu nu reușisem să-mi rețin un zâmbet.

Era fascinant să-i privești pe newyorkezi, mersul lor hotărât, glumele, modul prietenos de a fi. Vecinii mă salutau în lift, ne oferiseră flori și bomboane când ne mutaserăm acolo și glumeau cu portarul. Uitasem de toate astea. Eram atât de obișnuită cu felul ursuz de-a fi al parizienilor, obișnuită ca oamenii care locuiau pe același palier de-abia să se salute, cu o înclinare scurtă din cap, când se întâlneau pe scări.

Poate că cel mai ironic lucru dintre toate era că, în ciuda vârtejului palpitant care devenise viața mea acum, îmi lipsea Parisul. Îmi lipsea Turnul Eiffel care se lumina la oră fixă, în fiecare seară, ca o seducătoare strălucitoare și plină de podoabe. Îmi lipseau sirenele care răsunau în oraș, în prima miercuri din lună, la prânz, pentru exercițiul lunar. Îmi lipsea piața volantă de duminică, de pe boulevard Edgar Quinet, unde vânzătorul de legume îmi spunea *ma p'tite dame*, deși eram probabil cea mai înaltă clientă. La fel ca Zoë, și eu simțeam că sunt franțuzoaică, în pofida faptului că eram americancă.

Să plec din Paris nu fusese așa de ușor cum anticipasem. New Yorkul și energia lui, norii de aburi care se ridicau din canale, întinderea lui, podurile, clădirile, blocajele rutiere încă nu reprezentau „acasă". Îmi lipseau prietenii de la Paris, chiar dacă și aici îmi făcusem niște amici grozavi. Îmi lipsea Édouard, care îmi devenise apropiat și care îmi scria în fiecare lună. Îmi lipsea în special felul în care francezii le priveau pe femei, ceea ce Holly numea privirea lor „dezbrăcată". Mă obișnuisem cu ea acolo, dar

acum, în Manhattan, numai șoferii de autobuz strigau veseli „Hei, slăbuțo!" după Zoë și „Hei, blondino!" după mine. Mă simțeam de parcă devenisem invizibilă. De ce viața mi se părea atât de goală, mă întrebam. De parcă fusese lovită de un uragan. De parcă nu mai avea nici o bază.

Și nopțile.

Nopțile erau însingurate, chiar și cele petrecute la Neil. Întinsă în pat și ascultând sunetele marelui oraș care vibra, lăsam imaginile să ajungă din nou la mine, precum fluxul care cuprinde o plajă.

Sarah.

Nu mă părăsise niciodată. Mă schimbase, pentru totdeauna. Povestea ei, suferința ei o purtam în mine. Mă simțeam de parcă aş fi cunoscut-o. O știam cum era copil. Adolescentă. O gospodină de patruzeci de ani, care intrase cu mașina într-un copac, pe un drum înghețat din New England. Puteam să-i văd perfect chipul. Ochii verzi, migdalați. Forma capului. Postura. Mâinile. Zâmbetul care se înfiripa rareori. O cunoșteam. Aș fi putut s-o opresc pe stradă, dacă ar mai fi trăit.

Zoë era o fată isteață. M-a prins asupra faptului.

Când îl căutam pe William Rainsferd pe Google.

Nu îmi dădusem seama că se întorsese de la școală. Într-o după-amiază de iarnă, se strecurase în casă fără ca eu să o aud.

– De cât timp faci asta? mă întrebă, ca o mamă care o prinde pe fiica ei adolescentă fumând „iarbă".

Îmbujorată, am recunoscut că în ultimul an îl căutasem cu regularitate.

– Și?

– Ei bine, se pare că a plecat din Lucca, am mărturisit.

– Oh. Și unde e, atunci?

– S-a întors în State, e aici de vreo două luni.

Nu mai puteam să-i suport privirea, așa că m-am dus la fereastră să privesc aglomerata arteră Amsterdam Avenue.

– E în New York, mamă?

Vocea ei era mai blândă acum, mai puțin aspră. Veni în spatele meu și își puse mâna frumoasă pe umărul meu.

Am dat afirmativ din cap. Nu puteam să îi spun cât de emoționată fusesem când descoperisem că și el era aici. Cât de încântată, de uimită mă simțisem că ajunseserăm amândoi în același oraș, după doi ani de la ultima noastră întâlnire. Mi-am adus aminte că tatăl lui era newyorkez. Probabil că-și petrecuse copilăria aici.

Era trecut în cartea de telefon. În West Village. La numai un sfert de oră cu metroul de aici. Și zile întregi, săptămâni, îmi pusesem chinuitoarea întrebare dacă să-l sun sau nu. El nu încercase niciodată să mă contacteze după întâlnirea de la Paris. Nu mai primisem nici o veste de la el de atunci.

După o vreme, entuziasmul s-a mai domolit. Nu am avut curaj să-l sun. Dar am continuat să mă gândesc la el, noapte de noapte. Zi de zi. În secret, în tăcere. M-am întrebat cum ar fi să ne întâlnim întâmplător într-o zi, în parc, în vreun magazin, bar, restaurant. Era aici cu soția și cu fetele lui? De ce se întorsese în State, cum făcusem și eu? Ce se întâmplase?

– L-ai contactat? mă întrebă Zoë.

– Nu.

– O s-o faci?

– Nu știu, Zoë.

Am început să plâng, în tăcere.

– Oh, mamă, te rog, oftă ea.

Mi-am șters lacrimile, furioasă. Mă simțeam ridicol.

– Mamă, el știe că acum locuiești aici. Sunt sigură că știe. Și el te-a căutat pe net. Știe ce faci aici, știe unde locuiești.

Gândul ăsta nu-mi trecuse niciodată prin minte. William să mă caute *pe mine* pe Google. William să caute adresa *mea.* Oare Zoë avea dreptate? Știa că locuiesc și eu în New York, în Upper West Side? Se gândea vreodată la mine? Ce simțea, mai exact, când o făcea?

– Trebuie să uiți, mamă. Trebuie să lași în urmă trecutul. Sună-l pe Neil, întâlnește-te mai des cu el, dar continuă-ți viața.

M-am întors spre ea, iar vocea mea a răsunat aspră.

– Nu pot, Zoë. Trebuie să știu dacă l-am ajutat prin ceea ce am făcut. Trebuie să știu asta. Cer prea mult? Este un lucru atât de imposibil?

Fetița începu să plângă în camera cealaltă. Îi tulburasem somnul. Zoë se duse s-o aducă și veni înapoi cu surioara ei bucălată, care acum sughița.

Zoë mă mângâie pe păr, pe deasupra capului buclat al copilului.

– Nu cred că o să afli asta vreodată, mamă. Nu cred că el o să fie pregătit vreodată să-ți spună. I-ai schimbat viața. I-ai dat-o peste cap cu totul, nu uita asta. Probabil că nu vrea să te mai vadă niciodată.

I-am luat copilul din brațe și l-am strâns cu putere la piept, bucurându-mă de căldura trupului ei micuț și dolofan. Zoë avea dreptate. Trebuia să întorc o nouă pagină, să-mi văd de viață. Cum, asta era o altă chestiune.

Îmi umpleam timpul în permanență. Nu aveam nici un minut pentru mine, ocupată fiind cu Zoë, cu sora ei, cu Neil, cu părinții mei, cu nepoții, cu slujba și cu nesfârșitele petreceri la care Charla și soțul ei Barry mă invitau și la care eu mergeam neobosită. În doi ani am cunoscut mai mulți oameni decât o făcusem în întreaga perioadă cât stătusem la Paris, un melanj cosmopolit, pe care îl savuram din plin.

Da, plecasem din Paris pentru totdeauna, dar ori de câte ori mă întorceam fiindcă aveam de lucru acolo sau ca să-mi revăd prietenii ori pe Édouard, întotdeauna ajungeam în Marais, atrasă de fiecare dată ca un magnet, de parcă pașii mei nu se puteau stăpâni să nu mă ducă acolo. Rue des Rosiers, rue du Roi de Sicile, rue des Écouffes, rue de Saintonge, rue de Bretagne – le vedeam acum cu alți ochi, ochi care își aminteau ce se întâmplase acolo în 1942, chiar dacă totul se petrecuse cu mult timp înainte ca eu să mă nasc.

Mă întrebam cine locuia acum în apartamentul din rue de Saintonge, cine stătea la fereastra care dădea spre curtea umbrită, cine își trecea palma peste polița de marmură a șemineului. Mă întrebam dacă noii chiriași știau ceva despre băiețelul care murise în acel apartament și despre faptul că viața unei fetițe se schimbase în acea zi o dată pentru totdeauna.

Și în visele mele, mă întorceam în Marais. În visele mele, uneori, ororile trecutului, pe care nu le trăisem în realitate, îmi apăreau

cu o asemenea claritate încât trebuia să aprind lumina ca să alung coșmarul.

În timpul acelor nopți albe, goale, când stăteam întinsă în pat, istovită de conversații sociale, cu gura uscată după un pahar de vin pe care nu ar fi trebuit să-l mai beau, acea veche durere revenea să mă bântuie.

Ochii lui. Fața lui când îi citisem cu glas tare scrisoarea lui Sarah. Toate amănuntele acestea îmi reveneau în minte și îmi alungau somnul, săpând, parcă, în mine.

Vocea lui Zoë mă trase înapoi în Central Park, la ziua frumoasă de primăvară și la mâna lui Neil pe coapsa mea.

– Mamă, monstrulețul ăsta vrea înghețată pe băț.

– Nici vorbă, am replicat. Nici o înghețată.

Fetița se aruncă pe burtă în iarbă și începu să urle.

– E o figură, nu? zise Neil, cu un aer gânditor.

Luna ianuarie 2005 m-a adus din nou, iarăși și iarăși, la Sarah și la William. Cea de-a șaizecea comemorare a eliberării de la Auschwitz reprezentase știrea de primă pagină în ziarele din întreaga lume. Mi se părea că niciodată până acum cuvântul „holocaust" nu fusese pronunțat atât de des.

Și, de câte ori îl auzeam, gândurile îmi zburau cu durere la el, la ea. Și mă întrebam, în timp ce priveam la televizor ceremonia desfășurată la memorialul de la Auschwitz, dacă William se gândea și el la mine când auzea acest cuvânt, când vedea monstruoasele imagini alb-negru din trecut clipind pe ecran, trupurile scheletice, lipsite de viață, puse grămadă unul peste altul, crematoriile, cenușa, oroarea tuturor celor întâmplate.

Familia lui murise în acel loc oribil. Părinții mamei lui. Cum ar putea să nu se gândească, am cugetat. Cu Zoë și Charla alături, priveam cum fulgii de nea cădeau deasupra fostului lagăr, a sârmei ghimpate, a turnului de veghe pătrat. Mulțimea, vorbitorii, cei care se rugau, lumânările. Soldații ruși și marșul lor specific, săltat.

Și, la final, imaginea de neuitat a înserării, șinele de tren în flăcări, strălucind în întuneric, într-un amestec puternic de durere și de amintire.

Apelul veni într-o după-amiază de mai, când mă așteptam cel mai puțin.

Eram la birou, luptându-mă cu toanele computerului. Am ridicat receptorul și „da"-ul rostit mi-a sunat dur chiar și mie.

– Bună. William Rainsferd la telefon.

M-am îndreptat brusc de spate. Inima îmi bătea năvalnic, dar încercam să rămân calmă.

William Rainsferd.

Nu am zis nimic, uluită, dar mâinile mi s-au încleștat pe receptor.

– Ești acolo, Julia?

Am înghițit în sec.

– Da, am niște probleme cu calculatorul. Ce mai faci, William?

– Bine.

O tăcere scurtă. Dar nu se simțea nici urmă de încordare sau de stânjeneală.

– A trecut ceva vreme, am zis eu, pe un ton neconvingător.

– Da, așa e.

Altă tăcere.

– Văd că ești newyorkeză acum, rosti el, în cele din urmă. Te-am căutat.

Așadar, Zoë avusese dreptate.

– Ce-ai zice să ne vedem?

– Azi? am replicat.

– Dacă ai timp.

M-am gândit la copilul care dormea în camera de alături. De dimineață fusese la creșă, dar puteam s-o iau cu mine, deși nu avea să-i placă prea mult că îi întrerupeam somnul.

– Am.

– Grozav. O să vin eu în zona ta. Ai vreo idee unde ne-am putea întâlni?

– Știi Café Mozart? La colțul West 70th Street și Broadway?

– Știu. Ne vedem acolo în jumătate de oră?

Am închis. Inima îmi bătea atât de tare încât de-abia mai puteam să respir. M-am dus să trezesc copilul, i-am ignorat protestele, am îmbrăcat-o, am desfăcut căruciorul și am plecat.

Când am ajuns, el era deja acolo. La început i-am zărit spatele, umerii puternici și părul, argintiu și des, acum fără urme de blond. Citea un ziar, dar s-a răsucit când m-am apropiat, de parcă mi-ar fi simțit privirea. Apoi se ridică în picioare și urmă un moment amuzant și stânjenitor când nu am știut dacă să ne strângem mâinile sau să ne sărutăm. El a râs, la fel și eu, și în cele din urmă m-a îmbrățișat – o îmbrățișare ca de urs, prin care mi-a lipit obrazul de clavicula lui și m-a bătut ușor pe spate, apoi s-a aplecat s-o admire pe fiica mea.

– Ce fetiță drăguță, rosti el încet, pe un glas cântat.

Ea îi întinse, cu un aer solemn, girafa de cauciuc favorită.

– Și cum te cheamă? o întrebă el.

– Lucy, sâsâi ea.

– Asta e numele girafei..., am început, dar William deja începuse să se joace cu girafa, făcând-o să scoată sunete ascuțite, care îmi acopereau vocea și o făceau pe fetiță să chiuie de bucurie.

Am găsit o masă și ne-am așezat, cu copilul în cărucior. El aruncă o privire pe meniu.

– Ai luat vreodată prăjitură cu brânză Amadeus? mă întrebă, ridicând din sprânceană.

– Da, am răspuns, este de-a dreptul diabolică.

El rânji.

– Hei, arăți fabulos, Julia. New Yorkul îți priește, fără îndoială.

Am roșit ca o adolescentă. Mi-o și imaginam pe Zoë privind scena și dându-și ochii peste cap.

Atunci îi sună mobilul. El răspunse și mi-am dat seama după expresia lui că era o femeie. M-am întrebat cine să fie. Soția lui? Una dintre fiice? Conversația se prelungea. El părea jenat. M-am aplecat spre copil, jucându-mă cu girafa.

– Scuză-mă, îmi zise el și puse deoparte telefonul. Era prietena mea.

– Oh.

Trebuie să fi părut nedumerită, căci el izbucni în râs.

– Acum sunt divorțat, Julia.

Se uită la mine și chipul lui căpătă o expresie serioasă.

– Știi, după ce mi-ai spus povestea, totul s-a schimbat.

În sfârșit. În sfârșit îmi spunea ce voiam să știu. Mi-era teamă că, dacă mai scoteam o vorbă, o să se oprească. Îmi ocupam mâinile cu fiica mea, dându-i sticla cu apă, asigurându-mă că nu o vărsa pe ea, agitându-mă cu șervețelul.

Chelnerița se apropie de masa noastră ca să ne ia comanda. Două prăjituri cu brânză Amadeus, două cafele și o clătită pentru copil.

– Totul s-a dus de râpă, continuă el. A fost un adevărat iad. Un an îngrozitor.

Timp de vreo două minute, nici unul dintre noi nu a mai zis nimic, uitându-ne în jur la mesele ocupate. Cafeneaua era un loc zgomotos, luminos, cu muzică clasică răsunând din boxele ascunse. Copilul gângurea vesel, zâmbind când la mine, când la William și fluturându-și jucăria. Chelnerița ne aduse comanda.

– Acum ești bine? l-am întrebat ezitant.

– Da, replică el rapid. Da, sunt. Mi-a luat un timp să mă obișnuiesc cu această parte nouă a vieții mele. Să înțeleg și să accept trecutul mamei. Să fac față durerii. Încă nu reușesc întotdeauna. Dar mă străduiesc din răsputeri. Am făcut câteva lucruri necesare.

– Cum ar fi? l-am întrebat, dând copilului să mănânce bucățele lipicioase de clătită.

– Mi-am dat seama că nu mai puteam duce povara asta singur. Mă simțeam izolat, distrus. Soția mea nu a putut să înțeleagă prin

ce treceam. Iar eu nu am reușit să-i explic, comunicarea dintre noi era inexistentă. Anul trecut le-am luat pe fete cu mine la Auschwitz, înainte de cea de-a șaizecea aniversare a eliberării. Trebuia să le spun ce se întâmplase cu străbunicii lor și nu mi-a fost ușor, dar asta era singura metodă. Să le arăt. A fost o călătorie mișcătoare, plină de lacrimi, dar mi-am regăsit pacea în cele din urmă și am simțit că fiicele mele au înțeles.

Chipul lui era trist, gânditor. Nu am zis nimic, l-am lăsat pe el să vorbească. Am șters-o pe fetiță pe față și i-am mai dat niște apă.

– În ianuarie, am mai făcut ceva. M-am dus înapoi la Paris. În Marais există un nou memorial închinat holocaustului, poate știi asta.

Am dat din cap aprobator. Auzisem despre asta și aveam de gând să mă duc acolo cu ocazia următoarei călătorii la Paris.

– Chirac l-a inaugurat la sfârșitul lui ianuarie. Există un zid plin de nume, chiar la intrare. Un perete uriaș, de gresie, pe care sunt gravate 76 000 de nume. Toți evreii deportați din Franța.

I-am privit degetele cum se plimbă pe marginea ceștii de cafea. Nu puteam să-l privesc direct în față.

– M-am dus acolo să le caut numele. Și le-am găsit. Wlasysaw și Rywka Starzynski. Bunicii mei. Am simțit aceeași pace ca la Auschwitz. Aceeași durere. M-am simțit recunoscător că nu fuseseră uitați, că francezii și-i aminteau și îi onorau în felul ăsta. Erau oameni care plângeau în fața acelui zid, Julia. Bătrâni, tineri, oameni de vârsta mea, care atingeau zidul cu mâinile și plângeau.

Se opri și răsuflă adânc. Eu am rămas cu privirea asupra ceștii, a degetelor lui. Girafa scoase un sunet ascuțit, dar nu am băgat-o de seamă.

– Chirac a ținut un discurs. Nu l-am înțeles, desigur. Mai târziu m-am uitat pe internet și am citit traducerea. A fost un discurs frumos. Îi îndemna pe oameni să-și aducă aminte de responsabilitatea Franței în timpul raziei de la Vel' d'Hiv' și a celor întâmplate după aceea. Chirac a pronunțat aceleași cuvinte pe care mama le

scrisese la sfârşitul scrisorii ei. *Zakhor, Al Tichkah.* Amintește-ți. Nu uita niciodată. În ebraică.

Se apleca și scoase un plic mare, maro, din rucsacul aflat la picioarele lui, și mi-l întinse.

– Astea sunt fotografiile pe care le am cu ea și am vrut să ți le arăt. Mi-am dat brusc seama că nu am știut cine e mama, Julia. Adică, știam cum arată, îi știam chipul, zâmbetul, dar nimic despre viața ei interioară.

Mi-am șters degetele de siropul de arțar ca să mă uit pe poze. Sarah în ziua nunții. Înaltă, zveltă, zâmbetul ei mic, ochii ei tainici. Sarah, cu William, bebeluș, în brațe. Sarah, cu el copilaș, ținându-l de mână. Sarah, la treizeci de ani, îmbrăcată într-o rochie de bal, verde. Și Sarah, chiar înainte de moarte, într-un prim-plan color, mare. Părul îi încărunțise, am observat. Un cenușiu prematur, dar care, ciudat, i se potrivea. Ca acum, părul lui.

– Îmi amintesc că era tăcută, înaltă, subțire și tăcută, zise William, în timp ce eu mă uitam la fiecare fotografie cu o emoție crescândă. Nu râdea prea mult, dar era o persoană intensă, o mamă iubitoare. Însă nimeni nu a pomenit de sinucidere după moartea ei. Niciodată. Nici măcar tata. Bănuiesc că tata nu a citit niciodată carnețelul. Nimeni nu a făcut-o. Poate că l-a găsit la mult timp după moartea ei. Toți am crezut că a fost un accident. Nimeni nu a știut cine a fost mama, Julia. Nici măcar eu. Și asta mi se pare încă atât de greu de suportat. Ce a dus-o la moarte, în acea zi rece și înzăpezită. Cum a luat hotărârea. De ce nu am știut niciodată nimic despre trecutul ei. De ce a preferat să nu-i spună tatălui meu. De ce a ținut toată suferința, toată durerea pentru sine.

– Sunt niște poze frumoase, am zis, în cele din urmă. Mulțumesc că le-ai adus.

Am făcut o pauză.

– Trebuie să te întreb ceva, am reluat, punând pozele deoparte și adunându-mi într-un sfârșit curajul să-l privesc.

– Dă-i drumul.

– Nu îmi porți resentimente? am întrebat, cu un zâmbet slab. Simt că ți-am distrus viața.

El zâmbi amar.

– Nu am resentimente, Julia. Pur și simplu a trebuit să mă gândesc. Să înțeleg. Să pun toate piesele la loc. Mi-a luat o vreme. De aceea nu ai mai auzit de mine în tot acest timp.

M-am simțit cuprinsă de un val de ușurare.

– Dar am știut tot timpul unde ești, zâmbi el. Am petrecut ceva timp urmărindu-te.

„Mamă, el știe că acum locuiești aici. Și el te-a căutat pe net. Știe ce faci aici, știe unde locuiești."

– Când te-ai mutat mai exact la New York? mă întrebă.

– La scurt timp după ce s-a născut copilul. În primăvara lui 2003.

– De ce ai plecat din Paris? Dacă nu te deranjează să-mi spui...

I-am aruncat un zâmbet trist.

– Căsnicia mea se destrămase. Tocmai născusem copilul. Nu puteam să locuiesc în apartamentul din rue de Saintonge după tot ce se întâmplase acolo. Am simțit nevoia să mă mut înapoi în State.

– Și cum ai făcut-o?

– O vreme am stat la sora mea, în Upper East Side, apoi ea mi-a găsit un apartament de subînchiriat de la una dintre prietenele ei. Iar fostul meu șef mi-a găsit o slujbă grozavă. Dar tu?

– Aceeași poveste. Viața în Lucca nu mai părea posibilă. Iar eu și soția mea...

Vocea i se frânse. Făcu un gest din degete ca și cum ar fi zis la revedere.

– Am locuit aici în copilărie, înainte de Roxbury. Și ideea îmi trecea prin minte, de o vreme. Așa că, în cele din urmă, m-am hotărât. La început am stat la unul dintre prietenii mei vechi, în Brooklyn, apoi am găsit un loc în Village. Aici am aceeași slujbă. Critic culinar.

Telefonul lui William sună din nou. Iarăși prietena. M-am întors, încercând să-i ofer intimitatea de care avea nevoie. În cele din urmă, termină convorbirea.

– E cam posesivă, explică el, oarecum rușinat. Cred că o să-l închid.

Umblă la tastele telefonului.

– De cât timp sunteți împreună?

– De vreo două luni.

Mă privi atent.

– Dar tu? Ai pe cineva?

– Da.

M-am gândit la zâmbetul politicos, amabil al lui Neil. La gesturile lui grijulii. La sexul de rutină. Aproape că am adăugat că nu era ceva important, că era vorba numai de companie, căci nu suportam să fiu singură și că în fiecare noapte mă gândeam la el, la William, și la mama lui, în fiecare noapte din ultimii doi ani și jumătate, dar m-am abținut. Am zis numai:

– E drăguț. Divorțat. Avocat.

William mai comandă cafea. În timp ce îmi turna în ceașcă, am remarcat încă o dată mâinile lui frumoase, degetele lungi, subțiri.

– La vreo șase luni după întâlnirea noastră, zise el, m-am întors în rue de Saintonge. Trebuia să te văd. Să-ți vorbesc. Nu știam cum să dau de tine, nu aveam nici un număr de telefon și nu reușeam să-mi amintesc numele soțului tău, așa că nu puteam nici măcar să te caut în cartea de telefon. Am crezut că locuiai acolo. Nu știam că te mutaseși.

Făcu o pauză și își trecu degetele prin părul des, argintiu.

– Am citit totul despre razia de la Vel' d'Hiv', am fost la Beaune-la-Rolande și pe strada unde fusese stadionul. Am fost să-i văd pe Gaspard și pe Nicolas Dufaure. M-au dus la mormântul unchiului meu, în cimitirul din Orléans. Niște oameni atât de amabili. Dar a fost dificil să fac toate astea. Și mi-aș fi dorit să fii acolo cu mine; nu ar fi trebuit să trec prin toate astea singur, ar fi trebuit să accept când mi-ai propus să mă însoțești.

– Poate că ar fi trebuit să insist, am zis.

– Ar fi trebuit să te ascult. A fost prea mult de îndurat de unul singur. Și apoi, când am revenit în cele din urmă în rue de Saintonge și oamenii aceia necunoscuți mi-au deschis ușa, am simțit că m-ai abandonat.

Își coborî privirea. Eu mi-am așezat ceașca pe farfurioară, simțind cum mă străbate un val de resentimente. Cum putea, mi-am zis, după tot ce am făcut pentru el, după tot acest timp, efort, durere, pustiu.

El trebuie să fi descifrat ceva în expresia mea fiindcă își puse rapid o mână pe mâneca mea.

– Îmi pare rău că am zis asta, murmură el.

– Nu te-am abandonat niciodată, William.

Vocea mea părea încordată.

– Știu, Julia, îmi pare rău.

Glasul lui era profund, vibrant.

M-am relaxat și am reușit să zâmbesc. Am sorbit cafeaua în tăcere. Uneori, genunchii ni se atingeau pe sub masă, dar părea firesc să fiu cu el. De parcă făceam asta de ani întregi. De parcă nu era doar a treia oară în viață când ne vedeam.

– Fostul tău soț este de acord să locuiești aici cu copiii? mă întrebă.

Am ridicat din umeri. M-am uitat la copilul care adormise în cărucior.

– Nu a fost ușor. Dar s-a îndrăgostit de altcineva. Și dura de ceva vreme. Asta a fost de ajutor. Totuși nu le vede prea des pe fete. Vine pe aici din când în când, și Zoë își petrece vacanțele în Franța.

– Același lucru e valabil cu fosta mea soție. Acum are un copil mic. Un băiețel. Merg la Lucca să-mi văd fetele cât de des pot. Sau vin ele aici, dar mai rar. Acum sunt destul de mari.

– Câți ani au?

– Stefania are douăzeci și unu, iar Giustina, nouăsprezece.

Am fluierat.

– Dar știu că le-ai avut devreme.

– Poate prea devreme.

– Știu și eu..., am zis. Uneori mă simt ciudat cu copilul. Îmi doresc s-o fi avut mai repede. E o diferență atât de mare între ea și Zoë.

– E un copilaș dulce, spuse el și luă o înghițitură mare de prăjitură.

– Da, e. Lumina ochilor mamei ei grijulii.

Am chicotit amândoi.

– Nu-ți pare rău că nu ai avut un băiat? mă întrebă.

– Nu. Ție?

– Nu. Le iubesc pe fete. Poate că totuși o să aibă băieți. O cheamă Lucy, deci?

I-am aruncat o privire. Apoi m-am uitat la fetiță.

– Nu, așa se numește girafa, am răspuns.

Urmă o pauză scurtă.

– O cheamă Sarah, am rostit încet.

William se opri din mestecat și puse furculița jos. Privirea i se schimbă. Mă privi, după aceea se uită la copilul adormit, însă nu spuse nimic.

Apoi își îngropă fața în palme și rămase așa minute întregi. Nu știam ce să fac. L-am atins pe umăr.

Tăcere.

M-am simțit din nou vinovată, de parcă făcusem ceva de neiertat. Dar știusem tot timpul că acest copil se va numi Sarah. De îndată ce aflasem că era fetiță, din clipa în care se născuse, îi știusem numele.

Nu exista alt nume pentru fetița mea. Era Sarah. Sarah a mea. Un ecou al celeilalte, cealaltă Sarah, fetița cu steaua galbenă care îmi schimbase viața.

În cele din urmă, William își luă mâinile de pe față și i-am văzut chipul îndurerat, frumos. Tristețea profundă, emoția din priviri. Nu îi era teamă să mă lase să le văd. Nu se strădui să-și ascundă

lacrimile. Mi se părea că vrea să văd tot, frumusețea și durerea din viața lui, voia să-i văd recunoștința, mulțumirile, durerea.

I-am luat mâna și am strâns-o cu putere. Nu suportam să-l mai privesc, așa că am închis ochii și mi-am pus obrazul în palma lui. Am plâns împreună cu el. I-am simțit degetele udându-se de lacrimile mele, dar nu i-am dat drumul la mână.

Am rămas acolo multă vreme, până când mulțimea din jurul nostru s-a micșorat, până când soarele și-a schimbat poziția și lumina s-a schimbat. Până când ochii noștri s-au putut întâlni, fără lacrimi.

Mulțumesc:

Nicolas, Louis și Charlotte
Andrea Stuart, Hugh Thomas, Peter Viertel

Mulțumesc, de asemenea:

Valérie Bertoni, Charla Carter-Halabi, Valérie Colin-Simard, Holly Dando, Cécile David-Weill, Pascale Frey, Violaine et Paul Gradvohl, Julia Harris-Voss, Sarah Hirsch, Jean de la Hosseraye, Tara Kaufman, Laetitia Lachman, Hélène Le Beau, Agnès Michaux, Emma Parry, Laure du Pavillon, Jan Pfeiffer, Catherine Rambaud, Pascaline Ryan-Schreiber, Susanna Salk, Ariel et Karine Toledano

În final, dar cu siguranță nu în cele din urmă:

Heloïse d'Ormesson și Gilles Cohen-Solal

T. de R.
Lucca, Italia, iulie 2002 – Paris, Franța, mai 2006

Bibliografie

- *Le Mémorial des enfants juifs de France*, Serge Klarsfeld, Fayard.
- *Vichy-Auschwitz*, Serge Klarsfeld, Fayard
- Le Calendrier de la persécution des Juifs de France, Serge Klarsfeld, Fayard
- *Je veux revoir maman*, Alain Vincenot, Éditions des Syrtes.
- *Paris, 1942, Chroniques d'un survivant*, Maurice Rajfus, Éditions Noesis
- *La Rafle du Vel' d'Hiv'*, Maurice Rajfus, Que sais-je ? Presses Universitaires de France
- *Journal d'un petit Parisien, 1941–1945*, Dominique Jamet, Éditions J'ai Lu
- *Les Juifs pendant l'Occupation*, André Kaspi, Points/Seuil
- *Paroles d'Étoiles, Mémoire d'enfants cachés*, 1939–1945, Librio
- *La Petite Fille du Vel' d'Hiv'*, Annette Muller, Denoël
- *Les Guichets du Louvre*, Roger Boussinot, Gaia Éditions
- *Voyage à Pitchipoi*, Jean-Claude Moscovici, École des Loisirs
- *Lettres de Drancy, un été 42*, Éditions Taillandier

- *Sans oublier les enfants, (Les camps de Pithiviers et Beaune-la-Rolande),* Eric Conan, Livre de Poche
- *Beaune-la-Rolande,* Cécile Wajsbrot, Éditions Zulma
- *Opération Vent Printanier, La rafle du Vel' d'Hiv',* Blanche Finger, William Karel, Éditions La Découverte
- *La rafle du Vel' d'Hiv',* Le cinéma de l'Histoire, cassette vidéo, Passeport Productions/Éditions Montparnasse/la Marche du Siècle
- *La Grande Rafle du Vel' d'Hiv',* Claude Lévy et Paul Tillard, Éditions Robert Laffont
- *Les Juifs en France pendant la Seconde Guerre Mondiale,* Renée Poznanski, Hachette Littératures
- *Les convois de la honte,* Raphaël Delpard, Éditions Michel Lafon
- *Nous n'irons pas à Pitchipoi,* Janet Thorpe, Éditions de Fallois
- *J'ai pas pleuré,* Ida Grinspan, Éditions Robert Laffont
- *Les français sous l'Occupation,* Pierre Vaillaud, Éditions Pygmalion/France Loisirs
- *Carnets de Mémoire,* Michèle Rotman, Éditions Ramsay
- *Convoi Numéro 6,* Éditions le Cherche-Midi

LITERAtura

Colecția PREMIUM

Samantha Harvey, *Ținutul pustiit*

Jasper Fforde, *Nuanțe de cenușiu*

Tatiana de Rosnay, *Se numea Sarah*

Steven Galloway, *Violoncelistul din Sarajevo*

Hilary Mantel, *Wolf Hall*

Elizabeth Strout, *Olive Kitteridge*

vor apărea:

Marisha Pessl, *Curs special de fizica dezastrelor*

Ali Shaw, *Fata cu picioare de sticlă*

Alice Munro, *Prea multă fericire*

M.J. Vassanji, *Cântecul asasinului*

Colecția THRILLER

James Bradley, *Hoțul de trupuri*

Georges Dawes Green, *Corbii*

Christopher Reich, *Legea conspirației*

T.S. Learner, *Sfinxul*

William Peter Blatty, *Dimiter*

Danielle Trussoni, *Angelologia*

Guillermo del Toro, Chuck Hogan, *Molima*

Clive Cussler, *Aurul spartanilor*

vor apărea:

Deon Meyer, *Treisprezece ore*

Christopher Reich, *Legea răzbunării*

Colecţia LADY

Danielle Steel, *Cu fiecare zi*
Julie Metz, *Perfecţiune*
Lisa Jewell, *Petrecerea lui Ralph*
Emily Giffin, *Ceva de împrumut*

vor apărea:

Leila Meacham, *Trandafirii*
David Nicholls, *O zi*